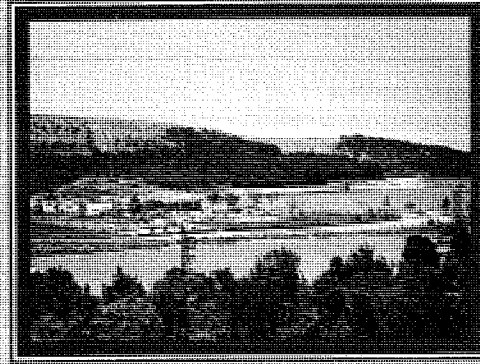
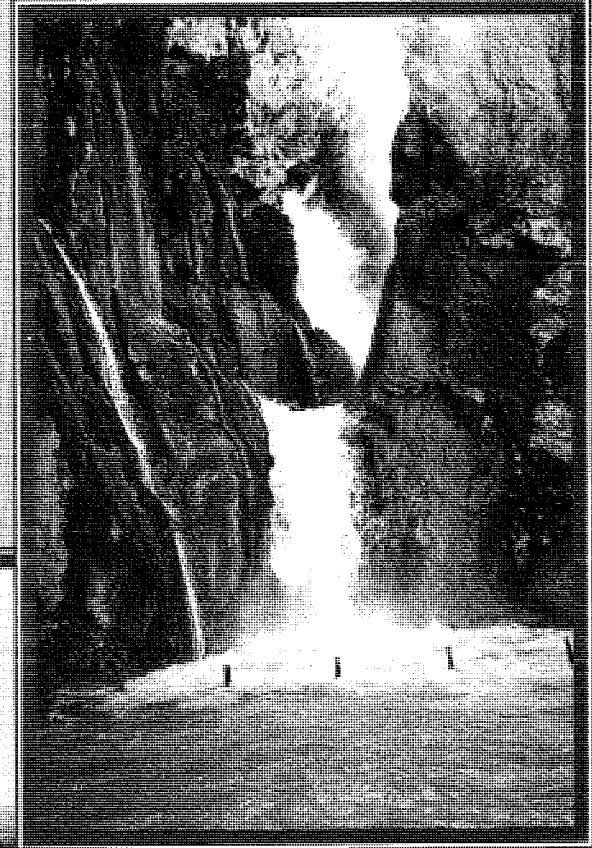

MALATYA'96

Tarihte ve Günümüzde

MALATYA

1996

956.16
COĞ.E
090795

DÜZELTMELER

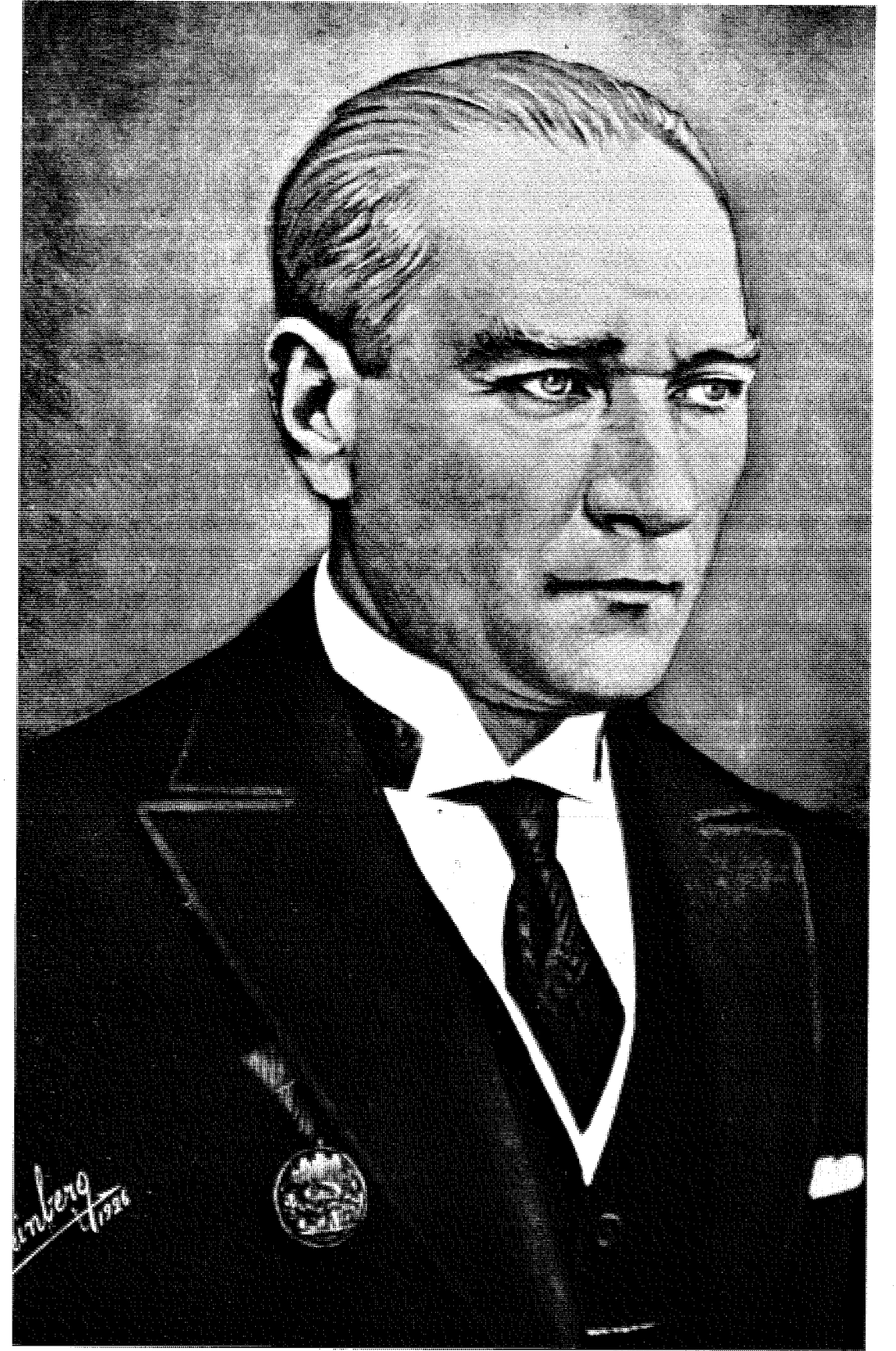
BÖLÜM	BAŞLIK	PARAĞRAF	YANLIŞ-DOĞRU	SAYFA
COĞRAFI YAPI	Nurhak Dağları	3	bakımandan - bakımından	12
"	Malatya Ovası	2	Beylerderesi'neden - Beylerderis'nden	14
"	Fırat Vadisi	2	dışarı - dışarı	16
"	Bitki Örtüsü	4	kalmıştır - kalkmıştır	18
"	"	5	netelikli - nitelikli	18
IDARI YAPILANMA	Akçadağ	1	yetştirmıştır - yetiştirmiştir	51
"	Arapgir	4	hareketsizdir - hareketsizdir	54
"	Arguvan	3	Divriğ - Divriği	57
"	Darende	4	"İnönü" mükerrer yazılmış (2 defa)	63
"	Doğanyol	1	rağmer - rağmen	69
"	Kuluncak	3	1190 - 1990	75
"	Yazihan	2	Kunuçay - Kuruçay	79
"	"	3	Elverişlidir - Elverişlidir	79
EKONOMİ	Orman Ürünleri	4	MORAŞ - MORMAŞ	85
"	İhracat	2	muntelif - muhtelif	101
TARIM	Yıllar	4	199 - 1994	104
"	Tarım	2	hayvancılık ta - hayvancılık da	104
"	Kim. Güb. Kull.	1	Malatya'ada - Malatya'da	104
"	"	1	artmasına - artmasına	104
"	Bitkisel Üretim	1	özelliklere - özellikleri	105
"	Bitkisel Ürt. Şub.	1	yabancı - yabancı	112
"	Tarım Mesl. Lis.	4	Millî Eğitim - Millî Eğitim	113
"	İşletme Çalışmal.	2	millî ekonomi - millî ekonomi	114
"	T. Kredi Koop. Malatya	3	güre - gübre	115
"	Kayısının Tarihçesi	2	guruba - gurubu	118
"	Fidan Üretimi	1	vejatalif yilla - vejatalif yolla	119
TURİZM	Turizm	Başlık	TURİZİM - TURİZM	127
"	Orduzu Pınarbaşı	1	kulübü - kulübü	127
SOSYAL YAPI	İstihdam	Sayfa 138	üst üste gelen iki satırın doğrusu şöyledir:	138
			Toplam: 275.880 100	
			İktisaden faal nüfusun meslek dallarına	
EĞİTİM	İnönü Üni. Kısa Tarihç.	1	İNÖNÜ UNVERİİİ - İNÖNÜ UNIVERSİTESİ	151
"	Özal Tıp Merkezi İnşaat ve			
KÜLTÜR	İmalat	4	rampalarındaki - rampalarındaki	160
"	Gazi İlkokulu Binası	1	restarasyon - restorasyon	167
"	Aslantepe Höyük	1	ziyaret açıktır - ziyarete açıktır	168
"	Doğanşehir İlçesi	1	görölmemektir - görölmemektedir	169
"	(Sulu Mağara)			
"	Tohma Çayı	1	Somun Baba - Somuncu Baba	171
"	Doğal Vadisi			
"	Danabey Minaresi	1	yşapılmıştır - yapılmıştır	172
"	Eski Arapgir Kale Köprüsü	1	köprüsüne - köprüsünün	173
"	Battalgazi İlçesi Kale Surları	1	(eden inşaadan getirilerek) yerine "ettikten"	173
"	Ulu Camii	1	sürdürün - sürdüren	174
"	Halfetih Minaresi	1	medresinin - medresenin	175
"	Toptaş Camii	1	manellede - mahallede	175
"	ANITLAR	1	eçeker - çeker	176
"	Atatürk Anıtı			
"	(İkinci Bölüm)	1	ileriye - ileriye	176
"	Malatya Müzesi	1	inkar - inkâr	177
"	"	4	uygulanmas - uygulanması	178
"	"	4	istirdat - istirdad	178
"	"	6	geleceği - geleceğe	178
"	"	1	bıçak - bıçak	178
"	Neolitik Heykelcikler	1	litarütürde - literatürde	178
"	Kılıç ve Mızrak Uçları	1		
GELENEK VE GÖRENEKLERİMİZ	Doğum ve Çocuklarla İlgili Gelenekler	2	beklentis - beklentisi	181
"	"	6	alkurısı - alkarası	182
"	"	8	dikilerek - dizilerek	182
"	"	9	değmemes - değmemesi	184
"	"	5	se - ise	184
"	Evlenme Adet ve Gelenekleri	8	yakımanda - yakımında	185
"	"	1	anlaşılr - anlaşılır	186
HALK OYUNLARI	Ölümle İlgili Adetler	1	ite bak (yattağı) - yattığı yere bak	198
"	Deyimler	-	karnı tok (sırta) sırtı pek	198
"	"	-	civcivini (gözün) gözün saymak	198
"	"	-		
"	Güzel Sanatlar Etkinlikleri (Müzik)	4	İnönü Üniversesi - İnönü Üniversitesi	204
MUTFAK KÜLTÜRÜ	"	5	kemer atma - temel atma	214
SOSYAL HİZMETLER	Kreş ve Gündüz Bakımevi	2	Bakımev - Bakımevi	220
"	Bağ -Kur	4	Pirm - Prim	221
"	"	8	Vakflar - Vakıflar	221
"	"	1	tarihinre - tarihinde	221
SOSYAL HİZMETLER	Sosyal D.Y.V.			
"	Sosyal Dayanışma ve Yar-dımlaşma Vakfı	5	kayısı - kayısı	222
"	"	5	içersinde - içerisinde	222

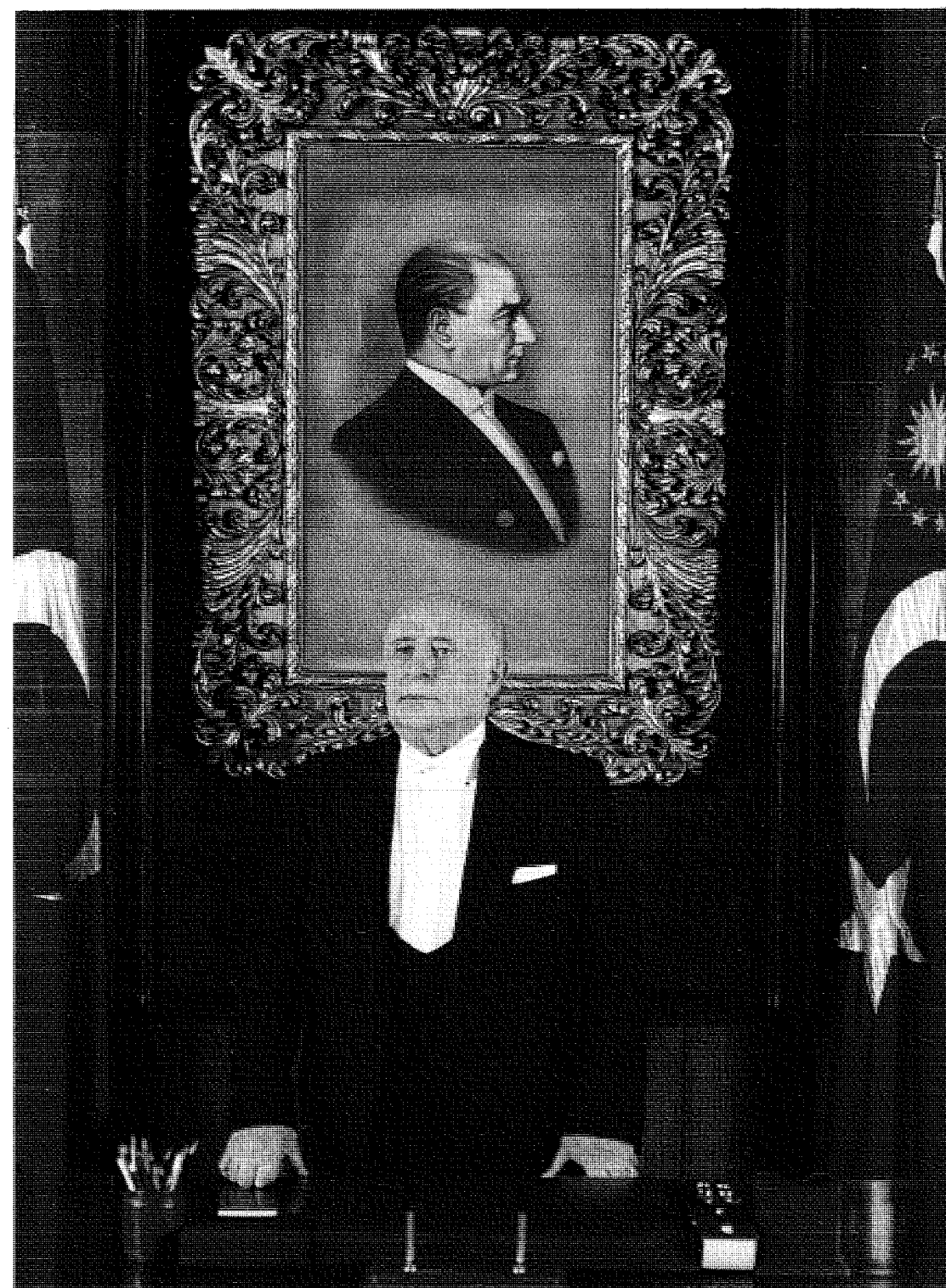
COĞRAFI, EKONOMİK, SOSYAL,
KÜLTÜREL VE TARİHİ YÖNLERİYLE

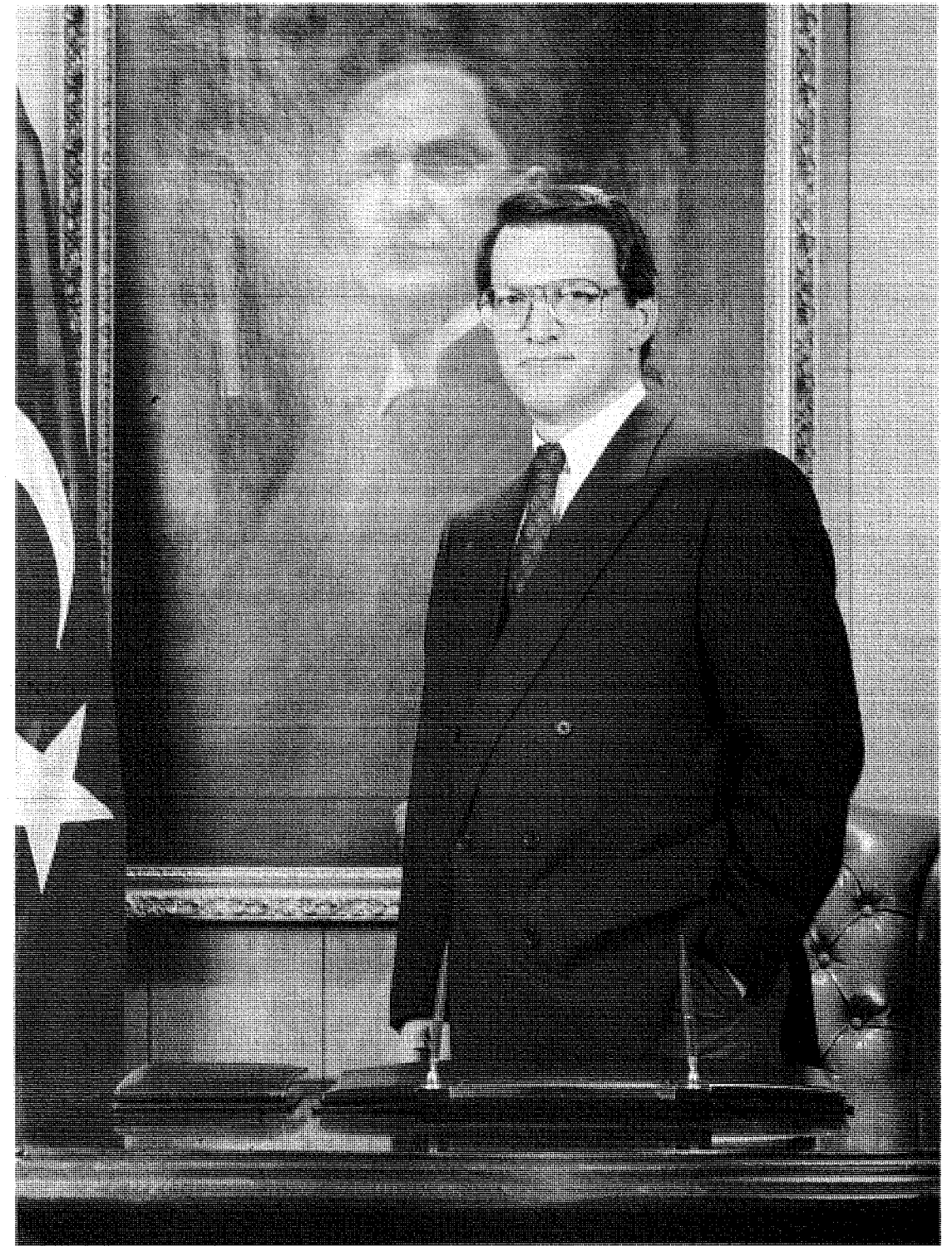
MALATYA'96

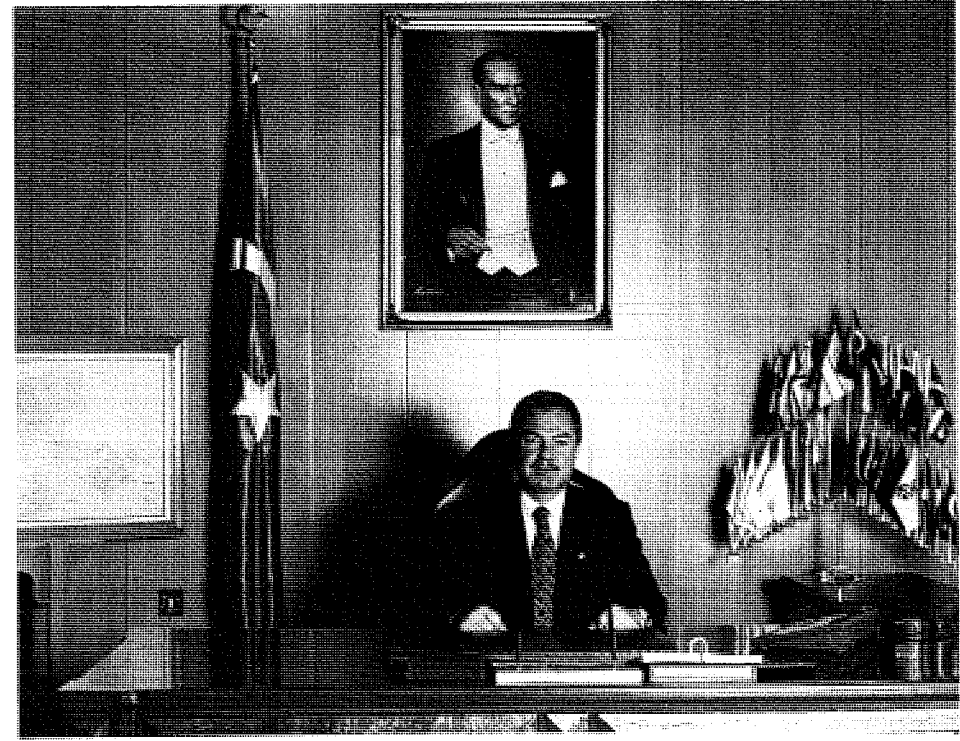
T.C.
MALATYA VALİLİĞİ
1996

Tasarım, Dizgi ve Baskı
Çağdaş Hizmetler Ltd. Şti.
Tel: (0 312) 231 87 82
Faks: 231 87 83
Necatibey Cad. 102/3
06570 Bakanlıklar
ANKARA

Tarihin ilk çağlarından itibaren çeşitli medeniyetlerin yeşerdiği ve izlerini bıraktığı Malatya, sahip olduğu bu eşsiz kültür mirasının üzerinde kurulmuş, bu özelliğiyle de yüzyıllardır süregelen haklı bir şöhrete sahip olmuştur.

Malatya, Türkiye coğrafyası içinde, Doğu Anadolu bölgesinin çok önemli bir yerinde ve batı ile doğu, güney ile kuzey Anadolu bölgeleri arasında bağlantıyı kuracak bir noktada yer almaktadır. Bu özellik Malatya için gerek sosyal, gerekse kültürel alanda yıllarca bir zenginlik kaynağı olmuş, bölgeler arasında kültürlerin taşındığı tam bir köprü vazifesi görmüştür.

Cumhuriyet döneminde de Malatya, çıkardığı büyük şahsiyetlerle ülke idaresinde önemli bir yer edinmiş ve her zaman gündemde kalmıştır.

Dünya kuru kayısı ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayan ilimizin, bu alandaki başarısı ise hepimizi gururlandırmaktadır.

Bu eser, tarihi, kültürü, ekonomisi ve sosyal yaşantısı ile Malatya'yı tanıtmak; gelecek nesillere iyi bir döküman bırakabilmek maksadıyla, konusunda uzman olan kişilerce hazırlanmış ve siz değerli okuyucularımızın istifadesine sunulmuştur.

Bu vesile ile emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

A. Atilla OSMANÇELEBİOĞLU
Malatya Valisi

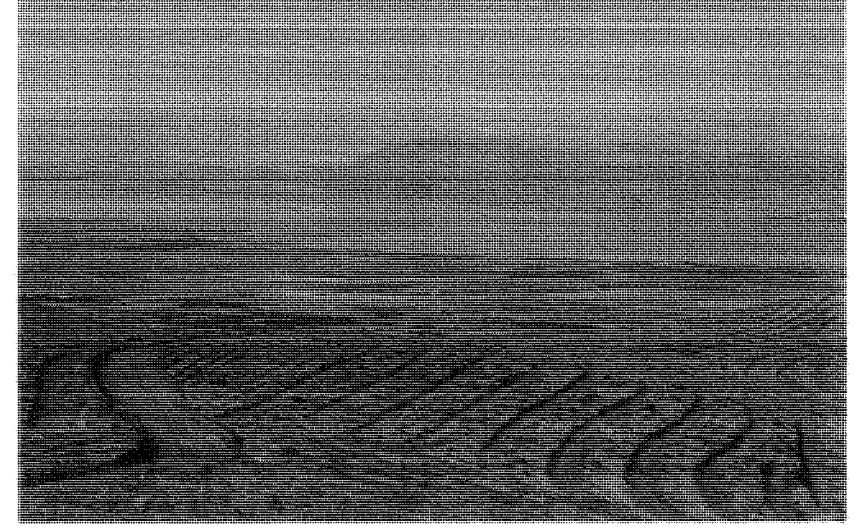
BU ESER MALATYA VALİLİĞİ YAYINIDIR

HAZIRLAMA KURULU

- Cengiz CANTÜRK Vali Yardımcısı
Durmuş DOĞAN İl Yazı İşleri Müdürü
Hüsamettin AYTAÇ İl Planlama Müdürü
H. İbrahim KILIÇ Basm ve Halkla İlişkiler Müdürü
Vahap UĞRAŞ Milli Eğitim Müdür Yardımcısı
Mehmet KAZANCI Kültür Müdür Yardımcısı
İhsan ÇITAK Tic.M.L. Edebiyat Öğrt. (Müd. Yard.)
A. Tarık PEKTEKİN Kayısı Araşt. Gelişt. Tanıtma Vakfı Müd.
Baki YİĞİT Müze Müdürü
Hüseyin ŞAHİN Kültür Müdürlüğü (Araştırmacı)
Mehmet ÇETİN Atatürk İlköğretim Okulu Müd. Yard.
H. Hüseyin GELEGEN MEKSAV Memuru
Mehmet KELLEÇİ Belediye Basın Bürosu (Fotoğraflar)

İÇİNDEKİLER

1- COĞRAFYA.....	9
2- TARİH.....	19
3- İDARİ YAPILANMA.....	45
4- İLÇELER.....	51
5- EKONOMİ.....	88
Tarım.....	103
6- TURİZM.....	126
7- SOSYAL YAPI.....	133
8- EĞİTİM.....	142
9- SAĞLIK.....	161
10- KÜLTÜR.....	166
Gelenek Görenekler.....	180
Halk Oyunları.....	189
Giyim.....	206
Mutfak.....	213
Mimari.....	216
Sosyal Hizmetler.....	219
Basın.....	222
11- SPOR.....	224

COĞRAFI YAPI

COĞRAFİ YAPI

Genel Durum

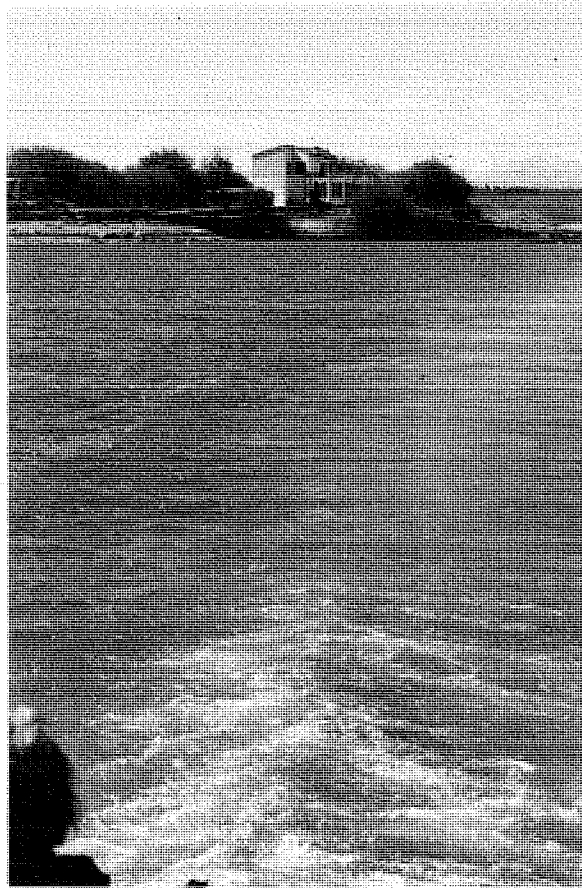
Malatya; Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Havzasında ve Adıyaman, Malatya, Elazığ, Bingöl, Muş, Van çöküntü alanının güneybatı ucunda yer almaktadır. Çevresini doğuda Elazığ ve Diyarbakır, güneyde Adıyaman, batıda Kahramanmaraş, kuzeyde Sivas ve Erzincan illeri çevirir.

İl topraklarının yüzölçümü 12.313 km² olup, 35 54' ve 39 03' kuzey enlemleri ile 38 45' ve 39 08' doğu boylamları arasında kalmaktadır. Malatya, Sultansuyu ve Sürgü çayı vadileri ile Akdeniz'e, Tohma vadisi ile İç Anadolu'ya, Fırat vadisi ile Doğu Anadolu'ya açılarak bu bölgeler arasında bir geçiş alanı oluşturur.

JEOLJİK YAPI

Malatya il alanı, Alp kıvrımlaşması sonrasında şekillenmiştir. Daha sonra III. Jeolojik zamanın sonuyla IV. zamanın başlarında ortaya çıkan tektonik hareketler sırasındaki kırılma ve kıvrılmalarla kimi kesimleri yükselmiş ya da çökmüştür. İl alanında çok şiddetli aşınmalar olmuş, çöküntü alanları alüvyonlarla dolmuştur. Başta Malatya ovası olmak üzere ilin diğer ovaları bu gelişmelerle ortaya çıkmıştır.

Bu nedenlerle il alanında III. zaman yaşlı kalker ve konglomeralar, volkanik küller çok yaygındır. Malatya ovası, yükselteri 1500 metreyi aşan dağ sıraları ve platolarla çevrili, geniş bir çöküntü alanıdır. Yükseltisi 915-950 metre arasında değişen bu çöküntü alanının kuzeyi beyaz ve yeşil marnlarla kaplıdır. Bu oluşumların üzerinde kuzeye eğimli göl kalkerleri yer alır. Ovanın kuzey doğusunda ise kuzeybatı yönüne doğru uzanan andezit lavları ile tabakalaşmış beyaz ve yeşil marnlar göze çarpmaktadır. Çöküntü alanının güneyi III. zaman eosen kalker serileri ile örtülüdür. Kuzeye doğru eğimli bu yapı, il merkezinin güneyinde mikaşistlerle tabakalaşmış, mermerleşmiş, kalkerlere dönüşür. İl merkezi ile Malatya dağları ve Fırat vadisi arasındaki alana IV. zamanda taşınarak oluşmuş eski alüvyonların altında III. zaman yaşlı gabbrove granodiyoritler uzanmaktadır. İl alanının güneybatı ve batısında III. zaman neojen kalkerleri egemen durumdadır. 50-60 metre kalın-

Karakaya Baraj Gölü (Kale İlçesi)

lıkta yatay tabakalar oluşturan aynı yaştaki konglomeralar Tohma, Sultansuyu ve Kuruçay vadilerine doğru sokulurlar.

TOPRAKLAR

Malatya'da hemen hemen tüm büyük toprak türlerine rastlanır. Büyük kesimi dik eyim, sağlık ve erozyon nedeniyle sorunlu olan bu toprakların başlıcaları ve özellikleri şöyle sıralanabilir.

İl alanında değişik yaşlı kireç taşlarının üzerini koyu, organik madde yönünden zengin kahverengi orman toprakları kaplar. Bu olgun topraklar, hafif eğimli kesimlerde kalın, daha eğimli kesimlerde ise ince tabakadır. Bu topraklar yükseltinin 1000-2000 metre arasında değiştiği ve yıllık yağış ortalaması 7800 mm'nin üzerinde olan alanlarda yayılır.

Yağış miktarının yeterli olmasına rağmen, ayrışmaya dayanıklı ve yüzeye paralel olarak uzanan kireçtaşı tabakası, derin toprak oluşumunu engellemektedir.

Malatya dağlarının batı kesimlerinde, değişik sistlerle başkalaşım serileri üzerinde ve orman örtüsü altında kireçsiz kahverengi or-

man toprakları oluşmuştur. Bu olgun toprakların yapısında serbest kireç yoktur. Topraklar daha eğimli kesimlerde yarı olgun durumdadır. Ayrışma ve organik madde birikimi ile oluşmuş üst toprak dışında pek tabakalanma da yoktur. Bu toprakların yayılım alanında yıllık yağış ortalaması 600 mm'nin üzerindedir. Doğal örtüyü yapraklı ağaçlardan meşe, ibrelilerden bodur ardıçlar ve kızılçamlar oluşturur. İlde orman kuşağından kurak kuşağa geçişte volkanik oluşumlu alanlar, yer yer kireçsiz kahverengi topraklarla örtülüdür. Bu olgu topraklar, aşınımın pek şiddetli olmadığı kesimlerde de hayli derindir. Yayılım alanında yıllık ortalama yağış 400 mm dolayındadır. Doğal bitki örtüsü alan bakımından olmasa da, nitelik açısından ildeki en önemli toprak grubu alüvyonlu topraklardır. Malatya ovası ve bu ovanın devamı durumundaki düzlüklerle Fırat, Tohma, Sultansuyu, Sürgü ve Kuruçay vadilerindeki taban toprakları alüvyonlarla kaplıdır. Bu genç topraklar akar-sularla taşınarak yatay biçimde istiflenmiş maddelerden oluşmuştur. Birikinti maddelerinin taşındığı yüksek alanlar genellikle değişik yaşlı kireç taşlarından oluşmaktadır. Arada yer yer dış püskürükler görülür. Bu ne-

denle bütün alüvyonlu topraklar kireçlidir. Bu genç toprakların oluşumu için, özel iklim ve bitki örtüsü gerekmez. Kuru ve sululu tarla tarımı yapılan bu topraklarda, tahıl ürünleri sanayi bitkileri, meyve ve sebze yetiştirilmektedir.

İlde, ovaların çevresindeki az eğimli alanlarda, yer çekimi ve küçük akıntılarla taşınarak yığılmış maddelerin oluşturduğu kolüvyol topraklar vardır. Alüvyonlu topraklarda olduğu gibi yatay tabakalanma görülmeyen bu topraklarda genellikle kuru tarım yapılmaktadır. Bu topraklarda başta tarım ürünleri olmak üzere meyve yetiştirilmektedir.

İlde, bu toprak grupları dışında az bir alanda kırmızı Akdeniz toprakları hidromorfik alüvyol topraklar vardır. Ayrıca çıplak kayalıklar, ırmak kıyı kumulları ve ırmak taşkın yataklarına da rastlanır.

YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

Dağlar

İl alanının büyük bir bölümü, III. jeolojik devirdeki Alp kıvrımlaşması sırasında şekillenen Güneydoğu Toroslarının kolları, ilin gü-

Demiryolu Köprüsü

İstasyon Meydanı

neyini doğu-batı yönünde baştanbaşa kaplar. Güneyde daha düzenli sıralar oluşturan bu dağlar doğrudan Tohma suyu aracılığı ile ya da Fırat'a katılan çok sayıda akarsuyla sıkça parçalanmıştır.

Malatya'daki Dağlar

Güneydoğu Toroslari, Gaziantep Gölbaşı'nın kuzeyinde yer alan Kapidere boğazından sonra çeşitli kollara ayrılır. Dağ kütlelerinin güney kolunu oluşturan ve batı-doğu yönünde uzanarak Besni, Adıyaman ve Kâhta ile Malatya ovasını dolduran dağlara Malatya dağları adı verilir. Yüksek ve çok dalgalı olan Malatya dağları çeşitli yönlerde inen akarsularla parçalanmıştır. Bu sebeple Malatya dağlarında önemli düzlükler yoktur. Doğanşehir ovasının doğusunda düzenli sıralar oluşturmaya başlayan bu dağlar, Fırat vadisine kadar zaman zaman genişleyerek, zaman zaman daralarak uzanır. Malatya dağları üzerindeki en önemli doruklar, batıdan doğuya doğru 2100 Korudağ, 2.424 Karakaya Tepe, 2.006 Becbel Tepe, 2.544 Beydağı, 2.150 Kelle Tepe, 2.306 metre yükselti Gayrik Tepedir.

Nurhak Dağları

Sultansuyu vadisinin batısında ve Kahra-

manmaraş topraklarından il alanına giren Nurhak dağları, Güneydoğu Toroslari'nin kuzeye açılan kolunu oluşturur. Vadiye paralel olarak kuzeydoğu yönünde uzanan bu dağlar Tohma vadisi ile bölünür.

Aynı zamanda, batıya ve kuzeybatıya doğru açılarak, Tohma havzasını batıdan kuşatır.

Nurhak dağları üzerindeki en önemli yükseltiler şunlardır. Derbent dağı (2.428 m.) Kepez dağı (2.140 m.) ve Kuşkaya Tepesi (1.922 m.), Akçadağ (2.013 m.).

Malatya ovası, Tohma vadisi, Darende ve Doğanşehir arasını bütünüyle kaplayan Nurhak dağları ve uzantıları, yeryüzü şekilleri bakımından Malatya dağlarından değişiktir. Malatya ve Doğanşehir ovalarıyla, Tohma, Sultansuyu vadilerine göre yaklaşık 500 metre yükseklikte çok dağlı bir yeryüzü şekli oluşturan bu dağlar, genellikle volkanik kökenlidir. Bu dağlardan kaynaklanan akarsular, doğuda Sultansuyu'na doğru akarak derin vadiler oluştururlar. Yükseklik çağunlukla 2000 m'nin altındadır.

Akçababa Dağları

Tohma vadisi ile Kuruçay vadisi arasında yer alan bu dağlar, Nurhak dağlarının kuzey-

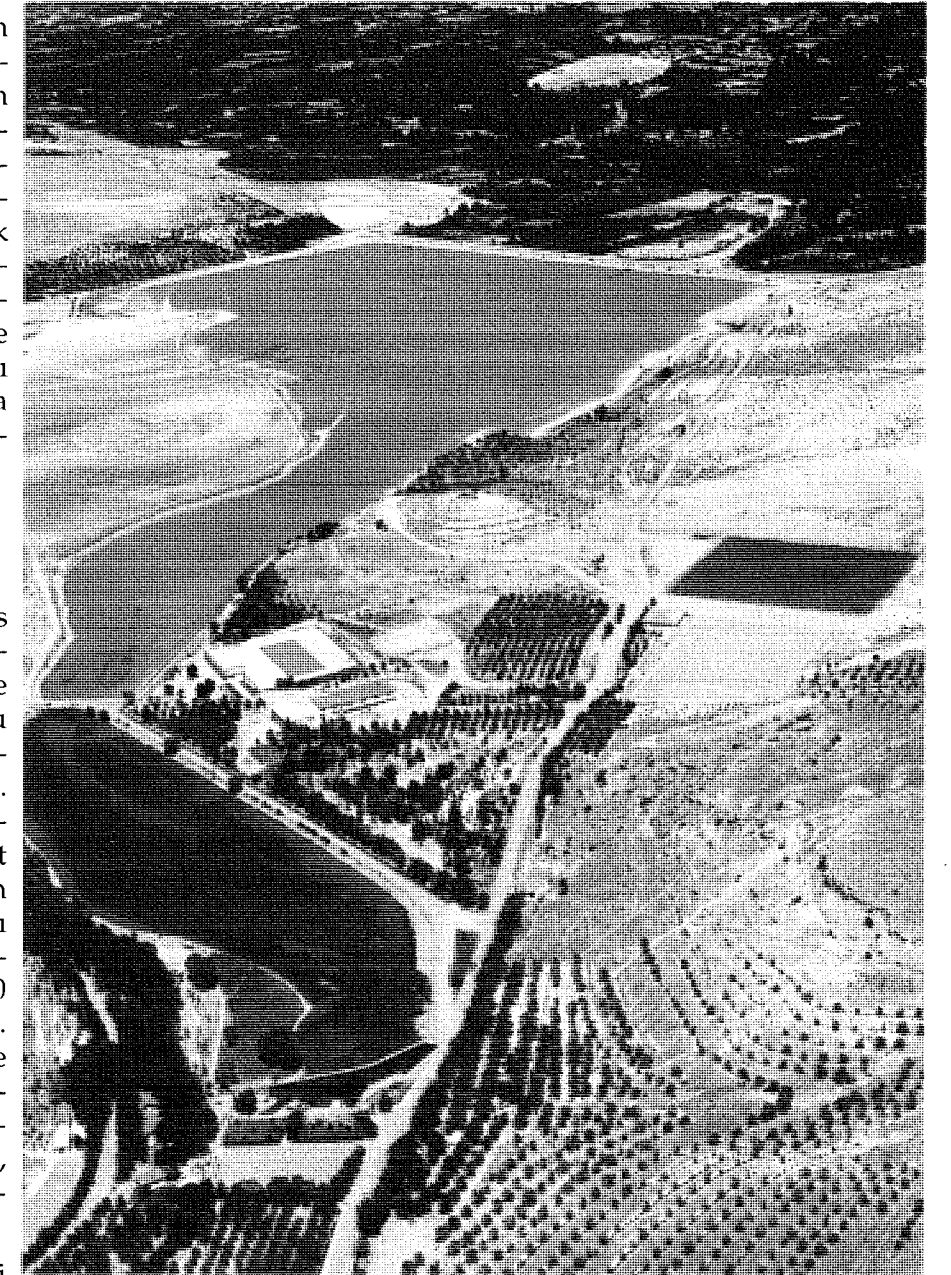
doğuya doğru sokulan uzantıları durumundadır. Pek yüksek olmayan Akçababa dağları, kuzeybatı yönünde yayılarak geniş bir alanı kaplar. Genellikle çıplak olan bu dağlar güneybatıdan kuzeydoğuya doğru Kuyucakbaşı Tepe (1.734 m.), Akçababalı Tepe (1.164 m.), Alibaba Tepe (1.857 m.) ve Leylek Dağı (2.052 m.) dir.

Yama Dağı

Büyük bölümü Sivas il alanında bulunan Yama dağı kütleleri güneye ve güneydoğuya doğru açılarak Malatya'nın kuzeyini bütünüyle kaplar. Batıda Kuruçay vadisine, güneydoğuda Fırat vadisine kadar uzanan Yama dağı ve uzantıları genellikle volkanik yapıdadır. Yüksekliği 1500 metrenin üzerindedir. Bu dağlar geniş, toplu ve yüksek bir kabartı oluşturmaktadır. Önemli doruklar dışında bu kesim, genellikle bir plato görünümündedir.

Bu sıranın en önemli yükseltileri Arguvan'ın batısında 1516 metre yükseltili Doyukan tepe, Kozdere'nin doğusunda 2.310 metre yükseltili Hasbek tepe ve Arapgir'in batısında 2.402 metre yükseltili Göl dağı'dır.

Bundan başka doğuda Venk ve İzollu dağları, Pütürge ile İzollu arasında Şakşak, Pütürge'de Kubbe, Akdoğan; Arguvan-Arapgir arasında Çangal Aynaca, Egerli; Hekimhan yöresinde Demirli, Kızılhisar, Zürbehan; Darende yöresinde Hezanlı, Ademkaran, Alidede, Heyik, Kuduz, Beynamaz dağı; Yeşilyurt yöresinde Karadağ, Karataş, Keklice, Akseki dağları ile; Akçadağ yöresinde Öğlekayası, Kartal Kaya ve Kurugöl gibi dağlarla tepeler vardır.

Ördü Pınarbaşı

PLATOLAR

Malatya il alanında platolar çok geniş yer tutar. Genellikle kalker yapıları olan dağlar, hızla aşınarak orta ve yüksek platolara da dönüşmüştür. Volkanik hareketler sonucu çıkan lavlar dalgalı yapıyı düzleştirerek geniş düzlüklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Güney Platoları

Malatya dağları üzerinde sıralanan platolardır. Burada, dağlar yüksek ve düzenli sıralar oluşturduğundan kuzey ve batı yamaçlarında çeşitli yükseltilerde alt alta, ya da yan yana dizilmiş platolar vardır. Bu platolar su kaynakları bakımından zengindir.

Batı Platoları

Batı platoları, güney platolarına göre daha alçak yükseltide olup, yükseltileri 1500 metrenin üzerine çıkmaz. Yörede dağlar, düzenli sıralar oluşturmayan tek tek kütleler durumundadır. Tohma suyu ve kolları ile parçalanmış ve oldukça derin vadiler arasında sıralanan platolar, genellikle kuru ve çıplaktır. Bu platolar Aygörmez ve Kepez dağlarından, Tohma vadisine, Akçababa dağlarından Tohma ve Kuruçay vadilerine doğru yükselti kaybederek sıralanır.

Kuzey Platolar

Malatya'nın en önemli platolarıdır. Yama dağının eteklerinde sıralanan ve Yama Platoları adıyla da anılan yüksek düzlükler Fırat vadisine doğru ilerler. Kuzey platolarının, Sivas sınırlarına yakın kesimleri daha geniş ve düzdür. Bu sebepten buradaki platolar daha küçük ve değişik yükselti basamaklarına dizilmiş taraçalı bir yapıdadır.

Vadiler ve Ovalar

Malatya il alanında vadilerin önemi büyüktür. İldeki bütün vadiler Fırat ana vadisine açılmaktadır. Bunlardan özellikle Tohma vadisi, yan vadileri ile geniş bir ağ oluşturur. Bu vadilerin tabanları Fırat vadisine yaklaştıkça genişler ve ilin önemli ovaları ortaya çıkar. Bu vadilerin büyük bir bölümü günümüzde Karakaya Baraj Gölü alanında kalmıştır. Öbür vadiler de yer yer genişleyerek çeşitli yükselti basamaklarında sıralanan büyüklü küçüklü düzlükler oluşturur.

Pirot'dan bir görüntü.

BAŞLICA OVALAR

Malatya ovası, Doğanşehir ovası, İzollu ovası, Mığdı ovası, Sürğü ovası, Akçadağ ovası, Yazıhan ovası, Mandara ovası, Çaplı ovası, Distrik ovası ve Erkenek ovalarıdır.

Malatya Ovası

Tohma, Sultansuyu ve Fırat vadileri arasında kalan çok geniş bir alanı kaplar. Ortalama yükseltisi 900 m. olan bu geniş düzlük, kademe kademe yükselen ve 1500 m. ye kadar çıkan platolarla, yüksek dağlarla çevrilidir. Ovanın yüzölçümü 830 km²'yi bulur. Batı-doğu yönünde uzanan Malatya Ovası bir çöküntü alanıdır. Akarsuların alüvyonları ile dolması sonucu oluşmuştur. Akarsuların taşıdığı bu genç dolgu maddelerinin kalınlığı 50 ile 100 metre arasında değişmektedir. Dolgu tabakasının kalınlığı, ovanın kenarlarına doğru inceler.

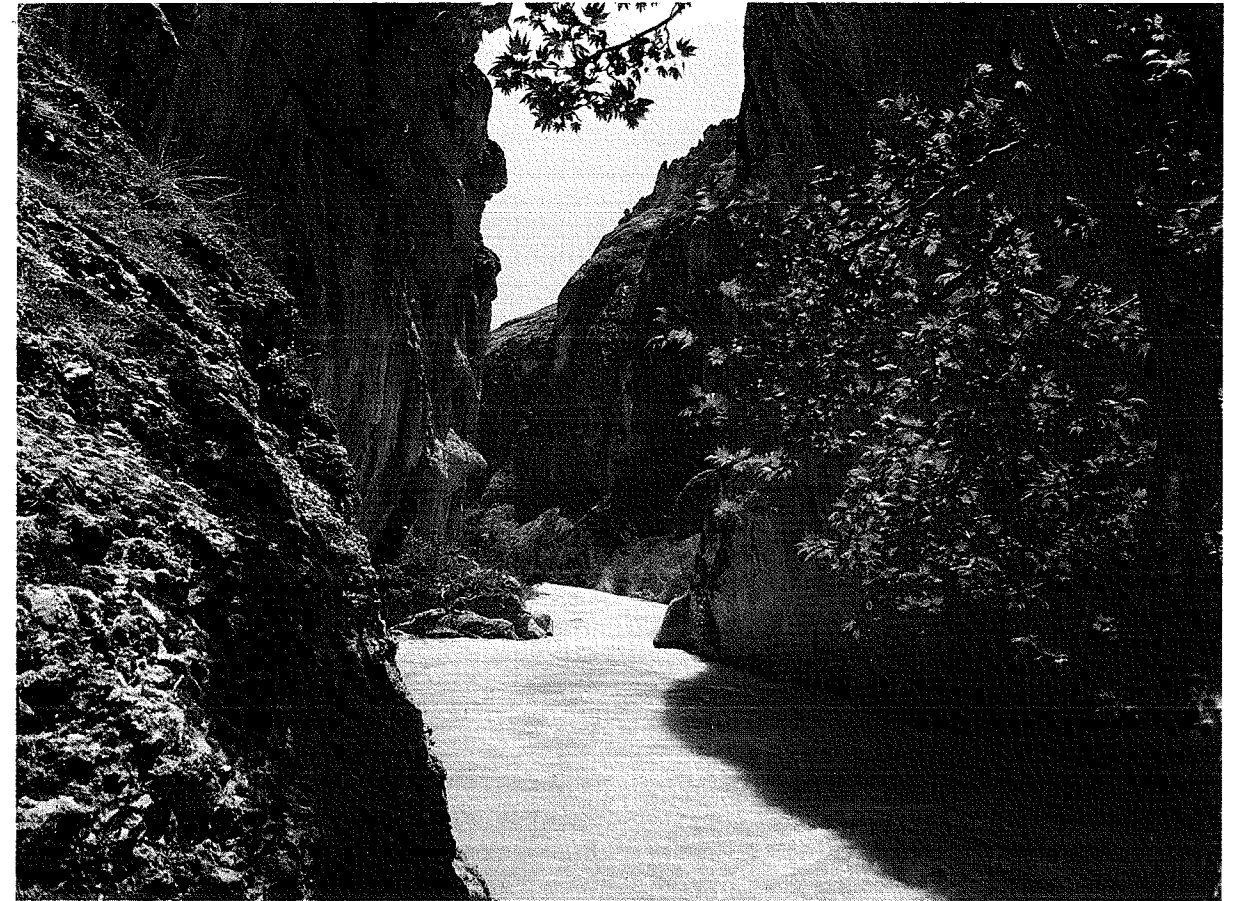
Ova genellikle düzdür. Ancak çevreden inen küçük akarsuların vadilerinde derinlik 60-100 m.ye ulaşır. Böylece hafif dalgalı bir yapı oluşmuştur. Malatya Ovası, kalın bir toprak tabakası ile kaplı olup, verimlidir. Çok geçirgen olduğundan su tutmaz ve çabuk kurur. Bu nedenle, tarımsal üretim açısından sulama son derece önemlidir. 1975'de Tohma üzerinde yapılan Medik Barajı, Sultansuyu ve Beylerderesi'neden yararlanılarak bazı alanlar sulamaya açılmıştır.

Doğanşehir Ovası

Tohma vadisine güneyden açılan Sultansuyu vadisinin her iki yanına sıralanmış, küçük-ü büyüklü düzlüklerin tümüne birden Doğanşehir Ovası adı verilmektedir. Ova Suçatı'ndan sonra Doğanşehir'e doğru daralmaya başlar. İlçe merkezinde yükselti 1.250 metreye ulaşır. Sultansuyu ve kolları ovidan pek derin olmayan yataklarda akar.

İzollu Ovaları

Malatya ovasının doğusunda Fırat nehrinin dar ve derin bir koridor oluşturduğu

Darende Tohma Çayı

Kömürhan boğazına kadar uzanan kesimindeki, irili ufaklı düzlüklere İzollu ovaları adı verilmektedir. Bunlar, Malatya dağlarından başlayarak kuzeydoğu yönüne uzanarak Karakaya baraj gölüne doğru açılan taraçalı düzlükler durumundadır.

Erhaç Düzü ile Arga ve Ören Yazıları

Malatya ovasının batıya doğru uzantıları durumunda olan bu düzlükler yer yer dalgalı ovalardır. Sultansuyu vadisi ile Tohma vadisi arasında kalan üçgen biçiminde alanı dolduran bu düzlüklerin yükseltisi, Malatya ovasına göre daha fazladır.

Mandıra, Tafta ve Milli Yazıları

Yarı ova nitelikli alanlardan Mandıra düzü, Sultansuyu ile Beylerderesi arasında; ötekileri ise, Beylerderesi doğusunda kalmaktadır. Malatya ovasının güney uzantıları durumundaki bu alanlar, daha yüksek ve daha dalgalıdır.

Mığdı Düzü

Ayvalı, Tohma ile Hacılar tohması vadile-

rinin birleşme noktasında yer alır. Daren-de'nin doğusunda ve güneydoğusunda geniş bir alanı kaplayan ovanın yüzölçümü yaklaşık 50 km²'dir. Ovanın orta kesimleri düz olup, kenarlara doğru yükselti artar ve dalgalı bir yapı ortaya çıkar. Genişleyen vadi tabanını akarsuların taşıdığı alüvyonlarla dolması sonucu oluşan toprak, verimli bir durumdadır. Yeşil örtü, yalnızca su kenarlarında söğüt ve kavak ağaçlarından oluşur.

Fırat Vadisi

Türkiye'nin en önemli vadilerinden birisidir. Çok derin ve sarp olan Fırat vadisi, keskin dirsekler çizerek uzanır. Sarplaşan vadi, bu yapısını Malatya topraklarında Söğütlü çayı vadisi ile birleşene kadar sürdürür. Bundan sonra vadi genişlemeye başlar. Akarsu, çok geniş bir yatakta akmakta iken zaman zaman kolları ayrılarak adacıklar oluşturur. Göldağı ve Sarıçiçek yaylası hizasından sonra yapı birden değişir. Fırat vadisine doğru eğimli geniş oluklar ortaya çıkar. Bunlar, Tohma ve Kuruçay vadileridir.

Fırat vadisinin bu yapısı, Malatya dağları-

nın doğu ucuna kadar sürer. Burada vadi yeniden daralır. 100 km. den uzun bir boğaza dönüşür. Kömürhan Boğazı adıyla anılan bu boğazdan sonra vadi, il topraklarının dışarı çıkar.

Tohma Vadisi

Sivas topraklarından iki kol halinde başlayan Tohma vadisi, Fırat vadisine doğru geniş bir oluk oluşturur. Darende yanından bu kollar genişlemeye başlar. İlçenin doğusunda birleşir. Vadilerin birleşme yerinde geniş bir düzlük oluşur. Mıgıdı düzü adıyla anılan bu yüksek ovoiden sonra vadi, biraz daralarak doğu yönünde uzanır. Sonra güneyden gelen Sultansuyu vadisi ile birleşerek birden genişler ve Fırat vadisine açılır. Genişleyen vadi tabanında, ilin en önemli düzlüklerinden Malatya ve Doğanşehir ovaları ile Erhaç düzü ve Yazıhan düzü sıralanmaktadır.

Kuruçay Vadisi

Yama dağının batı eteklerinden başlayan vadi, başlangıç kesimlerinde pek derin değildir. Tohma vadisinde sıkça rastlanan sarp ve dar boğazlar yoktur. Bunun başlıca sebebi yöredeki, aşınarak yuvarlanmış yeryüzü şekilleridir. Ayrıca vadiyi aşan akarsuyun havzası küçük ve akıttığı su miktarı da azdır. Yine Kuruçay vadisi orta bölümünde biraz daralır. Daha sonra tabanı genişleyerek Tohma ve Fırat vadileri ile birleşir. Kuruçay vadisinde Çapıtlı yazısı ile Yazıhan düzü dışında ovalık alan yoktur.

Çapıtlı yazısı

Kuruçay vadisinde, Hasançelebi yöresini kaplayan düzlüğe Çapıtlı yazısı denir. Akgedik diplerinden Hasançelebi'ye doğru uzanan bu yüksek ovanın boyu 20 km.yi geçer. Genişliği 10 km. ye ulaşır. Ova, genelde düz olmakla birlikte, yer yer hafif dalgalı bir yapıdadır.

Yazıhan Düzü

Bu ova, Tohma ve Kuruçay vadilerinin Fırat'a açıldığı noktada yer alır. Malatya ovasından Tohma suyu ile ayrılır. Tohma suyunun kuzeyinde kalan ve Kuruçay vadi tabanını da kapsayan alanın bütününe Yazıhan düzü denilmektedir. Mayatya ovasına göre daha yüksek kalan Yazıhan düzü su kaynakları kıt olduğundan kuru ve çıplaktır. Tohma suyu ova yüzeyine göre derinde kalmaktadır. Kuruçay ise yaz aylarında kurumaktadır.

BAŞLICA AKARSULARI

İlimizin başlıca akarsuları; Söğütlü Çayı 17.5 km., Morhamam Çayı 22.5km., Kuruçay 67 km.

Tohma suyu 52.5 km., Sultansuyu 21.5 km., Sürğü suyu 30 km., Beylerderesi 38 km., Mamihan çayı 10 km., ve Şiro çayı 37 km. dir.

Söğütlü Çay

Göl dağının güney yamaçlarından başlayan bu vadi pek uzun değildir. Önce güneye, sonra güneydoğuya uzanarak Fırat'a açılmaktadır. Vadi yer yer genişleyerek büyük olmasa da tarım açısından önemli ovacıklar meydana getirmektedir. Bunların başlıcaları; Diştrik ve Arguvan yazılarıdır. Diştrik yazısı, Söğütlü çay vadisinden Mutmur bucağı vadisine doğru yayılan düzlüğe denilmektedir. Küçük bir ovadır. Uzunluğu ve genişliği 17.5 km.ye ulaşan ova, yer yer dalgalı ve taşlıktır.

Arguvan Yazısı: Söğütlüçay vadisi Arguvan yakınında genişler, burada uzanan düzlüğe Arguvan yazısı adı verilmektedir.

Sürğü Vadisi

Göksu vadisinin başlangıç bölümünü oluşturan bu vadi, Karakaya tepenin güney yamaçlarında başlamakta, 20-30 km. aynı yönde uzadıktan sonra, önce batıya, sonra güneye ve güneydoğuya doğru genişçe bir yay çizerek il dışına çıkmaktadır. Daha sonra Göksu vadisi adı altında Adıyaman topraklarını geçip Fırat vadisine açılmaktadır. Vadide ilin tarım bakımından önemli olan Sürğü ovası yer almaktadır.

Sürğü Ovası

Malatya çöküntü alanının güneybatı ucunda yüksek bir ovadır. Genişleyen vadi oluğunun akarsuların taşıdığı alivonlarla dolması sonucu oluşan topraklar çok verimlidir. Sürğü çayı üzerine kurulan Sürğü barajından sulanmaktadır. Malatya ovasına göre daha yüksekte kaldığından kışlar biraz sert geçmektedir.

AKARSULARI

Malatya ili, Fırat havzası üzerinde yer alır. Havzanın yukarı Fırat bölümünde oldukça geniş alanı kaplayan il toprakları, yer üstü su kaynakları açısından hayli zengindir.

Fırat Havzası

Türkiye'nin en büyük havzasıdır. Su toplama alanı 127.000 km² dolayında olan havza-

nın yıllık ortalama su hacmi 28 milyar m³'ü aşmaktadır. Fırat havzasında 4.900.000 hektara yakın ovalık alan vardır. Bunun 1.700.000 hektar yer alan akarsuların en önemlileri Tohma suyu, Kuruçay, Fırat nehri ve Sürğü çayıdır.

Fırat Nehri

Keban Barajı'ndan çıkan nehir Malatya'nın Elazığ ile sınırını oluşturacak şekilde güneybatıdan güneydoğuya doğru genişçe bir yay çizerek akar. Önce Kuruçay'ı sonra Tohma suyunu alarak akan Fırat, zaman zaman kollara ayrılarak adacıklar oluştururdu. Bu alan günümüzde Karakaya Baraj Gölü sahası içinde kalmıştır. Fırat nehri, Kömürhan mevkiinde Doğu Anadolu'nun en uzun ve en derin boğazlarından biri olan Kömürhan boğazına girerek akmasına devam edip, boğazdan sonra Malatya-Diyarbakır sınırını oluşturmaktadır. Diyarbakır Çüngüş ilçesi yakınında Karakaya Barajı kurulmuştur.

Tohma Suyu

Malatya'nın doğu sınırını oluşturan Fırat nehrinden sonra ilin büyük akarsuyu Tohma'dır. İki koldan oluşmaktadır. En uzun kolu olan Ayvalı, Tohma çayı, Uzunyayla'dan diğer kolu olan Hacılar Tohması ise Tahtalı dağlarından doğar. Bu iki kol Malatya il sınırına girerek Mıgıdı üzerinde birleşip dar ve uzun Şuğul boğazından geçtikten sonra Malatya ovasından geçerek Fırat nehrine katılır. Tohma suyunun Şuğul boğazından kurtulduğu yerde Medik barajı kurulmuştur. Tohma suyu Malatya ovasından akarken kuzeyde Halavun çayı ile Epreme çayı, güneyde Dipsiz çayı, Sultansuyu, Beylerderesi Horata çayı ile Orduzu çayını alarak Fırat nehrine dökülmektedir. Bu sular Sultansuyu, Doğanşehir ve Malatya ovalarının sulanmasında önemli yer tutmaktadır.

Kuruçay

Yama dağı batısından doğan Kuruçay, Hasançelebi, Hekimhan ve Fethiye'yi geçtikten sonra Eğribük yönünde Fırat'a katılır. Yaz aylarında suyu iyice azaldığından bu sudan pek faydalanılamamaktadır.

Sürğü Çayı

İlin güneybatı ucunu oluşturan Sürğü yöresinin sularını toplayan bu çay, Malatya yö-

resinin batı kesimlerinde yer alan Karakaya tepesinin güney yamaçlarından doğar. Sürğü çayı, Göksu ırmağının önemli bir koludur. Sürğü kasabasından sonra, Kapıdere'ye kadar batı yönünden akan çay sonra güneye döner. Burada, Göksu ile birleşen ve Göksu adını alan akarsu, doğuya dönerek Adıyaman il sınırına girerek Adıyaman il topraklarından Fırat'a katılır. Sürğü çayı üzerinde Sürğü barajı kurulmuş olup, bu barajdan geniş bir alan sulanmaktadır. Malatya'nın bu önemli akarsuları dışında ya doğrudan Fırat'a, ya da diğer büyük akarsulara karışan çok sayıda küçük çay ve dereleri vardır. Bunlar: Eğmir, Mircan, Göksu, Aksu, Şiro, Berenge, Söğütlü çay, Sazdere, Şotikdere, Kozluk çayı, Yenice Çayı, Setrek çayı, Arapgir çayı, Davulga, Cevizlisu gibi irili ufaklı akarsulardır.

BARAJLAR

İlimizde Sürğü, Medik, Polat ve Sultansuyu barajları olmak üzere 4 baraj bulunmaktadır. Polat ve Sultansuyu barajları sulama amaçlı, Medik Barajı Sulama+Elektrik amaçlı ve Sürğü Barajı da Sulama+Taşkın koruma amaçlı olarak inşa edilmiştir.

Sultansuyu barajı 1993'te hizmete açılmış olup, en yeni barajımızdır. 1996 yılında Çat barajının da hizmete açılması beklenmektedir.

GÖLLER

Malatya'da önemli bir tabii göl yoktur. Yalnızca dağlık kesimlerden akan suların kaynak alanlarında ve düşük yükseltili plato basamaklarında yüzeye çıkan suların oluşturduğu küçük göller vardır. Bunlar dışında sulama amaçlı 5 gölet vardır. Bunlardan; Orduzu Sulama Göleti, Orduzu Zorbalı Sulama Göleti ve Hançayı II. Sulama Göleti, Malatya Merkezde, İsaköy sulama göleti Arguvan ilçemizde; bir sulama göleti de Darende ilçemizde bulunmaktadır.

Karakaya Baraj Gölü

Malatya merkez ilçesinde 42, Pütürge ilçesinde 15, Akçadağ ilçesinde 2, Arguvan ilçesinde 6, Arapgir ilçesinde 2 köy olmak üzere toplam 67 köy göl alanı içerisinde kalmış olup, baraj gölü Malatya il sınırları üzerinde 150.875.583 m²'lik bir alanı kaplamaktadır.

BITKİ ÖRTÜSÜ

Malatya toprakları önemli bitki örtüsünden yoksundur. Eskiden il alanının önemli bir bö-

lümü ormanlarla kaplı iken sonucu bu örtü zamanla yok olmuştur. Doğal şartlar ormanların kendi kendisini yenilemesini büyük ölçüde güçleştirdiğinden yer yer bozkırlar ortaya çıkmıştır.

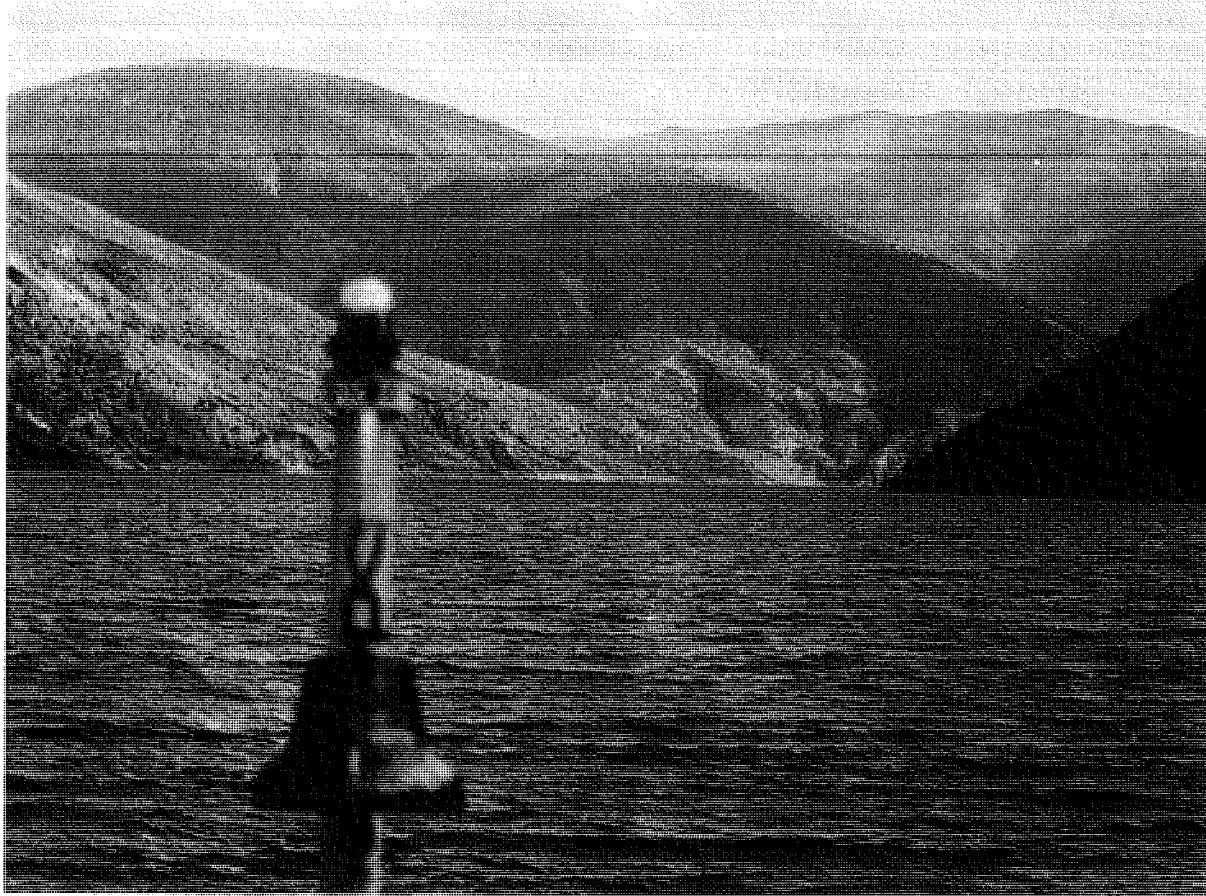
İl arazisinin 367.253 hektarı (% 30)'u ormanlık ve fundalıklarla, 125.156 hektarı (% 10)'u ise çayır ve meralarla kaplıdır. İl topraklarının güneyini boydan boya kaplayan batı-doğu doğrultulu Malatya dağları, meşenin egemen olduğu bozuk nitelikli korular ve baltalıklar iyi nitelikli koru ve baltalıklara dönüşmeye başlar. Malatya dağlarının batı ucunda Sultansuyu vadisine bakan yamaçlarda Doğu Anadolu'da ortadan kalkmakta olan ibrelilerden kızılıcılara rastlanır.

Malatya dağları üzerinde yer alan platolar ile Malatya ovasına yakın kesimlerde yer alan yarı ova nitelikli düzlükler, zengin çayır

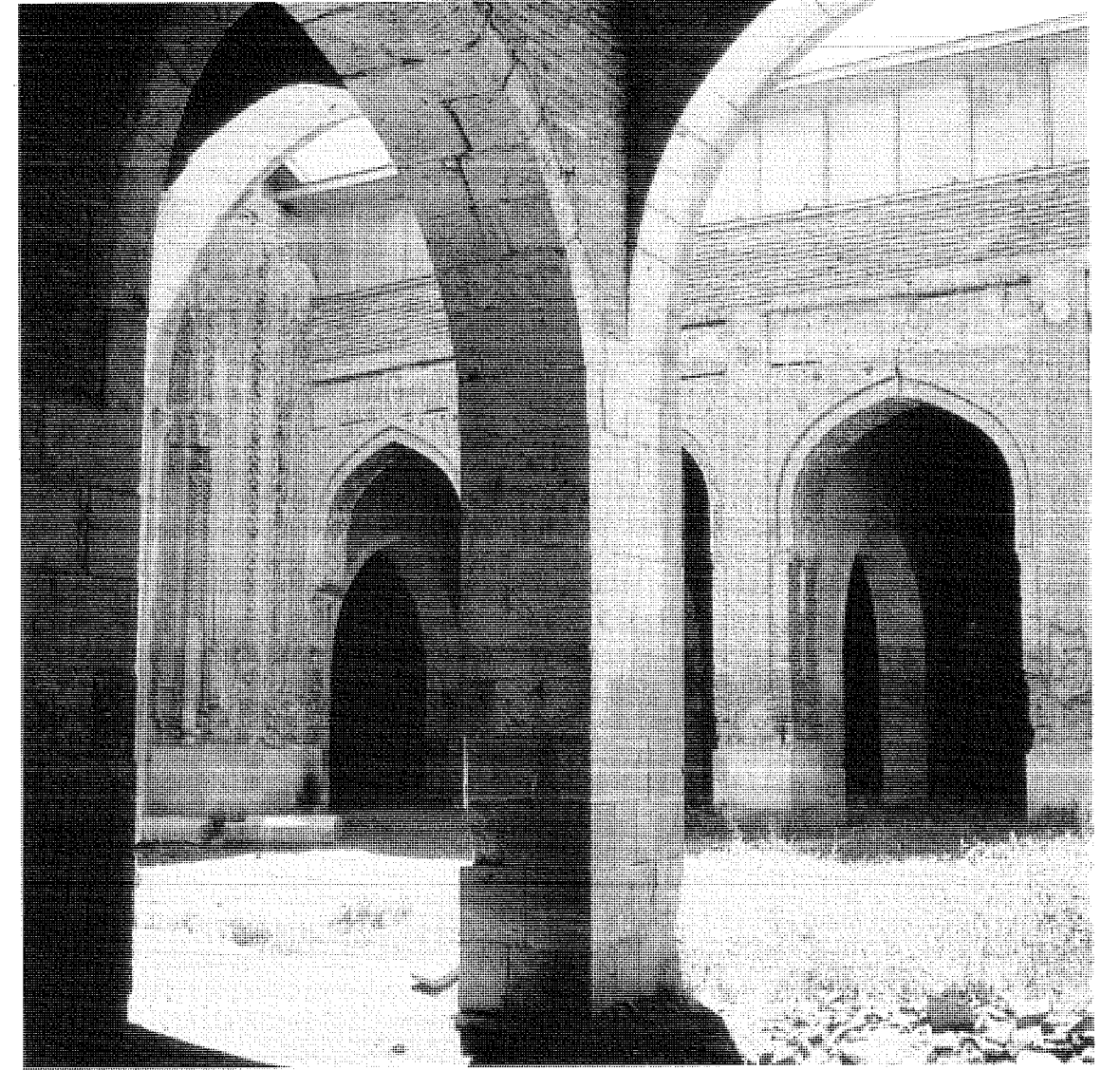
otları ile kaplıdır.

İl alanının güneybatısını kuşatan dağlar ve patolarda doğal bitki örtüsü hemen hemen ortadan kalmıştır. Daha çok meşelerden oluşan bozuk nitelikle orman kalıntılarından başka canlı örtüye rastlanamaz. Bu örtüye yer yer yabani meyve araçları ile kaynak ve vadi boylarında kavak ve söğütler katılmaktadır. Bitkisel üretim yapılan kesimlerde meyvecilik doğal örtüye göre daha yaygındır.

Malatya'nın kuzeyini kaplayan dağlar ise örtü bakımından Pütürge ve Doğanşehir yöreleri kadar olmasa da batıya göre daha da zengin sayılır. Bu yörelerde, çoğu bozuk nitelikli olmak üzere meşenin çoğunlukta olduğu yapraklı ormanlar vardır. Bu kesimde kalın bir toprak tabakası ile meyve ağaçları, söğüt ve kavaklıklar görülür.

Karakaya Baraj Gölü

TARİH

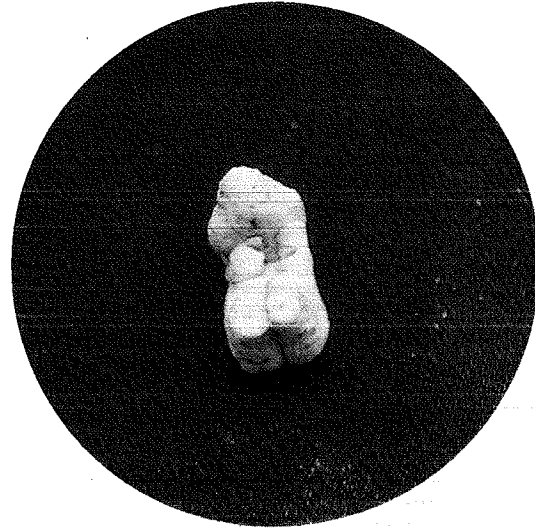
MALATYA'NIN TARİHÇESİ

Malatya, eski çağlardan beri Anadolu ve Ortadoğu'nun geçit veren kavşak noktasıdır. Doğuda en eski ulaşım yolu Malatya-Sivas üzerinden Erzurum'a, oradan da Kafkasya'ya uzanan yoldur. Buna, Karasu-Aras yolu da diyebiliriz. Güneydoğu'ya, Malatya ve Diyarbakır üzerinden Mezopotamya'ya uzanan yol önemlidir. Malatya'dan doğuya doğru Murat, Karasu-Van Gölü diğer tabii bir önemli yoldur. Diğer önemli bir yol ise Güneyden gelip Malatya'da düğümlenen Malatya-K.Maraş arasında Torosların çok kesif göründükleri bir sahada, akış yönleri farklı vadilerin takip ettiği tabii bir koridor boyunca uzanmaktadır. Güneyde dağlar arasında açılmış bir başka yol, Adıyaman üzerinden Urfa'yı Malatya'ya bağlamaktadır. (1)

Belirtilen yollar, Malatya'da birleşerek kuzeyde Kafkasya'ya, güneyde Çukurova Mezopotamya ve Suriye'ye, batıda Ege sahillerine, doğuda İran ve uzak doğuya kadar uzanmaktadır. Bu yollar, Akad İmparatoru Sargon zamanından beri işlemekteydi. Hititler zamanında işlemekte olan bu yoldan Hitit Kralları'nın geçerek Anadolu üzerindeki devletlerle savaştığı bilinmektedir. Hitit Kralı Şuppiliuma'nın bu yoldan geçerek Aşağı Fırat boylarına indiği, dolayısıyla Malatya civarında Fırat Nehri'ni geçtiği kaynaklarca belgelenmektedir. Bu yolun Kayseri-Kültepe'den başlayarak, Gürün- Darende- Malatya- Samsat üzerinden Urfa'ya vardığı buradan da ikiye ayrılarak Gargamış ve Halep'e, diğerinin de Nusaybin üzerinden doğuya Asur ve Babil'e gittiği tahmin edilmektedir. Mezopotamya ile Anadolu arasındaki ticaret ve kültür alışverişinin bu yol üzerinden yapılması, Malatya'nın tarihi ve kültürel önemini artırmıştır. (2)

Antik çağlarda kullanılan yolların yanında, Roma döneminde ticaretle sınırların korunması amacıyla yeni yol yapımına geçilmiştir. Malatya'nın büyük bir askeri merkez olması sebebiyle Romalılar askeri ve ticari amaçla kullanılan yollarını Malatya'dan geçirmişlerdir. Bu durumu, yol kenarlarına dikilen mil taşları doğrulamaktadır. (3)

Bizans İmparatorluğu Roma yollarını aynı amaçla kullanılmıştır. Araplar, Bizans toprak-

M.Ö. 8000 yılına ait Caferhöyük'ten çıkarılan bir heykel

larına yaptıkları akınlardan sonra geri çekilirken Kommagene ile Malatya arasındaki geçitten faydalanmışlardır. Türkler ise Fırat Nehri'ni Malatya yakınlarında aşarak Orta Anadolu'ya ulaşmışlardır.

Ön Tarihte Malatya

Coğrafi konum itibarıyla tabii yol üzerinde olan Malatya ön tarihinin Paleolitik çağa kadar indiği, Ansır (buzluk) ve İnderesi mevkinde bulunan mağaralardan anlaşılmıştır.

1979 yılında başlayan Karakaya Baraj Gölü kurtarma kazıları kapsamındaki İzollu mevkii Cafer Höyükte yapılan kazılarda, o yöre insanının Paleolitik mağaralardan çıkıp ilk defa ovada tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları ve yerleşik köy hayatına başladıkları anlaşılmıştır. Cafer Höyük kazılarıyla, Malatya ve çevresinin M.Ö. 7000 yılında İskâna başlandığı anlaşılmaktadır. (4)

1979-1986 yılları arasında kazıları sürdürülen Piro-Caferhöyük çalışmaları sonucu dünyanın ilk heykel örneği sayılan, beyaz kireç taşıdan yapılmış küçük figürinler M.Ö. 7000 yılına tarihlenmektedir. Kazı sonrası gün ışığına çıkarılan bu eserler halen Malatya müzesinde sergilenmektedir. Tarih kronolojisi'ni takip ettiğimizde, yörenin ana seramiği tek renk olup, ateşte az pişirilmiş koyu astarludur. Bu seramik yanında ithal malı Halaf tipi seramik örneklerinin Hekimhan, Kuyuluk, Hinso ve Arguvan-Karahöyükte; Hassuna boyalı Seramik örneklerine Aslantepe, Değirmen-tepe, İshöyük ve Fıncıhöyük'te rastlanmaktadır. Aslantepe ve Değirmen-tepe kazıla-

rı, bölgedeki yerleşimin M.Ö. 5000-3000 yılları arasında Kalkolitik çağda devam ettiğini göstermektedir. (5)

Değirmen-tepe ve Aslantepe'de çok sayıda taştan ve pişmiş topraktan damga mühürleri ile pişmemiş toprak mühür baskıları bu yörelerin önemli bir ticaret merkezi olduğunu belgelenmektedir. Anadolu ile olduğu gibi, Kuzey Mezopotamya ve Suriye ile de Fırat Nehri yolu ile ticaret bu dönemde yapılmıştır. (6)

M.Ö. 3000 yılında Malatya yöresinde seramik genellikle elle yapılmış, hamuruna ince kum karıştırılmış siyah astarludur. Bu seramik örneklerine; Aslantepe, Hasırcı, Fıncıhöyük, Karahöyük, İshöyük, Morhamam, Kösehöyük, İmamoğlu, Değirmen-tepe, Köşgerbaba ve Pirohöyük'te rastlanmıştır.

Eski tunç II. döneminde, M.Ö. 2500 yıllarında başlayan seramik örneklerine yörede yer yer rastlanılmıştır. (7)

Eski tunç III. evrelerine ait elle yapılan, ateşle pişirilen seramikler Malatya bölgesinde çoğunlukla deve tüyü renkli olup, üzerindeki süsler, geniş bantlar şeklinde desenlerle kaplıdır. Bu örnekler Aslantepe, Değirmen-tepe, Pirohöyük'te rastlanmıştır. M.Ö. 3200 yıllarına tarihlenen tapınak, Aslantepe kazılarıyla 1992 yılında gün ışığına çıkarılmış, bölgenin en önemli bir dini ve kültür merkezi konumunda, Mezopotamya Kültürü ile çağdaş ve hatta Anadolu'nun ilk tapınak örneklerinden olarak tarih ve arkeolojiye ışık tutmaktadır.

HİTİTLER DÖNEMİ

Hititlerin Anadolu'da, M.Ö. 2000 yıllarının başında varlıklarını gösterdikleri Aslantepe'den çıkarılan bazı seramik örneklerinden anlaşılmaktadır (8)

M.Ö. 1750 yıllarında Kuşşara Kralı Anitta, Anadolu'yu tek bir yönetim altında toplayarak siyasi birliği sağlamıştır. (9) Bu dönemde Malatya'nın büyük bir ihtimalle siyasi birliğe katıldığı sanılmaktadır. I. Hattusilis, Kuzey Suriye yolunu emniyet altına almış, yerine geçen

oğlu I. Mursilis ise Anadolu birliğini Halep ve Babil seferlerinden sonra sağlamış. Malatya'nın bu krallar döneminde kuzey Suriye ile Anadolu arasında önemli yol kavşağında olması sebebiyle Hitit birliğine girdiği ve bir Hitit şehri olduğu kabul edilebilir.

I. Mursilis, babası I. Hattuşiliş'in gösterdiği, dış menfaatlerinin güneyde olduğu fikri üzerine hareket edip, Halep ve Bağdat'ı fethederek "Büyük Kral" ünvanını aldığı Akad metinlerinde görülmektedir.

Hitit Krallarından Ammunas ile Huzziyas'tan biri döneminde M.Ö. 15. yüzyılda yer yer görülen isyanlar sonunda Hitit Birliğinin kuzey Suriye'deki egemenliği Mitanni Krallığının eline geçmiştir. Böylece, Malatya'da bu dönemde Mitanni egemenliği altına girmiştir. Hitit Kralı Şuppiliuma, M.Ö. 1450 yıllarında Fırat Nehri'ni geçerek bölgede yer alan Mitanni egemenliğine son verilmiştir. (10) Böylece Malatya'yı yeniden Hitit İmparatorluğuna kazandırmıştır. II. Mursilis, Muvatalli ve III. Hattusilis dönemlerinde Malatya, Hitit Merkezine bağlı kalmıştır.

M.Ö. 1116-1096 yılları arasında bir Asur vesikasına göre, Asur Kralı I. Tiglatplaser Malatya üzerine yürüyerek kral Allumu'yu yenmiştir. Şehir halkını rehin alarak vergiye bağlamıştır.

M.Ö. 1200-1000 yılları arasında kavimler göçü sebebiyle Anadolu'da karanlık bir devir hüküm sürmüştür. Hitit İmparatorluğu, bu dönem sonunda tamamen ortadan kalkmıştır.

Aslantepe Höyüğünün havadan görünüşü

Tunç Çağına ait iki adet idol. (İmamoglu Höyük'ten çıkarılmıştır)

Hititler'in torunları, M.Ö. 1000 yılından sonra varlıklarını şehir devletleri halinde sürdürmüşlerdir. Malatya, asıl önemini bu devirlerde almıştır. Hitit Devleti, bir takım küçük feodal krallıklardan teşekkül ediyordu. Bu derebeyliklerden birisi de Fırat Nehri'nin Malatya civarında yaptığı dirseğin içinde bulunduğu tahmin edilen Alşe Krallığı idi. (11)

Geç Hitit döneminde; Malatya ve çevresinde özellikle İspekçur, Darende, Gürün, Aslantepe'de Geç Hitit dönemine ait kitabeler ve siteller bulunmuştur. Heykeller ve siteller Geç Hitit devrinin Malatya'da ne kadar geniş çevreye yayıldığını göstermektedir. (12)

M.Ö. 1000 yıllarında Malatya, Kargamış Krallığı'na bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Gürün yakınlarında bulunan bir kitabeğe göre "Sasa" adlı bir kimse Malatya Kralı olarak bilinmektedir. Asur Kralı II. Adad Nirari (M.Ö. 911-891) Kargamış'ı egemenliği altına alarak, Kargamış'ın Malatya üzerindeki hakimiyeti son bulmuştur. Asur Kralı III. Salmanassar (M.Ö. 858-824) Hilakku üzerinden Tabal'a burada 24 Tabal kralının takdim ettikleri haracı kabul etmiş ve dönüşünde Malatya üzerine yürümüş, Malatya Kralı Lalli'yi yenerek ağır vergi bağlamıştır. (M.Ö.835) (13)

Geç Hitit şehir devletlerinden biri olan Malatya'nın tarihini Hitit Hiyeroglif kitabele-

rinden, Asur krallarının yıllıklarından ve Urartu kitabelerinden öğrenmekteyiz. Asur vesikalarında; Malatya adı Milid, Melid, Mili-dia, Meliddu şeklinde geçmektedir. Urartu kaynaklarında Melitea, Hitit Hiyeroglif Kitabesinde ise "Dana başı ve ayağı", "Şehir ayak dana başı" ideogramları ile temsil edilmiştir. (14)

Urartu krallarından İspuiniş (M.Ö. 824-816) ile oğlu Menuas (M.Ö. 816-807) zamanlarına ait Palu kaya kitabelerinde Milid Kralı Sulumeli'yi mağlup ettikleri kaydı vardır. Fakat Malatya Kralı'nın bu yeni hakimiyete kolay kolay itaat etmediği anlaşıyor. I. Argistis (M.Ö. 789-766) "Tanrı Haldi'nin sayesinde Hatti memleketlerine karşı sefer ettiğini ve Tuwate'nin oğlunun memleketini Melitea (Malatya)'yı zaptettiğini anlatmaktadır." Malatya kralları az sonra Urartu hakimiyetine karşı yeniden ayaklanmış, III. Sarduri (M.Ö. 765-733) de Melitea Kralı Sahu oğlu Hilaru-wata'yı mağlup ederek, şehrini yağma ettiği anlatılmaktadır. (15)

Urartular, M.Ö. 8. yüzyıl ortalarında Melid ülkesi olan bugünkü Aslantepe ile ilişki kurmak üzere II. Sarduri (M.Ö. 764-735) Fırat Nehri'ni İzollu (Kömür Han) mevkiinden geçerek, bölgeyi yöneten Hilaruda'yı yenerek haraca bağladığı anlaşılmaktadır. Yine aynı

bölge adı ile anılan "İzollu" kaya kitabesinden anlamaktayız. Bu kitabe şu sırada Karakaya Baraj Gölü altında olduğundan, mülâjı alınarak Malatya müzesine taşınmıştır. (16)

Urartu egemenliği, Asur kralı III. Tiglat Paser'in tahta çıkışına kadar devam etmiştir. Bu kral döneminde Malatya, M.Ö. 733'de yeniden Asur Krallığına haraç veren beylikler arasına girmiştir. M.Ö. 722 yılında Malatya Kralı Funzianu, Asur Kralı II. Sargon'a esir düşmüştür.

Bu tarihte Asur Kralının Malatya'yı egemenliği altına aldığı, bir isyan sonunda M.Ö. 713 yılında Malatya Kralı Tarhunaz'ı esir ettiği anlaşılmaktadır. Kralı halkı ile birlikte Asur'a, Basra'ya sürgün ettiği, Basra halkından bir kısmını Malatya'ya getirerek yerleştirdiği bi-

Aslan Taşlar- Hitit Dönemine ait bir eser. (Darende-Yeniköy)

linmektedir. Malatya'ya Asurlu bir kral atadığını ve emrine 150 savaş arabası, 1500 atlı, 20.000 yaya, 10.000 kalkan ve mızrak taşıyıcıları verdiğini II. Sargon'un kitabelerinden anlamaktayız. Buraya atanan kralın adı Mutallum'dur. Bu belgeye göre Malatya şehrinin o günkü nüfus ve büyüklüğü ile önemi gözler önüne serilmektedir. (17)

Asur Kralı Sanherib (M.Ö. 705-681) döneminde Asur egemenliğinde olan Malatya, Asar Haddon (M.Ö. 681-669) zamanında Asur egemenliğinden çekilmiştir. Bundan sonra bölgede Med ve Perslerin hakimiyeti görülür.

MALATYA ADININ ASLI

Malatya, kuruluş ve isim itibarıyla başlangıçtan zamanımıza kadar büyük bir değişikliğe uğramadan gelen Anadolu şehirlerinden birisidir. Kültepe vesikalarında "Melita" şeklinde görülen Malatya'dan Hitit vesikalarında "Maldia" olarak bahsedilmektedir. Asur İmparatorluk devri vesikalarında ise Meliddu, Melide, Melid, Milid, Milidia olarak geçmektedir. Urartu kaynaklarında ise Melitea denilmektedir. Malatya kelimesinin Hititçe "bal" anlamına gelen "Melid"den türediği anlaşılmaktadır. Hitit hiyeroglif kitabesinde Malatya şehri, bir öküz başı ve ayağı ile ifade edilmektedir. (18)

Eski çağ coğrafyacılarından Strabo'nun (M.Ö. 58- M.S. 21) Malatya'yı sürekli "Melitene" adı ile zikretmiştir. Kesin olarak yerini vermediği geniş bir alan içerisinde "Kataonia" ile Fırat

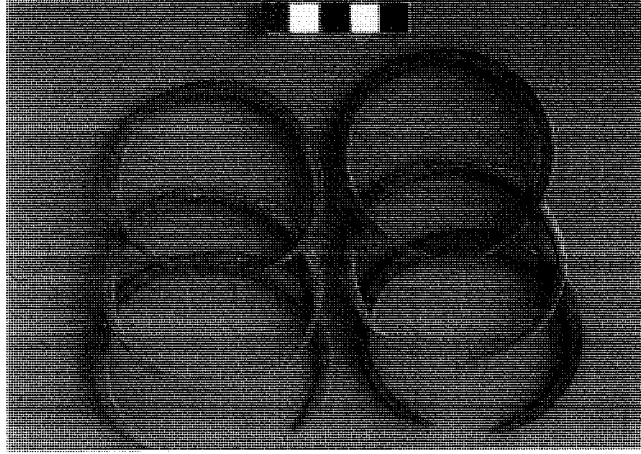

Geç Hitit Dönemine ait bir ortostat.

Nehri arasında Komma-gene sınırında Kapadokya Krallığı'nın (M.Ö. 280-212) on Valiliğinden birisi olarak gösterir. Ona göre Melitene, Sophene (takriben bugünkü Elazığ ile Fırat Nehri arasındaki bölgeyi ifade eder) nin karşısında kurulmuş bir eyalet olduğu kadar kentleri bulunmayan bir bölgenin adıdır. Strabon'a göre bu yöre; zeytin-üzüm ve meyva ağaçlarıyla bezenmiş, Kapadokya'da bir benzeri bulunmayan tek yerdir.

Pline'ye dayanarak Malatya'nın Asur kraliçesi Semiramis tarafından "Meliten" adıyla kurulduğunu kayıt eder. Bu bilgi, daha sonraki çalışmalarda aynen doğrulanmıştır.

Gelişen Maldia-Melitene (Malatya), Kalkolitik çağdan beri iskan görmüş ve bugünkü Aslantapede 27 kültür katı bırakmıştır. Buradan 4 km. kuzeyde yer alan Battalgazi'ye M.S. 79-81 yıllarında Roma kralı Titus zamanında lejyon karargahı olarak taşınmıştır. Yine şehre bu dönemde de Melitene adı verilmiştir. Artık bundan böyle bir şehir adı olarak bu isim kullanılmaya başlanacaktır. Roma şehir surları bu dönemde yapılmaya başlamıştır. Burası

Urartu Dönemine ait bilezikler

Roma devrinde, Hudutlarının korunması, coğrafi konumu ve jeopolitik önemi dikkate alınarak mühim bir merkez olarak muhafaza edilmekteydi. Bizans döneminde de bu değerini siyasi iktisadi bakımdan da korumuştur. (19)

Bizans-Arap mücadelesi sonucunda şehir, İslam hakimiyetine geçmiştir. (M.S. 659) Bizans kaynaklarında da Melitene şeklinde kullanılan Malatya şehir adı, Araplar tarafından, kadim şekline yakın bir imla ile "Malatiyye" adıyla anılmaya başlanacaktır. Araplar, "Sugûr El-Cezeriye"nin merkezi haline getirdikleri bu şehri aynı zamanda bölgenin en büyük ve mamur bir beldesi yapmışlardır. Ab-

basilerden Harun Reşit döneminde (M.S. 786-809) "El-Avasım" adıyla oluşturulan müstakil bir idari bölgenin merkezi olma hüviyetini kazanır. Böylece Malatya, İstanbul'a kadar uzanan Rum kazalarının hareket üssü olma özelliğini de taşır. Bu merkezin bir diğer özelliği ise Tarsus, Adana, Maraş şehirleri gibi Horasan'dan nakledilen Türkler'in önemli bir yerleşim yeri durumuna gelmiş olmasıdır. Malatya'ya çok eski zamanlardan beri çeşitli sebeplere bağlı olarak Türk yerleşiminin olduğunu bil-

Malatya Şehir Amblemi olarak bilinen Geç Hitit Dönemine ait Dana Başı (Riton).

mekteyiz. Bu bölgede Türk varlığı, Arap-Bizans mücadeleleri sırasında ortaya çıkmıştır. Türkler, bu güzel ve önemli beldenin adını değiştirmeyerek Araplardan aldıkları Malatya şekliyle günümüze taşımışlardır. 11. yüzyıl başlarından itibaren Anadolu bir Türk yurdu haline gelmeye başlamıştır. Bu bölgede Türk-Bizans mücadelelerinin odaklaştığı şehirlerden biri olmuştur. 1056-1101 yılları arasında birkaç defa el değiştirmiştir. 1101 yılında Danişmentli Melik Muhammed Gazi'nin hakimiyetine geçen Malatya, bir daha kayıp edilmemek üzere Türk Beldesi haline getirilmiştir. Selçuklular döneminde "Vilâyet-i Malatya" olarak anılan şehir, bir üstünlük ve asalet ifadesi olarak "Daru'r-Rifa" (Saadet, mutluluk yeri) olarak anılmıştır.

Memlûklü devleti kaynaklarında, Dulkadirîler ve diğer Türkmenlerle meskun olan Malatya ve havalisi için "İklim Al-Ozaria Üzeyir Ülkesi" lakabı kullanılmıştır.

Osmanlılar döneminde aynı adla anılan şehirde 1838 yılında Osmanlı ordusu ikâmet ederek kışlamıştır. Yöre insanı Aspuzu bağları olarak bilinen yazlığa göç etmiş, orada yerleşerek bugünkü şehir oluşmuştur. Malatya, günümüze modern bir yapılanma ile gelirken asıl tarih çekirdiğini oluşturan battalgazi (Eski Malatya), yöre insanının deyişi ile "Aşağı Şehir", bugün turistik bir ilçe olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bilgiler ışığında Malatya, isim olarak fazla bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir.

MED'LER DÖNEMİ

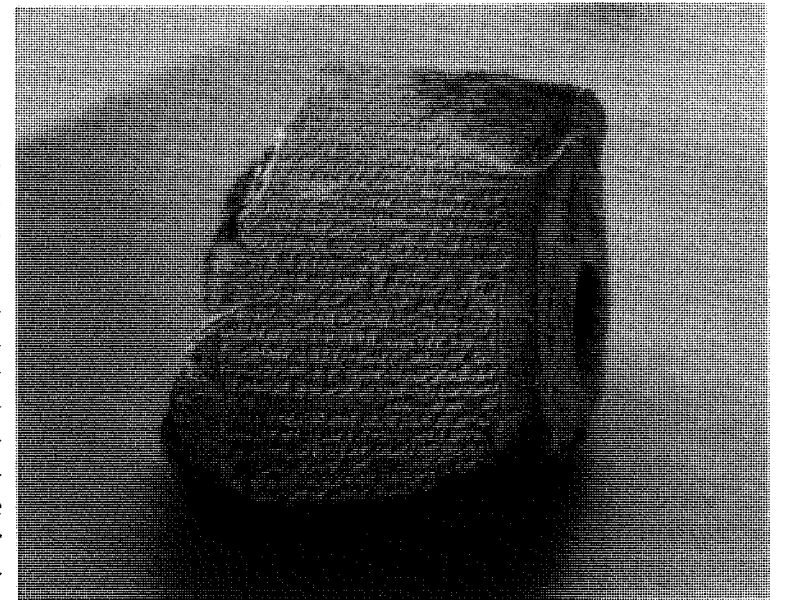
Asurbanipal'ın (M.Ö. 669-631) ölümünden sonra, Asur'un ihtişamlı devri uzun süre devam etmedi. Bu arada Med'ler, Keyaksar'ın (M.Ö. 625-585) idaresinde güçlü bir devlet kurmuşlardır. Asur egemenliğinde bulunan "Babil prensliği de hürriyetine kavuşmak istiyordu. Babil prensliğinin başında bulunan Nabupolassar, Asur aleyhine Med kralı Keyaksar ile bir anlaşma yapmıştır. Aynı zamanda Kimmerler'de Med'lerle anlaşarak ittifak halinde harekete geçtiler. Bu kuvvetler, M.Ö. 612'de büyük bir saldırı ile Asur toprakları, Medlerle Babilliler arasında paylaşıldı. Anadolu toprakları, Kızılırmak nehri-ne kadar Medlerin payı-

na düştü. Batı Anadolu'da bulunan Lidya devleti Medler'in Doğu Anadolu'da ilerleyişini endişe ile takip ediyorlardı. M.Ö. 590 yılında Malatya civarında Fırat Nehri'ni geçen Med ordusu Kızılırmak nehri yakınlarına kadar olan toprakları ele geçirdi. Med kralı Keyaksar ile Lidya kralı Alyattes'in orduları M.Ö. 585 yılının 28 Mayıs'ında Kızılırmak Nehri kıyısında karşılaştılar. Savaş esnasında güneş tutulması meydana geldiğinde her iki taraf, bunu uğursuzluk sayarak savaşa son verdiler. Kızılırmak, iki taraf arasında sınır olarak kabul edildi. Böylece Malatya bölgesi Medler'in hakimiyetine geçmiş oldu. (20)

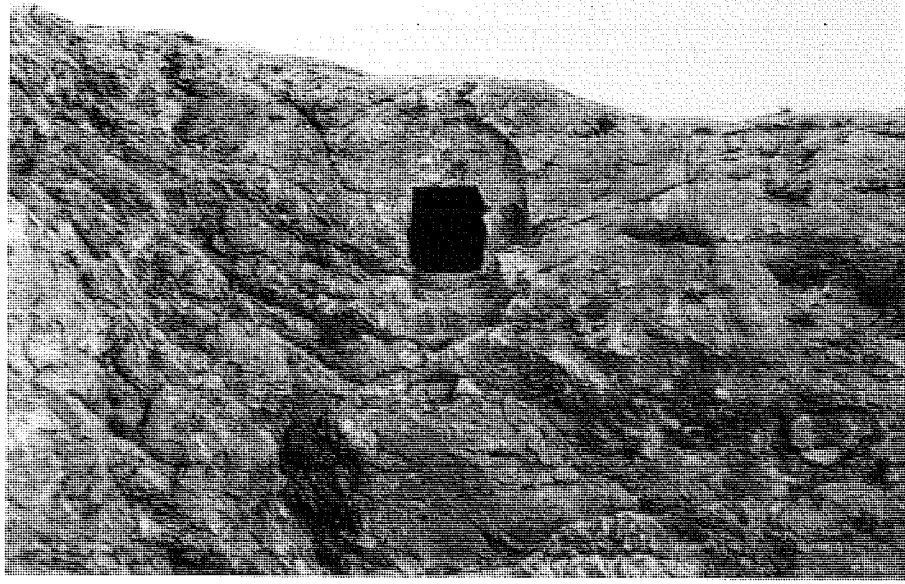
Med devleti, askeri güce dayanan despot bir devlettir. İstila ettiği bölgelerde kalıcı bir yönetim sağlayamıyordu. İran'ın güneybatı yaylalarında yaşayan Perslerin Ahemeniş soyundan gelen II. Kiros, Med yönetiminin içine düştüğü çelişkilerden yararlanmaya kalkıştı. Med kralı Astiyağ'ın (M.Ö. 584-550) ordularını bozguna uğrattı. Kısa sürede Kızılırmak Nehrinin doğu kıyısına kadar bütün Anadolu'ya egemen oldu. Böylece Malatya yöreleri de Perslerin eline geçti. (21)

PERSLER DÖNEMİ

Pers kralı I. Dareios (Daryus), M.Ö. 522-485 ülkesinde düzenli bir yönetim kurmak amacıyla ülkeyi 127 vilayetten oluşan 23 büyük Satrab'lığa ayırdı. Malatya bölgesi, merkezi Kayseri (Mazaka) olan Kapadokya büyük satrablığına bağlandı. Malatya yöresinde Med ve Pers egemenliğini yansıtan anıt eser-

Çivi yazılı tablet (Hitit Dönemine ait)

Kayadan yapılmış ev (Dum Dum)

lere rastlanmamıştır. Bölge ekonomisinin can damarı olan Mazaka-Malatya arasındaki yol, bu dönemde önem kazandı. Malatya; İran yaylasını Akdeniz'e bağlayan ulaşım yolu üzerinde sosyal ve ekonomik ilişkilerin düğümlendiği doğu ile batı arasında bir kent oldu. (22)

Malatya, M.Ö. 4. yüzyılda Makedonya Kralı İskender'in Anadolu'yu ele geçirmesinden sonra Perslerin idari sistemine dokunmadı. Bölgeye atadığı komutanları ile Hellenistik kültürünün Anadolu'ya yayılmasını sağladı. Malatya, bu dönemde Helen kültürünün etkisinde kalmıştır.

İskender'in M.Ö. 323 yılında ölümünden sonra bu büyük İmparatorluk, onun komutanları ve satrablari arasında bölüşülmeye başlandı. Malatya bölgesine ilk önce, İskender'in Kapadokya Satrabı Evmenes sahip çıktı. Ancak, Evmenes M.Ö. 315'de komutan Antigonos'a yenildi. İskender'in Babil satrabı Seleukos, uzun savaşıardan sonra Antigonos'u yenince İran, Irak ve Güney Anadolu toprakları bu sefer onun egemenliği altına girdi. (M.Ö. 312) Büyük Selökid devletinin temelleri atılmış oluyordu. Seleukos'un Malatya'yı içrisine alan topraklarda da egemenlik kurması, ancak rakibi Lizimakhos'u M.Ö. 281'de yenilgiye uğratmasından sonra gerçekleşmiştir. Seleukosların Malatya'da tahakkümleri bir yıl sürmüştür. Yöre insanının isyanı sonucu Seleukoslar Malatya'yı terketmek zorunda kaldılar. Aynı zamanda Kapadokya Krallığı bölgede hakimiyeti ele geçirdi. Güney komşu Se-

lökidlerle iyi geçinmeye çalışan Kapadokya yönetiminin Malatya bölgesindeki egemenliği daha güçlendi.

Kapadokya Krallığı, bir süre sonra "Sofen Presleri" diye anılan ve bugünkü Harput yöresinde bağımsızlığını ilân eden prenslere boyun eğdi, Malatya yöresinin yönetimini bırakmak zorunda kaldı. (M.Ö. 212) Böylece bölgedeki yönetim, tekrar Seleukosların eline geçmiştir. Bu yönetimden memnun olmayan yöre halkı, kuzeyde

bulunan Pontus Kralı Farmekes'in koruması altına sığınmıştır. (M.Ö. 170) Malatya bölgesi uzun süre Pontus Krallığına bağlı olarak kalmıştır.

Pontus Kralı Mitridates Eupator'un (M.Ö. 120-63), Pompeius komutasındaki Roma ordusuna yenilmesinden sonra bölge, merkezi Kelkit ırmağı kıyısındaki Kabira olan Roma eyaletinin sınırları içine alındı. (M.Ö. 66)

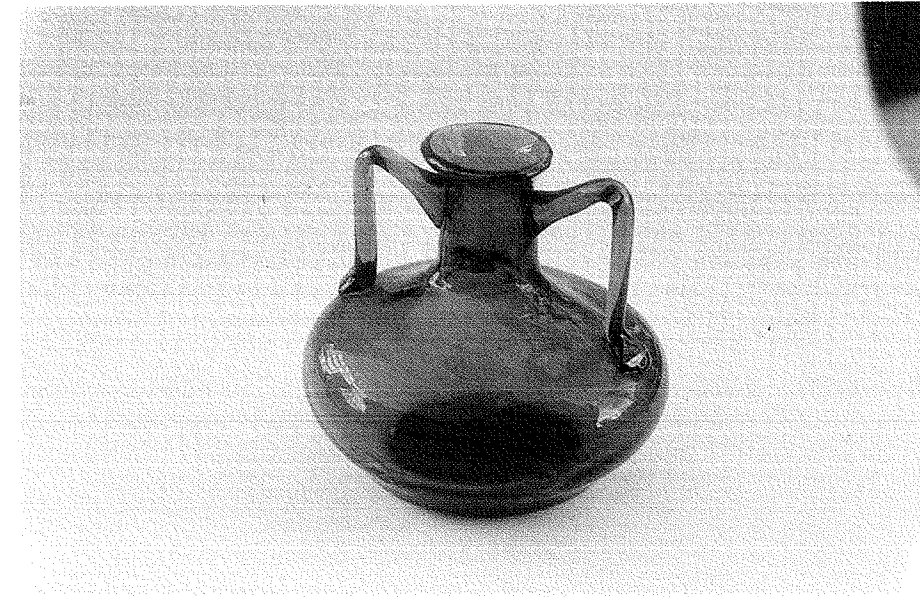
ROMA DÖNEMİ

Roma ordularının uğrak yeri haline gelen Malatya; kuzeyi güneye, doğuyu batıya bağlayan bir düğüm noktası üzerinde bulunuyordu. Fırat nehrinin doğu ile batıyı birbirinden ayırması, buranın önemini daha da artırmıştır. Bu bölgeye Romalılar iki Legionu (lejyon) yerleştirmişlerdir. Bu lejyonlardan biri Melitene'ye (Malatya) gönderilerek görevlendirilen lejyon XII. Fulminata'dır. Diğerisi ise Samosata (Samsat-Adıyaman) gönderilen lejyon XVI. Flavia'dır. Roma'nın 30 lejyonundan ikisini Fırat kıyısına yerleştirmesi bölgenin önemini gözler önüne sermektedir. Melitene'de yerleştirilen 12. lejyon doğudaki Roma'nın en önemli askeri bir üssü olmuştur. Bu lejyonlar bölgede asayiş sağlayarak, Karadeniz'den Zaugma'ya kadar uzanan doğu hudutlarının bekçisi olmuştur. Romalıların 12 Lejyonu buraya yerleştirmelerinin sebebi; buranın önemli bir yol kavşağında olması, Fırat'ın burada geçit vermesi, su kaynaklarının ve yiyecek depolarının bol olmasındandır. 12. lejyonun Malatya'da yerleştirilmesi ile Aslantepe'de bulunan şehrin yeri değiştirildi. Buranın 4. km.

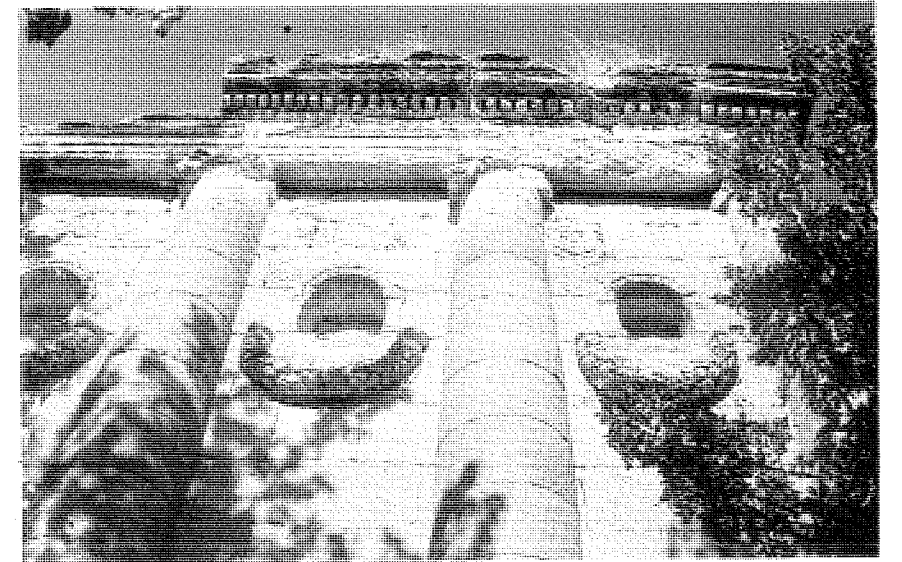
kuzeyine bugün Battalgazi ilçesi adı verilen yere kuruldu. Şehrin etrafı surlarla çevrildi. Şehir surları (M.S. 98-117) Traianus döneminde yapılmıştır. Traianus zamanında, Melitene, Parth'lara karşı önemli bir sınır üssü olmuş, askeri yolların geçtiği bir geçit noktası haline gelmiştir. (23)

Romalılar döneminde sınır şehri olma özelliğini taşıyan Melitene'ye komşu devletler tarafından sürekli saldırılmıştır. Savaşlar sebebiyle yıpranan şehir surları, İmparator Constantius (M.S. 363) zamanında tamir ettirilerek genişletilmiştir. Bütün Roma ülkesinde olduğu gibi, Melitene'de de huzursuzluk ve isyanlar artmış, şehir sürekli el değiştirmiştir. Daha sonra Pers Kralı Sapor'u Bizans İmparatoru Valens yenerek bölgede Roma nüfuzunu yeniden sağlamıştır.

Romalılar tarafından askeri bir karargah olarak kullanılan Malatya'da o döneme ait eserler tahrip olduğundan günümüze ulaşmamıştır. Ulaşılabilen kültürel buluntular ve kalıntılar Malatya müzesinde sergilenmektedir.

Roma Dönemine ait bir cam eser.

Ozan Köyündeki Roma Dönemine ait Anıt Mezar

Theodosius Magnus, (M.S. 379-382), 395'te imparatorluğu oğulları Arcadius ve Honorius arasında bölüştürmüştür. İmparatorluğunun doğusu Arcadius'a düşmüştür. Malatya, İmparatorluğun ikiye bölünmesinden sonra Doğu Roma (Bizans) imparatorluğu içinde kalmış, bundan sonra da önemini sürdürmüştür.

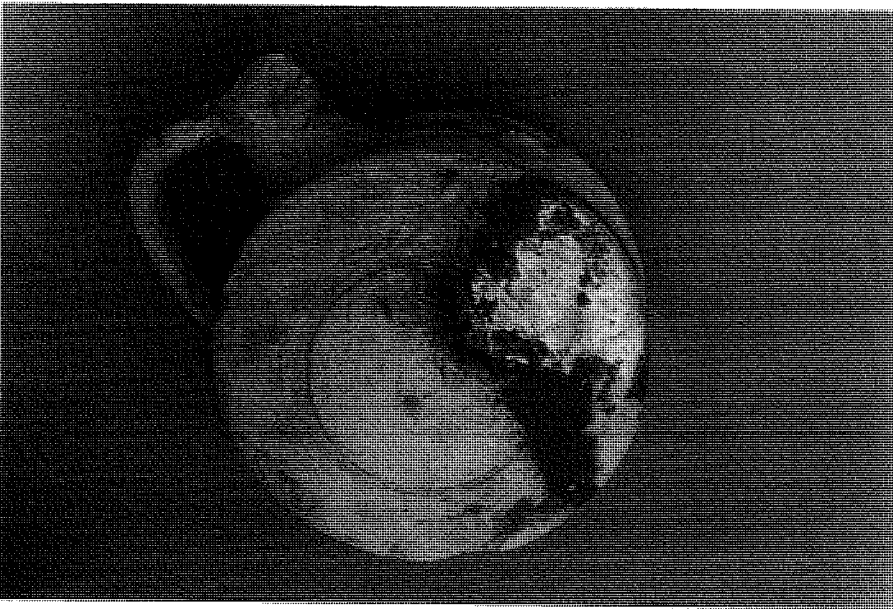
BİZANS DÖNEMİ

Doğu Roma yönetiminde uzun yıllar kalan Malatya, yine askeri bir üs olarak kullanılmıştır. Bu süre içerisinde surlar, yeniden onarılmıştır. Fulminatis lejyonu adı verilen askeri karargaha Bizanslılar "Likandos" adını ver-

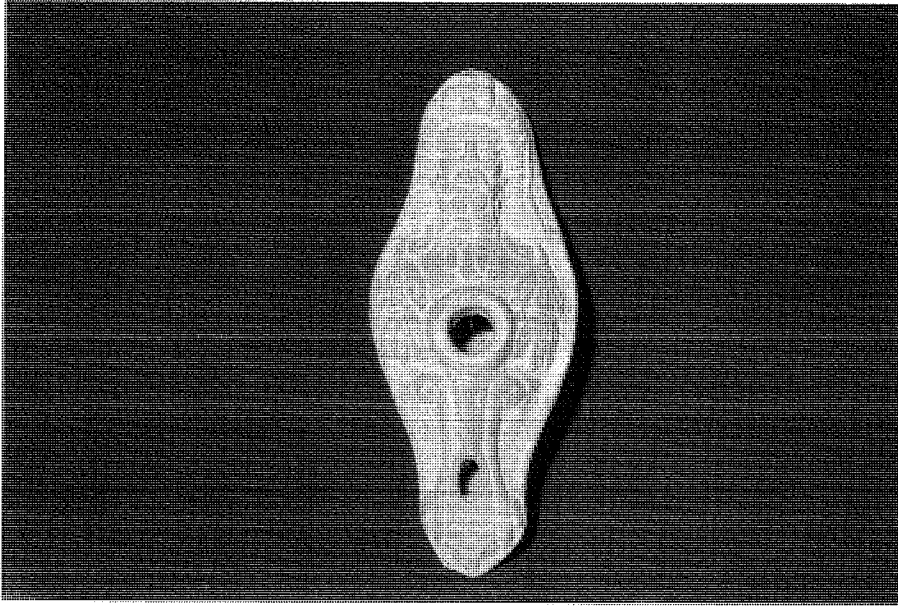
mişlerdir. Bizans İmparatoru Akilleon (457-474) Malatya'yı İmparatorluğun 12. Temi olarak adlandırmıştır. 532 yılında imparator Justinianus zamanında şehir surları yeniden restore edilerek müstahkem hale getirilmiştir. Bunun zamanında Malatya, bir eyalet merkezi durumundadır. Bizanslılar, Malatya'yı Romalılardan daha çok geliştirmişlerdir. Şehrin su ihtiyacı, bugün olduğu gibi Derme Suyu olarak bilinen Gündüzbey su kaynaklarından karşılan-

miştir. Yörede Gündüz-bey, Yeşilyurt, Yakınca, Banazı, Bostanbaşı ve Tecde adıyla bilinen yerleşim merkezlerinin Bizans döneminde kurulduğu sanılmaktadır. Çünkü bahsi geçen yerlerde Bizanslılardan kalma mozaikli havuz ve ev kalıntılarına rastlanmaktadır. Bunlardan birisi Tecde'de bulunan Zirai Araştırma İstasyonu meyva fidanlığının bulunduğu, alanda olduğu tesbit edilmiştir. 1985 yılında sözü edilen yerde yapılan havuz çalışmaları kazısı sırasında 7 adet altın Bizans sikkesine rastlanmıştır. Bunlar Malatya Müzesinde sergilenmektedir. Bir diğeri ise Yukarı Banazı (Konak) köyünün Horata adı verilen suyun yakınında bir üzüm bağının içindeki kalıntılardır.

Öte yandan şehir içinde ve çevresinde bulunan kale kalıntılarından şehrin geniş bir alana yayıldığı ve Hristiyanlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Şehir ve çevresinde çok sayıda kilise ve manastır yaptırılmış, ancak bu mabetler İslam-Bizans mücadelesi sırasında tahrib edilmiştir. Müslümanlar tarafından yaptırılan cami ve mescitler, Hristiyanlarca aynı tarzda hareket edilerek yıktırılmıştır.

Bizans Dönemine ait bir kandil

Bizans Dönemine ait bir matara

Bizanslılar, Malatya'yı Sasani'lere karşı bir hudut şehri olarak kullanmışlardır. 575 yılının sonbahar mevsiminde Sasani'lerle Bizanslılar arasında büyük bir meydan savaşı olmuş, Sasani imparatoru I. Hüsrev yenilgiyi hazmedemeyerek intikam amacı ile şehri yakıp yıkmıştır. Uzun süre Bizanslılar ve Müslüman Araplar arasında el değiştiren Malatya, Avasım şehirlerinin merkezi durumuna getirilmiştir. Anadolu'da Fırat'ın doğu kısmı müslümanların ilk istilası sırasında ele geçirilmiştir. Emeviler devrinde de bu fetih tamamlanarak Anadolu'nun güney bölümü olan Adana, Ceyhan ile Fırat arasındaki topraklar müslümanların kontrolüne geçmiştir. Adana bölgesinin merkezi Tarsus, Fırat bölgesinin merkezi Malatya olmak üzere iki hudut valiliği kurulmuştur.

Anadolu'nun tamamen Türkleşmesine kadar Malatya, Bizans ve Müslüman Araplar arasında paylaşılamayan bir merkez konumundadır. VII. yüzyıldan itibaren sürekli Arap akıncılarının saldırısına uğramıştır. 1993 yılında Battalgazi İlçesinde Belediye Hamam inşaatı hafriyatı sırasında ele geçen

7. Mikhael Dukas (1071-1078) dönemine tarihlenen altın sikkelere anlaşıldığı kadarıyla bu eserler Malatya'da Bizans döneminin sonu olarak karşımıza çıkar (24).

İSLÂM DÖNEMİ

Müslüman Araplar, Anadolu'ya yaptıkları seferlerle Malatya'yı birkaç defa ele geçirmişlerdir. İyaz bir Ganem'in Habib bin Mesleme komutasında Malatya üzerine gönderdiği Arap ordusu kenti aldı ise de burada fazla kalamadı. Karşı saldırıya geçen Bizanslılar kenti geri aldılar.

Suriye valisi Muaviye, Habib bin Mesleme'yi yeniden Malatya üzerine gönderdi. 656 yılında kenti alan Mesleme, buraya askeri birlikler yerleştirdikten sonra yönetimi kendi atadığı bir valiye bıraktı. Muaviye (661-680) bu kente gelerek bir zaman kaldı ve asker sayısını artırdı. Kenti müslümanlaştırmak gayesiyle Irak ve Suriye'den Müslüman halkın bir kısmını Malatya'ya getirerek yerleştirdi. Bizanslılara karşı yapılan yaz seferlerinin üssü durumuna getirilmiştir.

Hz. Ali ile Muaviye taraftarları arasındaki mücadeleler zamanında müslümanlar, Ana-

Bizans Dönemine ait eserler.

dolu seferlerini ihmal ettiğinden fırsattan yararlanarak Bizanslılar Müslüman halkın ve askerlerin çekilmiş olduğunu görerek Malatya'yı yeniden zaptettiler. Şehrin kalesini yıkip, Müslüman halkı kılıçtan geçirdiler.

Emeviler döneminde Halife Ömer bin Abdülaziz (717-720) kaçmakta olan Darende halkını Malatya'ya yerleştirdi. Cavana bin El-Haras'ı buraya vali olarak atadı. 740-41 yılında Askivaş komutasındaki Bizans Ordusu Malatya üzerine yürüdü. Kuşatma sırasında halk, kent kapılarını kapayarak Halife Hişam'dan (724-743) yardım istedi. Bunun üzerine Bizanslılar çekildilerse de Halife Hişam Malatya'ya girdi, şehir onarılncaya kadar buradan ayrılmadı.

Şehre vali olarak atanan Melih İbn-i Sebeb ve yanında seferlerde bulunan Abdullah el Battal Bizanslıların elinde bulunan Synada şehrini kuşatmışlardır. İslam orduları Pelezaium adı verilen yerde ağır bir yenilgiye uğramışlardır. Bu savaştan üç sene sonra 740 tarihinde Abdullah El Battal, Eskişehir yakınlarında Akronion önünde yapılan savaşta şehit düşmüştür. Aynı tarihte Malatya'da Bizans-Arap çatışmalarında Battalgazi'nin silah arkadaşı Abdulvahap'ın da şehit düştüğü sanılmaktadır.

755 tarihinde Bizans İmparatoru V. Konstantinos tarafından yakılıp yıkılan Malatya, aynı tarihte Salih bin Ali bin Abdullah komutasında saldırıya geçen İslam ordusu, V. Konstantinos komutasındaki Bizans ordusunu yenerek şehri yeniden ele geçirmişlerdir. Abbasi Halifesi El Mansur (754-775), yeğeni İmam Abdulvahap bin İbrahim'i Malatya valiliğine atadı. Vali, 757 yılında Hasan bin Kataba komutasındaki kuvveti ile gelerek Malatya'yı yeniden onarttı. Onarımı tamamlanan Malatya'ya 4.000 kişilik kuvvet bırakarak buradan ayrıldı.

Halife Harun El Reşit (786-809) döneminde Malatya'ya karşı yapılan bir Bizans saldırısı püskürtülmüş ve şehir tahkim edilmiştir.

Halife el Memun döneminde (813-833) oğlu Abbas Malatya'yı üs durumuna getirerek Bizanslılar üzerine saldırılar düzenledi. Bizans İmparatoru Theophilos, 837 yılında Doğanşehir ve Malatya üzerine saldırıya geçerek yöreyi yakıp yıktı. 838 yılında Halife El Mutasım'ın (833-842), Ebu Said Muhammed bin Yusuf komutasında Bizanslılara karşı çıkardığı Arap ordusu başarılı olamadı. Türk Asıllı

Afşin ve Arap asıllı Abdullah bin Mervan El Akta komutasındaki İslâm ordusu Malatya halkının da yardımıyla Bizans ordusunu bozguna uğrattı. Ancak 841 yılında Bizans orduları, şehri yeniden ele geçirdiler. 9. yüzyılın ortalarına doğru Malatya'nın batı ve kuzey yörelerinde yerleşmiş bulunan Pavlikiyenler Bizanslılara karşı ayaklandıklarından Malatya Valisi Ömer bin Abdullah bin El Akta onları destekledi. 863 yılında Anadolu içlerine bir sefer düzenledi. 3. Michael (842-867) Petronas komutasındaki Bizans ordularınca ağır yenilgiye uğratıldı. Komutan Ömer bin Abdullah El Akta bu savaşta şehit düşmüştür.

I. Basileios (867-886) zamanında Bizans ordusu Darende ve Doğanşehir'i alarak, buraları yakıp yıktılsa da Malatya'yı ele geçiremediler. Bizanslılar, kuşatma sırasında ağır kayıplar verdiler. İmparator esir olmaktan zor kurtuldu. 917 yılında Arap komutanı Munis El Muzaffer Malatya'dan İç Anadolu üzerine bir sefer düzenledi. Bu seferi 923 yılında Muhammed bin Nasır, yaz ve kış seferlerinden başarı kazanması üzerine Bizanslılar 926-927 yıllarında Kurkuas komutasındaki bir ordu ile karşı saldırıya geçtiler ve Malatya yöresini yağmaladılar. Malatya valisinin oğlu Ebu Hafs ile komutanı Ebul Aşas'ı Kurkuas'a göndererek Bizans egemenliğini kabul etti.

Musul Hamdani emiri Nasr üd- Devle El Hasan'ı (929-962) amcası Said üd-Devle Malatya'ya sefer düzenleyerek şehri Bizanslılardan geri aldı. 934 yılında, Kurkuas, Malatya'yı yeniden alarak surların tümünü yıktırıp, kenti savunmasız bıraktı.

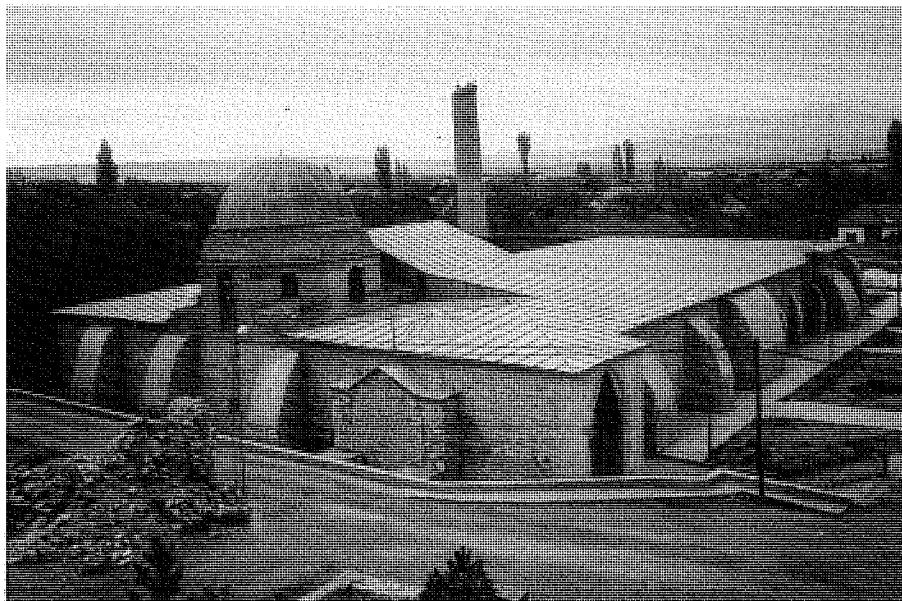
Bunu izleyen yıllarda Hamdani Sultanı Seyf üd-Devle Ali (945-967) birkaç defa Malatya'yı istila etti. 961-962 yılında komutanlarından Naca, Bizanslılarla çarpışarak 18 gün boyunca şehri yağmalayıp, yakıp yıktırdı.

Bizans İmparatoru II. Nikephor Focas, (963-969) Güneydoğu Anadolu ve Suriye'yi ele geçirdikten sonra savunmasız durumdaki Malatya'yı yeniden oturulur duruma getirmeye çalıştı. Suriye Yakubileri'ne haber salarak Malatya'ya gelip yerleşmelerini istedi. 970 yılında Yakubilerden büyük bir kısmı Malatya yöresine yerleşerek, Bizans egemenliği altında hayatlarını sürdürmeye başladılar. (25)

SELÇUKLULAR DÖNEMİ

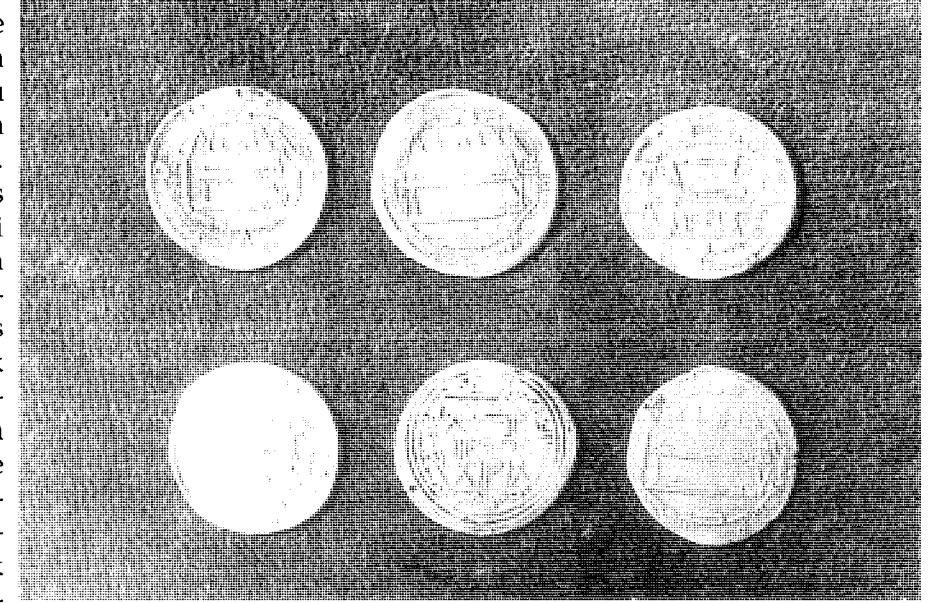
11. yüzyılda Türkler akın akın Anadolu'ya yöneldiler. Malazgirt zaferinden önce Malatya 1057 yılında Türklerin eline geçti ise de Bizanslılar kenti geri aldılar. I. İsaakios Comnenos (1057-1059) döneminde Türkler Malatya'yı ele geçirip halkını tutsak ettiler. Kenti tekrar ele geçiren Konstantinos Ducas (1059-1067), (1060-61) yıllarında Malatya'nın sur ve hendeklerini yeniden yaptırdı. Ne var ki kent 1064 ve 1066'da kısa süreli de olsa Türklerin eline geçmesine engel olamadı. Ancak kuşatma için gerekli silahları olmayan Türkler, düzenli Bizans ordularıyla başa çıkamayarak almış oldukları toprakları bırakıp, geriye çekilmek zorunda kalıyorlardı.

Bu sırada Ortadoks Bizanlılarla Gragoryen ermenileri arasındaki anlaşmazlık devam etmekteydi. Bizanslılar, 11. yüzyılın başlarında Doğu Anadolu'yu istila ederek, buradaki Ermenileri Fırat yöresine sürdürmüşlerdi. Aynı yüzyılda başlayan Türk akınları yüzünden Ermeniler, güneybatıya doğru inip Malatya, Maraş ve Urfa bölgesinde toplandılar. Ermeniler, kendilerine zorla Ortadoksluğu kabul ettirmeye çalışan Bizanslılara düşmandılar. Bu yüzden

Battalgazi Ulu Camii.

Anadolu'nun Türklere karşı savunulmasında Bizanslılara yardımcı olamadılar. 1071 yılında Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes (1068-1071), Türkleri Anadolu'dan atmak için büyük bir sefer düzenledi. Malazgirtte savaş alanını topluca terk eden Ermeniler, Balkanlarda Bizans Ordusuna dahil edilmiş olan Uz ve Peçenek Türkleri'nin Alparslan safına geçmesiyle Bizanslıların büyük bir bozguna uğramalarına sebep oldular.

Emevi-Abbasi Gümüş Sikkeleri

Bu zaferle Bizanslıların son direnme güçlerini kıran Türkler, hızla Anadolu içlerine akmaya başladılar. Kendi aralarında başlayan saltanat kavgalarında Kutalmışoğlu Süleyman Şah kendilerine vilayetler verilmediği için isyan eden şehzadeler ve başka beyler de kendi boylarıyla Anadolu'da bir yurt tutmaya çalışıyorlardı. 1072 yılında Alparslan'ın ölümü üzerine oğlu Melikşah (1072-1092) tahta geçti. Ama amcası Kavurd onun sultanlığını tanımadı. Kavurd'un başlattığı ayaklanmayı bastıramayacağını anlayan Malikşah, bu sırada Anadolu'nun fethiyle uğraşan Artuk Bey'i yardıma çağırdı.

Artuk Bey, 1073 yılında Anadolu'dan Melikşah'a yardım etmek amacıyla ayrıldı. Bu arada saltanat iddiasıyla Alparslan'a karşı ayaklanmış olan Kutalmışoğulları'ndan Süleyman Şah ile kardeşi Mansur, Konya'dan İznik'e kadar olan bölgeyi ele geçirerek 1075 yılında merkezi İznik olmak üzere Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurarak bağımsızlığını ilan etti.

Akın akın gelen Türk göçlerinin Batı ve Orta Anadolu'da toplanmalarından yararlanan, Ermeniler, doğuda birtakım prenslikler kurdular. Bizanslıların Malatya-Antakya hattını Türklere karşı korumakla görevlendirdikleri Ermeni komutanı Filaretos, Malazgirt savaşından sonra kendi hesabına hareket etmeye başladı. Frank komutanı Raimbaut ve askerleri ile Toroslar'daki Ermeniler onun yönetimi altında birleştiler. Böylece güçlenen Filaretos, 1074 yılında Bizans İmparatoru 7.

Michael Ducas'ın Antakya valiliğine atadığı komutan İzak'ı bozguna uğratmaya muvaffak oldu. Daha sonra Muş, Siirt yörelerinde Bizanslılara bağlı kalan Ermeni Prensi Thornig ile çatışmaya girişti. Bu savaşlar sırasında Raimbaut öldü ise de Thornig'i saf dışı bırakmayı başardı. 1077 yılında Urfa'yı Bizans valisi Leon'un elinden aldığı gibi, Malatya'da yerleşen Ortodoks Ermeni Gabriel'i de kendisine bağladı. Selçuklulardan çekinen Filaretos, karısını Bağdat'a göndererek Melikşah'dan sağladığı bir fermanla Malatya'da hakimiyetini perçinledi. Fırat boylarında ortaya çıkan Ermeni Vasag'ı da 1079'da öldürten Filaretos, ardından Antakya'daki Rumlar'ı ortadan kaldırdı. Böylece; Malatya, Maraş, Antakya ve Urfa yörelerini içine alan oldukça büyük bir prenslik kurdu. Bu sırada Anadolu Selçukluları güçlenmi, sınırlarını genişletmeye başlamışlardı. Bu durumdan kaygı duyan Filaretos, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah ile kurmuş olduğu dostluğu devam ettirmekteydi. Süleyman Şah da, bu dostluğa karşı 1082 yılında doğu seferine çıkarak Kilikya yöresini kendisine bağladı. 1085 yılında Antakya seferine çıktığında Danişmendli Beyi Melik Danişmend Gazi, Malatya üzerine yürüdü, ama kenti alamadı. Filaretos, Melikşah'ın desteğini almak umuduyla Rey'e gitti. Bu gidişten bir sonuç elde edemedi ve kısa bir süre sonra Maraş'ta öldü.

Süleyman Şah'ın 5 Haziran 1086 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın komutanlarından Tutuş tarafından öldürülmesi üzerine oğulları Kılıç Arslan ve Kulan Arslan'ın

esir edilmeleri Anadolu Selçukluları'nı büyük bir sarsıntıya uğrattı. Süleyman Şah, bu sefere çıkarken yerine komutanlarından Ebu'l Kasım'ı bırakmıştı. Bu suretle devletin çökmesini engelledi.

1092 yılında Melikşah'ın ölümü üzerine İran'dan kaçan I. Kılıç Arslan İznik'e döndü. Onun yönetiminde Anadolu Selçukluları tekrar kısa sürede toparlandılar. Melik Danişmend Gazi ise Malatya'yı ele geçirmek için plan yapıyordu. I. Kılıç Arslan'ın kardeşi Kulan Arslan (Davud) Malatya'yı kuşattığında Melik Danişmend Gazi'nin de şehirde gözü olmasından dolayı oraya girerek Anadolu Selçukluları ile Ermeni Gabriel'i uzlaştırdı. Danişmendliler, Malatya üzerine saldırmak için uygun bir ortam beklerken, I. Kılıç Arslan 1095 yılında Malatya'yı kuşattı. Anadolu Selçukluları Malatya'yı Danişmendlilerden önce ele geçirmek için kuşatmayı yoğunlaştırdılar. Şehrin Ermeni ve Süryani halkı teslim olma yanlısı idi. I. Kılıç Arslan, bazı ayrıcalıklar tanıyacaklarına söz vererek Süryani patriğinin desteğini aldı ise de Gabriel onu öldürttü. Bunun üzerine, Anadolu Selçukluları kendi savaşıyla almaya karar verdiler. Bu sırada, I. Haçlı seferinin başlaması I. Kılıç Arslan'ın kuşatmadan vazgeçmesine sebep oldu.

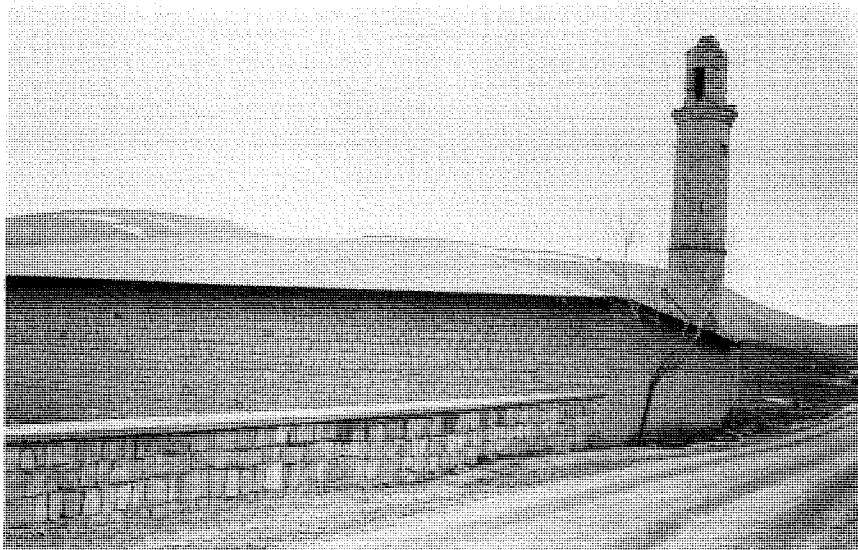
I. Haçlı seferi sarsıntısı geçtikten sonra, Anadolu Selçukluları ve Danişmendliler toparlandılar. I. Kılıç Arslan Bizanslılar'la uğraşırken, Melik Danişmend Gazi 1098 yılında Malatya üzerine yürüdü, şehir surlarının kuvvetli olması nedeniyle kuşatma uzun sürdü. Danişmendliler şehrin çevre ile bağlantı-

sını keserek, üç yıl beklediler. Muhasaraya yaz aylarında devam edip, kışları tekrar Sivas'a dönüyorlardı. Uzun müddet dayanamayacağını anlayan Gabriel, Antakya Prensi Bohemond'a elçiler göndererek bir anlaşma sonunda, şehri ve güzelliği ile meşhur olan kızı Morfia'yı kendisine vermeyi teklif etti. Bunun üzerine Haçlılar hemen harekete geçtiler. Önce bunları sevinçle karşılayan Malatya'daki Ermeni Halk, Haçlılar'ın yaptıkları yağma ve zulümler yüzünden, Danişmendlilerden yana olmaya başladı. Melik Danişmend Gazi, Ermenilerin yardımı ile Haçlılar'ı Malatya önlerinde pusuya düşürerek bozguna uğrattı. Başta ünlü Haçlı Kontu Bhomod ve Richard gibi frank komutanları esir alındı (1100)

Niksar'da hapsedilen tutsakları kurtarmak için Avrupa'da yeni bir haçlı seferi düzenlendi. Bunun üzerine, Danişmendliler Malatya'yı kuşatmaktan vazgeçtiler. Gabriel de Urfa kontu Bautounin'i Malatya'ya çağırarak himayesine girdi. 1101 yılında Anadolu'ya gelen Haçlı ordularını Anadolu Selçuklu ve Danişmendli kuvvetleri yok ettiler. Melik Danişmend Gazi, yeniden Malatya'yı kuşattı. Şehir kuşatılınca büyük bir kıtlık başladı. Gabriel ve Rumlar, Süryani ve Ermenilerden şüphelendikleri için, onlara zulüm ederek ve mallarına el koyarak bir çoğunu da öldürdüler.

Süryani halk Malatya Metropolit Barsabun'i Gabriel'e gönderip, onu barışa yaklaştırmak istedi. Bunu kendisine karşı bir tertip zanneden Gabriel Bar Sabuni ile birlikte birçok ileri gelenleri öldürünce, askerler ve halk gazaba gelerek ihanete mecbur oldular. Şehrin kapılarını Danişmendlilere açarak askerlerin şehre girmesini sağladılar.

Melik Danişment Gazi askerlerin şevkini arttırmak amacıyla, şehrin zenginliklerinden kendilerine pay verileceğini söyledi. Şehir alınınca ganimetler dağıtıldı. Bununla beraber kimseye dokunmayarak, halkın evlerine ve işlerine dönmelerini sağladı. Bundan başka ülkesinden buğday, öküz gibi zirai ihtiyaç maddeleri getirterek halka dağıttı.

Darend Ulu Cami Minaresi

Zindanlarda bulunan insanları hürriyetine kavuşturdu. Gabriel ve ailesi, onun zulmüne uğrayan yerli Hristiyanlar tarafından işkence ile öldürüldü. Malatya, Danişmend Gazi Ahmet zamanında bir saadet ve bolluk ülkesi oldu. Kılıç Arslan tarafından kuşatılan ancak, Haçlılar'ın İznik'i kuşatmaları haberi üzerine bırakılan Malatya, artık Danişmend Gazi'nin fethi ile (18 Eylül 1101) Türk beldesi olmuş, daha sonra da Selçuklular ve Danişmendliler idaresinde kalmıştır. (26)

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, öteden beri almak istediği Malatya'nın Danişmendlilerin eline geçmesini iyi karşılamadı. Melik Danişmend Gazi, Niksar'da tutuklu Haçlı komutanlarını fidye karşılığında serbest bırakınca, Anadolu Selçukluları ile Danişmendliler'in arası açıldı. I. Kılıç Arslan 1103 yılında Danişmendliler üzerine yürüdü. Maraş yöresindeki savaşta I. Kılıç Arslan üstün geldi. Melik Danişmend Gazi'nin 1105 yılında ölümünden sonra Anadolu Selçukluları Malatya'yı kuşattılar. Kenti elinde tutan Melik Danişmend Gazi'nin oğlu Yağısıyan fazla dayanamayacağını anlayınca kenti Anadolu Selçukluları'na teslim etti. Büyük Selçuklu Sultanı Mehmet Tapar (1105-1118), Anadolu Selçuklularının büyük ilerleyişini kaygı ile izliyordu. Musul, iki devlet arasında savaş çıkmasına sebep oldu. Büyük Selçuklu Sultanı, Musul valiliğini Çökermiş'in elinden alıp, Çavlı'ya vermişti. Çavlı, Çökermiş'i öldürünce Musul halkı onun çocuk yaşta oğlu Zengi'yi vali yaptı. Çavlı Musul'u kuşattığında kent halkı, Malatya'da bulunan I. Kılıç Arslan'a haber göndererek yardım istedi. I. Kılıç Arslan, Çavlı'yı Nusaybin'de yendi ve Musul'a geldi. Kentin valiliğine oğlu Şahinşah'ı, komutanlığına da Bozumuş Bahadır'ı atadıktan sonra, yeni güçlerle Musul üzerine yürüyen Çavlı'yı karşılamaya hazırlandı. Savaşta Çavlı üstün geldi. I. Kılıç Arslan da öldürüldü. (1107) Musul'u alan Çavlı, Selçuklu şehzadesi Şahinşah'ı esir ederek İran'a götürdü. Bozumuş Bahadır, I. Kılıç Arslan'ın küçük oğlu

Selçuklu Dönemi mezar taşı

Tuğrul Arslan'ı Malatya'ya getirerek Sultan ilân etti.

Konya ve yöresinin yönetimini de Hasan bey üstlendi. 1110 yılında İran'dan kaçan Şahinşah, Konya'ya gelerek tahta çıkıp Selçuklu'ların yeniden toparlanmasını sağladı.

1115 yılında, Büyük Selçuklu Sultanı Mehmet Tapar, Porsuk komutasındaki bir orduyu Anadolu üzerine gönderdi. Artuklu beyi Necmeddin İl Gazi ve Malatya Sultanı Tuğrul Arslan ve Atabek'i Belek Porsuk'u yenerek geri çekilmeye zorladılar.

Bu arada Anadolu Selçukluları arasında taht kavgaları başlamıştı. Şahinşah'ın kardeşi Mesut, kayınbabası Danişmendli Emir Gazi Gümüştekin'in yardımıyla 1116 yılında, Anadolu Selçuklu tahtını ele geçirdi. Bu sırada, Artuklular ile Malatya Selçukluları, Franklara karşı savaşıyorlardı. Bunu fırsat bilen Mengüçük beyi İshak (1118-1142) Malatya Sultanı Tuğrul Arslan'a ait Harput havalisine 1118 yılında bir akın yaptı. Bunun üzerine, 1119 yılında Tuğrul Arslan'ın Atabek'i olarak bu bölgeyi idare eden Belek, Mengüçüklü beyliği üzerine yürüyerek Kemah bölgesini ele geçirdi. Trabzon Rum dükası Konstantin Gabras'ın yardımını sağlayan Mengüçük beyi İshak geri döndüğünde, Tuğrul Arslan ve Atabek'i Belek, Danişmendli Emir Gazi Gümüştekin ile onlara karşı bir ittifak yaptılar. Gümüşhane'ye balı Şiran havalisinde (1120) yapılan savaşta Konstantin Gabras ile Mengüçük beyi İshak yenilerek esir düştüler. Emir Gazi Gü-

müştekin esirleri, Tuğrul Arslan ve Belek'e danışmadan serbest bıraktığından, Danışmendliler ile Selçuklular'ın arası açıldı.

1122 yılında Artuklu Beyi Necmeddin II Gazi öldü. Yerine oğlu Hüsameddin Timurtaş geçti ise de ülkenin asıl yönetimi Malatya Sultanı Tuğrul beyin Atabey'i Belek'in elinde idi. Belek'in gücünden çekinen, Danışmedli Emir Gazi Gümüştekin, Malatya Sultanı Tuğrul Arslan üzerine yürümeyi göze alamıyordu. Ancak, Belek'in 1124 yılında ölümünden sonra, Danışmendli Emir Gazi Gümüştekin Anadolu Selçuklu sultanı I. Mesud ile Malatya üzerine yürüdü. Yöre bütünüyle işgal edildi ise de Malatya teslim olmadı. Gümüştekin oğlu Muhammed'e kuşatmaya devam etmesini söyleyerek geri döndü. Muhammed, Malatya yakınlarında Samanköy'e yerleşerek kenti altı ayın üzerinde kuşatma altında tuttu. Malatya'da kıtlık başgöstermesi üzerine, Tuğrul Arslan Haçlılardan yardım istedi. Bu sırada Halep'i almaya çalışan Haçlılar, yardımda geç kaldılar. Tuğrul Arslan annesini de yanına alarak Minşar kalesine çekildi. Malatya'yı, yöreye gelmiş olan Gümüştekin'e teslim etti. (1124)

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud, kardeşi Tuğrul Arslan'ı böylece saf dışı bıraktıktan sonra Malatya'yı Emir Gazi'ye terk etti.

Ancak, Ankara, Kastamonu yörelerine hakim olan kardeşi Melik Arap, babasına ait olan beldenin Danışmendliler'e verilmesine kızdı ya da bunu bahane ederek topladığı kuvveti ile 1126 yılında I. Mesud'un üzerine

yürüdü. Emir Gazi Gümüştekin, o sırada Artuklular'la uğraştığından, Sultan I. Mesud yenildi. Bizans İmparatoru II. Yuannis Komnenos'dan yardım alarak geri dönen I. Mesud kayınbabası Emir Gazi Gümüştekin ile birleşip Melik Arap üzerine yürüyerek onu yendiler. Böylece Anadolu Selçuklu taht kavgaları sona ermiş oldu.

1134 yılında Danışmend Gazi Gümüştekin öldüğünde, tahta büyük oğlu Melik Muhammed geçti ise de, kardeşleri Ayn Ud Devle ile Yağan onun sultanlığını tanımadılar. Melik Muhammed 1135 yılında Yağan'ı öldürttü, Ayn Ud Devle Malatya'ya kaçtı fakat burada tutunamadı. Melik Muhammed, 1143 yılında öldüğünde, Zunnun, Yunus ve İbrahim adlarındaki oğulları arasında taht kavgaları çıktı. Bu kavgalara Melik Muhammed'in kardeşleri Yağbasan ile Ayn Ud Devle de karıştılar. Daha önce Malatya'dan ayrılmak zorunda kalan oğlu Ayn Ud Devle, Minsar kalesi beyi Yunus ile birleşerek geri döndü. Kent halkı kendisini hükümdar olarak tanıdı. I. Mesud ise Zunnun'u destekliyordu. Sultan I. Mesud, Yağbasan'ı yendikten sonra 1143'te Malatya'yı kuşattı. Kuşatma, Bizanslılar'ın saldırıya geçmesi üzerine kaldırıldı. 1144 yılında, şehri ikinci defa kuşatan I. Mesud, Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un saldırması üzerine kenti yine alamadı.

Ayn Ud Devle 1152 yılında ölünce yerine çocuk yaştaki oğlu Zulkarneyn geçti. Sivas'ta hüküm süren Yağbasan, Zulkarneyn ile I. Mesud'a karşı ittifak yaptılar. Selçuklular'ın Sivas'a yürümesi üzerine, bağışlanması için ricada bulundu. Yağbasan'ı böylece saf dışı bırakan I. Mesud, Malatya üzerine yürüdü, direnemeyeceğini anlayan Zulkarneyn, Selçuklu egemenliğini tanıdı.

1155 yılında I. Mesud ölünce, yerine oğlu II. Kılıç Arslan geçti. Sivas Emiri Yağbasan, Kayseri Emiri Zunnun ile Malatya Emiri Zulkarneyn, onun sultanlığını tanımadılar. Selçuklu tahtına, Ankara-Çankırı emiri Şahinşah'ı geçirmek için ayaklanan ittifak

Selçuklu Dönemine ait yazılı sitil

güçlerine yenilen II. Kılıç Arslan, yardım almak umuduyla Bizanslılara sığındı (1162) Bizanslılardan aldığı yardımla geri dönen II. Kılıç Arslan, Artuklu Kara Arslan, Mardin Emiri Necmeddin Alp'i, Dilmaçoğlu beyi Fahrettin Devlet Şah da ona katıldılar. II. Kılıç Arslan batıdan öbürleri doğudan saldırıya geçince, Yağbasan kaçmak zorunda kaldı. (1163) II. Kılıç Arslan, bundan sonra Malatya'yı ele geçirmeye çalıştı. Malatya Emiri Zulkarneyn (1162) de ölmüş, yerine oğlu Melik Nesrettin Muhammed geçmişti. Ancak kardeşi Feridun onu tahttan indirdi. Nasrettin Muhammed de II. Kılıç Arslan'a sığındı.

Anadolu Selçukluları bu karışık ortamdan yararlanarak 1171 yılında Malatya'yı kuşattılar. Fazla direnemeyeceğini anlayan Feridun kentten ayrılarak, II. Kılıç Arslan'ın rakibi atabey Nureddin Mahmut'un yanına sığındı. Nureddin Mahmud, Anadolu Selçuklularına karşı savaşı hazırlandığından, 2. Kılıç Arslan kuşatmadan vazgeçti. Malatya yöresinden 12.000 kişiyi sürgün ederek Kayseri'ye döndü. Nureddin Mahmut 1174 yılında ölünce, Anadolu Selçuklularının yanında bulunan Melik Nesreddin Muhammed gizlice Malatya'ya girdi. Kardeşi Feridun'u öldürdükten sonra kente hakim oldu. (15 Şubat 1175) Öteden beri Malatya'yı almak isteyen Anadolu Selçukluları 1178 yılında kenti kuşatınca Nasriddin Muhammed Harput'a kaçtı ve Malatya Anadolu Selçuklularının eline geçti.

II. Kılıç Arslan (1186) yılında ülkesini, yaşlandığı için sağlığında onbir oğlu arasında paylaştırdı. Malatya, Muizeddin Kayserşah'ın payına düştü. Kısa bir süre sonra kardeşler arasında taht kavgaları başladı. Sivas Emiri Kutbeddin Melikşah, Konya'yı ele geçirip, kendisini veliaht ilan ettirdi ve öbür kardeşlerini saf dışı bırakmaya çalıştı. Baskıdan bıkan Malatya Emiri Muizeddin Kayserşah, 1191 yılında Selahaddin Eyyubi'ye sığındı. Onun desteğini sağladıktan sonra Malatya'ya dönbildi. Kutbeddin Melikşah bu defa Kayseri Emiri Nureddin Sultanşah'ı safdışı etmeye karar vermiş, II. Kılıç Arslan'ı da kendisine katılmaya zorlamıştı. Kayseri'nin kuşatılması sırasında, Kutbeddin Melikşah'ın baskılarından bıkan II. Kılıç Arslan Nureddin Sultan Şah'ın yanına kaçtı. Bunun üzerine Kutbeddin Melikşah geri dönerek Konya'da sultanlığını ilan etti. II. Kılıç Arslan, Nureddin Sultan Şah'ın saltanat hırsı ile yaptığı baskılar yüzünden, Uluborlu Emiri Gıyaseddin Keyhüs-

rev'in yanına gitti. Onu kendisine veliaht yaparak Konya'yı ele geçirdi. II. Kılıç Arslan, 1192 yılında öldüğünde yerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev geçti. Ancak, 1196 yılında Konya'yı alan Tokat Emiri Süleyman Şah, Anadolu tahtına çıktı, I. Gıyaseddin Keyhüsrev de Bizanslılardan yardım almak üzere İstanbul'a gitti. II. Süleyman Şah, ülkede birliği sağlamaya çalıştı. 1200 yılında Malatya'yı ele geçirdi. Malatya Emiri Muizeddin Kayserşah, Eyyubilere sığınmak zorunda kaldı.

1205 yılında, II. Süleymanşah öldüğünde yerine çocuk yaştaki oğlu III. İzzettin Kılıç Arslan geçti. 1196 yılında tahtı II. Süleymanşah'a kaptıran I. Gıyaseddin Keyhüsrev geri dönerek Konya'yı aldı ve sultanlığını ilan etti. Oğullarından İzzettin Keykavus'u Malatya'ya Alaaddin Keykubat'ı Tokat'a, Celaeddin Keyferudun'u Koyulhisar'a Emir olarak atadı.

Gıyaseddin'in 1211 yılında ölümünden sonra yerine büyük oğlu Malatya emiri İzzettin Keykavus geçti. Kardeşi Alaaddin Keykubad onun sultanlığını tanımayarak, ayaklandı, sonuçta yenildi. Malatya civarında bulunan Masara (Minşar) ve bilahare de Kezirpert kalesine hapsedildi. I. İzzettin Keykavus'un 1220 yılında ölümünden sonra yerine, I. Alaaddin Keykubat geçirildi. Keykubad, Malatya şehir surlarını onartarak, kentin savunma gücünü arttırdı. Şehri imar eden Keykubad'ın en önemli eserlerinden biri de 1224 yılında yapılan ve Anadolu Büyük Selçuklu Mimari geleneğini temsil eden tek eser Malatya Ulu Camii (Eski Malatya-Battalgazi) dir.

Keykubad, Fırat boylarında 1226 yılında yeni fetihlere girişti. Adıyaman, Kâhta ve Çemişgezek kaleleri sultana tabi olmuştur. Kış yaklaştığında, Malatya'dan ayrılarak Antalya'ya hareket etmiştir. Alaaddin Keykubat yerine İzzettin Kılıç Arslan'ın geçmesini istiyordu. Ancak, 1237 yılında öldüğünde, dönemin veziri Sadettin Köpek, hile ile II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i başa geçirdi.

Anadolu Selçuklularının hizmetinde bulunan Harzemşahlı beyler, bu durumu kabullenemediler. II. Gıyaseddin, Harzem beylerinin ve askerlerinin başında bulunan Kayırhan'ı hapsedirdi. Kayırhan'ın hapiste ölümü üzerine Harzemşahlılar, batı ve orta Anadoluyu terk ederek, Malatya'ya doğru hareket ettiler. Masara veya Arapgir yolundan Fırat Nehri'ni geçtiler, yol üzerinde bulunan bütün vilayetleri yağma ettiler.

Bu durumda telaşa düşen II. Gıyaseddin

Kanlı Kümbet - Battal Gazi

Keyhüsrev, Kemalettin Kamyar'ı merkez ordusunun komutanlığına tayin edip, Harzemleri geri döndürmek maksadıyla gönderdi. Kemalettin Kamyar Malatya'ya geldiğinde vilayetin subaşı olan Seyf Üd Devle Er Tokuş'u onları takiben Harput'a yolladı. O da Harput Subaşı Seyfettin Bayram ile birlikte Harzemlilerin de anlaşmaya yanaşmamaları sonucu savaş başladı. Onlar Seyfeddin Bayram'ı bazı askerleri ile öldürdüler, Seyf Üd Devle Er Tokuş'u da esir ettiler. Yöre büyük zararlar gördü. Moğol istilasının yaklaştığı sırada Harzemşahları kaybetmek, devletin direnme gücünü büyük ölçüde azalttı. 1240 yılında Baba İshak'ın emri üzerine Türkmenler, sığır, koyun ve diğer mallarını satıp silah satın aldılar; cihad ilanı Türk kabile ve obaları arasında yayılınca, Türkmenler her köşeden karıncalar gibi İsyana başladılar, kısa sürede bu isyan büyüyüp genişledi.

Malatya Subaşı Muzaffereddin Alishir, ayaklanmayı bastırmaya çalıştıysa da büyük kayıplar vererek bozguna uğradı. Malatya'ya dönen Muzaffereddin Alishir, yeniden asker toplayarak ayaklananların üzerlerine yürüdü, fakat yenilerek geri çekilmek zorunda kaldı. Devlet bu ayaklanmayı güçlükle önleyebildi. (27)

Selçukluların bu durumunu gören Moğollar, kararsızlarından sıyrılıp, Anadolu'ya saldırıya geçtiler. 1243 yılındaki Köse Dağ Savaşında Selçuklular yenilgiye uğrayınca, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Tokat'a kaçtı. Köse Dağ bozgunu üzerine, Malatya subaşı Re-

şideddin, yanına adamlarını ve değerli eşyalarını alarak Malatya'yı terk etti. Yöneticisiz kalan Malatya'da Müslüman ve Hristiyan halk, anlaşıp kent surlarına ve kapılarına muhafızlar görevlendirerek Malatya'yı dış saldırılardan korudular. Ancak, Moğol istilası ürünlerin toplanmasına engel olmakta idi. Moğollarla anlaşma yapıldı ve kentin subaşı Resideddin geri döndü. Bu sırada Yasavur Noyan komutasındaki bir Moğol ordusu, Halep'ten sonra

Malatya önlerine geldi.

Moğollar surların dışında kalan halkı öldürüp, ürünleri yaktılar. Subaşı Resideddin, kent halkından 40.000 Altın toplayarak Moğollar'a verdi ve onların Azerbaycan'a dönmelerini sağladı. Moğolların ayaklanmasından sonra Malatya'da kıtlıkla birlikte veba salgını baş gösterdi.

1256 yılında Baycu Noyan, Anadolu seferine çıktı. II. İzzettin Keykavus'un Bizanslılara sığınması üzerine, 4. Kılıç Arslan Anadolu Selçuklu tahtında rakipsiz kaldı. 1257 yılında Baycu Noyan'ın Azerbaycan'a gitmesinden sonra geri dönen II. İzzettin Keykavus tahtı ele geçirdi. II. İzzettin Keykavus, Şerafettin Ahmed'i Malatya'ya gönderdi. Moğollara yenilmesi üzerine yerine, cüssesi küçük zekası ve cesareti yüksek Ali Bahadır'ı Malatya'ya gönderdi. Büyük bir kıtlık geçiren ve buğdayın bir yükü 120 dirheme satılan Malatya'da halk Ali Bahadır'ı iyi karşılayarak, Sultan İzzettin'in hakimiyetini kabul ettiler. Onun otoritesi ile yollar açıldı ve kıtlığa son verildi. Ancak, Baycu Noyan, Malatya üzerine yürüyünce, Ali Bahadır Kâhta'ya kaçtı. Baycu Malatyalılara Kılıç Arslan'ın saltanatını tanımaları için yemin ettirdi ve şehrin altınlarını toplayarak, Bağdat muharasına giderken, Kılıç Arslan'ın emirlerinden Fahrettin Ayaz'ı Malatya valiliğine tayin etti. Baycu, 1258 yılında Anadolu'dan ayrılınca, Ali Bahadır Malatya önlerine geldi. Ettikleri yemine bağlı kalan Malatya halkı, Moğol istilasından da korktuğu için kentin kapılarını kapalı tuttular. An-

cak, başgösteren açlık yüzünden açmak zorunda kaldılar.

Ali Bahadır, Kılıç Arslan yanısı Fahrettin Ayaz ile iğdiş başı Muin'i öldürttü. Ali Bahadır Moğollar'ın ilerlediğini öğrenince Malatya'yı terk edip, Sultan İzzettin'in yanına döndü.

Ülke karışıklıklar içinde bunalmıştı. Moğol baskısı giderek artıyor, Anadolu'daki Türkmen boyları da fırsat buldukça ayaklanıyorlardı. İlhanlı hanı, Olcayto, Anadolu üzerindeki İlhanlı egemenliğinin çökmekte olduğunu görünce 1314 yılında Emir Çoban'ı Naib tayin eylemişti. Olcayto için Haraç toplayan Mardu ve Cemaleddin, Malatya halkına sürekli baskı uyguladılar. Tecavüze uğrayan Malatyalılar bu mülkün 170 yıldan beri kendilerine ait olduğunu, Selçuklu sultanlarının verdiği beratların ellerinde bulunduğunu söyleyerek acı acı yakınıyorlardı.

Halep Memlük Emiri Seyfettin Tengiz, ordu ile Malatya'ya varınca Cemalettin Hızır, kentin ileri gelenleri ile birlikte onu karşıladı ve bağışlanmaları dileğinde bulundular. Seyfettin Tengiz tarafından affedilen Malatya halkı askerlerin şehri yağmalamalarına müsaade etmemek için kapıya bırakılan muhafızları dinlemeyerek şehre girdiler.

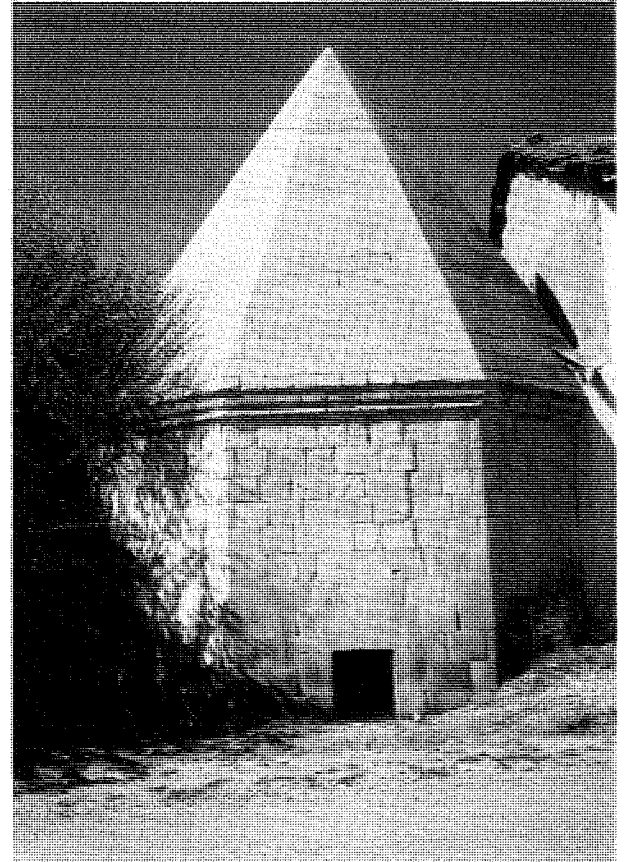
Selçuklular devrinde Malatya, sanayi ve ticareti ileri, zengin bir şehirdi. Burada kumaş dokuyan tezgah miktarı 12.000 ile 19.000 arasındaydı. İşte Memlük askerleri bu zengin şehri yağmalamaya başladılar. Müslüman-Hristiyan farkı gözetmeksizin kıymetli eşyalarını alarak esir ettiler. Bununla beraber dönüştürülen müslüman esirleri serbest bıraktılar. Memlükler kentten ayrıldıktan sonra Emir Çoban, Malatya'ya gelip düzeni sağladı. Yakılıp yıkılan yapıların onarılmasını emretti. Malatya'nın müdafaası için de 2000 süvari bıraktıktan sonra, 1315 te Tebriz'e döndü. 1318 tarihinden sonra da Anadolu Selçuklu Devleti tarihe karıştı.

BEYLİKLER DÖNEMİ

1317 yılında, İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır döneminde, Emir Çoban büyük güç kazandı. Oğlu Timurtaş'ı Anadolu valiliğine atadı. 1327'de Emir Çoban'ın ölümü ile Timurtaş yerine vekil olarak Alaaddin Eratna Bey'i bırakarak Memlüklüler'e sığındı. Eratna Bey, 1338 yılında Memlüklülerin egemenliğini tanıdıysa da 1340 yılında bağımsızlığını ilân etti.

Bu sırada, Elbistan ve Maraş yöresinde büyük kitleler halinde toplanmış olan, Oğuzların Bozok kolundan Dulkadir Türkmenleri, 1339 yılında Memlüklüler'e bağlı olarak Dulkadir Beyliği'ni kurdular. Zeynettin Karacabey, 1340 yılında Memlüklü Sultanı Melik Nasriddin Muhammed tarafından, Türkmen beyliğine ve Elbistan valiliğine atandı. 1348 yılında Memlüklülere isyan eden Zeyneddin, Melik Zahir ünvanını alarak bağımsızlığını ilân etti. Memlüklüler'in üzerine yürümesiyle Karacabey, Eratna beyi Mehmet Bey'e sığındı, Mehmet bey de onu Memlüklülere teslim etti. Karacabey'in yerine Elbistan valiliğine atanan Halil bey kısa sürede Malatya, Maraş ve Harput'u ele geçirdi. Dulkadiroğulları'nın güçlenmesinden kaygı duyan Memlük Sultanı Seyfettin Berkuk, 1386 yılında beyliğin başına Sülibey'i geçirdi.

Kadı Burhanettin'in 1398 yılında Akkoyunlu Karayülük Osmanbey tarafından öldürülmesinden sonra Yıldırım Bayezit, Malatya ve Elbistan'ı ele geçirmeyi plânladı. Memlük sultanı Berkuk'un ölümü ile yerine geçen Feriç'in küçük yaşta olması ve devlet adamları arasında çıkan anlaşmazlıklar Yıldırım Beya-

Battalgazi Sıddı Zeynep Kümbeti

zıt'a aradığı fırsatı verdi. Memlûklüler'den, Malatya'nın kendisine verilmesini isteyen Beyazıt, isteği reddedilince 1399 yılında şehri kuşatarak Malatya'yı ele geçirdi. Darende de bu tarihte Osmanlılar tarafından alındı. Beyliğin başına Nasıreddin Mehmet bey geçirildi.

Bu sırada, Anadolu'da Timur istilası başlamıştı. Timur'a karşı bazı düşmanca davranışlarda bulunan Nasıreddin Mehmet, Memlûklülere bağlılığını gösterdi. Ancak, 1401 yılında Timur'un Malatya'yı yakıp yıkması üzerine Timur'un egemenliğini kabul etti. Memlûklüler'le anlaşarak Timur'a karşı birlikte hareket etmek istediye de Malatya'yı ele geçiren Osmanlılar'a kızgın olan Memlûklüler teklifi kabul etmediler. 1402 Ankara savaşında Osmanlılar'ın yenilmesi üzerine, Anadolu'da beylikler yeniden canlanmaya başladı. Daha sonra Dulkadiroğulları beyliği yüzünden Memlûklülerle Osmanlılar arasında sürekli çatışmalar oldu. Hersek Zade Ahmet Paşa ile Hadım Ali Paşanın komutasındaki Osmanlı ordusunun Memlûklüler'e yenilmesi üzerine, Dulkadiroğlu Ala Üd-Devle (1479-1515) Osmanlılara karşı düşmanca bir tutum içerisine girdi. Çaldıran Savaşı'ndan sonra (1515) Yavuz Sultan Selim, Sadrazam Hadım Sinan Paşa'yı Dulkadir beyliği üzerine gönderdi. Dulkadir beyi Ala Üd-Devle, Turna Dağı Savaşı'nda yenilerek dört oğlu ile birlikte öldürüldü. Beyliğin başına Şahsuvar Bey'in oğlu Ali Bey, Osmanlı Hükümdarı adına hute okutmak ve para bastırmak şartıyla geçirildi. Böylelikle 1515 yılından itibaren Malatya,

Osmanlı hakimiyetine geçmiş oldu. Şahsuvar oğlu Ali Bey'in 1521 yılında ölümünden sonra Dulkadiroğulları'nın toprakları Beylerbeyliği olarak Osmanlı topraklarına katıldı. (28)

OSMANLILAR DÖNEMİ

Malatya, 1515 yılından itibaren Osmanlı yönetimi altında huzur içerisinde yaşadı. 1577 yılında Suriye'de, Şam Diyade adlı Türkmen aşiretinden Şah İsmail olduğunu iddia eden bir kişi ayaklandı. Malatya yöresindeki Türkmenlerin de ona katılmasıyla sayıları 50.000'i aşan asiler, Kırşehir yöresine kadar ilerlediler. Osmanlı Devleti bu ayaklanmayı güçlükle bastırdı. 1582 yılından sonra İran'la yapılan savaşlar Anadolu'da karışıklıkları daha da arttırdı. Malatya ve Sivas yöresinde ayaklanan Kızır oğlu Mustafa, adamlarıyla buraları haraca bağladı. Onun ölümünden sonra adamları, Malatya'dan Niğde'ye kadar yayılarak ayaklanmalarını sürdürdüler. 1582 yılında, İran'la yapılan anlaşma sonrasında Anadolu askerlerinin büyük bölümü yurtlarına döndü. Osmanlı Devleti bundan sonra Calalileri (asileri) cezalandırma yoluna gitti. Malatya yöresindeki asilerin bir kısmı yakalanarak cezalandırıldı. Geri kalanlar ise ayaklanmalarını sürdürdüler.

1596 yılında Kızır oğlu Mustafa'nın adamlarından Kelp İlyas oğlu Ali, Malatya'da idi. Onun ve ünlü asilerden Karayazıcı'nın merkezi yönetimle olan çatışmaları, Malatya yöresine büyük zararlar verdi.

Sivas beylerbeyi Alacaatlı Ahmet Paşa, halka zulümkar davrandı. Emri altındaki askerler heryeri yağmaladılar. Arapgir kadısı Taret Efendi'nin İstanbul'a gönderdiği 1603 tarihli mektuplar bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bunlara göre Malatyalı Zeynel Bey, Arapgir sancağının Alacaatlı Ahmet Paşa tarafından kendisine verildiğini ileri sürerek, 600 askerle Arapgir'e gelmişti. Kasaba halkı bunları kabul etmemiş, çıkan çatışmada asiler, halktan 200 kişiyi öldürmüşlerdir. Bu

Osmanlı Dönemi Hacılar Köprüsü - Darende

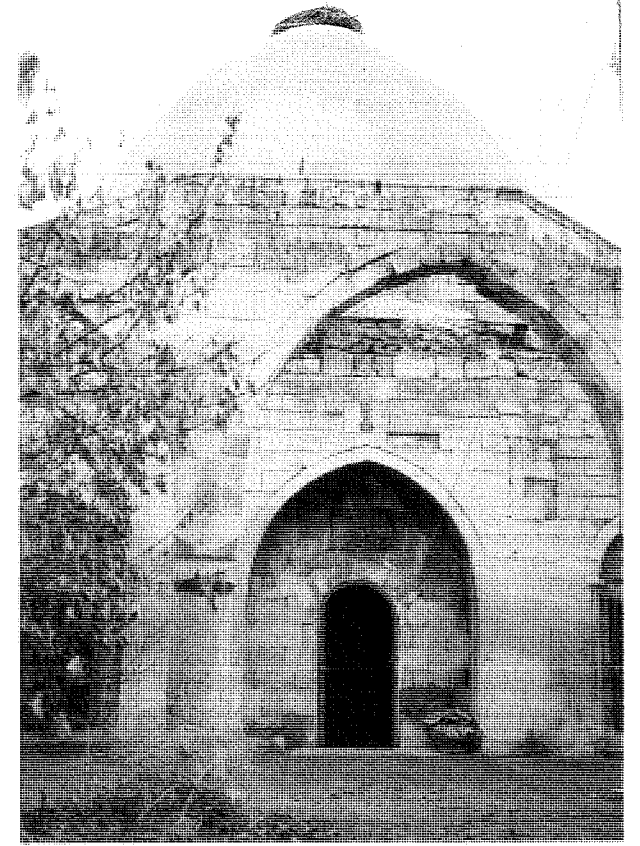
sırada yine Alacaatlı Ahmet Paşa'nın adamlarından Kayserili Bali Ağa, müfettişlik taslayarak Arapgir'e geldi, Malatya'lı Zeynel Beyle birleşerek kasabayı haraca bağladı. Arapgir'de 40 gün kalan asiler 300'den fazla evi yıkıp, yakacak olarak kullandılar. Zeynel Bey'in ayrılmasından sonra, Arapgir bu defa da Gerger'de oturan Başibüyük Hamza Bey ile Ketudasının saldırısına uğradı. Başibüyük oğlu Hamza bey, 700 zorba ile kasabayı basıp halktan 100 kişiyi öldürdü, Arapgir halkı evlerini bırakıp dağlara kaçmak zorunda kaldı. Kasabada üç aydan fazla kalan Hamza Bey, heryeri yağmalayarak yöre köylerinden topladığı 40.000 hayvanı Gerger'e gönderdi. Dağlara kaçan halkın bir bölümünü de yakalatarak soydu.

Bu dönemden sonra Malatya'da yer yer ayaklanmalar olduysa da Osmanlı'ya bağlı olarak huzurlu bir yönetim oluşturulmuştur.

XIX. yüzyılın başlarında, Malatya kenti harap bir durumdaydı. Yılın yaklaşık 4/3'ünü bağlarda geçiren halk, bu yörelerde yerleşme eğilimindeydi. Kent de bu sebepten dolayı gelişmiyordu. 1835 yılında Malatya'dan geçen J. Brand, kentin sürekli eşkiya saldırısına uğradığını sıkça görülen salgın hastalıklardan zarar gördüğünü belirtmektedir.

1838 yılında, Osmanlı ordusu komutanı Hafız Paşa, karargahını Harput Mezra'dan Malatya'ya taşıyınca, Eski Malatya (Battalgazi) tamamen terk edilmeye başlandı. Askerlerini barındırıncağı ev bulamayan Hafız Paşa, bağlara göçen halkın evlerine el koydu. Ordu, 1838-1839 kışını Malatya'da geçirince kent halkı bağlara sığınmak zorunda kaldı. Bağların bulunduğu Asbuzu yöresi (bugünkü) Malatya olarak gelişmeye başladı. Ordu Nizip Savaşı için Eski Malatya'dan aydıldıktan sonra, halk harap olmuş evlerine dönmedi. Malatya'dan geçen İngiliz gezgin, W. F. Ainsworth, askerlerin aydıldığı kentte, yıkık 500 ev bulunduğunu yazmaktadır. Charles Texier de, kervansarayların ıssız, evlerin perişan olduğunu belirttikten sonra Eski Malatya'nın yakında kent olmaktan çıkacağını belirtmektedir.

Yeni Malatya'nın kurulduğu Asbuzu yöresi, sulu bahçeler ve bağlardan oluşmaktadır. Ayrıca bağ ve çevrelerinde ufak yerleşim yerleri de bulunmaktaydı. Zamanla dış mahalleler Asbuzu ile birleşti. Malatya XIX. yüzyıl boyunca küçük bir kent olarak kalmış, asıl gelişmesi Cumhuriyet döneminde olmuştur.

Osmanlı Dönemine ait Abdülrezzak Camii Yazıhan - Fethiye

1521 yılında Maraş (Dulkadiye) eyaleti kurulduğunda Malatya bu eyalete bağlı bir sancaktı. Ayn-ı Ali Efendi'nin Kavanın-i Al-i Osman risalesine göre, 1609 yılında Maraş eyaleti sancakları arasında Malatya da bulunmaktaydı. Bu durum uzun süre değişmemiştir. Başbakanlık Arşivi, Maliyeden müdevver 9.590 nolu deftere göre, 1777-1787 yıllarında Malatya Rakka (Suriye Şehri) eyaletine bağlıydı. Bu tarihte Malatya Sacağının kazaları şunlardı: Kâhta, Taşabad, Şuuremaa Bucak, Gerger, Besni, Maşra, Hısınmansur, Samsat, Dostibirke, bu dönemde Arapgir, Sivas eyaletine bağlı bir sancaktı. Darende ise Sivas eyaletine bağlı, Divriği sancağının kazası idi.

Malatya'da 1518-1530-1560 yıllarında üç defa sayım yapılmıştır. 1530 yılında kent nüfusu 7300 kadardı. 1560 yılında ise 8700'ü bulmuştur. XVI. yüzyıl ortalarında Malatya'da 32 mahalle vardı.

Malatya yöresi, Osmanlılar'ın klasik döneminde, Maraş eyaletine bağlı bir Liva (Sancak) idi. 1831 yılındaki idari değişiklikle, Malatya Liva'sı, Maraş Merkez Liva, Samsat ve

Gerger Liva'larıyla birlikte Maraş eyaleti sınırları içinde yer almakta idi.

1847 yılındaki idari bölünmede Malatya Livasının bu defa Harput eyaletine bağlandığı görülmektedir. Malatya'nın yanısıra, Harput eyaletinin diğer Livaları Merkez Liva, Arapgir ve Besni'dir.

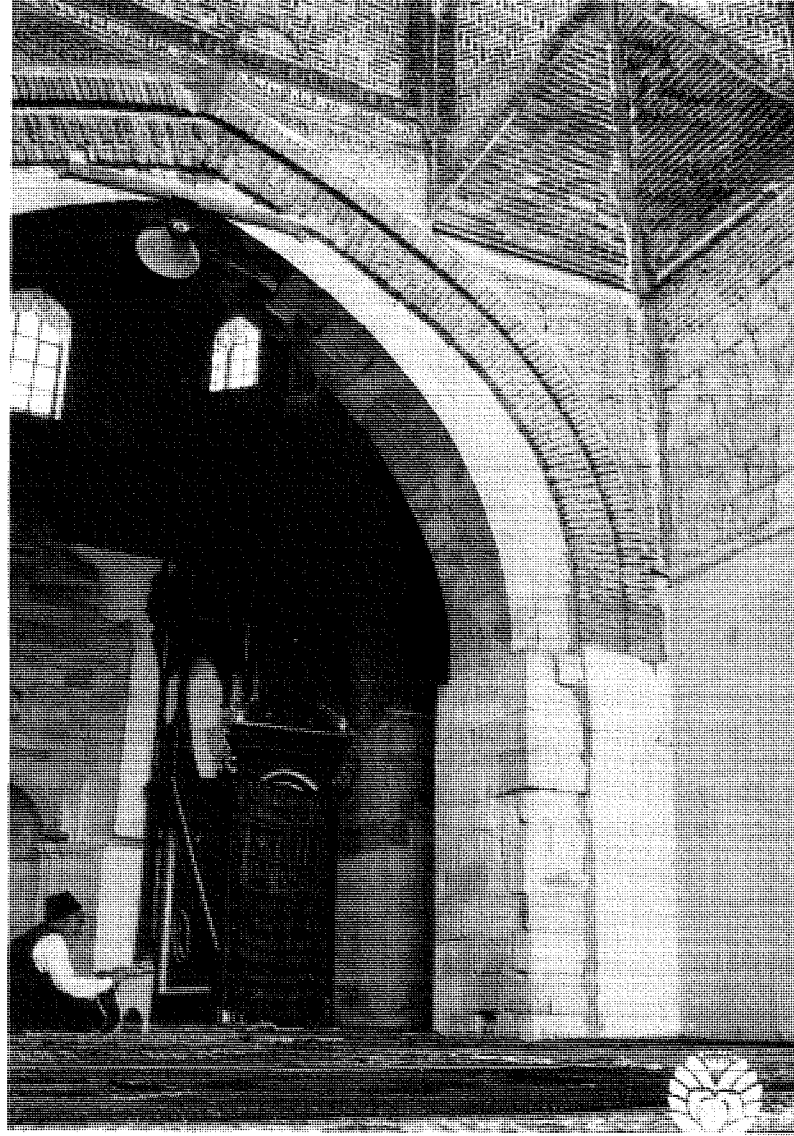
1867 yılındaki vilayet nizamnamesi ile, Malatya Liva olmaktan çıkıyor ve kaza'ya dönüşüyordu. Bu dönemde Malatya kazası, Diyarbakır vilayetinin Mamuret-ül Aziz sancağına bağlı kazası idi.

1877 yılındaki Devlet Salnamesi, Malatya'nın, Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak olduğunu kaydetmektedir. Bu dönemde, Malatya sancağının kazaları, sırasıyla, Akçadağ, Besni, Hısnı-mansur ve Kâhta idi. Arapgir kazası ise Mamuretül Aziz'e bağlı idi.

1892 yılındaki Devlet Salnamesi, Malatya sancağının Diyarbakır vilayetinden alınarak, Mamuretül Aziz vilayetine verildiğini belirtmektedir. Bu dönemde, Malatya sancağının kazaları, 1877 yılındaki durumlarını muhafaza etmekte idi. Cuinet, Malatya Sancağının 1891 yılında 5 kazası, 9 nahiyesi ve toplam 1240 köyü olduğunu yazmaktadır.

1918 yılında Malatya sancağı, 1892 yılındaki durumunu korudu. Bugün Malatya'ya bağlı olan Darende kazası ise 1867 yılından sonra Sivas Merkez Sancağı'na bağlıydı. Osmanlı döneminin sonunda Müstakil Mutasarrıflık olan Malatya bu durumunu 1924 yılına kadar sürdürmüştür.

1881-1893 yılları arasında Malatya Merkez Kazası'nın 133. 244 kişi nüfusu vardı. Cuinet, 1892 yılında Malatya sancağının toplam nü-

Ulu Camii'nin içtan görünüşü - BATTALGAZİ

fusunun 216.280 olduğunu belirtmektedir.

Cumhuriyetle birlikte (20 Nisan 1924 Anayasası 89. maddesi) il olan Malatya, yabancı işgaline uğramayan, nadir kentlerinden biridir. Malatya Ali Galip olarak bilinen ve Mustafa Kemal'in tutuklanmasını amaçlayan olayın dışında önemli bir hadiseye şahit olmamıştır. Malatya, Mondoros Mütarekesi döneminde, Karargahı Diyarbakır olan 13. Kolordu'nun denetimi altında idi. Kolorduya bağlı 12. Süvari ve Topçu alayının karargâhları buradaydı. Yöre halkının siyasi eğilimlerini aşiret ilişkileri belirliyordu. 1919 yılında merkezi İstanbul'da olan Kürt Teali Cemiyetinin, Elazığ şubesi aracılığıyla Malatya yöresinde de yoğun bir çatışmaları vardı. Bu cemiyet 1919 yılının Ağustos ve Eylül ay-

larında Malatya, Mutasarrıfı Bedirhanlı Halil Rahmi Bey ve İngilizler'in Musul'daki siyaset temsilcisi Nowill'in yardım ve gayretleri ile bir ayaklanma için yoğun çaba harcıyorlardı. Bu çalışmaları, Harbiye ve Dahiliye nezaretlerine bildiren birlik komutanları gerekli tedbirlerin alınmasını isteyerek ve kendileri de üzerlerine düşen görevleri yaparak tehlikeyi bertaraf etmişlerdir.

ALİ GALİP OLAYI

Mustafa Kemal'in 1919 yılında Anadolu'ya geçmesiyle başlayan, Erzurum Kongresi sonrasında daha da yoğunluk kazanan direniş hareketleri, İstanbul Hükümeti'ni kaygılandırıyordu. Damat Ferit Paşa hükümeti tedbir olsun diye Mustafa Kemal'i görevden almış, netice alamayınca da tutuklanarak İstanbul'a getirilmesini kararlaştırmıştı.

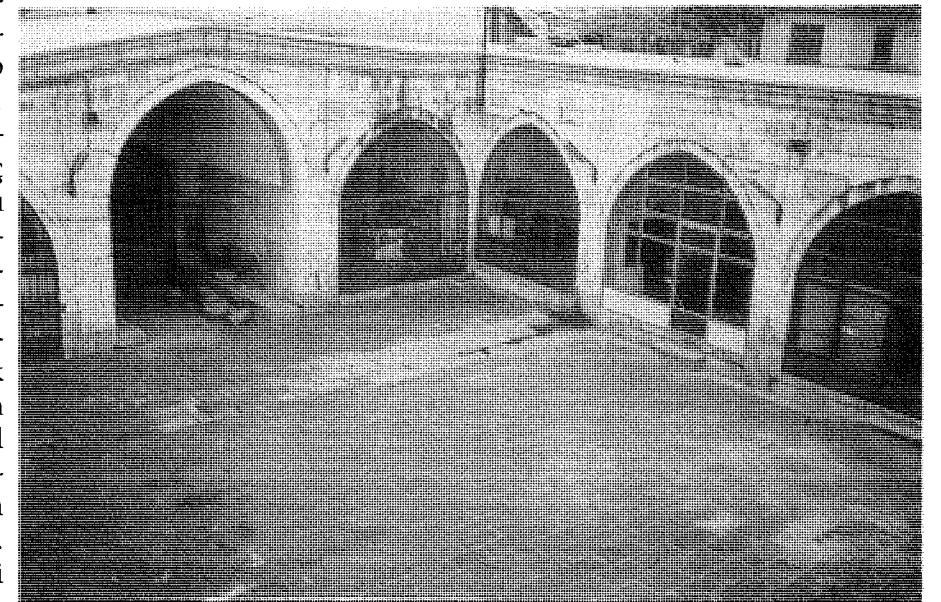
Mustafa Kemal'i tutuklama görevi Mamuret Ül-Aziz (Elazığ) valiliğine atanan Ali Galip'e verildi. Ali Galip ilk zamanlarda, bu görevi yerine getirmede, 1919 Eylül'ünde Mustafa Kemal ve Ali Galip aynı günlerde Sivas'a geldiler. Yapılan görüşmede Ali Galip, Mustafa Kemal ile aynı görüşleri paylaştığını söyleyerek Sivas'tan ayrılıp Elazığ'a geldi. Burada 1 ve 2 Eylül 1919'da Dahiliye Nezareti'yle birkaç telgraf görüşmesi yaptı ve Mustafa Kemal'i yakalama görevini yeniden üstlendi. Arkasından Besni'deki bazı soyguncuları yakalamak bahanesiyle Malatya'ya geldi. 6 ve 8 Eylül 1919'da Ali Galip'le Dahiliye Nezareti arasında yeni görüşmeler oldu. Bu görüşmelerde, Ali Galip'in birkaç yüz silahlı ile Sivas'a gitmesi,

Köprülü Mehmet Paşa Camii - Hekimhan

Sivas kongresini basarak dağıtması, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının da tutuklanması kararlaştırıldı. Malatya'daki telgraf memurları bu haberleşmenin bir örneği Sivas'a, Mustafa Kemal'e göndermeleriyle, hazırlanan bu plân ortaya çıktı.

Toplantı halinde olan Sivas Kongresi, olağanüstü bir oturumla, Ali Galip'in zaman geçirilmeden tutuklanmasını ve İstanbul Hükümeti'ne sert bir protesto telgrafi çekilmesini kararlaştırdı. Sivas Kongresi'nde alınan karar üzerine, Malatya'daki 12. Süvari alayının komutanı Kemal Bey harekete geçerek, Malatya Mutasarrıfı'nın evini kuşatarak Mutasarrıf ve Ali Galip'i yakalamak istedi. Alınan bu tedbi-

Osmanlı Dönemine ait Taşhan - Hekimhan

Darende'deki tarihi eserlerden görünüm.

ri önceden öğrenen Mutasarrıf Halil Rahmi Bey, Ali Galip ve İngiliz Ajan binbaşı Nowill şehirden kaçıp Kâhta'ya gittiler. Oradan da Urfa ve Halep'e kaçtılar. Bu suretle Mustafa

Kemal'i yakalama girişimi sonuçsuz kaldı.

Sivas Kongresi'nde alınan karar uyarınca Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Malatya ve kazalarında da birer şubesi açıldı. Bu çalışmaların başında belediye başkanı Abdullah Efendi, Ule-madan Abdurrahman ve Keşafi Efendiler, Eşraf-tan da Mehmet ve Lütfi Efendiler vardı. (29)

Türklerin 1101 yılın-da Malatya'yı almalarından bu olaya kadar İslâm ve Türklük idealinden ayrılmadan birlik ve bütünlük içenede hareket ettiklerini gördüğümüz bu duygular, günümüz Türkiye Cumhuriyetinde de eksilmeden devam etmektedir.

Darende'deki tarihi eserlerden birisi.

Atatürk'ün Malatya'ya Gelişleri

Büyük Önder Atatürk, Ege Vapuru ile 12 Şubat 1931 günü Mersin ilimize gelmiş, aynı gün saat 18.00'de özel treni ile yeni hizmete açılan Fevzipaşa- Malatya demiryolunu takip ederek Malatya'ya gelmek üzere harekete geçmiştir. 13 Şubat 1931 günü saat 17.30'da Malatya garına gelen Atatürk, burada büyük bir törenle karşılanmış, halk büyük bir sevgi ve saygıyla bağrına basmıştır. O gün ilimizin büyük caddeleri ve resmi daireler bayraklarla donatılarak şükranlarını ifade etmişlerdir.

Mustafa Kemal, trenden indikten sonra hem Malatya halkını görmekten duyduğu memnuniyeti ifade etmek, hem de demiryollarının önemini belirtmek üzere o dönemin başbakanı İsmet İnönü'ye çekilmek üzere Malatya valisi sayın Mehmet Tevfik'e bir telgraf vermiştir.

Atatürk telgrafında şöyle diyordu;

"Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine,

Yeni yapılan tren yolu ile Malatya'ya vardığım bu günde size takip ettiğiniz pek isabetli imar faaliyetlerinden dolayı, bir daha tebrik ve takdirlerimi arz ederim efendim.

Malatya - 13 Şubat 1931

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal"

Tren garından ayrılan Atatürk, otomobile

binmedi, İstasyon virajına kadar Malatya halkı ile birlikte yaya yürüdü. Daha sonra yeni açılan Atatürk caddesini otomobili ile geçerek, bugünkü "Atatürk Evi ve Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü" binası olarak kullanılan o günkü adı ile "Türk Ocağı" binasına geldi.

Atatürk, burada halka hitaben yaptığı konuşmada şunları söyledi;

"Malatya'yı görmek, Malatya'lılarla daha çok görüşmek için bu kadar zaman yeterli değildir.

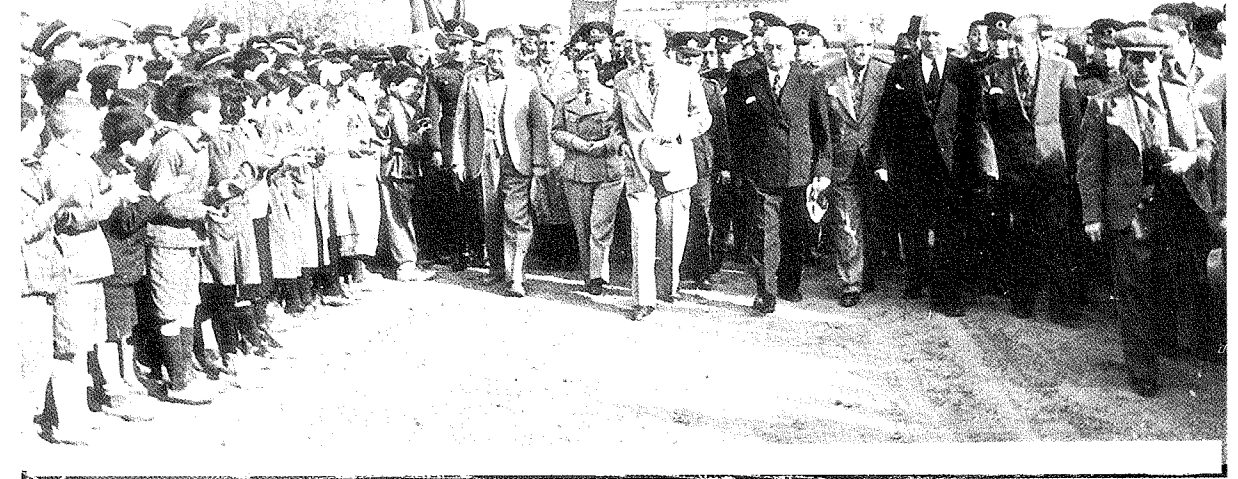
İleride daha uygun bir zamanda belki Başvekil İsmet Paşa ile gelip, sizlerle görüşmek fırsatını bulurum."

Malatya Belediye Başkanı Mustafa Naim (Karaköylü), Atatürk'e hiç olmazsa Malatya'da birkaç gün kalmasını arz edince;

Atatürk demiryollarının önemini belirten şu konuşmayı yaptı:

"Arkadaşlar, önemli bir ilimizin merkezine bizi getiren, demiryolu olmuştur. Bugüne kadar bu önemli ve feyizli Malatya'ya gelmek isteyenler, bu medeni vasıtanın bulunmamasından dolayı isteklerine kolaylıkla muvaffak olamamışlardır. Yeni eser bu genel isteği tatmin edecektir, ümidindeyim.

Türkiye Hükümeti'nin tespit ettiği projeler dahilinde belirli zamanlar içinde, vatanın

Atatürk'ün Malatya'yı ziyareti sırasında yapılan karşılama.

bütün bölgeleri çelik raylarla birbirine bağlanacaktır. Bütün vatan bir demir kitle haline gelecektir.

Demiryolları memleketin tüfekten, toptan daha önemli bir koruma silahıdır. Demiryollarını kullanacak olan Türk Milleti doğuşundaki ilk sanatkarlığının, demirciliğinin eserini göstermiş olmakla övünecektir."

"Demiryolları, Türk Milletinin refah ve medeniyet yollarıdır"

Geceyi Malatya'da geçiren Atatürk, 14 Şubat 1931 günü Adana'ya gitmek üzere özel treni ile Malatya'dan hareket etmiştir.

12 Kasım 1937 günü Ankara'dan özel treni ile hareket eden Atatürk, 13 Kasım 1937 günü saat 9.40'da Sivas'a geldi. Aynı gün saat 11.10'da yeni açılan Sivas Malatya demiryolu ile Malatya'ya gelmek üzere Sivas'tan hareket etti.

14 Kasım 1937 günü saat 13.00'de Malatya'ya ikinci defa gelen Atatürk, tren garında Malatya Valisi sayın İ. Ethem Akıncı, Belediye Başkanı Sayın Teyfik Temelli, milletvekilleri, askeri yetkililer, öğrenciler, izciler ve Malatya halkı tarafından parlak bir

törenle karşılandı. Bu karşılama töreni sırasında 21 pare top atışı yapılarak Atatürk'e olan saygı ifade edildi.

Malatya garından şehre hareket eden Atatürk, 25 Mayıs 1937 günü temeli atılan ve inşaatına devam edilen Malatya Bez Fabrikası inşaat alanına uğramış, ilgililerden bilgi almış, biran önce bitirilmesi talimatını verdikten sonra İş Bankası Genel Müdürü Muzafer Eriş'le görüşerek, Malatya'nın sınaî kalkınması ile ilgili bir rapor hazırlayıp kendisine vermelerini söylemiştir. Buradan doğruca, inşa halindeki Malatya Devlet Hastanesi'ne gidilmiş, gereken bilgi alındıktan ve gerekli talimatları verdikten sonra Halk Evi'ne gelinmiştir.

Burada kısa bir süre kalan Atatürk ve yanındaki heyet, kendilerini görmek için toplanan halkın alkışları arasında otomobillere binerek istasyona gelmişler, saat 14.00'ü biraz geçe "Yaşasın Atatürk'ümüz" sedâları ve alkışları arasında özel treniyle Diyarbakır'a hareket etmişlerdir.

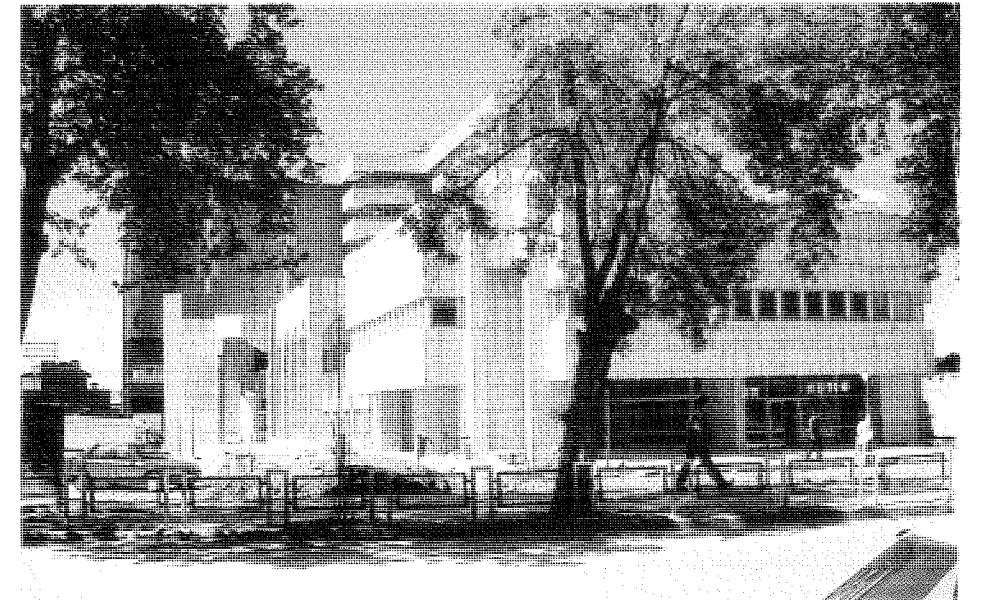
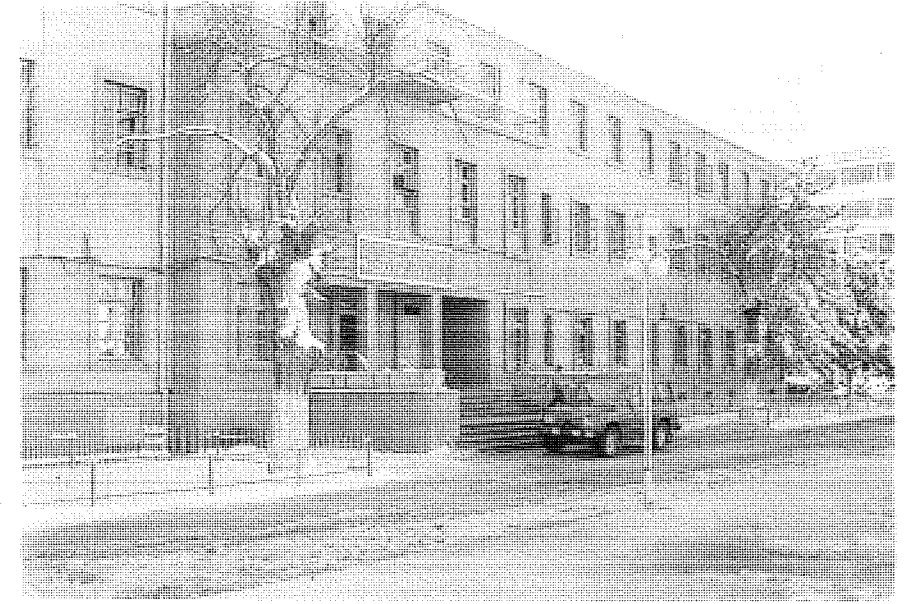
1939 yılında Malatya Bez Fabrikası işletmeye açılmış ve Tütün Fabrikası kurulmuştur. (30)

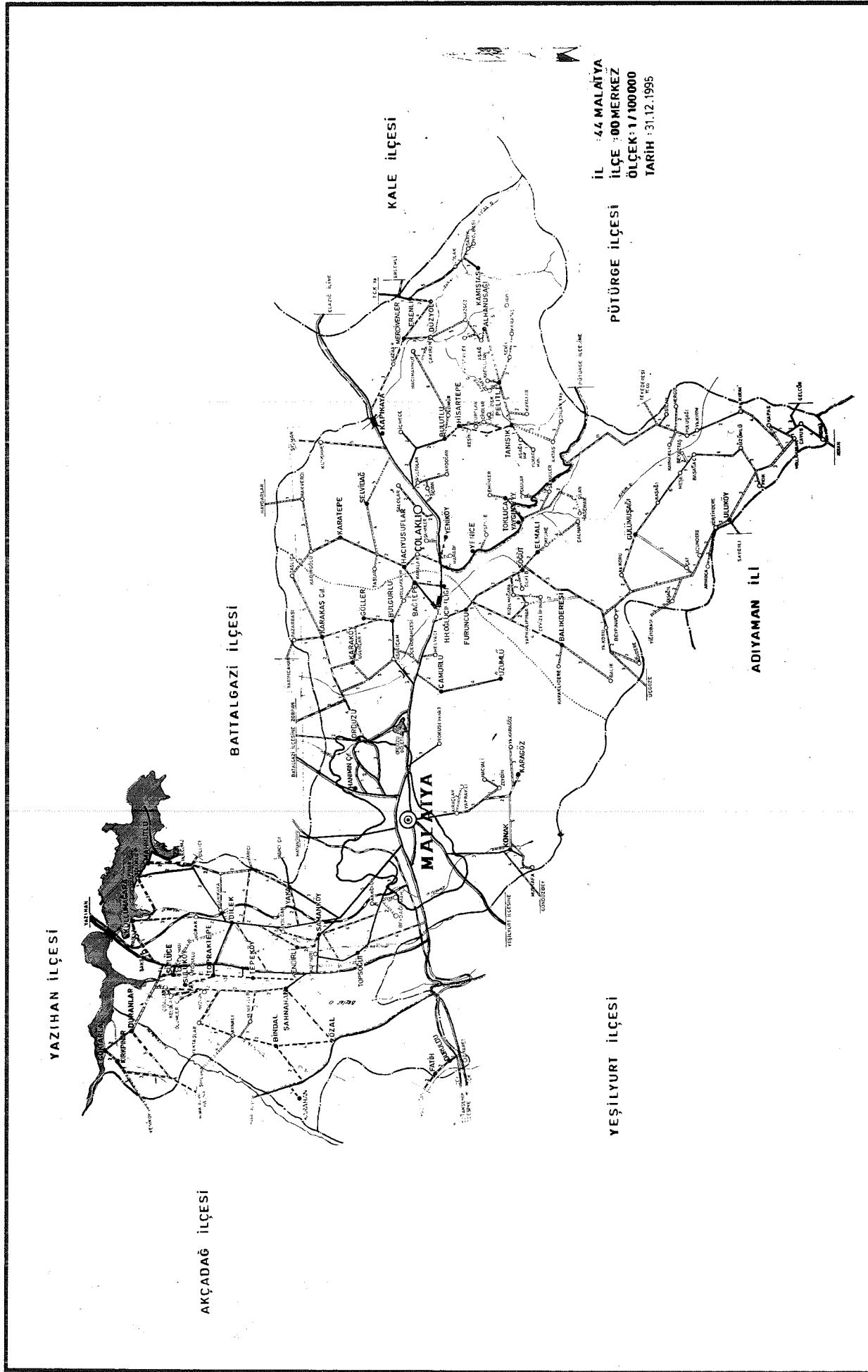
Atatürk'ün Halkevini ziyaret anı.

İDARİ YAPILANMA

Malatya'dan
görüntüler

Malatya'dan görüntüler

İDARİ YAPI

Malatya ilinin Merkez İlçe dışında 13 ilçe, 33 belde, 505 köy ve 872 mezrası vardır. Bu yerleşim birimlerinin 46'sında belediye teşkilatı kurulmuştur. Bunlardan 1 merkez, 13'ü ilçe merkezi ve 33 belde belediyesidir.

İlin yüzölçümü toplam 12.313 km² olup, merkez 968 km². Akçadağ 1.193 km², Arapgir 956 km², Arğuvan 1.037 km², Battalgazi 213 km², Darende 1.350 km², Doğanşehir 1.290 km², Doğanlı 233 km², Hekimhan 1.844 km², Kale 192 km², Kuluncak 664 km², Pötürge 1.181 km², Yazıhan 618 km², Yeşilyurt 568 km² dir.

Malatya ilinin toplam nüfusu 1990 genel nüfus sayımına göre 702.055 kişidir. Bunların merkez nüfus toplamı 333.001'dir. Şehir merkezi nüfusu 281.776, köy nüfus toplamı 51.725'dir. Malatya ilinin 1990 genel nüfus sayımına göre yıllık nüfus artışı 10.60'dır. Bu oran şehirde 41.33, köylerde ise 20.70'dir. Nüfus artışında son beş yılda göçlerin etkisiyle hızlı bir artış görülmektedir.

20 Nisan 1924 tarihinde il olan Malatya'dan 1934'de Kemaliye ilçesi; 1954'de Adıyaman'ın il olmasıyla, Kahta ve Besni ilimizden ayrılmış, 1934'te ise Darende ilçesi Sivas

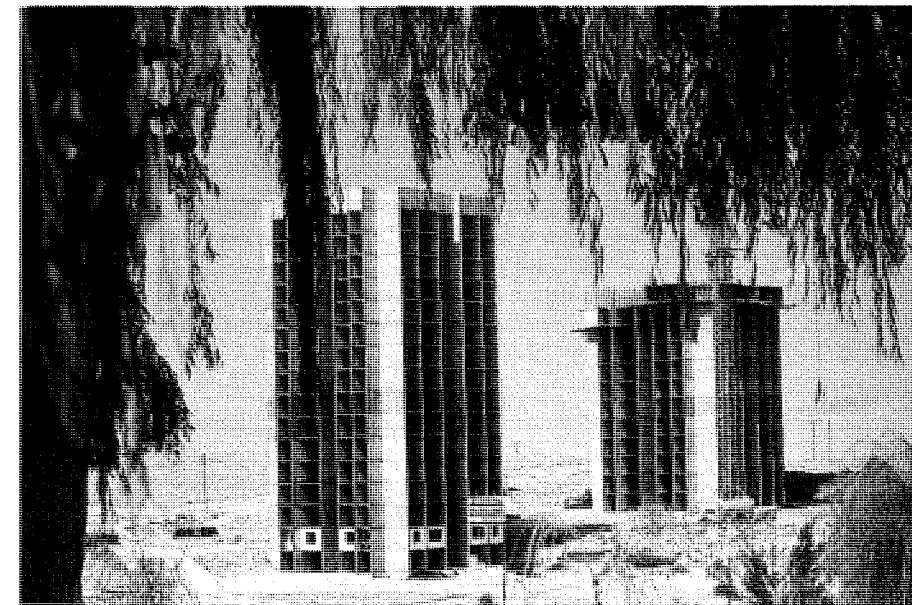
ilinden ayrılarak Malatya'ya bağlanmış olup, bugünkü il sınırını teşkil etmiştir.

Malatya Ovası, ilin en önemli düzlüğüdür. Topraklarının bir kısmı Karakaya Barajı ve Fırat nehrinin kolları olan irili ufaklı akar sular ile sulanabilmektedir. Ovada büyük ölçüde tarım yapılmakta, tarımda da kayıısıcılık en büyük oranı teşkil etmektedir. İl merkezinde sanayi de büyük oranda artma göstermektedir. Malatya Organize Sanayi'nde irili ufaklı özel sektörler aitt 118 adet fabrika ve işletmenin yanında ayrıca küçük Sanayi Sitesi Organize Bölgesi'nde 600 adet işyeri vardır.

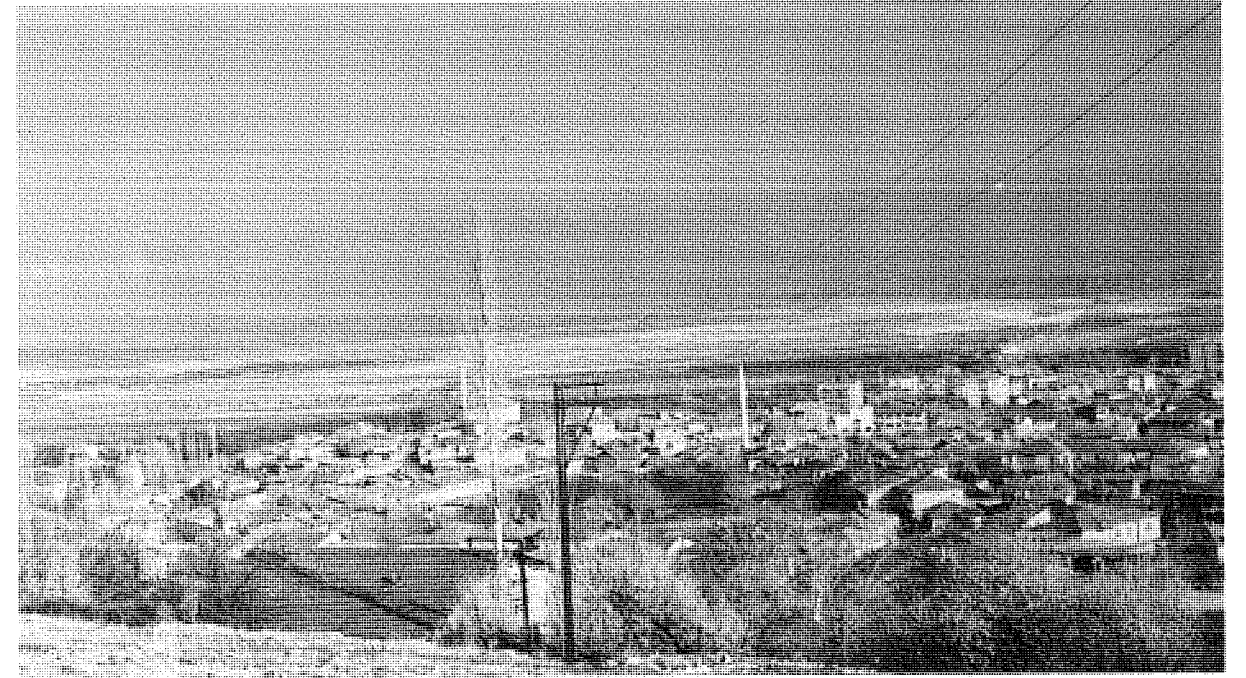
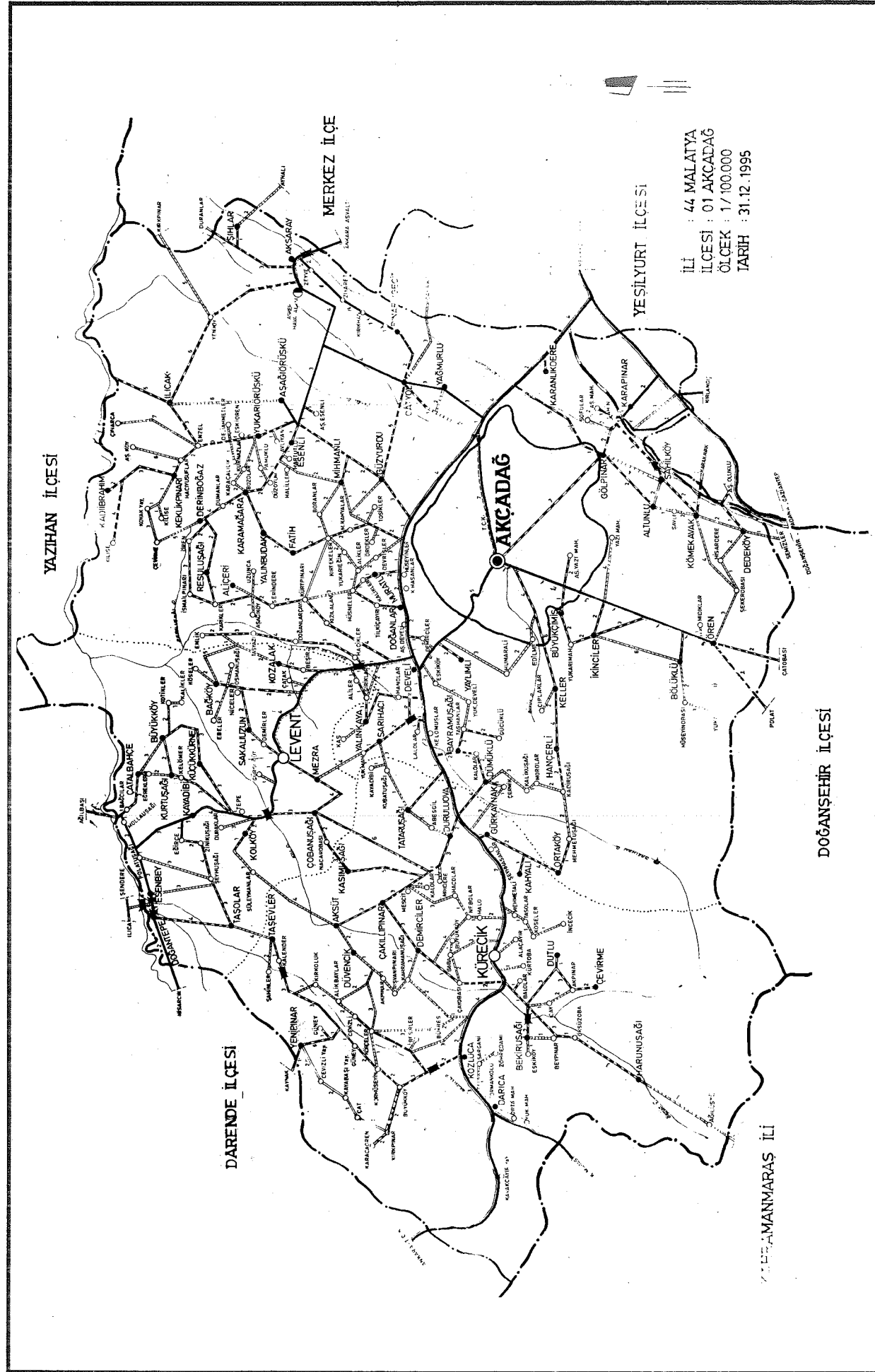
Malatya Belediyesi, 1924 yılında kurulmuştur. 75 mahallesi mevcut olup, 1990 nüfus sayımına göre km²'ye 57 kişi düşmektedir. Belediye

kuruluşundan bugüne kadar alt yapı çalışmaları, çevre yolları düzenlenmesi, toplu konut, şehir mezarlığı, şirketleşme, özelleştirme vb. gibi bir çok hizmetler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca her yıl valilik ve belediyenin organize ettiği "Kayısı Fuarı" Malatya'nın tanıtımına büyük katkılar sağlamaktadır.

Merkez ilçeye bağlı Dilek, Hanımınçiftliği, Konak, Orduzu, Topsöğüt ve Yaygın Belediyeleri de mevcuttur.

Toplu konut çalışmalarından bir örnek.

AKÇADAĞ

Akçadağ yöresinde ilk yerleşim M.Ö. 111'de eski Tunç devrinde başlamış, Geç Hitit, Roma ve Bizans devirlerinde devam etmiştir. Bu devirlerin yörede yaşandığı Akçadağ ilçe merkezinde yer alan Akçadağ Höyük ve Akçadağ kasabasında yer alan Ören Höyük ve Akçadağ Ören kasabası yolu üzerinde bulunan İkinciler Höyükte yapılan yüzey çalışmalarıyla belirlenmiştir. İlçemiz Osmanlı döneminde de yerini koruyarak Sultan Hamid'in Doğu Anadolu'da meydana getirdiği Hamidiye Alayları çerçevesinde Osmanlı ordusuna at ve zahire yetştirmiştir.

Akçadağ, Osmanlı devrinde tahminen 1850 yıllarında bugünkü Levent bucağında teşkilatlandırılmış, 1858 yılında ilçe merkezi şimdiki yerine Arga'ya nakil edilmiştir.

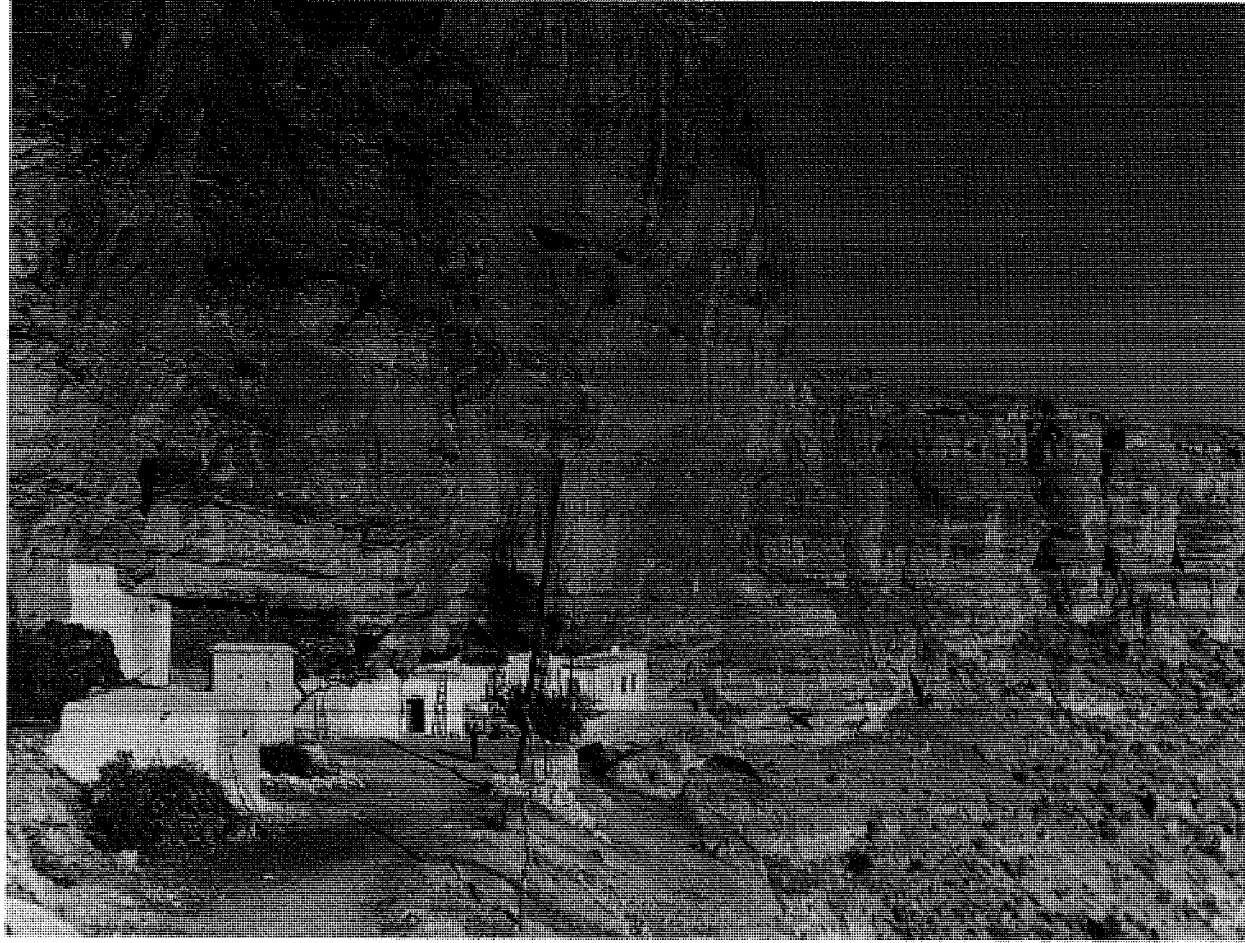
Cumhuriyet döneminde de Malatya'ya bağlı ilçe merkezi olan Akçadağ'ın Malatya'ya 37 km. batı ve kuzey batısında 850 ile 1660 rakımları arasında, ilçenin doğusunda Malatya merkez ilçesi, güneyinde Yeşilyurt ve Doğanşehir ilçesi, batısında Kahramanmaraş iline bağlı Elbistan ilçesi, kuzeyinde Dargeçmen ve Hekimhan ilçeleri bulunmaktadır.

İlçenin yüzölçümü 1.193 km² olup,

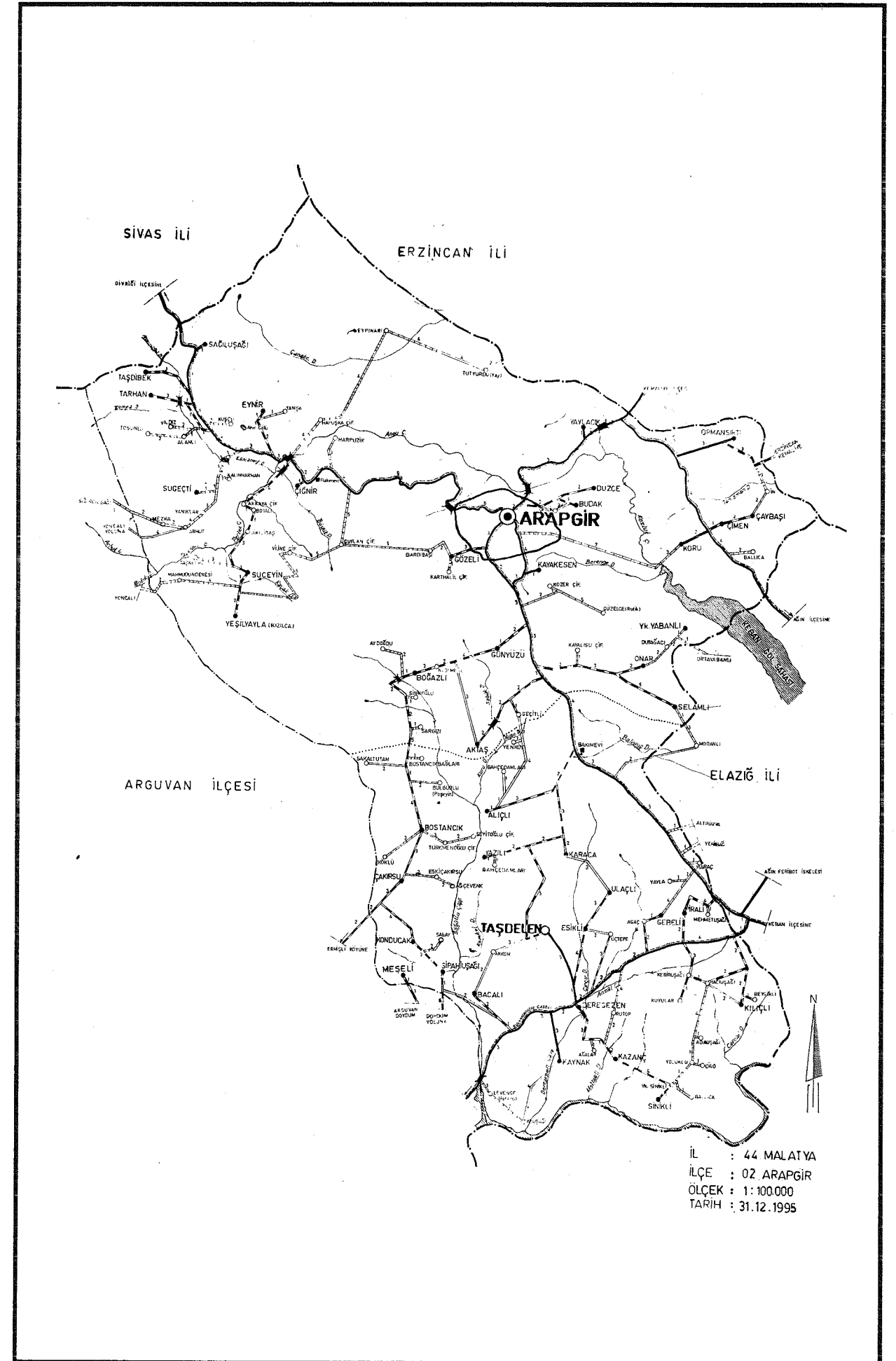
denizden yükseldiği 925 metredir. 1990 Genel nüfus sayımına göre ilçe köyleriyle birlikte toplam nüfusu 110.370 olup, merkez ilçe nüfusu 16.149, köy ve bucak nüfusu 94.221'dir. İlçenin Kürecik ve Levent olmak üzere 2 bucağı, merkez Ören ve Yukarı Kozluca olmak üzere 3 belediyesiyle 72 köyü, 9 mahallesi ve 169 mezrası vardır. İlçe, ova ve dağlık bir konumda kurulmuştur. İlçeye karasal iklim hakimdir. Çiftçiliğin her türlüyle uğraşmakta, genellikle aile ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Eğitim ve kültürel faaliyetler ile halkın büyük şehirlerle fazla ilişki kurması, çok sayıda halkın Avrupa ülkelerine işçi olarak gitmesi, ilçenin kısıtlı olan sosyal hayatını modern hale getirmiştir. Okuma yazma oranı %98 gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır.

İlçe sınırları içerisinde Tigem'e bağlı Sultan Suyu üretme Çiftliği mevcut olup, bu çiftlikte tarım ve meyvecilikle birlikte hayvancılık yapılmaktadır. Ülkemizin ünlü yarış atları burada yetiştirilmektedir.

İlçe, tarihi eser bakımından eski konaklama merkezi olan han kalıntıları açısından zengindir. Bunlardan Sarıhacı, Bekiruşağı ve Esenbey köylerinde, yine Kürecik bucağına bağlı Düvencik köyü civarında Hititler devrinden kalma Ferik Kalesi ile kaya manzaralarını sayabiliriz.

Akçadağ İlçesi - Küçükkürne Köyü Kale Genel Görünüm.

Arapgir İlçesinden bir görünüş

ARAPGİR

Arapgir'in eski adı Daskuza'dır. Daskuza (Arapgir) civarındaki yerleşim birimlerinin en eskilerinden olup, Malatya ili ile yaşıtlı sayılabilir. Arapgir'in ilk yerlileri Muşkililerdir. Şehrin M.Ö. 1200 yıllarında kurulduğu sanılmaktadır. Sırasıyla M.Ö. 850 yılında Asur, M.Ö. 612 yılında İran (Met), M.S. 717 yılında Danişmentliler, 1178 yılında Anadolu Selçuklu Devleti, Selçuklular'ın Moğollar'a Köse Dağı Savaşı'nda yenilmesinden sonra Moğolların, Anadolu Beylikleri'nin kurulmaya başladığı dönemde Karakoyunlu'nun eline geçer. 1515 Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girer.

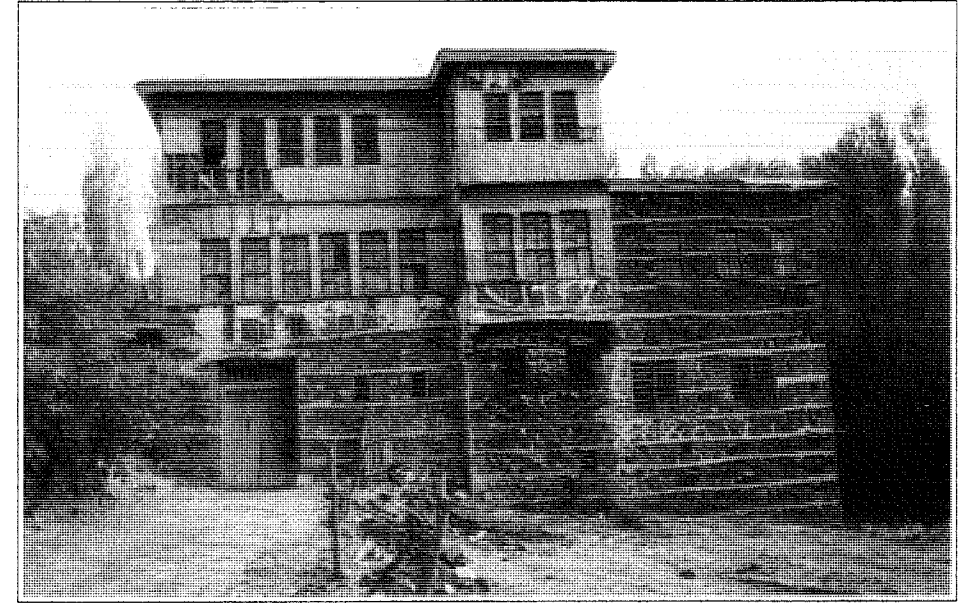
1518 yılında tutulan ilk Osmanlı Tesnit Tahrir defterinde Diyarbakır eyaletinin 12 sancağı bulunmaktaydı. Bu defterde Arapgir de yer almakta ve 10. sırada bulunmaktaydı. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Sivas valiliğine bağlı bir sancak merkezi olan ilçe, 1834'de Diyarbakır ve 1847'de Mamuret-ül Aziz (Elazığ) sancaklarına bağlandı. 1927-1928 tarihli Türkiye'de devlet salnâmesinde ise Arapgir Malatya'ya bağlı bir kaza olmuştur. İlçenin yüzölçümü 956 km²'dir.

İlçe, engebeli ve dağlık bir bölgeye

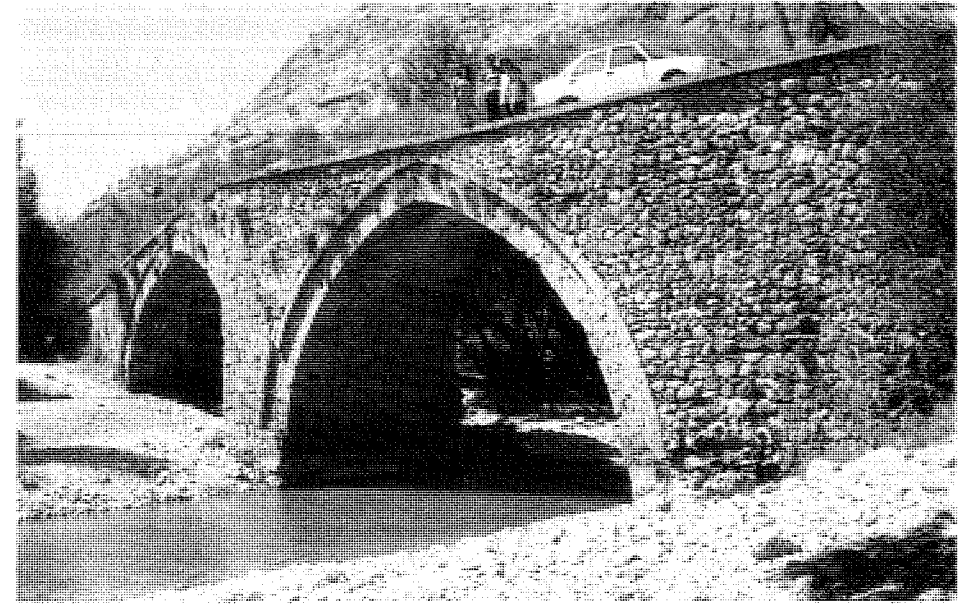
sahiptir. İlçenin kuzeyinde Erzincan iline bağlı Kemaliye ilçesi, Sivas iline bağlı Divriği ilçesi, güneyinde Elazığ iline bağlı Ağın ve Keban ilçeleri, batısında Arguvan ilçesi bulunmaktadır. İlçe merkezinde rakım 1250 metredir. 1990 genel nüfus sayımına göre ilçe merkezi 10.420, köylerin nüfusu 12.255 olup, toplam nüfus 20.675'dir. İlçenin Taçdelen olmak üzere 1 bucağı, merkez olmak üzere 1 belediyesiyle 42 köyü ve 49 mezrası vardır.

İlçe, coğrafi yapısı nedeniyle yazın hareketli; kışın, tabiat şartlarının çetin geçmesi sebebiyle hareketsizdir. Halk, gelenek ve göreneklerine bağlıdır. İlçede okuma yazma oranı 1994 yılında %98'e ulaşmıştır.

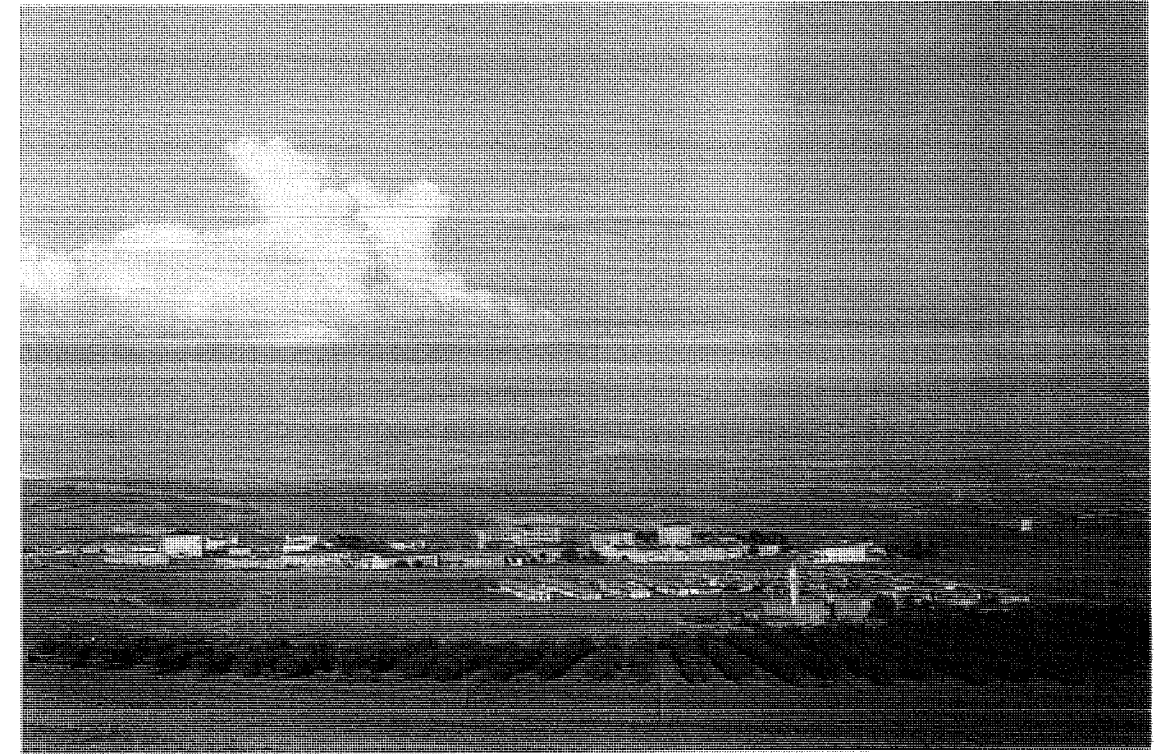
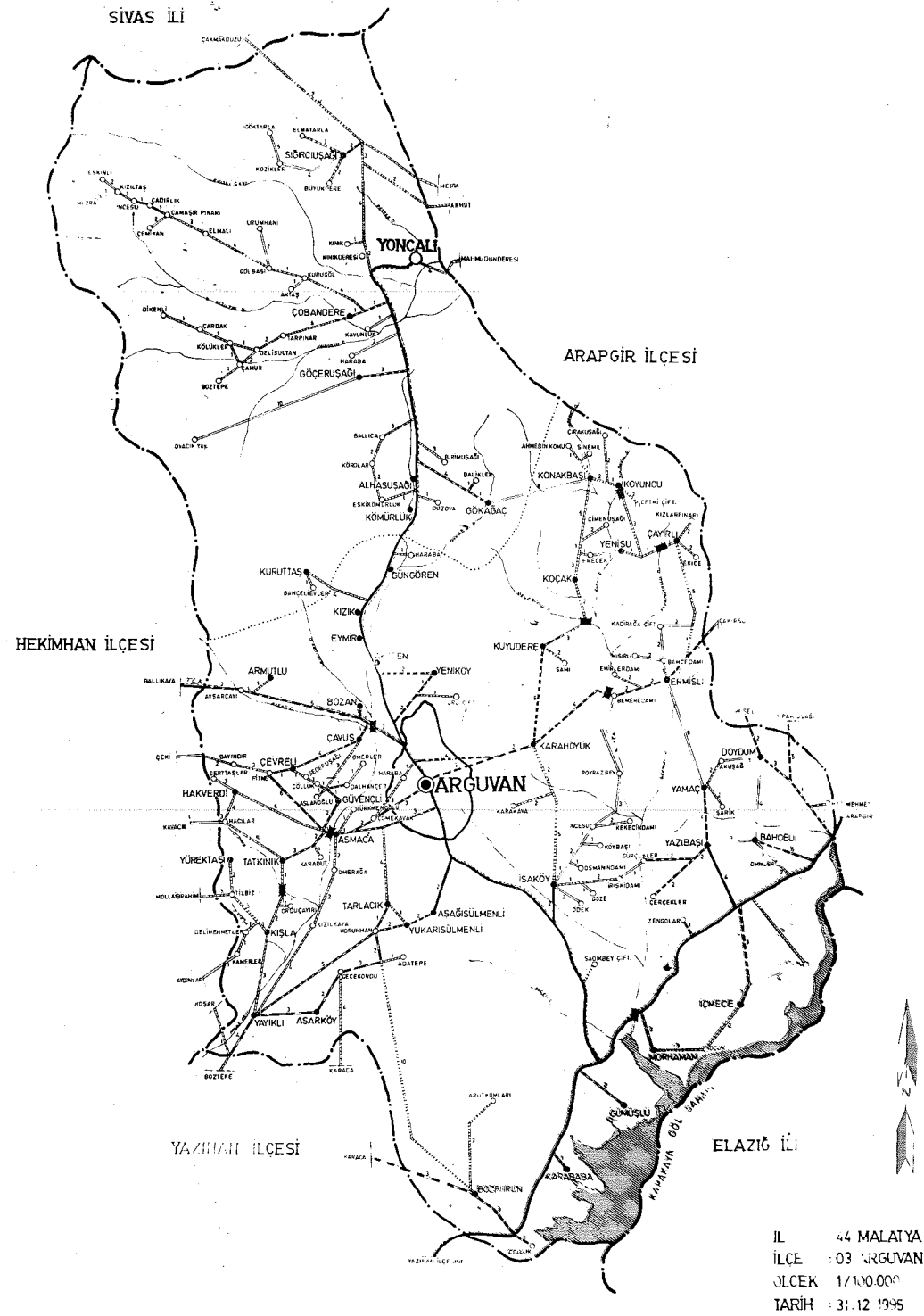
İlçenin tarihi eser olarak Ulu Camii bulunmaktadır. Bu eserin 14. yy. yapısı olduğu sanılmaktadır. Yine Yeni Camii'nin Akkoyunlular döneminde (1389-1551) yapıldığı söylenmektedir. Cafer Paşa Camii, 1694 tarihinde Cafer Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mirliwa Ahmet Paşa Camii, Mirliwa Ahmet Paşa'nın yaşadığı 17. yüzyıla aittir. Gümrükcü Osman Paşa Camii 1823 tarihinde yapılmıştır. Çobanlı Camii'nin yapım tarihi 1893 olarak belirtilmektedir. Ayrıca Molla Eyüp Camii, Osman Paşa Camii ve çarşı hamamını sayabiliriz.

Şakir Paşa Konağı - Arapgir

Tarihi Meydan Köprüsü - Arapgir

Arguvan İlçesinden bir görünüş

ARGUVAN

İlçede en eski yerleşimin kalkolitik çağda başladığı, eski Tunç, Hitit, Roma ve Bizans devirlerinde devam ettiği yüzey araştırması sonucu anlaşılmıştır. Bu araştırmalar Morhamam, Karahöyük ve İsaköy'de yapılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Tahir Bucağı adı ile Arapgir'e bağlı olan Arguvan, sonradan ilçe olarak Diyarbakır'a bağlanmış 1873 yılında Tahir adıyla Keban'a bağlı bir nahiye haline getirilmiştir. Cumhuriyetin ilânıyla merkez ilçesi olarak Malatya'ya bağlanmış, 1954 yılında Tahir nahiyesi merkez olmak üzere Arguvan adıyla Malatya iline bağlı bir ilçe haline getirilmiştir.

İl Merkezine 64 km. uzaklıktadır. Doğuda Arapgir, batıda Hekimhan, kuzeyde Sivas ile Divriği ilçesi, güneyde Malatya merkez ilçe ile Elazığ topraklarıyla çevrilmiştir. İlçenin yüzölçümü 1.037 km²'dir. 1990 Genel nüfus sayımına göre ilçe, köyleri ile birlikte toplam 13.907 nüfusa sahiptir. Merkez ilçe nüfusu

1.827, köy ve bucak nüfusu 12.080'dir. İlçenin Yoncalı olmak üzere bir bucağı, merkez olmak üzere, bir belediyesi, 46 köyü, 4 mahallesi ve 73 mezrası vardır.

Arguvan ilçe merkezi devamlı yer kayması sebebiyle iki defa değişmiştir. Yeni yerleşim yeri, eskisinin 2 km. kuzeyinde yer almaktadır. Yüzey şekilleri açısından genellikle engebeli olup, kuzeyi dağlık güneyi ise plato özelliği taşımaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin iklim özelliklerini gösterir. Yazları çok sıcak ve kurak, kışları çok soğuk ve yağışlı geçmektedir. Yöre halkı tarım üretimi olarak meyvecilik, hububat ve baklagiller ile meşgul olmaktadır. Okuma yazma oranı %95-98 arası seyretmektedir. İlçenin kırsal kesimlerinde arazinin azlığı ve genelde susuz oluşu sebebiyle geçimini sağlayamayan halk, istikbâli okumada aramıştır. Bu sebeple okuma - yazma oranı yüksektir.

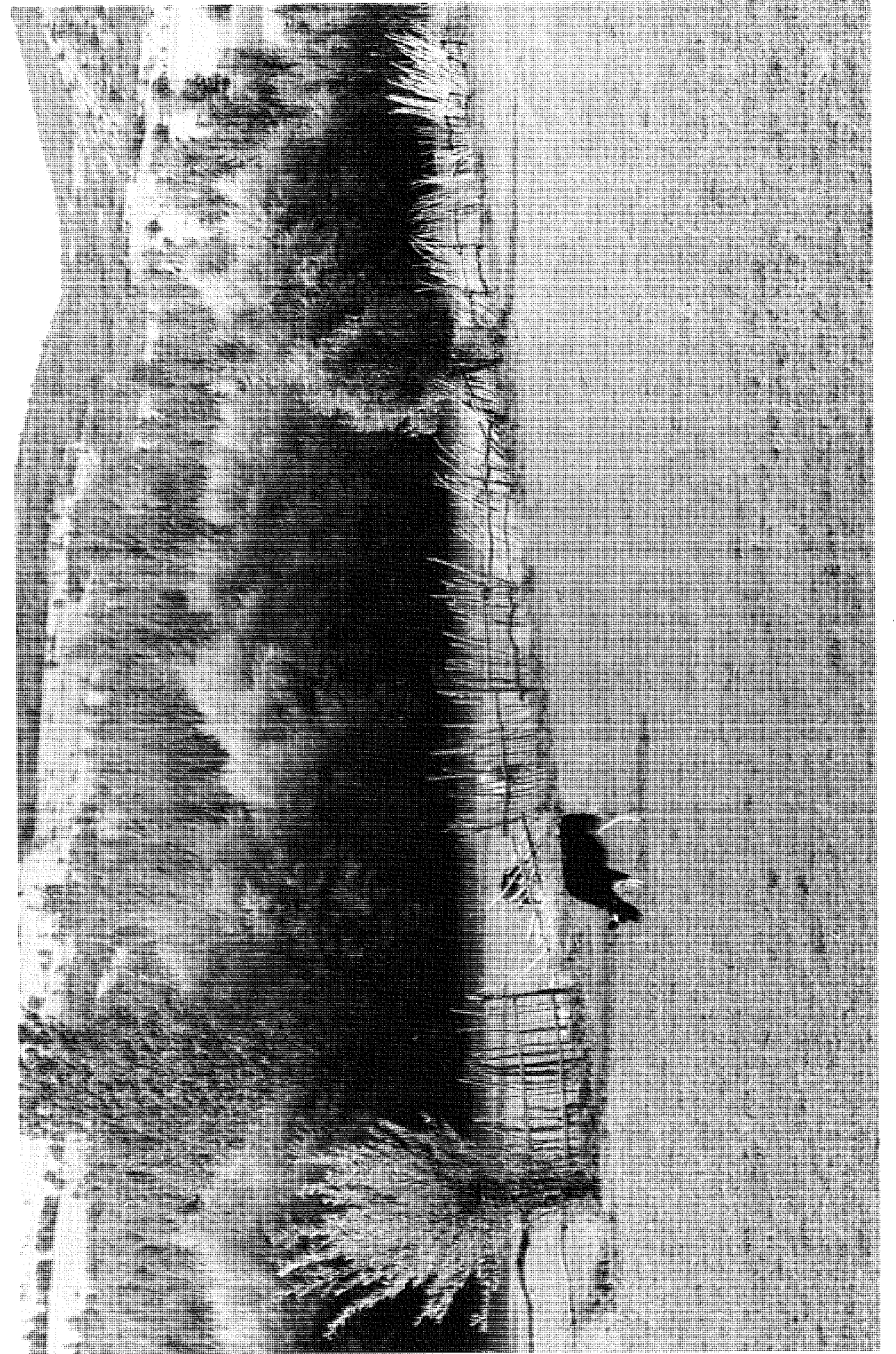
İlçede tarihi eser bulunmamakla beraber arkolojik alan bulunmakta bunlar ise İsa köy, Karahöyük ve Tarlacık Höyüğüdür.

Arguvan - (Kutsal balıklar)

Kızık Köyü Kutsal Balıklar Parkı

BATTALGAZİ

Malatya'nın ikinci yerleşim yeri olan ve 1988 yılına kadar Eskimalatya ismi ile anılan ilçenin tarihi çok eskidir. Asur ve Urartu kaynaklarında bu yöre Maldia, Milidla, Melit, Melide, Melitca olarak değişik şekilde isimlendirilmiştir. Şehir uzun yıllar Bizanslılar, Araplar ve Selçuklu beylikleri arasında el değiştirmiştir. Osmanlılar döneminde Eskimalatya bir ticaret merkezi haline getirilmiştir.

1838 yılında Osmanlı ordularının burada konaklaması üzerine halkın, yazlık olarak kullanılan Aspuzu bağlarının bulunduğu şimdiki Malatya yöresine yerleşmesi ile Eskimalatya önemini kaybetmiştir. Önce köy, daha sonra bucak ve Cumhuriyet döneminde

Malatya'nın il olmasından sonra 1928 yılında belediye, 1932 yılında nahiye oldu. 1987 yılında Eskimalatya ismi Battalgazi olarak değiştirildi. 19.06.1987 tarihinde ilçe statüsüne kavuştu.

Battalgazi, Malatya'nın 10 km. kuzeydoğusunda tamamen düzlük bir alanda kurulmuştur. İlçenin doğusunda Fırat nehri (Karakaya Barajı) göl sahası, güneyinde Malatya merkez ilçe, batısında Akçadağ, kuzeyinde Yazihan ovası bulunmaktadır.

İlçenin yüzölçümü 213 km² dir. 1990 genel nüfus sayımına göre ilçenin köyleri ile birlikte toplam nüfusu 26.665'dir. Merkez nüfusu 14.994, köy ve bucak nüfusu 11.671'dir. İlçenin merkez, Hasırcılar, Hatunsuyu olmak üzere 3 belediyesi, 12 köyü ve 25 mezrası vardır.

Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçer. İlçenin sulanabilir arazi fazla olduğundan halkın geçimi bağ, bahçe ve sebzeçiliğe dayanmaktadır. Halkın %85'i tarımla uğraşmakta ve 4613 adet çiftçi ailesi bulunmaktadır. Kayıscılık başta olmak üzere sebze, meyve yetiştiriciliği ve besicilik yapılmaktadır.

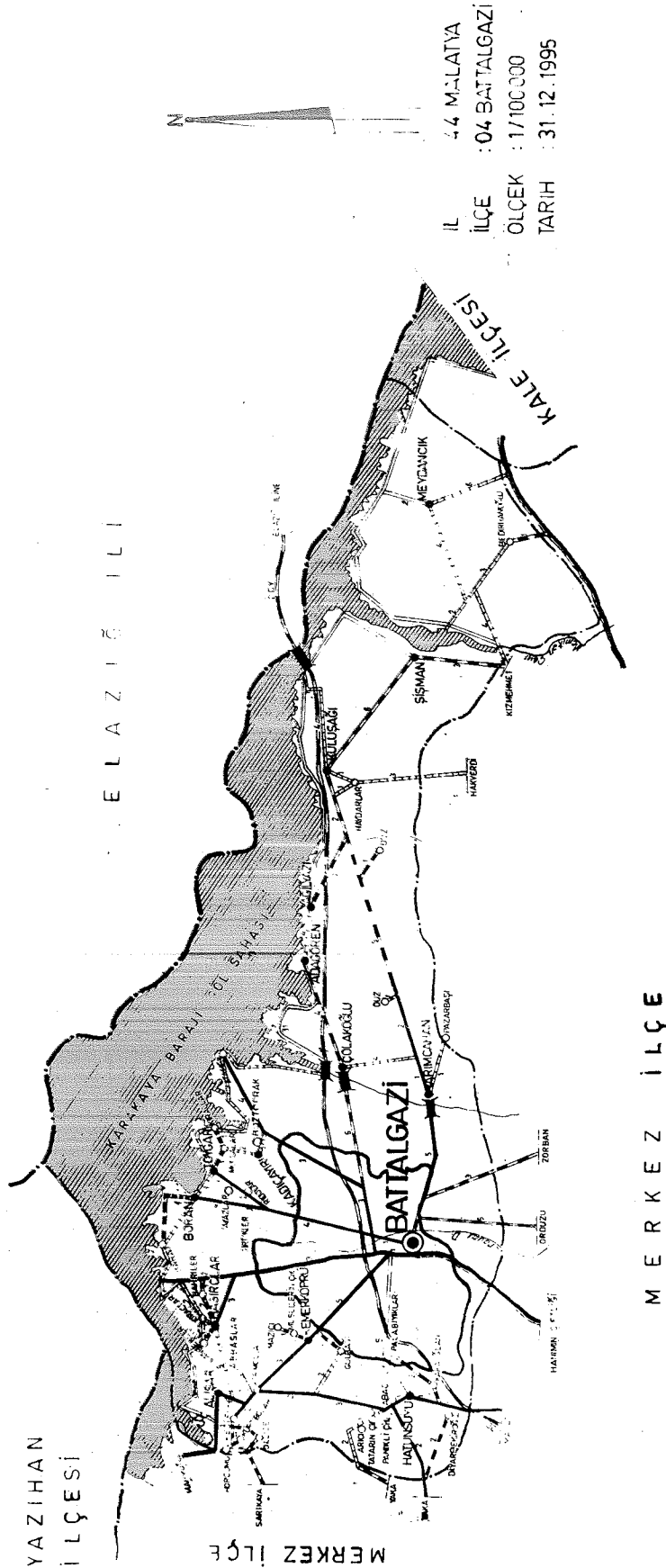
İlçe olduktan sonra sosyal hayat hızla gelişmeye ve değişmeye başlamıştır. İlçenin merkeze yakınlığı okuma ve yazma oranının yüksek olmasını sağlamıştır. İlçede tarihi eser olarak Ulu Camii, Melik Sunullah Camii, Akminare, Karahan, Toptaş, Alacakaya Camii, Sötlü Minare Camii, Hötüm Dede Minaresi, Şahabiye Kübra Medresesi, Sıddı Zeynep Kümbeti, Emir Ömer Türbesi, Hasan Basri Türbesi, Ahmet Turan Türbesi, Ali Baba Türbesi, Kara Baba Türbesi, Edir ile Bedir Türbesi, Beş Kardeşler, Üç Kardeşler, Seyit Gazi, Kanlı Kümbet, Silahtar Mustafa Paşa Kervan Sarayı bulunmaktadır. Eskimalatya Kalesi surları tahribata uğramıştır.

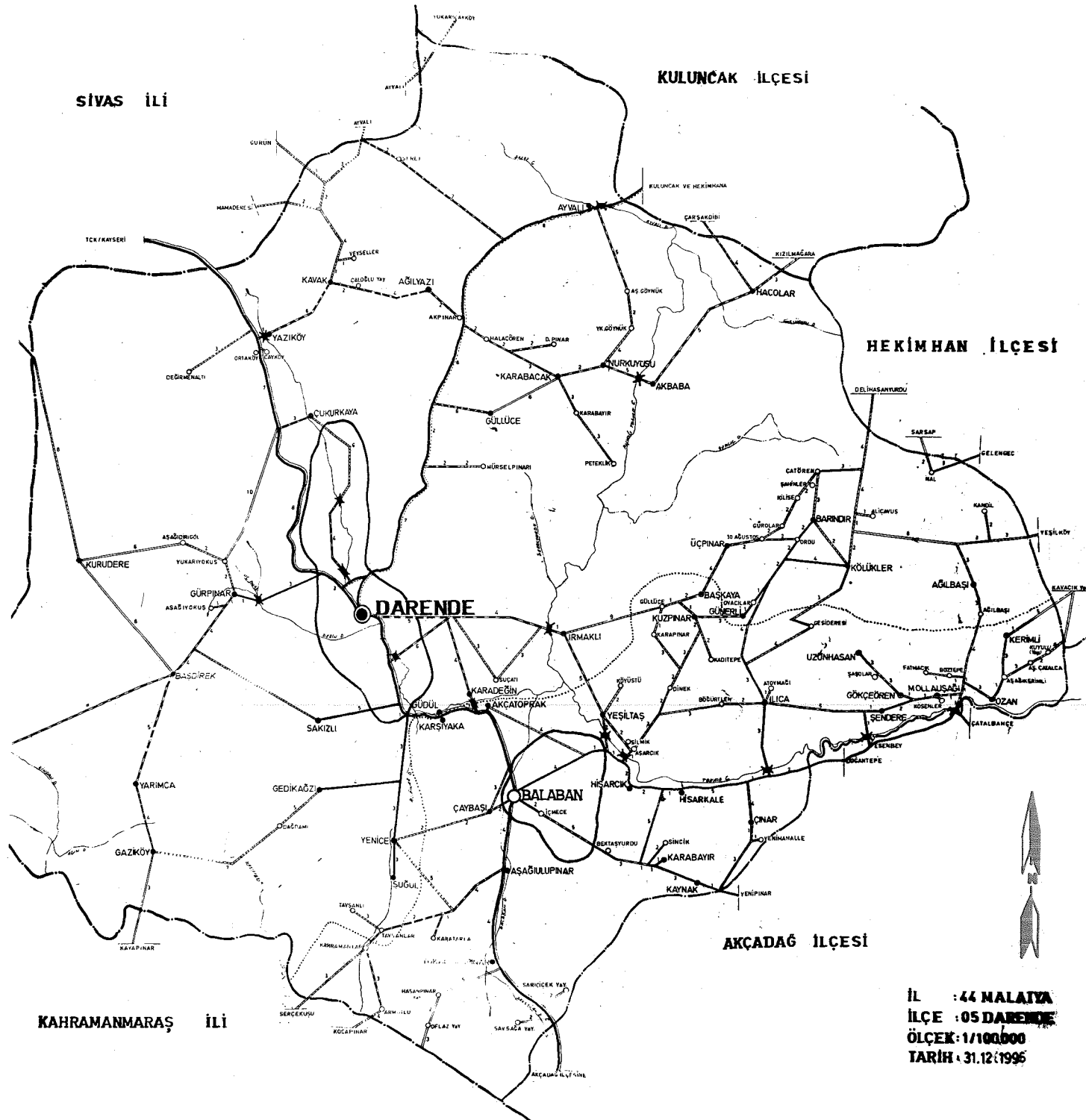

Battalgazi ilçesinden bir görünüm

Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı Battalgazi

Darende'den bir görünüm

DARENDE

7000 yıllık bir tarihe dayanan Darende, Etilerden (Hititlerden) kalma bir yerleşim merkezidir. Mezopotamya'da büyük bir imparatorluk kuran Asurlular Anadolu'daki ticaret merkezini ellerinde tutmak için Tohma boyunda koloniler kurmuşlardır. Daha sonra Darende, Persler tarafından işgal edilmiş Sengbar Kalesi bu dönemde bir askeri üst haline gelmiştir. Bu dönemden sonra Roma İmparatorluğu'na katılan Darende 8. yy.'dan itibaren Müslümanlar tarafından fethedilmiş, bu dönemde Zaviye ve Sengbar Kalesi, etekleri bir kültür ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Darende, 1517'de Osmanlı yönetimine girerek Sivas iline; 1934'te ise Malatya'ya bağlanmıştır.

İlçenin yüzölçümü 1.350 km² dir. Darende'nin kuzeyinde Kuluncak, kuzey batısında Gürün, batısında Elbistan, güneyinde Akçadağ ve doğusunda Hekimhan ilçeleri bulunmaktadır. İlçenin rakımı 950-2150 arasında değişmektedir. 1990 genel nüfus sayımına göre şehir merkezi 11.488, köy nüfusu 37.124 olup, toplam nüfusu 48.612'dir. İlçede Ayvalı, Ağılbaşı, Aşağı Ulupınar, Balaban, Ilıca, Yenice ve ilçe merkezi olmak üzere 7 belediye, 43 köy ve 15 mezra vardır.

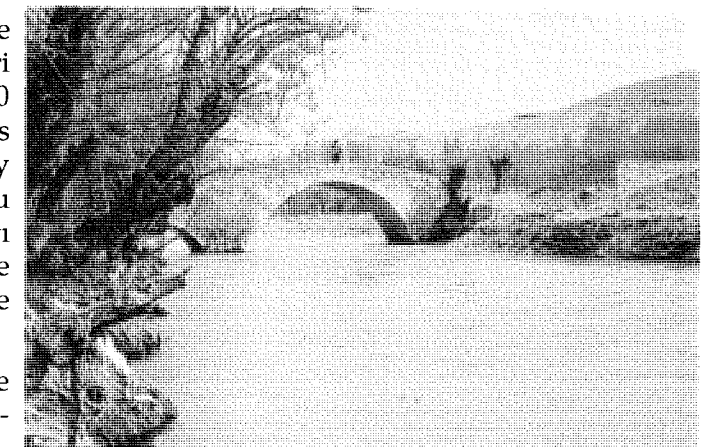
Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçer. İlçede sulanabilir arazi olarak Tohma Çayı boyundaki araziler sayılabilir. Genelde Yeniköy, Balaban, Ağılba-

zı ovalarında tarım yapılmaktadır. İlçenin tahıl ambarı olarak Yeniköy ve Başdirek ovası bulunmaktadır. İlçenin en büyük gelir kaynağı kayısıcılıktır. Halkın büyük bölümü gurbetçilik ve ticaretle uğraşmaktadır. İlçe sürekli büyük şehirlere göç vermektedir.

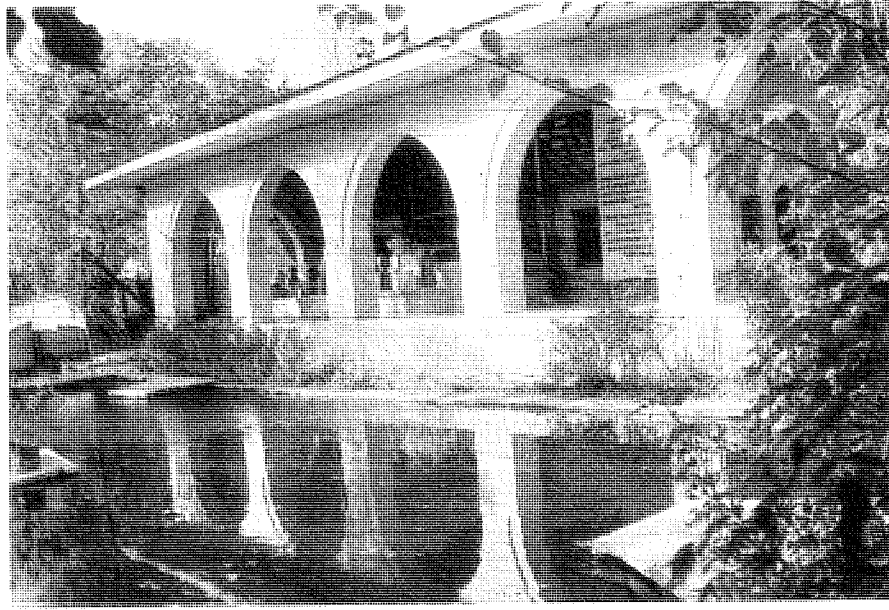
İlçede sosyal hayat hızla gelişme ve değişme göstermektedir. Eğitim ve kültür yönünden de zengin bir yapıya sahiptir. İlçede 83 ilköğretim, 3 ortaokul, 6 lise ve İnönü İnönü Üniversitesine

bağlı Darende İlahiyat Fakültesi mevcuttur. Okuma yazma oranı % 92-95 arasındadır. İlçe, Mehmet Paşa Halk Kütüphanesi, Somuncubaba Kütüphanesi, Es Seyyid Osman Hulusi Efendi Özel Kütüphanesi, Balaban Şeyh Abdurrahman Erzincani Kütüphanesi, İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi bu kütüphanelerdeki birçok el yazması kitapları ile kültür alanında zengin bir yapıya sahiptir.

Darende, tarihi ve turistik yönünden de oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Bunlardan Ulu Camii ve minaresi, Dânebey Minaresi, Hacı Müşrif Camii, Taceddin Mescidi, Somuncubaba Camii ve Külliyesi, Çilehanesi, Ozan Mescidi, Senkbar (Zengibar) Kalesi, Bedesten, Hantaris Boğazı ve Kalesi, Günpınar Şelalesi, Arslan Taşlar ve Dum Dum, Mehmet Paşa Külliyesi, Balaban İçmeceleri, Uzunok Köprüsü, Hacılar ve Nadir Köprüsü sayılabilir.

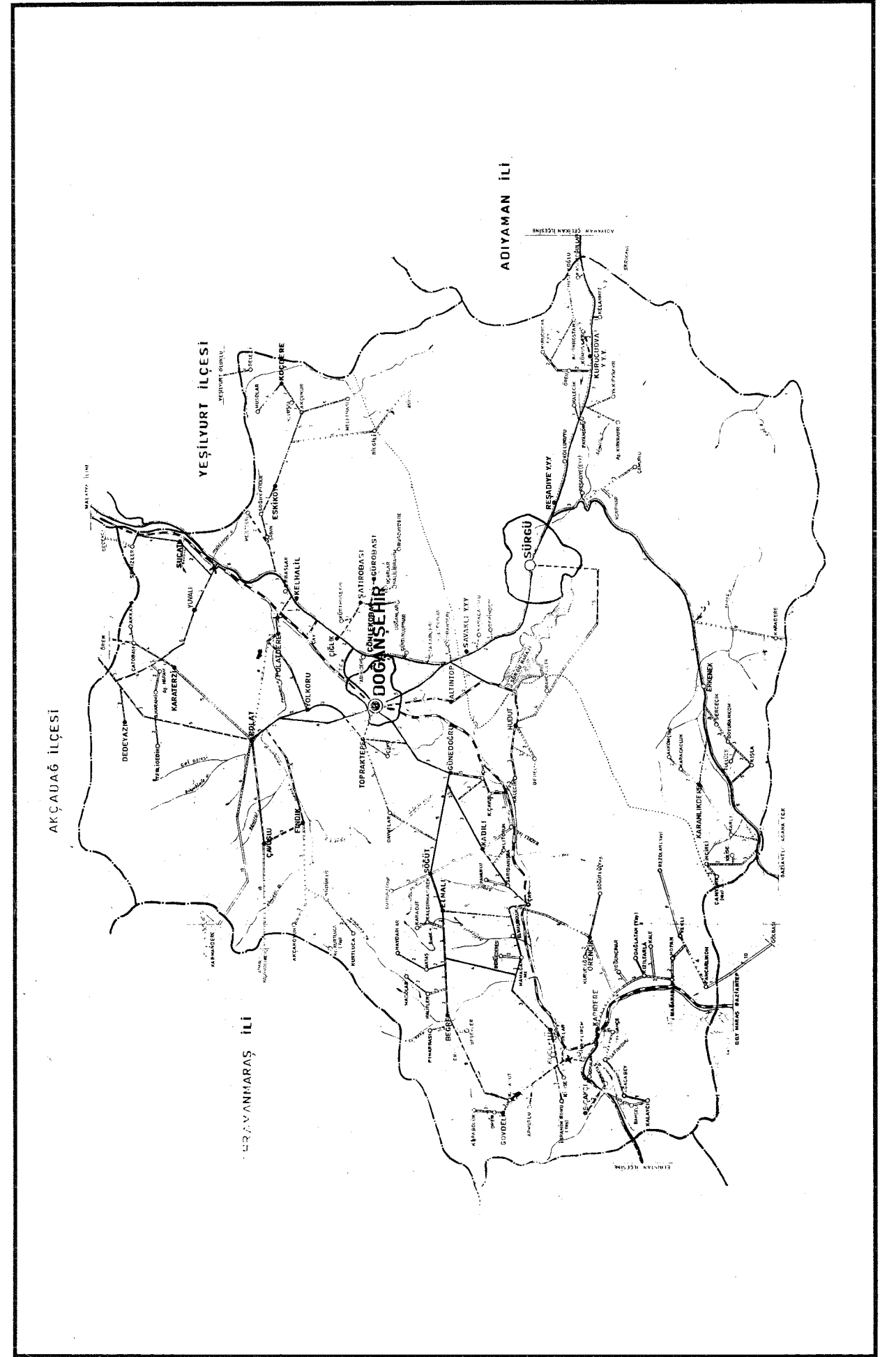
Darende - Uzunok Köprüsü

Darendë - Somuncu Baba Camii

Tohma Çayı'nın Darendë'de görünüşü

Doğanşehir İlçesinin Genel Görünüşü

DOĞANŞEHİR

İlçenin ilk yerleşiminin M.Ö. 66 yılında Romalılar tarafından Hristiyanlığı Asya'ya yaymak amacıyla oluşturulduğu sanılmaktadır. Kısa el değiştirmelerle 758 yılına kadar Bizanslılar'ın elinde kalan Zipetra adlı ilçe, bu tarihte Abbasi halifesi Harun Reşit tarafından ele geçirilmiş ve imar edilmiştir. 857 yılına kadar Araplar'ın elinde kalan ilçe, daha sonra Bizanslılar'ın eline geçmiş, 1399 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı topraklarına katılmış, 1401 yılında ise Timur tarafından yağmalanmıştır. 1515 yılında tekrar Osmanlı topraklarına katılan ilçe Besni'ye bağlı bir köy iken aynı yılda nahiye merkezi olmuştur. 1929 yılında ise Besni'den ayrılarak Akçadağ ilçesine bağlanmıştır. 1946 yılında Akçadağ'dan ayrılarak ilçe olan Doğanşehir, Malatya'ya bağlanmıştır.

İlçe, Malatya'ya 58 km uzaklıkta, deniz seviyesinden yüksekliği 1252 metre olup, ova ve dağlık bir kısımda kurulmuştur. İlçenin

doğusunda Adıyaman ilinin Çelikhan ilçesi, güneyinde Adıyaman ili Besni ve Gölbaşı ilçeleri, batısında Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesi, kuzey doğusunda Akçadağ ve Yeşilyurt ilçeleri bulunur.

İlçenin yüzölçümü 1.290 km²'dir. 1990 genel nüfus sayımına göre toplam nüfus 37.150 olup, merkez nüfusu 11.046, köy ve bucak nüfusu 26.104'dür. İlçenin 5 bucağı, 6 belediyesiyle 31 köyü vardır.

İlçenin en önemli gelir kaynağı tarımdır. Son yıllarda önemli gelişme gösteren meyvecilik bir geçim kaynağını oluşturmaktadır. Hayvancılık genel olarak köylerde yapılmaktadır. İlçe merkezi ve köylerinde geleneksel değerlere, mahalli örf ve âdetlere önem verilmektedir.

İlçe tarihi ve mesire yerleri açısından zengindir. İlçe merkezinde tarihi sur kalıntıları M.Ö. 66 yılında Bizans döneminde yapılmıştır. Mesire yeri olarak Erkenek vadisinde bulunan şelale ile tabii yerleri, Sürgü kasabası içinde yer alan Pınarbaşı sayılabilir.

Doğanşehir'de bir mesire yeri.

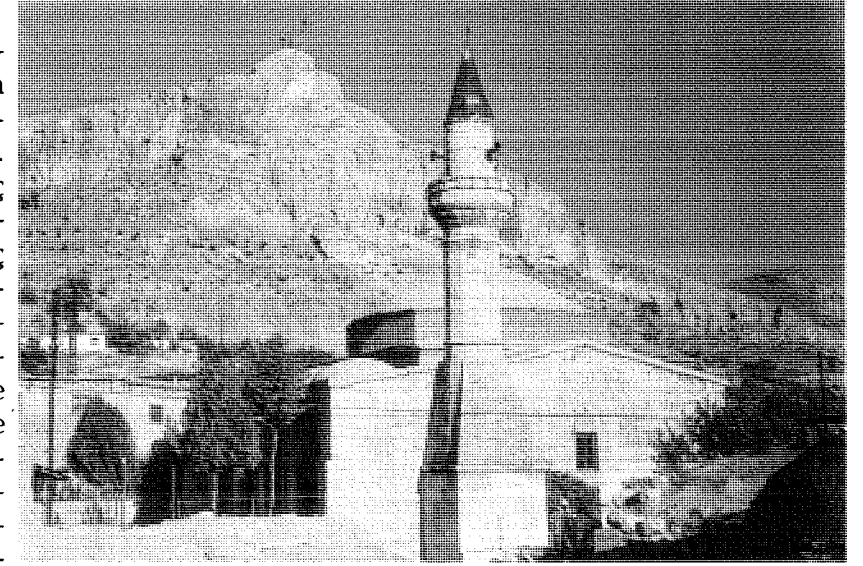

Doğanşehir'de kayısı bahçeleri.

HEKİMİHAN

Hekimhan ilçesi'nde, yörede bulunan mağaralar ve ören yerlerinde yapılan yüzey araştırmaları, ilk yerleşimin M.Ö. 5000-3500 yılları arasında Geç Kalkolitik devrinde başladığını göstermektedir. Eski tunç devrinde de devam eden yerleşimin daha sonraki devirlerde sürdüğü sanılmaktadır. Yöredeki tarihi kalıntılara göre Roma ve Bizans dönemlerinde de yerleşimin olduğu bilinmektedir. Selçuklular zamanında Türklerin eline geçen ilçe, Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 16. yüzyılda bir köy olarak Keban'a, daha sonra nahiye olarak Akçadağ'a bağlanan Hekimhan, 1992 yılında ilçe olarak Malatya'ya bağlanmıştır. İl'e uzaklığı 80 km. olup, 1.040 rakımdadır. Yöre ova ve dağlık bir özellik gösterir. İlçenin doğusunda Arguvan, güney doğusunda Yazihan, Malatya, güneyinde Akçadağ, batısında Kuluncak, kuzeyinde Sivas'ın Kangal ilçesi bulunur.

İlçenin yüzölçümü 1.844 km². olup, 1990 genel nüfus sayımına göre toplam nüfusu 42.541'dir. Şehir nüfusu 13.612, kasaba nüfusu 10.478, köy nüfusu 17.451'dir. İlçenin 2 bucağı, Güzeyurt, Kocagözü, Hasancelebi, Kırmanlı olmak üzere 4 belediyesi, 55 köyü ve 84

Hekimhan'da Köprülü Mehmet Paşa Camii

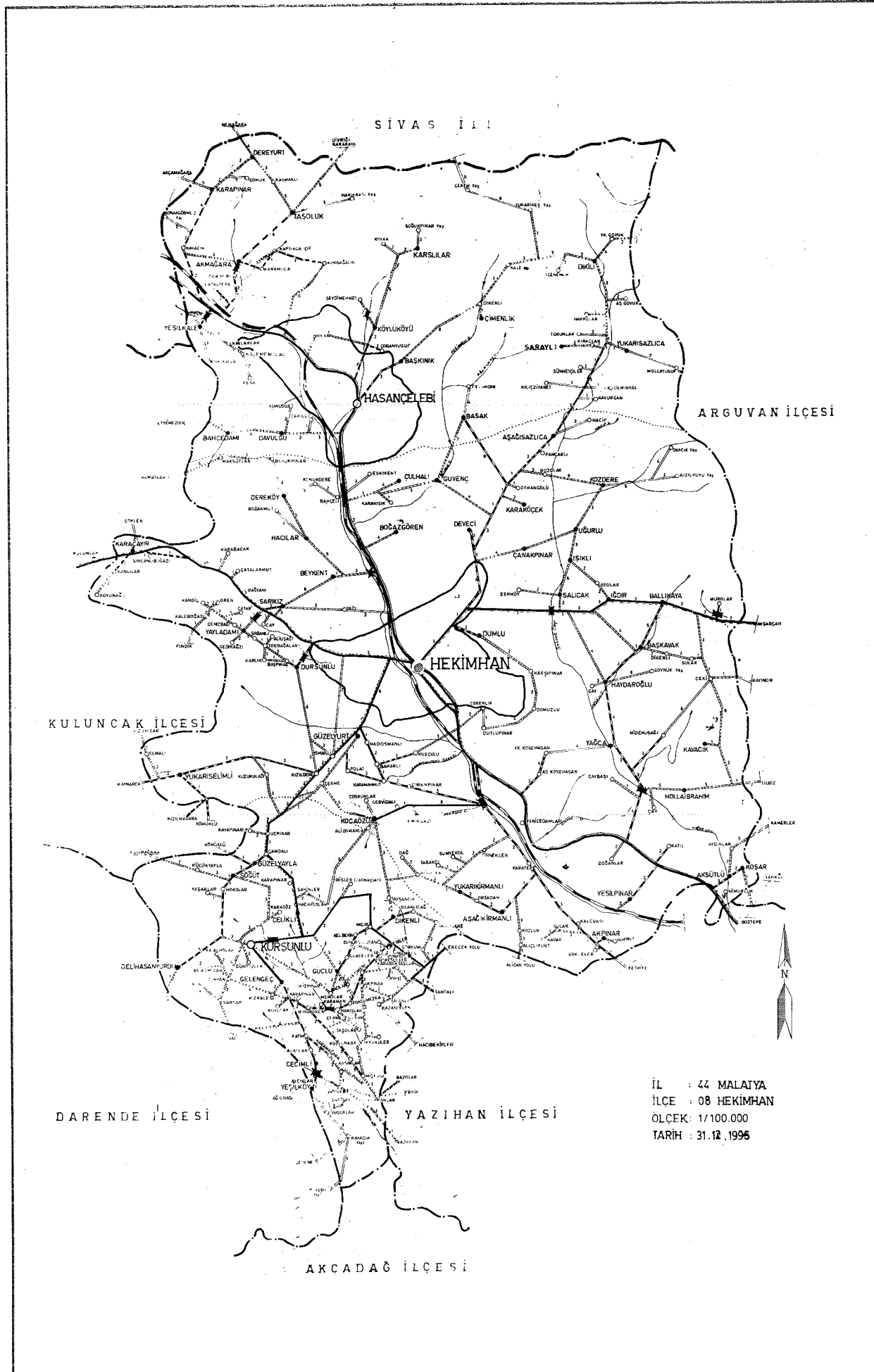
mezrası vardır.

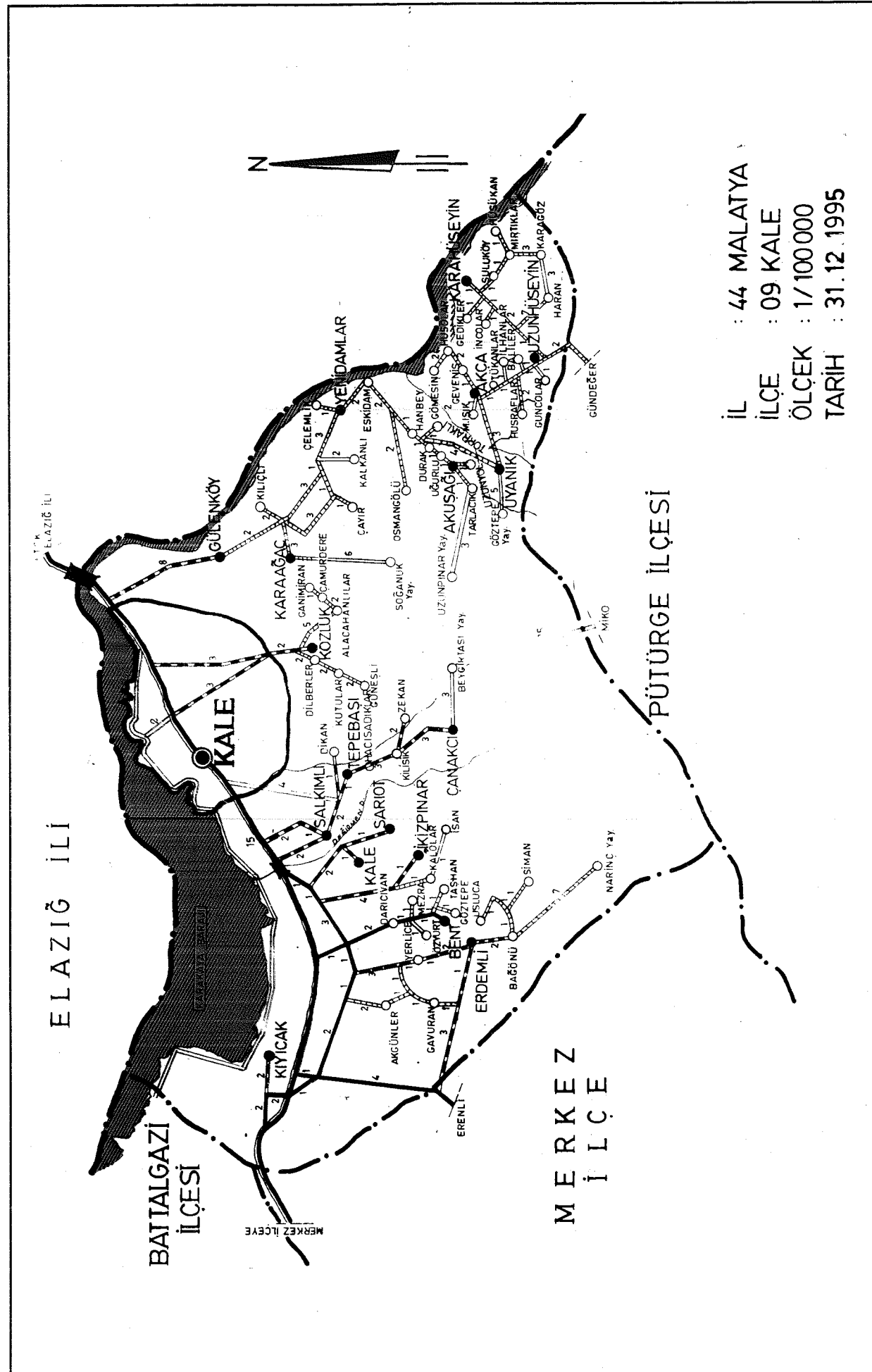
Yörenin en önemli gelir kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Halk, örf ve adetlerine bağlı olarak yaşamaktadır. Ancak dil, kıyafet, adet ve gelenek bakımından köyler arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Çok sayıda kişi yabancı ülkelere ve yurdun çeşitli şehirlerine çalışmak için giderler. İlçede iki önemli kuruluş bulunmaktadır. Onlardan biri krom üretimi yapan Bilfer Madencilik Şirketi ki; şirket, krom cevheri üretmektedir. İlçenin demir cevheri üretim kapasitesi bir milyon tondur. Yine ilçede özel idareye ait tuğla fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrika 120 kişiye iş imkânı sağlamaktadır. İlçede okuma yazma oranı % 90'dır.

Tarihi eser bakımından ilçeye adını veren Taşhan 1218 yılında Selçuklular döneminde Ebü-l Hasan El-Malatı tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca Köprülü Mehmet Paşa Camii 1656-1661 yılları arasında adı anılan kişi tarafından yaptırılmıştır.

Hekimhan İlçesi'nin genel görünüşü

Karakaya Baraj Gölü'nden görüntüler (Kale İlçesi)

KALE

İlçe 09.05.1990 tarih ve 3644 sayılı kanunla 20 Mayıs 1990 tarihinde kurulmuş olup, eski ismi yörede İzollu olarak bilinmektedir. 1560 yılına ait tahrir defterine göre İzoli Komri, yani bugünkü Kömürhan yöresi anlaşılmaktadır. Tahrir defterinde ayrıca İzoli Köyü olarak zikretilmektedir. İzoli Köyünün yaklaşık 430 yıllık bir tarihçesi bulunmaktadır.

18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İskan Siyaseti adlı esere göre 1760 yılında 1000 çadıra sahip olan, Malatya kazasının Çoban nahiyesinde yaşayan halk Erzurumda yaylayan, Diyarbakır'da kışlayan ikili bir hayat tarzına sahipti. Bunlar, 16. yüzyıl belgelerine göre Türkmenler grubundandır. İlçenin yüzölçümü 192 km² dir.

İlçe Malatya'ya 33 km. uzaklıktadır. 1990 genel nüfusuna göre toplam nüfusu 9.309, şehir nüfusu 2.237, köy nüfusu 7.072'dir. İlçenin bucağı yoktur. Merkez olmak üzere 1 belediyesi, 19 köyü ile 43 mezrası vardır. Doğusunda Elazığ, batısında Malatya il merkezi, kuzeyinde Karakaya Baraj Gölü sahası ile Elazığ

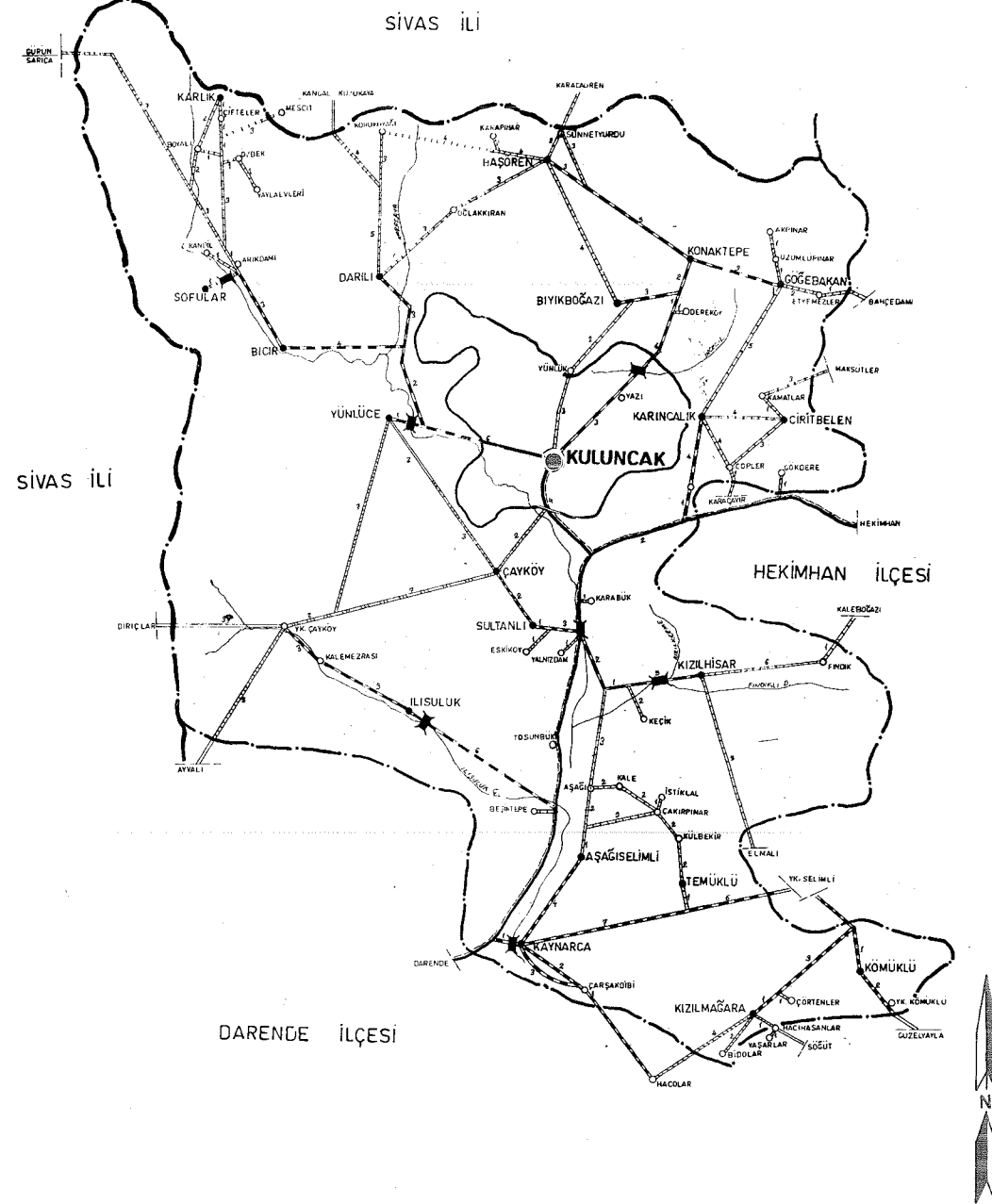
ilinin Baskil ilçesi, güneyinde Pütürge ilçesi bulunmaktadır.

İlçe; iklim bakımından kışları soğuk ve yağışlı, yazları sıcak ve kurak bir özellik göstermektedir. Malatya merkezine göre kışları daha ılıman geçmektedir. Nüfusunun tamamı tarımla uğraşır. Özellikle de kayııcılıkla uğraşan halk az da olsa hayvancılık ile uğraşmaktadır. İlçede okuma yazma oranı 1980'de %79, 1985'de %83, 1994'de %86 olarak tesbit edilmiştir.

Arkeolojik çalışmalarla Kale köyünde 1 adet Kale kalıntısı ve eski Pilot köyünde (Karakaya Baraj Gölü'ne su tutulmadan önce) yapılan kazılar sonucu çıkarılan eserler mevcut-

Kuluncak İlçe Merkezinden genel bir görünüş

İLİ : 44 MALATYA
İLÇE : 10 KULUNCAK
ÖLÇEK : 1 / 100.000
TARİH : 31.12.1995

KULUNCAK

İlçe, yerleşim yeri olarak kesin bilinmemekle beraber 100 veya 120 yıl öncesine dayanmaktadır. Yıllar önce yayla hayatı sürdüren Başören, Konaktepe ve Karıncalık köyü sakinleri kışın sığınak yeri olan Kuluncak'ta sürüleriyle birlikte bir barınak olan ilçemize kışı geçirmek üzere gelmişlerdir. Özellikle Konaktepe ve Başören köyleri yaylalarında oturanlar zamanla su kıyası olan kuytu yerde yerleşik düzene geçerek Kuluncak'ın oluşmasına zemin hazırlamışlardır.

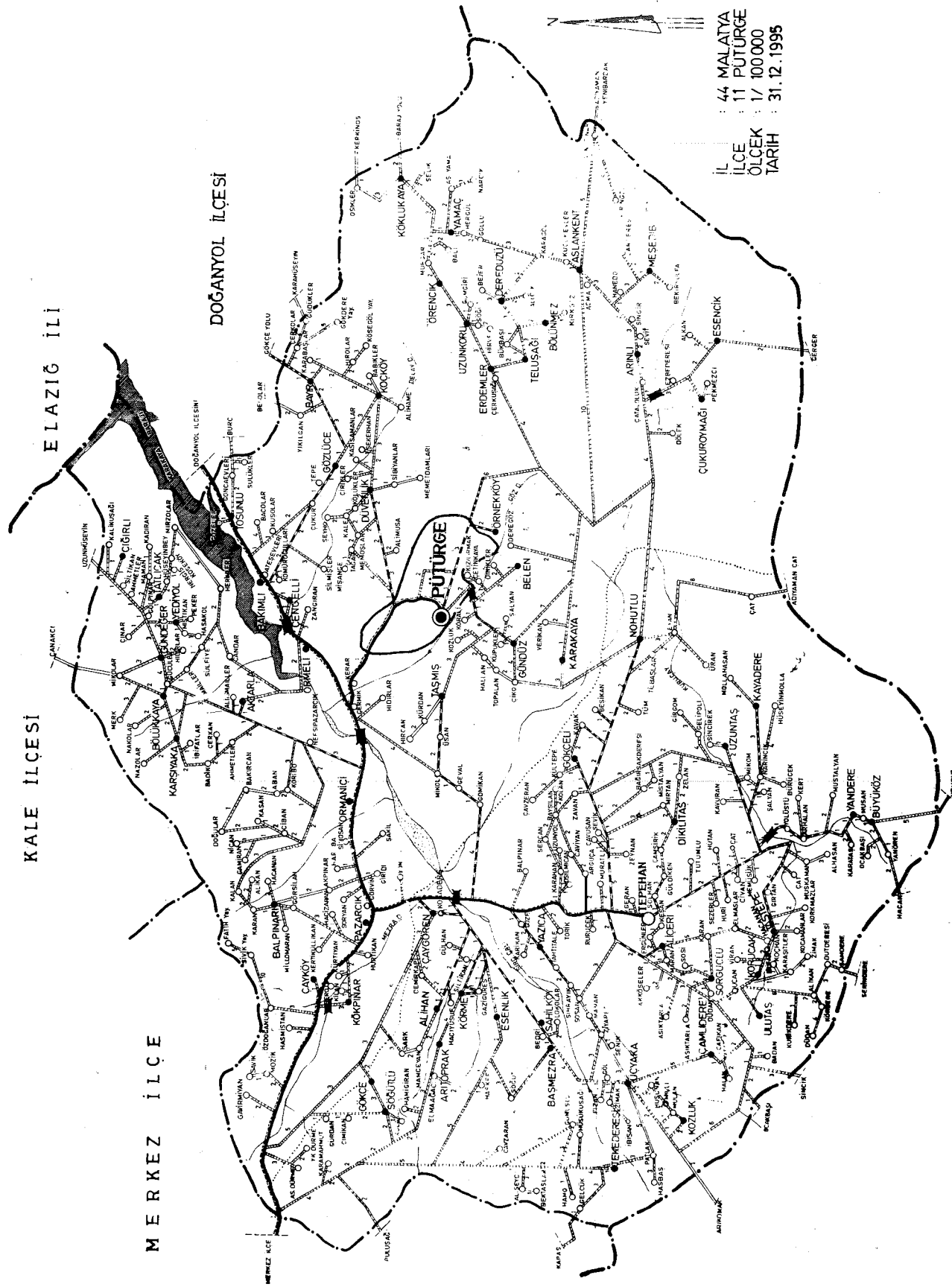
İlçenin adı, kuytu bir alanda olduğu için kuytuca kelimesinden geldiği sanılmaktadır. Daha sonra Kuluncak olarak değişmiştir. Önceleri Darende ilçesine bağlı bir kasaba olan Kuluncak, 20 Mayıs 1990 tarihinde ilçe statüsünü almıştır. İlçenin yüzölçümü 664 km²'dir.

İlçe, Malatya'ya 110 km. uzaklıkta olup, 1270 metre rakımdadır. İlçenin doğusunda Hekimhan, batısında Sivas iline bağlı Gürün, güneyinde Darende, kuzeyinde yine Sivas iline bağlı Kangal ilçesi bulunmaktadır.

1190 genel nüfus sayımına göre ilçe nüfusu 2.240 olup, köylerle beraber 14.063'dür. İlçenin 1 bucağı, merkez Sofular olmak üzere 2 belediyesiyle 19 köyü, 28 mezarısı vardır.

İlçede temel ekonomik gelir, tarıma dayalı bahçecilik, az da olsa hayvancılıktır. Coğrafi bakımdan dağlık ve engebeli olması sebebiyle arazi azdır. Bu sebeple son yıllarda büyük şehirlere göç akımı hızlanmıştır. Geçim kaynaklarının en önemlileri tarımdan elde edildiği için ekonomik yapısı toprağa dayalıdır. Çevrede Kuluncak'a yakın yerlerde Krom, Demir, Çinko, Bakır elde edilir. İlçede el sanatlarından biri olan halıcılık gelişmiştir. Halkı yeniliklere açıktır. Bunun yanı sıra örf ve adetlere olan bağlılıkları da devam etmektedir.

İlçede tarihi yer olarak Mehmet Halife türbesi, halk arasında Siyahi Baba olarak bilinen türbe, Çiritbelen köyünde Leylek denilen kaybolmaya yüz tutmuş tepe üzerinde bulunan türbe ile Alvar köyü ilçe merkezi arasında romatizma hastalıklarına şifalı olduğu söylenen hamamı sayabiliriz.

Pütürge İlçesi

PÜTÜRGE

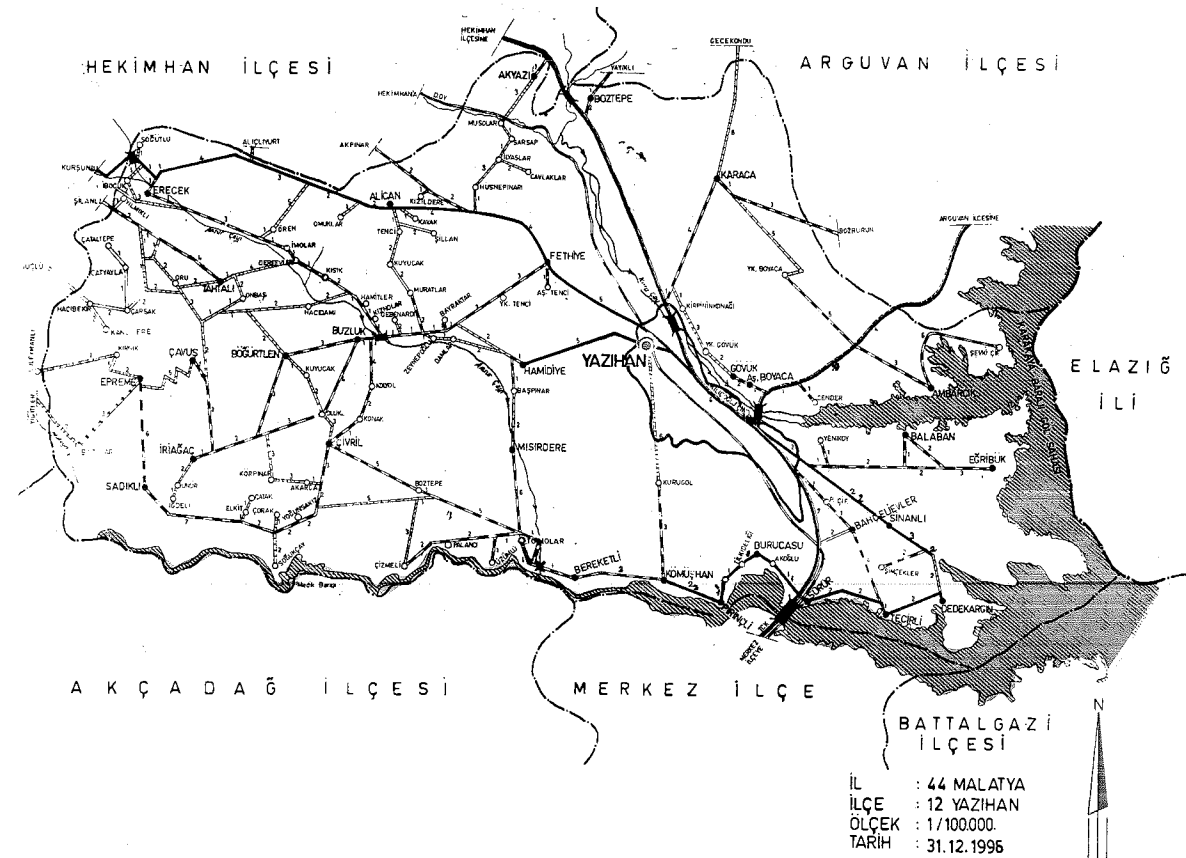
İlk adı güzel yer, istenen yer anlamına gelen (İmrün) Pütürge, bundan 300 yıl önce köy olarak kurulmuş, 1877 yılında bucak haline getirilerek Adıyaman'ın Kâhta ilçesine bağlanmıştır. 1892 yılında ilçe olarak mülki taksimatta Elazığ iline bağlanan Pütürge Cumhuriyetin ilanıyla "Malatya'ya bağlanmıştır.

Malatya'ya 74 km. mesafede olup, yüzölçümü 1.181 km²'dir. Denizden yüksekliği 1.250 metredir. 1990 genel nüfus sayımına göre ilçenin toplam nüfusu 36.137'dir. Bu nüfusun 4.359'u şehirde, 31.778'i köylerde yaşamaktadır. İlçenin 1 bucağı, 1 beldesi, 2 belediyesi ve 62 köyü ile 325 mezrası vardır.

İlçe, arazi olarak engebeli ve sarpıtır. Düz arazi yok denecek kadar azdır. İlçe toprakları Fırat Nehri'ne dökülen Şiro

çayı'nın geniş vadisinin tabanı ile bu vadi etrafında bulunan dağlık kesimlerden oluşur. Yerleşim yerleri dağlık ve tepelik alanlarda yoğunlaşmıştır. Bunun için tarıma elverişli arazileri dağ ve tepelerin yamaçlarında bulunmaktadır.

İlçeye bağlı köylerin tamamında tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Bölge halkı gelenek ve göreneklerine bağlıdır. İlçede okuma yazma oranı 1985-1994 dönemlerinde % 95'e ulaşmıştır. İlçeye bağlı Uzuntaş Köyünde Peri-eş (Dilbersen) kalesi bulunmakta M.S. 450 yılında yapıldığı ve yapımında 10.000 askerin çalıştığı söylenmektedir. Yine dünyanın 7. harikası olarak bilinen Nemrut Dağı'nın doğu yakası ilçe hudutları içerisinde bulunmaktadır. Ayrıca Gerar Kalesi Nan-ı Guni ve Battalgazi ziyareti gibi tarihi yerler vardır.

Yazihan İlçesi'nin genel görünüşü

YAZIHAN

Yazihan İlçesi M.Ö. 111. ve 11. yüzyılda Çin'in başkenti Pekin'den başlayıp M.S. 14 yüzyıla kadar uzanan İpek Yolu - Bakır Yolu kervanlarının konakladığı Suriye-Malatya, Gürün-Kayseri, Suriye-Malatya, Hekimhan-Sivas, tali yolu üzerinde yer almış, tarihi M.Ö.'ye kadar dayanmaktadır.

Yerleşim yeri olarak 16. Yüzyıla dayanan Yazihan'da yerleşim, mezra olarak başlamış 1936 yılında demiryolunun, 1937 yılında karayolunun gelmesiyle önce köy; daha sonra 1947 yılında nahiye statüsünü kazanmıştır. Yazihan Malatya'ya 40 km. uzaklıkta 900 rakımında, doğusunda Fırat Nehri'nin kolu (Kunuçay) ve Elazığ il sınırı, batısında Hekimhan, kuzeyinde Arguvan-Hekimhan, güneyinde Malatya il menkezi ile Akçadağ bulunmaktadır.

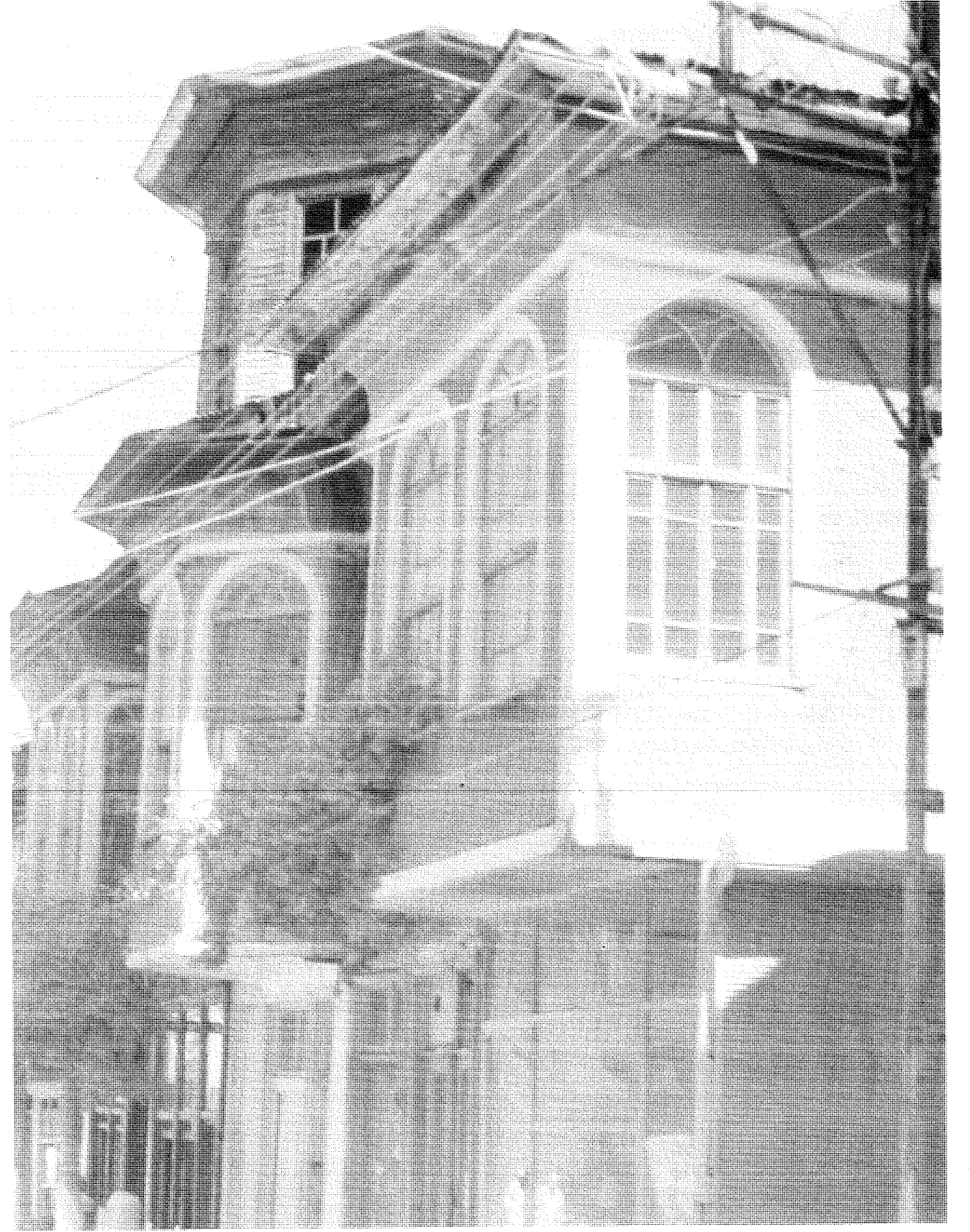
İlçenin yüzölçümü 618 km² olup, 1990 genel nüfus sayımına göre şehir nüfusu 2.862'dir. Köy nüfusu 13.356'dır. İlçenin buca-

ğı olmayıp, merkez olmak üzere, 1 belediyesi 30 köyü ve 64 mezrası vardır. İlçe, yeryüzü şekli itibariyle güneyden kuzeye bir eğim göstermektedir. Kuzey tarafında dağlık ve vadilik alanlar, arazinin % 50'sini oluşturmaktadır. İlçenin %50'si yarı sulu düz arazi olmakla beraber tarıma ve yerleşime müsaittir. İlçe arazisinin % 60'ı dağlık, % 40'ı ise tarıma elverişlidir. Karasal bir iklim hüküm sürmekle birlikte, Karakaya Barajı'nın etkisiyle genelde yumuşak geçer. Yörenin geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Elde edilen ürün, toprakları susuz olduğundan dolayı düşüktür. Tarımda makinalaşma, gübreleme ve ilaçlama gelişmiş, halk boş zamanlarda genellikle halıcılıkla uğraşmaktadır. Okuma yazma oranı % 85'dir.

İlçede tarihi eser olarak Fethiye köyü Hasan Patrik Camii, 1556 yılında Beylerbeyi Abdullah Selamoğlu Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. M.Ö.'ait olduğu kabul edilen İriagaç köyü Ünür mezrası kalesini sayabiliriz.

Yeşilyurt - Gündüzbey (Pınarbaşı)

Eski Konaklar - Yeşilyurt

Halı dokuyan genç kızlar - Yeşilyurt

MALATYA İL ÖZEL İDARESİ YATIRIMLARI

İl Özel İdare'si'nin ortağı
bulunduğu şirketler:

1 - ANATEKS (Anadolu Tekstil Fab. A.Ş.) : Özel İdare'nin 0.003 hissesine sahip bulunduğu ve 510.000.000.000 Lira sermayeli fabrika iplik üretimi yapmakta olup, tam kapasite ile çalışmaktadır.

2 - YİFAŞ (Yeşilyurt Tekstil San. Tic. A.Ş.) : Özel İdare'nin %6,6 hissesine sahip olduğu 5.700.000.000. Lira sermayeli fabrika konfeksiyon ve giyim eşyası yapmakta olup, faal durumdadır.

3 - MAKSAN (Malatya Makina San. A.Ş.) : Özel İdare'nin 2.44 hissesine sahip olduğu 49.200.000.000 Lira sermayeli transformör üretimi yapan fabrika tam kapasite ile çalışmaktadır.

4- MORAŞ (Malatya Orman Ürünleri ve Mobilya Tesisleri A.Ş.) : Özel İdare'nin %42,6 hissesine sahip olduğu 5.100.000.000.- Lira sermayeli fabrikada mobilya ve büro malzemeleri üretimi yapılmakta olup, sermaye yoklughundan % 10 kapasite ile çalışmaktadır. MORMAŞ A.Ş.'ye ortak olan 22 adet belediyenin hisseleri Özel İdare'ye devir alınmış ve bu durumda İl Özel İdare hissesi %81, 473'e çıkmıştır.

5 - MEGSAŞ (Malatya Ekmek Gıda Fabrikası A.Ş.) : Özel İdare'nin %17,45 hissesine sahip bulunduğu 7.000.000.000.- Lira sermayeli fabrikada günde 50.000.- adet ekmek üretilmektedir.

6 - ESENLIK İmar İnşaat Tic. Ltd. Şti. : Özel İdare'nin %5 hissesine sahip olduğu 7.000.000.000 Lira sermayeli şirket Malatya Belediyesinin öncülüğünde kurulmuş olup, konut yapımını sürdürürken bu arada bazı tesisler de işletmektedir.

7 - KAYKUR (Kayısı Kurutma ve Plup Fabrikası A.Ş.) : Özel İdare'nin %1.25 hissesine sahip olduğu 40.000.000.- Lira sermayeli fabrika kayısı kurutma ve marmelat üretimi amacıyla kurulmuş olup, herhangi bir faaliyeti yoktur.

8 - İNLİM (İnönü Üniversitesi Eğitim Hiz. Tic. San. Ltd. Şti.) : Özel İdare'nin %2 hissesine sahip olduğu

2.500.000.000.-lira sermayeli şirket, ilimiz Üniversitesi ve Turgut Özal Tıp Merkezi'nde faaliyetine devam etmektedir.

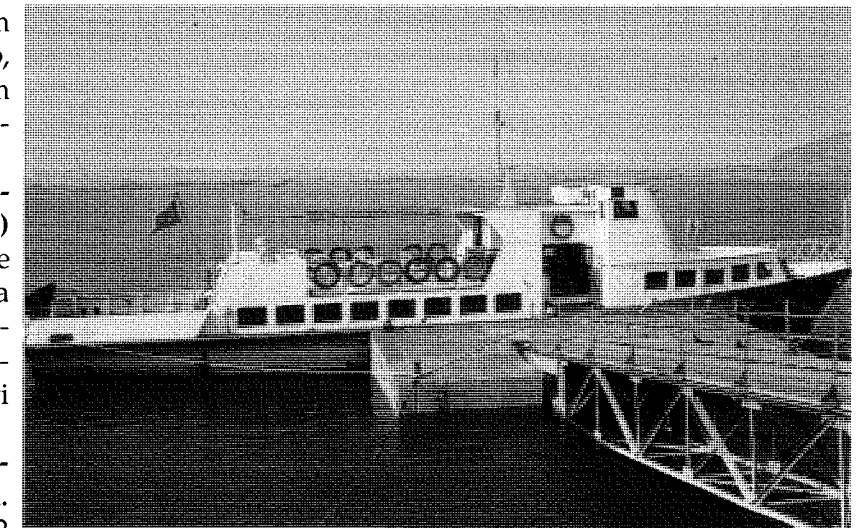
9 - Malatya Belediyesi Fuarçılık Hiz.ve Sanat Etkinlikleri Tic. A.Ş. : Özel İdare'nin %20 hissesine sahip bulunduğu 1.500.000.000.-lira sermayeli Şirket, Kayısı Bayramı'nın Kayısı Fuarı olarak kutlanması ve Malatya kayısısını ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtmak amacıyla kurulup faaliyet göstermektedir.

10 - HEKİMHAN Toprak Sanayi Tic. Ltd. Şti. : Özel İdare'nin %72 hissesine sahip bulunduğu 1.200.000.000.-lira sermayeli şirket tarafından Hekimhan ilçesinde yaptırılan tuğla fabrikası kiraya verilmiş olup, üretime devam etmektedir.

11 - HEKİMHAN İmar İnş. Tic. Ltd. Şti. : Özel İdare'nin %5 hissesine sahip bulunduğu 20.000.000.-lira sermayeli şirket konut yapmak amacıyla kurulmuş, hiçbir faaliyeti yoktur.

12 - Altunkaya Plastik Sanayi ve Tic. A. Ş. : Özel İdare'nin %10 hissesine sahip bulunduğu 200.000.000. - lira sermayeli Şirket Organize Sanayi bölgesinde plastik sanayi üzerine kurulmuş olup, faaliyet göstermektedir.

13 - POSTAŞ (Pütürge Orman Ürünleri San. ve Tic. A. Ş.) : Özel İdare'nin %40 hissesine sahip bulunduğu 5.000.000.- lira sermayeli şirket 1983 yılında kurulmuştur. Pütürge İlçesinde yeterli orman ürünleri hammaddesi bulunmadığından faaliyet göstermemiştir.

İl Özel İdare'ye ait feribot

MALATYA İŞ MERKEZİ İNŞAATI

1989 yılı birim fiyatları ile 6.000.000.000.- TL keşif bedelli Malatya İş Merkezi İnşaatı Sirkeciogulları İnş. A.Ş.'ne ihale edilmiş olup, 1990 yılında maddi dar boğaz nedeniyle inşaatı durdurulmuş ve tekrar İl Daimî Encüme-

ni'nin 25.03.1994 tarih ve 126 sayılı kararı ile aynı şirkete devam kararı alınmıştır.

İnşaatın harfiyatı tamamlanmış olup, temel işine başlanılmıştır. İnşaat devam etmektedir. İnşaata bugüne kadar 13.000.000.000.- TL yakın para ödenmiştir. İnşaat 1996 yılında bitirilmeye çalışılacaktır.

İlimiz Özel İdaresi'nin 1994-1995 yıllarına ait bütçe gelir ve giderleri

Yılı	Cari Harcamalar TL.	Yatırım Harcamalar TL.	Sermaye Teşkili ve Transfer Harc. TL.	Genel Toplam TL.
1991	3.116.140.000	3.655.747.000	1.098.113.000	7.870.000.000
1992	6.288.617.983	6.862.672.272	2.558.709.800	15.710.000.055
1993	11.203.382.083	6.959.694.303	3.336.923.614	21.500.000.000
1994	21.821.236.980	19.098.834.923	7.279.928.097	48.200.000.000
1995	36.875.663.786	31.496.607.576	13.777.728.711	82.150.000.073

Kesin Hesaplara Göre:

Yılı	Tahakkuk Eden	Tahsil Edilen
1991	34.264.164.813.-	34.264.164.813.-
1992	81.094.958.111.-	81.094.958.111.-
1993	160.062.399.915.-	160.062.399.915.-
1994	211.264.460.995.-	211.264.460.995.-
1995	239.208.134.711	239.208.134.711

İlimiz Özel İdare hizmetlerinin son 7 yıllık harcamaları ve yatırımları itibariyle, sektörlere dağılımının rakamsal dökümü aşağıdadır

Yılı	Genel Yönetim	Sağlık Sektörü	Eğitim ve Kültür Sektörü	Ulaştırma (Köy Hiz.) Sektörü	Tarım Sektörü
1988	1.352.200.000.-	650.383.010.-	4.629.161.013.-	--	--
1989	2.718.717.847.-	1.457.916.259.-	6.119.524.170.-	102.757.681.-	--
1990	3.774.767.354.-	1.608.300.000.-	5.502.153.851.-	172.457.029.-	--
1991	4.662.496.963.-	4.552.112.950.-	9.146.555.693.-	298.502.182.-	--
1992	4.710.734.747.-	5.431.428.372.-	28.839.702.103.-	810.552.468.-	--
1993	22.325.634.180.-	10.003.308.141.-	60.607.524.369.-	1.273.518.200.-	97.878.000.-
1994	16.584.497.500.-	11.236.130.712.-	108.565.945.770.-	484.333.000.-	24.400.000.-

ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

Malatya Organize Sanayi Bölgesi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri hakkındaki 3143 Sayılı Kanun'un 2-D maddesine ve bu kanuna bağlı "Organize Sanayi Bölgeleri Kurma Fonu Yönetmeliği" esaslarına göre 24.10.1976 SAYILI VE 17/13037 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden müteşebbis Teşkilat Başkanlığı oluşturularak 29.12.1977 tarihinde kurma işlemlerine başlanmış olup, 1988 yılında temeli atılmış ve 1988 yılından itibaren sanayici hizmetlerine sunulmuştur.

Malatya Organize sanayi Bölgesi, Malatya-Ankara Karayolunun 12. km.sinde 300 hektar (3.000.000 M2) alan üzerinde kurulmuştur. İmar plânı hazırlanarak 275 adet parsel oluşturulmuş, toplam sanayi parsel alanı 2.000.000 m2'dir. 1.000.000 m2'lik alan yol, yeşil alan ve sosyal tesislere ayrılmıştır.

116 tesise ulaşmıştır.

Bölgenin sanayi dağılımı ise tekstil ve gıda üzerinde yoğunlaşmıştır.

Halihazır çalışan 63 tesiste yaklaşık 2800-3000 kişi istihdam edilmektedir. Bölgede yukarıda belirtildiği gibi 116 tesis oluşacaktır. Bu tesislere bölgenin 275 parseli tahsis edilmiştir. Malatya İlinin 2. Organize Sanayi Bölgesine ihtiyaç duyulmaktadır. İlgi, daha çok tekstil kuruluşları doğrultusunda olduğundan 2. Organize Sanayi Bölgesi'nin büyük bir kısmının tekstil sektörüne ayrılması düşünülmektedir.

II. Organize Sanayi Bölgesi

Müteşebbis Teşekkül Heyeti 7 Haziran 1995 tarih 234 nolu toplantısında alınmış kararlar, 5.07.1995 tarih 95/90 sayılı yazı ile Bölge Müdürlüğü Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Sitele-ri Genel Müdürlüğü)'ne iletilmiştir. Bakanlık, 2 Ağustos 1995 tarih 10856 sayı yazı ile Devlet Plânlama Teşkilatı Müsteşarlığına, II. Organi-

	Tekstil	Gıda	Diğerleri	Alan%
a. Üritemi geçen 63 tesis	18	24	21	% 64
b. İnşaat halinde 36 tesis	15	5	16	% 33
c. Proje safhasında 17 tesis	11	2	4	% 13
Toplam	44	31	41	% 100

Bugün itibariyle Organize Sanayi Bölgesi'nde bulunan sanayi parsellerinin tümü tahsis edilmiş, sanayi kuruluşları faaliyetlerine devam etmektedir. Bölge 1988 yılından itibaren, hükümetin almış olduğu teşvik tedbirlerinden sonra hızlı bir gelişme göstermiş ve

ze Sanayi Bölgesi ve Arıtma tesislerinin 1996 yılı yatırım programına alınması hususunda mürakat yapılmıştır. Müteşebbis Teşekkül Başkanlığı ve Sanayi Ticaret Bakanlığı OSB Genel Müdürlüğü, İlimiz parlamenterleri konu ile ilgilenmektedirler.

EKONOMİ

EKONOMİ

SANAYİ

Günümüz ekonomilerinde sanayi, GSYİH'ya en fazla gelir sağlayan, en çok katma değer yaratan, teknolojiyi geliştiren, çalışan nüfusa geniş istihdam imkânları yaratan, kişiler arasında daha adil, daha dengeli, daha yaygın düzenli bir gelir dağılımı sağlayan, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını giderici, sosyal ve ekonomik yönleriyle bir kalkınma aracı olmanın ötesinde toplumların bir kalkınma ölçüsüdür. Gerek gelişmiş ülkelerin, gerekse gelişmiş şehirlerin aynı zamanda sanayileşmiş oldukları gözönüne alındığında sanayinin, önemi daha iyi anlaşılabacaktır.

Bugün ülkemiz şehirlerinin yapılarına göz attığımızda gelişmiş büyük şehirlerin sanayi şehirleri olduğu göze çarpar. Sanayileşmiş şehirlerimizin ülkemiz GSYİH içindeki payları, diğer şehirlerimizden daha fazladır. Bu bölümde ilimiz imalât sanayinin gelişmesini, işyeri sayısı, istihdama katkısı üretim durumu, ölçek durumu ve GSYİH içindeki yeri açısından inceleyeceğiz. Ayrıca ilimizdeki küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgesinin durumu hakkında bilgi vereceğiz.

İLİMİZ İMALÂT SANAYİNİN TARİHÇESİ

Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine sönük bir sanayi ile girildi. İlimizdeki mevcut sanayi küçük ölçekli olup, el sanatlarına dayanmaktadır.

PLANLI DÖNEM ÖNCESİ

1927 sanayi sayımına göre, ilimizde toplam 1039 işyeri vardır. Bu işyerlerinde toplam 247 kişi çalışmaktaydı. O tarihlerde Adıyaman ve Kemaliye'nin ilimize bağlı olması rakamın yüksek olmasında etkili olmuştur. İmalât sanayinin alt gruplara dağılımına bakıldığında, ilk sırayı toplam işyerinin % 41.4 ve çalışanların %44.7'si tarıma dayalı

sanayi almaktadır. Ayrıca bu dalda on kişiden fazla çalışanın olduğu bir işyeri vardır. İldeki toplam işyerlerinin %25.6'sını ve çalışanların %27.3'ünü kapsayan dokuma sanayi ikinci sırayı almaktaydı. İlimiz imalât sanayinde 100'den fazla çalışanın olduğu tek işyeri de dokuma sanayindeydi. Üçüncü sırayı işyerlerinin %17.4 ile maden işletmesi ve makina sanayi almaktaydı.

1927 sanayi sayımında, imalat sanayinde 2447 kişi çalışırken, 1964 sanayi sayımında 5424 kişi çalışmaktadır. Artış oranı % 121'dir.

PLANLI DÖNEM

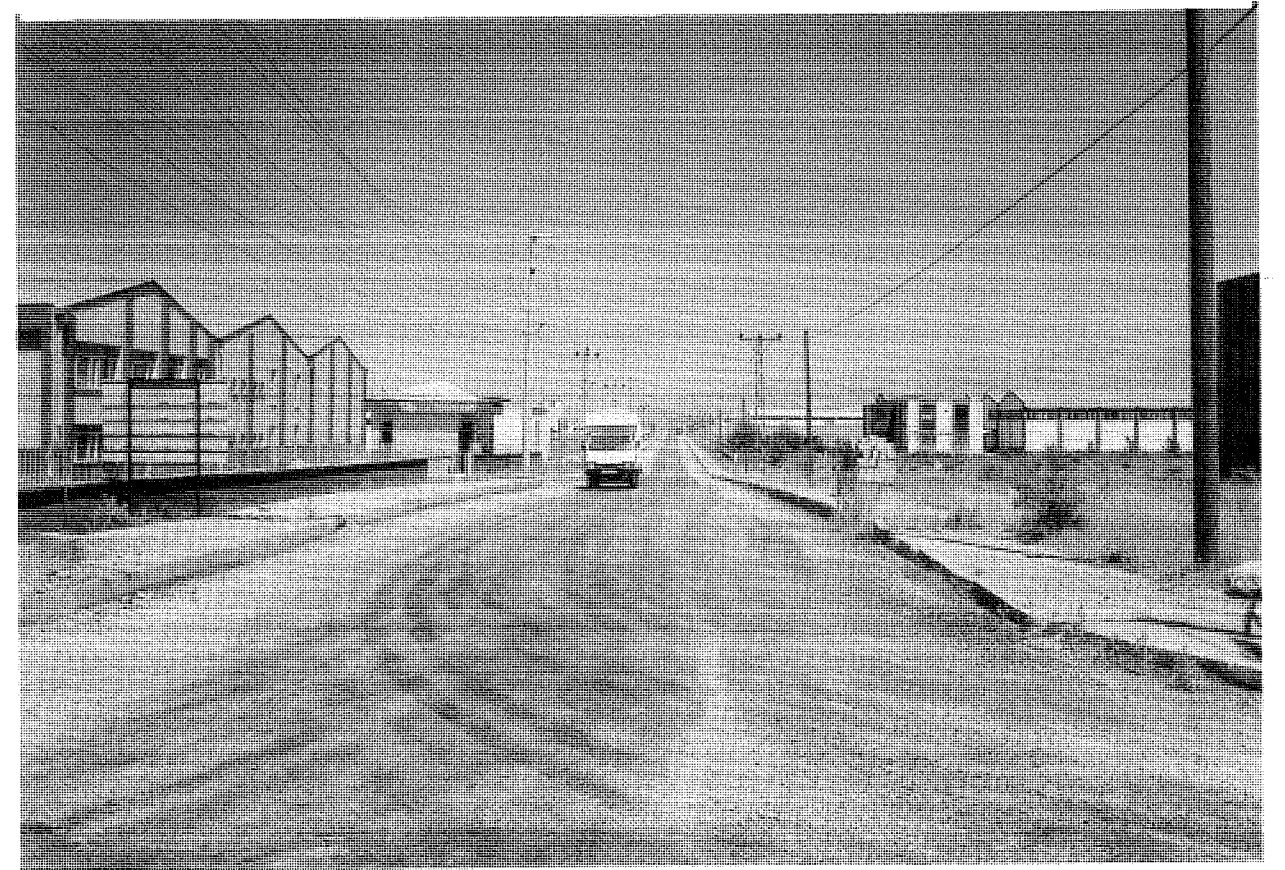
Planlı dönemin ilk on yılı, ilimiz imalât sanayinde önemli sayılabilecek yatırımların yapılmadığı bir dönem olmuştur. İlimiz 1968 yılında "Kalkınmada Öncelikli İller" kapsamına alınmasının sonucu olarak 1970'ler kamu kesiminin genişletme yatırımları ve özel sektörün çeşitli dallarındaki yatırımlarıyla bir canlanma dönemi olmuştur. Bu dönemde gerçekleştirilen özel sektör yatırımları il içi sermaye birikimi ve yurt dışında çalışan işçilerce gerçekleştirilmiştir.

1970'lerde ilimizde en çok işyeri açılan sektör sanayi sektörüdür. Bunu dokuma, taş-toprağa dayalı sanayi ve diğer dallar izlemektedir. Bu dönemde ilimizde gerçekleştirilen başlıca sanayi yatırımları kapasite ve istihdam miktarları tabloda gösterilmiştir. Birinci beş yıllık plân çerçevesinde gerçekleşen ve 1939 yılında üretime başlayan "Sümerbank Dokuma Fabrikası" ve "Tekel Sigara Fabrikası, ilimiz büyük ölçekli ilk sanayi kuruluşlarıdır.

1950-60 arasında bir kamu yatırımı olan ve 1956 yılında işletmeye açılan Şeker Fabrikası en önemli sanayi imalat kuruluşudur. Gıda içki ve tütün sanayi, işyeri sayısı ve katma değer yaratma bakımından en yoğun imalat sanayi alt dalıdır. Dokuma giyim eşyası sanayi ise en fazla istihdam imkanları olan sanayi dalıdır.

İLİMİZDE GERÇEKLEŞTİRİLEN KAMU VE ÖZEL SEKTÖR SANAYİ YATIRIMLARI

Kuruluşun Ünvanı :	K. Tarihi:	Kapasitesi:	Çalışan Sayısı:
Tekel Sigara San. İşletme Mües. Sigara Fab.	1937	18000Ton/yıl F. Sigara	1379
Sümerbank Holding A.Ş.	1939	6700 Ton/yıl P. İpliği	1400
Malatya Pamuklu San. İşletmesi		17850000 M/yıl H. Kumaş 9100000M/yıl M. Kumaş	
Türkiye Şeker Fabrikası A.Ş.	1954	350 Ton/gün K.Şeker	613
Malatya Şeker Fabrikası		6000 Lt/gün H.İspirto 39000 Lt/gün s. ispirto	
Lütfü Özcan Ağaç Doğrama	1965	32400 m2/yıl Ağaç parke	5
Başaoğlu Makina Sanayi	1966	52000 Adet/yıl Tekstil Mak. yedek parça.	5
Malatya Yem ve Gıda Sanayi A.Ş.	1972	57600 Ton/Yıl K.Yem	21
Kayıs Tarım Satış Kooperatifi Birliği Kayısı Tesisi	1972	2000 Ton/yıl K. Kuyısı	26
İpaş Malatya İplik ve Dokuma Fab. A.Ş.	1972	3000 Ton/yıl P. İpliği	460
Yıfaş Yeşilyurt Tekstil Sanayi ve Tic. A.Ş.	1972	85200 Adet/yıl M. Giysi	93
Maksan Malatya Makina Sanayi A.Ş.	1974	2640 Adet/yıl M. Transformatör	235
Solmaz Tuğla ve Kiremit Fab. Ltd. Şti.	1974	4536000 Adet/yıl Tuğla	21
Yeni Un Fabrikası Ltd. Şti.	1974	20048 Ton/yıl Un	9
Mağsaş Malatya Gıda ve Un Sanayi A.Ş.	1975	23424 Ton/yıl Un	23
Sinan Un Fabrikası	1975	1800 Ton /yıl	8
Demez Isı Cihazları Sanayi	1976	160 Adet/yıl Kalorifer Kazanı	6
Kanat Ziraat Ürünleri Sanayii ve Ticaret A.Ş.	1978	3696 Ton/yıl K.kayısı 1008 Ton/yıl Çekirdek	24
Çivisan Tel Çekme Çivi Sanayi	1978	100 Ton/yıl Çivi ve Tel	5
Fırat Un Fabrikası Ltd. Şti.	1978	8124 Ton/yıl Un	8
Hedef Plastik Sanayi	1979	18 Ton/yıl Plastik Torba	3
Güzel Un Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1982	33120 Ton/yıl Un	16
Güntaş Gündüzbey İplik ve Dokuma Fab. A.Ş.	1982	5988 Ton/yıl P. İpliği	243
Beytaş Beydağı Kireç Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1982	24000 Ton/yıl Sön. Kireç	20
Akkol Tarım Aletleri Sanayi	1983	385 Adet/Yıl Tarım Mak.	7
Anadolu Un ve Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1983	31290 Ton/yıl Un	21
EBK Malatya Et Konbinası	1984	400 Adet/gün B.baş 2000 Adet/gün K.baş	102

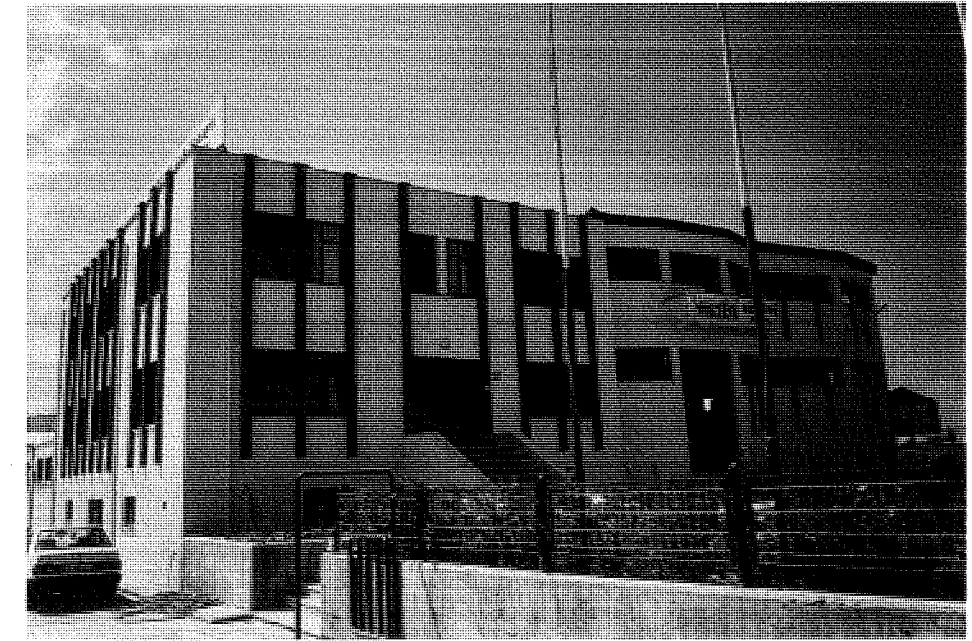

Organize Sanayi 6. Caddeden genel görünüş

Organize Sanayiînden bir kayısı işleme fabrikası

Kuruluşun Ünvanı :	K. Tarihi:	Kapasitesi:	Çalışan Sayısı:
Unıtaş Üncülük ve Makarnacılık Sanayi	1984	17390 Ton/yıl Un	22
Anateks Anadolu Tekstil Fabrikası A.Ş.	1984	8000 Ton/yıl P.İpliği	850
Mustafa Sütçuoğlu Kayısı İşleme Tesisi	1985	1000 Ton/yıl K.Kayısı	15
Unıtaş Üncülük ve Makarnacılık San. ve Tic. A.Ş.	1986	240000 Ton/yıl H.Yemi	25
Kaletay Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1986	3000000 Ton/yıl P. Dokuma	44
Mizan Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1986	5910 Ton/yıl P.İpliği	202
Elmas Kurayemiş Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1986	6000 Ton/yıl K.Kayısı	70
Siddik Tokmak Kayısı İşletme Tesisi	1987	3000 Ton/yıl K.Kayısı	15
Vatani Kireç ve Toprak Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti	1987	15000 Ton/yıl Sön. Kireç	15
Asilsan İnşaat Mız. Ticaret ve Sanayi	1988	12600000 Adet/yıl Tuğla	60
İyidemirler Kireç Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	1988	27500 Ton/yıl Sön. Kireç	20
Bulfam Bulgur Fabrikası A.Ş.	1988	50 Ton/gün Bulgur	8
Kıncı Dış Ticaret A.Ş.	1988	7812 Ton/yıl K. Kayısı 1034 Ton/yıl Çekirdek	88
Oz Konutları Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	1988	255 Ton/yıl Boyalı Yün İpliği	110
Alptekin Makina Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1988	262 Adet/yıl Döner tabanlı ekmek fırını	25
Özyer Çelik Eşya Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	1988	200 Ton/yıl Çelik Büro Mız.	5
Altay Çiçi ve Tel Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	1989	700 Ton/yıl Tel	7
Della Gıda ve Temizlik maddeleri Tic. San. A.Ş.	1989	2400 Ton/yıl Bakliyat 1200 Ton/yıl Çay Paketleme	20
Özkan Tarım Ürünleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	1989	4000 Ton/yıl K. Kayısı	18
Ha-Ka İnş. Dış. Tic. A.Ş.	1989	500 Ton/yıl K. Kayısı	17
Şengözlü Gıda Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	1989	10 Ton/gün Bulgur	22
Mimsan Isı Makinaları Sanayi	1989	2640 Ton/yıl Kalorifer Kazanı	9
Şeyhan Akbaş Kayısı ve çekirdek İşleme Tesisi	1989	5000 Ton/yıl K. Kayısı	24
Master Tarım Ürünleri İth. ve İhr. A.Ş.	1989	8400 Ton/yıl K. Kayısı 2250 Ton/yıl Çekirdek	107
Özkal Gıda Sanayi ve Ticaret İth. İhr. A.Ş.	1989	5000 Ton/yıl K. Kayısı	25
Bolcal Gıda Maddeleri İth. İhr. Ltd. Şti.	1989	134 Ton/yıl Alabalık	9
İleret Konfeksiyon Sanayi ve Ticaret	1989	50000 Adet/yıl Gömlek Pantolon	35
Yalçın Geyik Kayısı İşleme Tesisi	1989	4000 Ton/yıl K. Kayısı	20
Gap Güneydoğu Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	1989	837544 m/yıl Pamuklu H. Bez	144

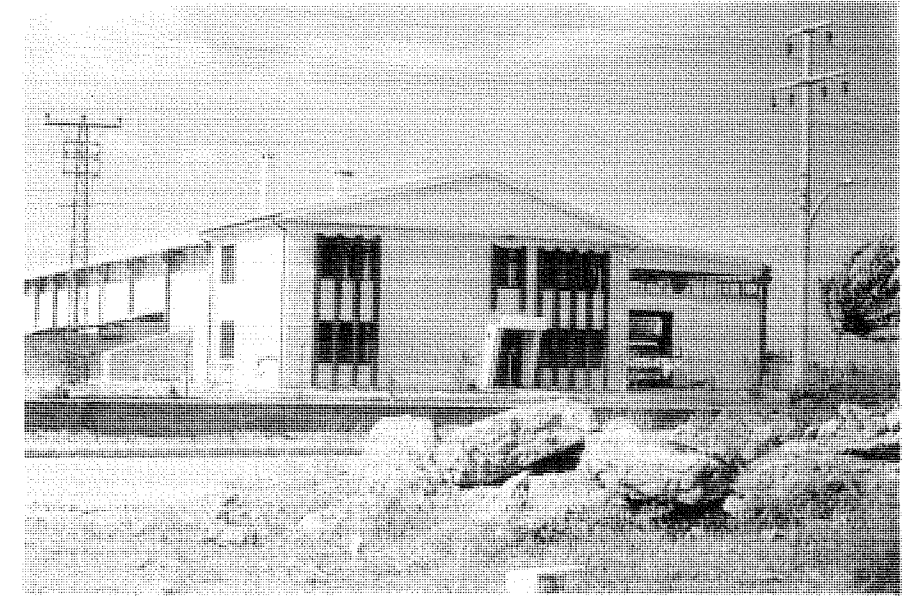

Organize Sanayiindeki Fabrikalardan Bazıları

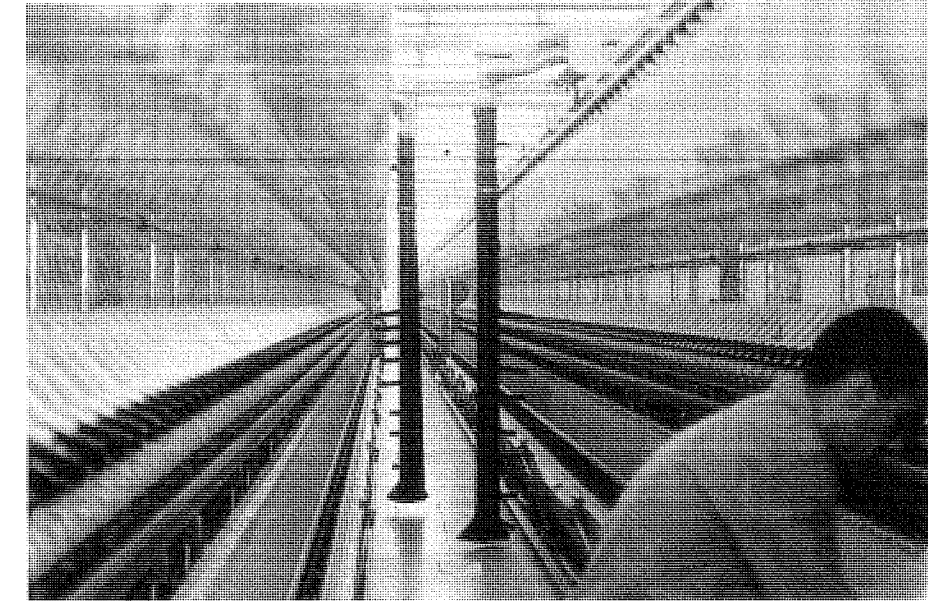

Organize Sanayi Bölgesi'nden görünüm

Kuruluşun Ünvanı :	K. Tarihi:	Kapasitesi:	Çalışan Sayısı:
Gap İplik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1990	10385 Ton/yıl P. İpliği 2596 Ton/yıl S. İplik	169
Çetaş Emaye Tesisleri Tic. ve San. A.Ş.	1990	5000 Adet/yıl emaye soba 300000 Adet/yıl boru dirsek	20
Özşark Makina İmalat Sanayi A.Ş.	1990	6550 Adet/yıl Muh. Tarım Mak.	21
SA-FA İnşaat Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.	1990	30000 m2/yıl Mermer Levha	15
Boğaziçi Tekstil Paz. İth. İhr. A.Ş.	1990	400 Ton/yıl P. İpliği	127
Önder Tekstil İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1990	295 Ton/yıl Örme Kumaş	10
Fırat Entegre Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1990	6205 Ton/yıl P. İpliği	106
Özyurt Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1990	1270 Ton/yıl Örgü Kumaş	8
Malsa Gıda Sanayi Ticaret ve Paz. Ltd. Şti.	1990	1650 Ton/yıl Bisküvi 257 Ton/yıl Gofret	41
Türkoğlu Gıda Sanayi İhr. ve İth. A.Ş.	1990	4200 Ton/yıl K. Kayısı 1800 Ton/yıl Çekirdek 100000 m2/yıl Karo Mozaik	38 15
Gürmaş Gürcüler Masura Sanayi A.Ş.	1990	1500000 Adet/yıl Kâğıt Masura	9
Odesan Ortadoğu Defter San. ve Tic. A.Ş.	1990	780 Ton/yıl Muh. Kırtasiye	8
Sıddık Elmas Kayısı İşleme Tesisi	1990	3000 Ton/yıl K. Kayısı	20
Adahılar Kerestecilik Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.	1990	32400 m2/yıl ağaç parke	5
Özendi Mobilya Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	1990	9000 Adet/yıl Yataklı Kanepe	9
Fidan Orman Ürünleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	1990	500 Adet/yıl Kapı 2500 Adet/yıl Mutfak dolabı	8
İzollu Yem ve Gıda Sanayi Limited Şti.	1990	24000 Ton/yıl Karma ve Konstantre yem	24
Dev Plastik Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1990	2000 Ton/yıl Plastik Boru	6
Ay Plastik Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.	1990	173 Ton/yıl Plastik Aşya 52 Ton/yıl Plastik torba	6
Sem Metal ve Plastik Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.	1990	2000 Ton/yıl Ambalaj Kap	6
Ünsallar Un Gıda ve Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1990	2000 Ton/yıl Bulgur	9
Özekersan Makina İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1991	125 Adet /yıl Harman/Mak. 150 Adet/yıl Römork	5
Mesay Mert Şeker Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1991	1500 Ton/yıl Küp Şeker	27
Yesan Yemek Fabrikası Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1991	5000 Adet/gün Üç çeşit yemek	20
Sun Gıda ve Tarım Ürünleri Dış Ticaret A.Ş.	1991	3898 Ton/yıl K. Kayısı 1034 Ton/yıl Çekirdek	78

Gıda ve Çay Ürünleri Paketleme Fabrikası

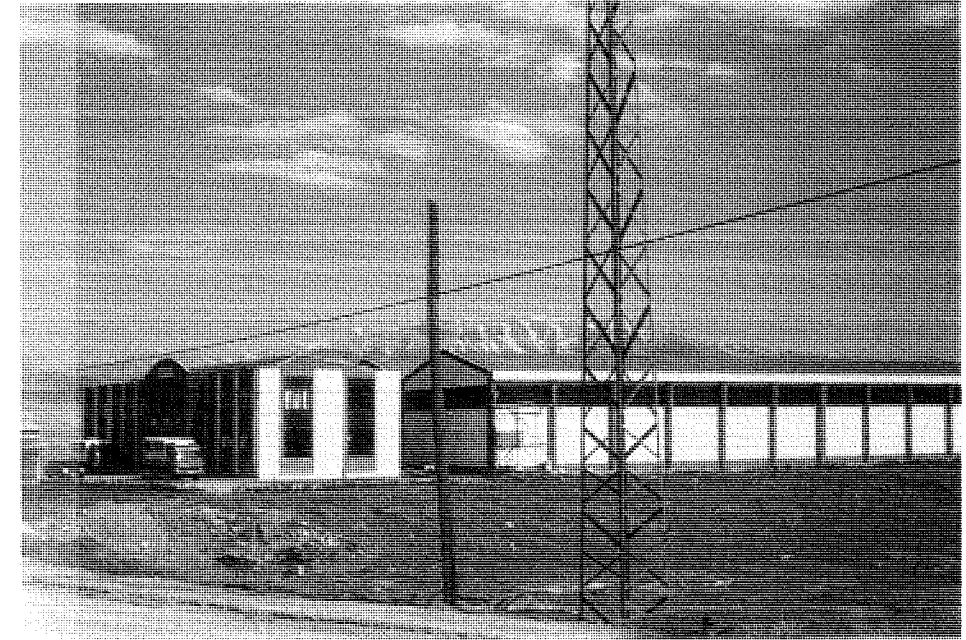

Modern bir iplik fabrikası

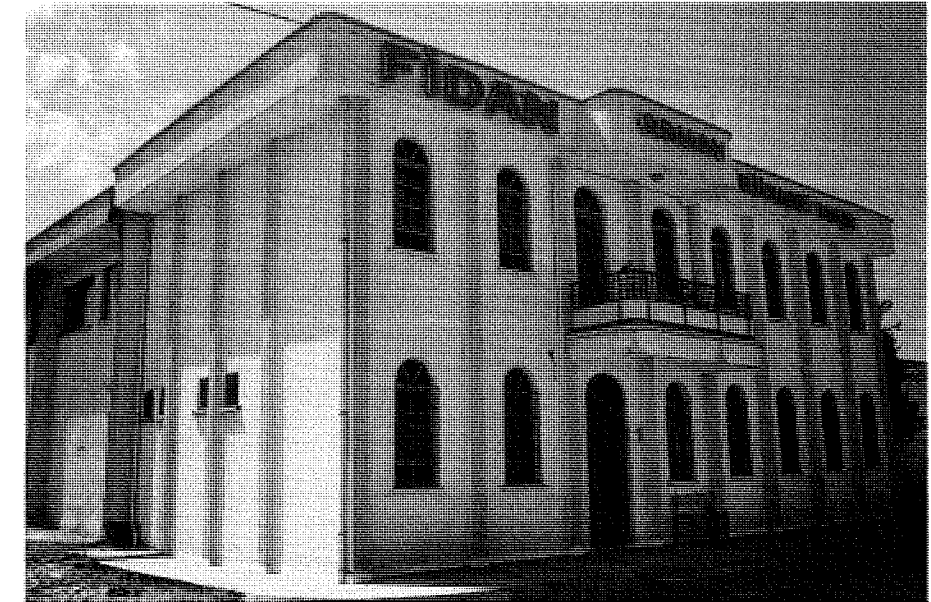
Kuruluşun Ünvanı	Yatırım Yılı	Yatırımın İçeriği	Çalışan Sayısı
Onurtüp Onur Likitgaz Kapları İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1992	180000 Adet/yıl Muh. tüp	30
Pirianta Tekstil Ürünleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1993	800000 m/yıl Branda Dokuma	40
Özşahinler Ayakkabı Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1994	250000 Çift/yıl Muh. Ayakkabı	36
Özkristal Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş.	1994	1549 Ton/yıl İplik	37

YATIRIMI DEVAM EDEN SANAYİ KURULUŞLARI :

Kuruluşun Ünvanı :	İştiğal Konusu :	Faaliyet Durumu:
Adalılar Kereste ve Tic. ve San. Ltd. Şti.	Ağaç Parke	Yatırım devam ediyor
Ekersan Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Bakliyat Ambalaj	Yatırım devam ediyor
Özekersan Makina İmalat San. A.Ş.	Tarım Makinaları	Darende üretiminde
Çetaş Emaye Tesisleri Tic. San. A.Ş.	Tarım Makinaları	Yatırım devam ediyor
Ünsallar Un ve Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Bulgur Üretimi	Yatırım devam ediyor
Işıkgaz Madeni yağlar Tüp Dolum A.Ş.	Tüp Dolum	Yatırım devam ediyor
Altınel Kadayıf Fab. Gıda San. A.Ş.	Kadayıf ve Tatlı	Yatırım devam ediyor
Entegre Gıda San. ve Tic. A.Ş.	K. Kayısı	Yatırım devam ediyor
Bolcal Gıda Mad. İth. İhr. Ltd. Şti.	Alabalık Üretimi	Yatırım devam ediyor
Kahveler Halı İlik Ltd. Şti.	Makina ve El halısı	Yatırım devam ediyor
Yaka Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Örme Kumaş	Yatırım devam ediyor
Deniz Emaye San. ve Tic. A.Ş.	Emaye Kaplama	Yatırım devam ediyor
Reo-Simge Madencilik Kimya A.Ş.	Konsantre Fluorit	Yatırım devam ediyor
Sem Metal ve Plastik San. Ltd. Şti.	Ambalaj kap ve kapağı	Yatırım devam ediyor
Seyaş Emaye Tesis San. ve Tic. A.Ş.	Emaye Soba ve Boru	Yatırım devam ediyor
Master Tarım Ürünleri A.Ş.	K. Kayısı	Yatırım devam ediyor
Aldin Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti.	Pamuklu Dokuma	Yatırım devam ediyor
Özşahin Ayakkabı Tic. Ltd. Şti.	Muhtelif Ayakkabı	Yatırım devam ediyor
Yılhan Kırtasiye İmalat San. Ltd. Şti.	Defter	Yatırım devam ediyor
Yesan Yemek Fab. San. ve Tic. A.Ş.	Hazır Yemek	Yatırım devam ediyor
Baran İnşaat taahhüt San. Ltd. Şti.	Parke taşı, karo	Yatırım devam ediyor
Özyer Çelik Eşya San. ve Tic. Ltd. Şti.	Çelik Dolap Nikelaj	Yatırım devam ediyor
Altay Çivi ve Tel San. ve Tic. Ltd. Şti.	Çivi ve tavlı tel	Yatırım devam ediyor

Kayısı işleme tesislerinden biri

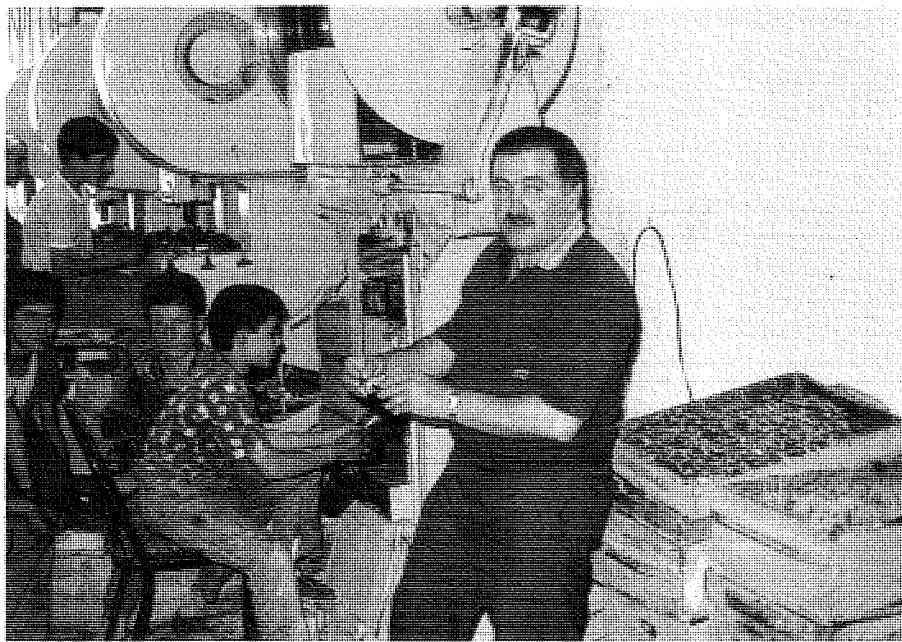

Orman ürünleri ile ilgili bir fabrika

Kuruluşun Ünvanı :	İstigal Konusu :	Faaliyet Durumu:
Bulmer Gıda Mamülleri A.Ş.	Bulgur	Yatırım devam ediyor
Paşa Yılmaz Biriket Karo Fab.	Briket, Karo	Yatırım devam ediyor
Mimsan Makina San. ve Tic. Ltd. Şti.	Tarım Makinaları	Yatırım devam ediyor
Tarım Kauçuk Plastik Mam. A.Ş.	Plastik Boru ve Keten Hortum	Yatırım devam ediyor
Fidan Orman Ürünleri Tic. San. Ltd. Şti. Mobilya	Mobilya	Yatırım devam ediyor
Soytaş Gıda Mad. İmalat A.Ş.	Kuruyemiş Ambalajı	Yatırım devam ediyor
Özşark Makina İml. San. ve Tic. A.Ş.	Tarım Mak. Asansör	Yatırım devam ediyor
Hakel Tarım Ürün San. ve Tic. A.Ş.	K. Kayısı	Yatırım devam ediyor
Ram Gıda San. ve Dış Tic. A.Ş.	T. Üm. Kalibrasyon ve Amb.	Yatırım devam ediyor
Doğu Akü Mutlubar Akü San. A.Ş.	Akümülator	Yatırım devam ediyor
Özyurt Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Örme Kumaş	Yatırım devam ediyor
Odesan Ortadoğu Defter San. A.Ş.	Kırtasiye	Yatırım devam ediyor
Nedaş Plastik İmalatı Tic. Ltd. Şti.	Plipropilen Çuval	Yatırım devam ediyor
Kaletaş İplik San. ve Tic. A.Ş.	Pamuklu Dokuma	Yatırım devam ediyor
Onder Tekstil Ürn. İmalat San. A.Ş.	Konfeksiyon	Yatırım devam ediyor
Lezzet Makarnaları San. ve Tic. A.Ş.	Makarna, İrmik	Yatırım devam ediyor
Türkoğlu Gıda San. A.Ş.	K. Kayısı	Yatırım devam ediyor
Türkoğlu Gıda San. A.Ş.	Örme Kumaş	Yatırım devam ediyor
Eren Bulgur San. ve Tic. Ltd. Şti.	Bulgur	Yatırım devam ediyor

Yukarıdaki tabloda belirtilen tesislerin iş kollarının, türüne göre yoğunluğu deneme üretimine geçmiş bulunmaktadır.

İlimizde yatırımı tamamlayıp veya yarım kalmış, atıl durumda bulunan Kâğıtsan-Karton ve Kağıt Sanayi A.Ş., TCDD Yolcu ve Yük Vagonları Onarım Fabrikası, Kaykur-Kayısı Kurutma ve Pulp San. A.Ş., Çekirdek Bulgur Fabrikası, Soykan Süt ve Süt Mamülleri Fabrikası, Boyataş Boya Dağıtım ve Boya Sanayi A.Ş., Mormaş Malatya Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi A.Ş. tesisler bulunmaktadır.

İlimiz Darende ilçesi Yukarıulupınar köyünde kaşık imalatı

KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ

İlimizde küçük sanatkârların bir arada çalıştığı, faaliyette olan iki adet sanayi sitesi merkezde ve bir adedi de Arapgir ilçesinde faaliyette bulunmaktadır. Diğer ilçelerden Darende, Doğanşehir, Yeşilyurt küçük sanayi siteleri arsalarını almış ve inşaatına başlanmamıştır.

Malatya Küçük Sanayi Sitesi

1966 yılında inşaatına başlanıp 1975 yılında bitirilen site, 594 işyerini kapsamakta olup, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın %80 kredi desteği ile tamamlanmış ve dağıtık olan küçük sanatkârların bir araya toplanması sağlanmıştır.

Özmalatyalılar Küçük Sanayi Sitesi

Zaman içinde gelişen küçük sanayinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere Ankara karayolunda Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın %90 kredi desteğiyle yapılan ve 870 işyeri kapasiteli bu tesis, 1992 yılında tamamlanmış ve faaliyetini sürdürmektedir.

Arapgir Küçük Sanayi Sitesi

İlçede 1993 yılında tamamlanarak 27 işyerilik site faaliyetini sürdürmektedir.

ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

İlimizde 1977 yılında İl Özel İdaresi, Ticaret ve Sanayi Odası, Sanayiciler Derneği ve Organize Sanayi Kooperatifinden oluşan müteşebbüs teşekkül heyeti tarafından OSB çalışmalarına başlanmıştır. Malatya-Ankara karayolu 12. km.sinde havaalanı yol ayrımında 3 milyon m2 alan üzerinde

kurulmuştur. OSB'nin elektrik, içme ve kullanma suyu, yolları ve sosyal tesisleri tamamlanmıştır. Bölgenin pis su, yağmur suyu şebekesi ve arıtma tesislerinin projeleri tamamlanmıştır. OSB 276 parselden oluşmakta ve parseller yetmediği takdirde birleştirme imkânları bulunmaktadır. 254 parselin tahsis yapmış, 22 tahsis yapılmayan parsel bulunmaktadır.

TİCARET VE SANAYİ ODASI

Odaya kayıtlı 4 kamu, 141 özel sektör olmak üzere 145 sanayici, 278 adet anonim şirket, 520 limited, 62 adet Kollektif olmak üzere 860 şirket, 103 ithalatçı, 330 ihracatçı firma, 69 sigorta acentası bulunmaktadır.

ESNAF SANATKARLAR ODALARI BİRLİĞİ

Birliğe bağlı merkezde 28 ve ilçelerde 15 olmak üzere 43 adet esnaf ve sanatkarlar odası mevcuttur. İmalatçı ve sanatkâr oda üyesi sayısı 4650 ve alım satım ile uğraşan hizmet erbabı oda üyesi sayısı 15950 olmak üzere toplam 20600 adettir. Marangozlara ait 502 adet hızar makinası, imalat demir ve tamir sanatkârlarına ait 80 torna, 1380 kaynak makinası, mobilyacılar a ait 180 adet hızar makinası ve 390 adet planya makinası ve 315 adet kalınlık mevcuttur.

İlimizde 5 adet turistik belgeli otel, bu otellerde 285 oda, 557 adet yatak mevcuttur. Diğer otel sayısı 21 adet olup bunların yatak sayısı 910, oda sayısı ise 455 adettir.

TİCARET BORSASI

Borsaya kayıtlı 1289 adet üye bulunmaktadır. Borsada muamele gören hububat, bakliyat, kuru ve yaş meyve, canlı hayvandan ibarettir.

Organize sanayi bölgesindeki Sanayi tesislerin sektörel dağılımı

Sanayi Cinsi :	Üretime Geçen	İnş. Halinde	Hrj. Safha	Toplam
Gıda Sanayi	14	10	6	30
Dokuma Sanayi	12	10	9	31
Orman Sanayi	1	1	1	3
Kağıt Sanayi	2	-	-	2
Basım Sanayi	-	-	1	1
Deri ve Deri Mam.	-	1	-	1
Plastik Sanayi	4	4	-	8
Kimya Sanayi	-	-	4	4
Pişmiş Kil ve Çim. Ger. San.	2	2	4	8
Demir ve Çelik San.	1	6	3	10
Madeni Eşya Elektriksiz Mak. Sanayi	1	-	1	2
Tarım aletleri ve Mak. San.	2	1	-	3
Akü Montaj	-	1	-	1
Mermer Sanayi	3	-	-	3
TSE	-	-	1	1
TOPLAM:	43	36	30	109

BANKACILIK

Malatya'da ilk banka, 1889 yılında kurulan Ziraat Bankası Şubesi'dir. 1926 yılında Osmanlı Bankası bir şube açarak Malatya'daki şube sayısını ikiye çıkarmıştır. Bunlar, Cumhuriyet döneminin ilk bankalarıdır. 1931 yılında İş Bankası şubesinin açılmasıyla banka sayısı üçe ulaşmıştır. 1950'li yıllarda bankacılık hizmeti gelişmeye devam etmiş, bu gelişme neticesinde 1962 yılında şube sayısı 16'ya, 1970'de 13'lü merkezde olmak üzere 22'ye, 1974'te 25'e, 1981'de 39'a çıkmıştır.

1994 yılında ilimizde 19 bankanın 43 şubesi faaliyet göstermektedir. Bunlar; T.C. Merkez Bankası, T.C. Ziraat Bankası ve 10 şubesi, Akbank ve bir şubesi, Türk Ticaret Bankası, Osmanlı Bankası, Türkiye Halk Bankası ve 6 şubesi, Sümerbank, Etibank, Garanti Bankası, Emlak Bankası ve bir şubesi, Pamukbank, Yapı ve Kredi Bankası, Türkiye İş Bankası ve 5 şubesi, Şekerbank ve bir şubesi, Türkiye Vakıflar Bankası ve bir şubesi, Türkiye Tütüncüler Bankası, İmar Bankası ve Toprakbank'tır.

KURULAN ŞİRKETLER

Türk Ticaret Kanununa göre kurulmuş olan şirketler şunlardır:

	Limited Şirket	Anonim Şirket
1988	27	28
1989	40	15
1990	75	62
1991	70	31
1992	71	34
1993	102	36
1994	102	27
TOPLAM	487	223

1994 itibarıyla 798 adet şirket mevcut olup bunun 278 adedi anonim, 520 adedi limited şirkettir. 22 anonim ve 49 limited şirket tasfiye olmuştur.

1988-94 yılları arasında 80 anonim şirket sermaye artırımında bulunmuş olup sermaye artırım miktarı 633.445.000.000.- TL dir. Bu şirketlerin toplam sermayesi 961.340.000.000.- TL'ye ulaşmıştır.

Limited Şirketlerin 1988-94 yılları arasında 53 adedi sermaye artırımında bulunmuş, artırım miktarı 114.623.000.000.- TL. olup toplam sermayeleri ise 175.200.000.000.- TL'ye ulaşmıştır.

KOOPERATİFLER

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Kurulan kooperatifler	68	7	14	69	76	47	21

Konut Yapı Kooperatifi	254
Tüketim Kooperatifi	21
Motorlu Taşıyıcılar	8
Esnaf ve San. Kredi Kef. Koop.	9
Kayısı Tarım Satış Koop.	14
Küçük Sanayi Sitesi	6
Küçük Sanat Kooperatifi	1
Kayısı tarım Satış Koop. Birliği	1
Esnaf Kefalet Koop. Birliği	1
Esnaf ve Sanat. Kef. Koop. Böl.Bir.	1
Konut Yapı Koop. Birliği	1

İHRACAT

İhracat, 1983 yılında Gümrük Müdürlüğü'nün kurulmasıyla birlikte 1984 yılından itibaren ilimizden ihracat yapar duruma gelmiştir.

1994 yılında Malatya İrtibat Bürosu'ndan toplam 41.174.547.\$'lık ihracat yapılmıştır. Bunun 28.099.520.- \$'sı kuru kayısı, 14.075.027.- \$'sı ise jakarlı kumaş, yatak örtüsü, kayısı çekirdeği, bulgur, ayçiçek tohumu, portakal, limon, greyfurt, mandal, el sabunu, tahta kutu, pepsi, penye telef, tansformatör, PVC boru, mobilya, muntelif cam eşya, parfümeri, erkek ve kadın ayakkabısı, muhtelif hazır giyim ve konfeksiyon, çelik eşya, para kasası, çanta, ceviz kerestesi, soğutucu, ekmek fırını, dondurulmuş tavuk, domates, üzüm, buğday unu, kayısı pulpu, bulaşık makinası, bisküvi, makarna, kurşun kalem, lokum, tepsi, seramik, dış macunu, ciklet, ak şeker, nohut, mercimek, fasulye, koyun derisi, şırınga, gofret, kek, pekmez, yaş maya, kurutulmuş biber, tendürdiyot olmak üzere 26 ülkeye ihracat yapılmıştır. Bu ülkeler Amerika, Hollanda, İsrail, Avusturya, Fransa, Kanada, Almanya, Yunanistan, İngiltere, Yeni Zelanda, Güney Kore, Özbekistan, İsveç, Dubai, Azerbeycan, Tunus, Çek Cumhuriyeti,

İsviçre, Finlandiya, İtalya, Belçika, Rusya, Ürdün, Romanya, Singapur, Danimarka'dır.

İhracatta dolar bazında % 20'lik bir artış vardır.

1994 yılı Türkiye Geneli Kuru Kayısı İhracatı:

Şekerpare : 43.335.- Ton 85.209.581.- \$

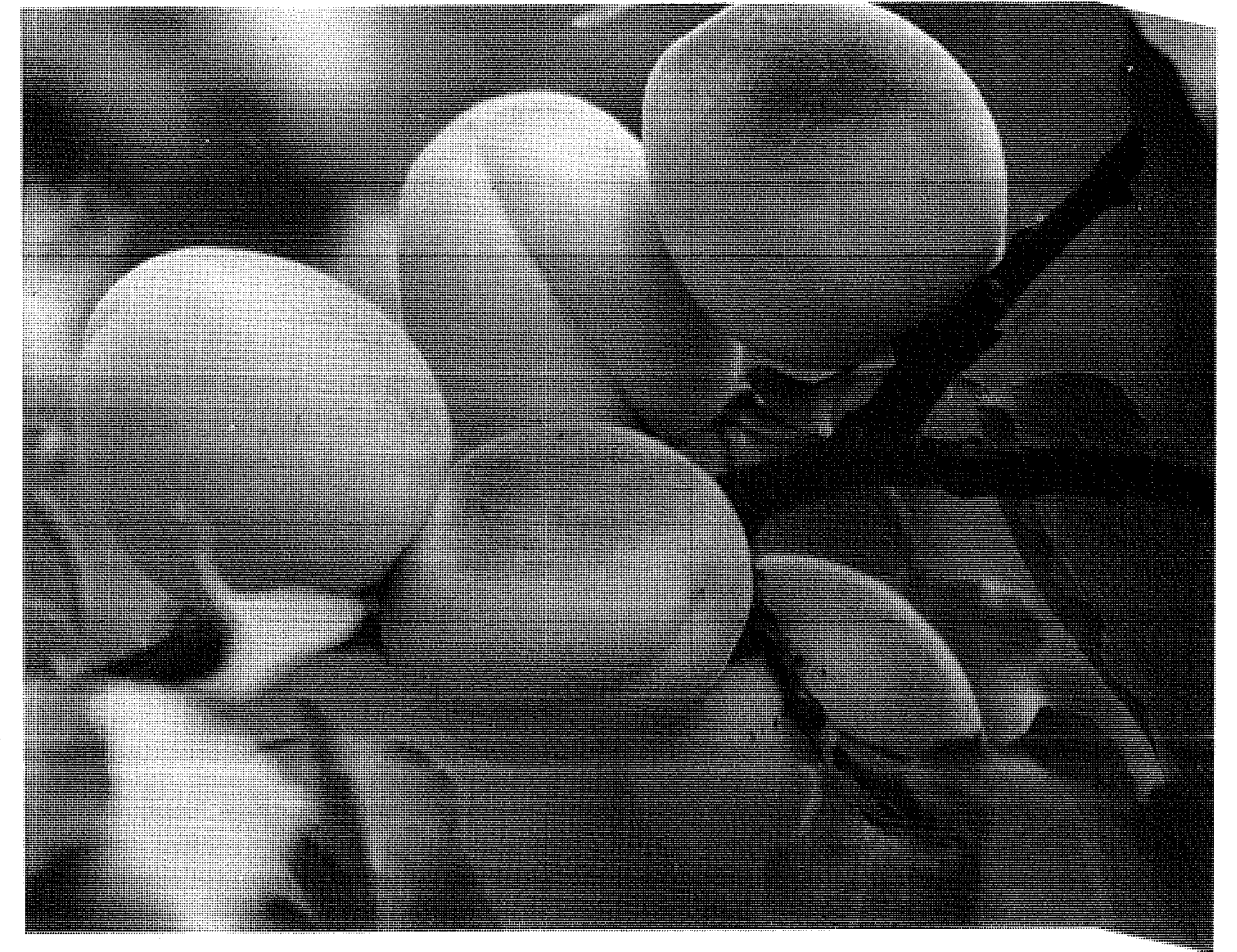
Endüstriyel : 947.- Ton 930.840.- \$

Kesilmiş : 1.873.- Ton 3.240.872.- \$

İTHALAT

İlimiz ihracatçılar birliğinden alınan bilgilere göre;

İthalatçı Firma :	Eşya Cinsi :	Miktarı :	Kıymeti :	Geldiği Ülke :
GAP İplik San.	Tekstil Mak.	5 Kap.	461.136.- TL	İsviçre
	Tekstil Mak.	65 Koli	1.656.000.- DM	Almanya
	Tekstil Mak.	32 Koli	276.100.- DM	Almanya
	Pamuk	6.312 Balya	6.948.390.- \$	Türkiye
GÜNKA Tekstil	Koyun derisi	80.150 Adet	80.200.- \$	Kırgızistan
KOÇOĞLU Gıda	Koyun derisi	103.562 Adet	112.000.- \$	Kırgızistan
BOĞAZIÇI Fab.	Pamuk	12.548 Balya	1.513.142.- \$	Türkiye
KAHVELER Halı İplik	Koyun derisi	60.110 Adet	101.426.- \$	Gürcistan
KEBİR İnşaat	Koyun derisi	50.174 Adet	116.005.- \$	Kazakistan
UĞUR deri	Koyun derisi	12.450 Adet	51.293.- \$	Kırgızistan
Mehmet EKİNCİ	Koyun derisi	20.000 Adet	5.300.- \$	Dagistan
Mehmet EKİNCİ	Koyun derisi	4.700 Adet	3.700.- \$	Kırgızistan
ALPTEKİN Mak.	Muhtelif Mak.	34 Adet	30.491.- \$	Burkinafaso
ALPEREN İnşaat	Deri	1.500 Adet	2.000.- \$	Azerbaycan
İPAŞ İplik Fab.	Tekstil Mak.	206 Koli	6.125.180.- DM	Almanya
ALABALIK Deri San.	Deri	5.000 Adet	6.650.- \$	Kırgızistan
KEMERCOĞLU Dış Tic.	Deri	5.500 Adet	6.013.- \$	Kazakistan
ERSOZLER Gıda	Deri	1000 Adet	4.500.- \$	Azerbaycan
A-B İth. İhr.	Deri	11.323 Adet	21.111.- \$	Kırgızistan
Şakir ASLAN	Deri	27.076 Adet	61.901.- \$	Kazakistan
ANATEKS Tekstil	Tekstil Mak.	82 Adet	7.415.270.- HF	Almanya
ANATEKS Tekstil	Tekstil Mak.	6 Koli	6.608.- DM	Almanya
GENCE Uymazlar	Yün	118 Balya	4.140.- \$	Azerbaycan
GENCE Uymazlar	Makina	3 Adet	120.000.000.- TL	Azerbaycan
BUHARİSTAN Dış Tic.	Fırın ve ekipmanları	44 Parça	125.520.- \$	Gürcistan
BURAK Tüketim	Deri	20.000 Adet	12.500.- \$	Kırgızistan
İŞLEYEN Deri	Deri	12.350 Adet	19.200.- \$	Kırgızistan
SUHİMİ Dış Tic.	Dairesel Or. Mak.	21 Adet	121.000.- Gb	İngiltere
Hasan TÜRKASİL	Deri	527.160 Adet	237.190.- \$	Azerbaycan
ATILLA Gıda San.	Deri	4.150 Adet	4.565.- \$	Kırgızistan
AYDIN Nur Dericilik	Deri	24.500 Adet	202.500.- \$	Kırgızistan
ÖZTÜRK Mak.	Deri	8.500 Adet	17.000.- \$	Türkmenistan
KAÇMAZLAR	Deri	15.000 Adet	29.000.- \$	Kazakistan
Hüseyin ERSOZLER	Deri	27.280 Adet	39.481.- \$	Kırgızistan

TARIM

TARIM

İlimiz tarım yönünden polikültür bir üretime sahiptir. Meyvecilik, tarla ziraatı ve hayvancılık il genelinde önemli bir yere sahiptir.

Ekonominin can damarı kayıscılıktır. Ancak bunun yanında hububat tarımı, sanayi bitkisi tarımı, arıcılık, hayvancılık ta büyük ölçülerde yapılmaktadır.

ARAZİ DAĞILIMI

A - Kültür dışı alan : 305.878 Hektar

(Taşlık, su satırları, yerleşim alanı)

B - Tarım Arazisi alanı dağılımı :

a) Tarla alanı : 345.663 hektar

b) Meyve alanı : 66.816 hektar

c) Sebze alanı : 2.735 hektar

d) Bağ alanı : 9.831 hektar

C - Tarım dışı alan : 500.385 hektar

(Çayır - Mera; Orman ve fundalık)

İlimizde 91.856 hektar arazi sulanmakta, 253.887 hektarlık alan da sulamaya açılabilir durumdadır.

MODERN GİRDİLERİN KULLANIMI

Geleneksel girdilere dayanan bir üretim şekli ile, modern girdilere dayanan üretim şeklindeki verimlilik farkı on katına kadar çıkabilmektedir.

Kimyasal gübre, tarımsal mekanizasyon, tarım ilaçları, kaliteli tohum, fide, fidan gibi girdiler, arazinin yeterli sulama imkanına sahip olması birim alandaki verimliliği maksimize edecek faktörlerdir. İlimiz tarımı bu yönde son yıllarda oldukça mesafe katetmiştir. İleriki bölümlerde bu konuya ait istatistikî bilgilere yer verilecektir.

TOHUM, FİDE, FİDAN VE DAMIZLIK KULLANIMI

Ülke tarımındaki gelişmelere paralel olarak Malatya tarımında da belli gelişmeler olmuştur. Araştırma kurumlarından sağlanan tohum, fide, fidan, damızlıklarla üreticiler desteklenmiş, kaliteli, belgeli girdi kullanmaya başlamıştır. 1994 yılında dağıtılan tohumluk buğdayda 209, arpa da 114 ton olmuştur. (Tarım İl Müdürlüğüne). Kayısı yetiştiriciliğinde en önemli girdi

fidandır. Tarım İl Müdürlüğü, Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ile özel sektör fidanlıklarında yılda ortalama 250.000 adet kayısı fidanı üretilmektedir.

KİMYASAL GÜBRE KULLANIMI

Malatya'ada kimyasal gübre kullanımının tarihi çok yakındır. Malatya üreticileri son onbeş, yirmi yıl öncesine kadar çok cüzi miktarlarda kimyasal gübre kullanmaktaydı. Son yıllarda ise bu konuda önemli gelişmeler olmuştur. Gübre fiyatları kullanımı etkileyen en önemli unsur olmaktadır. Gübre kullanımı 1983 yılından itibaren miktar olarak düzenli artış göstermiş daha sonra fiyatların artması sonucu (ödenen bedelin artmasına rağmen) reel gübre kullanımı gerilemiştir.

1994 yılı sonu itibarıyla Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği'nce 37.327.600 kg kimyevi gübre satışı yapılmıştır. Özel sektörde satışı yapılan gübre miktarının tespiti mümkün olmamıştır.

TARIMSAL MEKANİZASYON

İl tarımında modernleşme yönünde hızlı bir değişim de tarım alet ve makinalarında görülmektedir. Mukayese imkanı vermesi açısından 1990 ve 1994 yılları alet ve makina varlığı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Malatya ili 1990-1994 YILLARA TARIMSAL MEKANİZASYON VARLIĞI

YILLAR	1990	199
Alet ve Makina Cinsi		
Traktör	4954	5315
Traktör pulluğu	5534	5607
Kültüvator	3309	3763
Merdana	150	257
Tırmık	880	870
Çapa makinası	21	24
Mibzer	181	202
Gübre dağıtma makinesi	591	662
Döven	1796	1039
Pülverizatör	4886	5266
Motopomp	4672	5401
Römork	4914	5236
Su tankeri	593	670
Karasaban	4653	2842
Hayvan pulluğu	438	369
Balya makinası	33	32
Patates, pancar sökme mak.	8	8
Çayır biçme makinası	47	54

Slaj makinası	5	4
Mısır daneleme mak.	3	2
Yem kırma makinası	29	36
Yağmurlama tesisi	13	13
Kuluçka makinası	11	11
Civciv ana makinası	13	14
Süt sağma makinesi	58	78

ZİRAİ MÜCADELE

FAALİYETLERİ

Zirai mücadele faaliyetlerini dört grup altında toplamak mümkündür.

- Demostrasyon (Öğretici) çalışmaları
- Devlet yardım mücadelesi çalışmaları
- Yönetimli çiftçi mücadelesi çalışmaları
- Projeyle tabi çalışmalar.

İlde yoğun bir zirai mücadele faaliyeti sürdürülmektedir. 1994 yılında Devlet yardım mücadelesi kapsamında Süne ve Kınıl için 105.000. Da alan 16.620 kg/lt ilaç kullanılmıştır. Aynı yıl yönetimli çiftçi mücadelesi kapsamında 3.300.000 adet kayısı ağacında yaprak delen ve Monilia hastalıkları için 720.494 kg/lt ilaç kullanılmıştır. Kayısıdan ayrı olarak, elma, armut, cevizde, nohut, mercimek, yonca, tütünde ve diğer birçok bitkisel üretim alanında anılan kapsamlarda yer alan zirai mücadele faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

SULU TARIM GENİŞLETME

ÇALIŞMALARI

Modern girdilerin verimlilik üzerindeki etkinliği, önemli ölçüde arazinin sulanmasına bağlıdır. Malatya toprak ve su potansiyeli yönünden ülkemizin belli başlı kentlerinden biridir.

GENEL BİLGİLER

Yüzölçümü	: 12.313. km2
Rakım	: 964 m
Yıllık Ürt. Yağış	: 467 mm
Ort. Akış Verimi	: 4.5 l/S/km2
Ort. Akış/Yağış oranı	: 0.29

SU KAYNAKLARI POTANSİYELİ

Yerüstü suyu (il çıkışı toplamı)	: 1756.64 hm3/yıl
Tohma çayı	: 783.1 hm3/yıl
Şotik çayı (Kozluk)	: 221.0 hm3/yıl
Sultansuyu	: 205.6 hm3/yıl
Aliağa deresi	: 183.0 hm3/yıl
Kuruçay	: 128.9 hm3/yıl
Abdulharap çayı	: 110.1 hm3/yıl
Mamikan deresi	: 66.0 hm3/yıl
Beyler	: 58.9 hm3/yıl
Yeraltı suyu (il toplamı)	: 74.7 hm3/yıl

TOPRAK KAYNAKLARI POTANSİYELİ

DSİ etüd sonuçlarına göre;

Etüd edilen arazi : 166.306 ha

Sulamaya elverişli alan : 133.674 ha

Ekonomik olarak sulanabilir arazi : 115.998 ha

Plandan projelerle 2000 yılında 117.000 ha tarım alanı sulanacaktır.

Ayrıca küçük su işleri kapsamında bulunan göletler ile yaklaşık 1500-2000 ha alan kuru tarımdan sulu tarıma geçecektir.

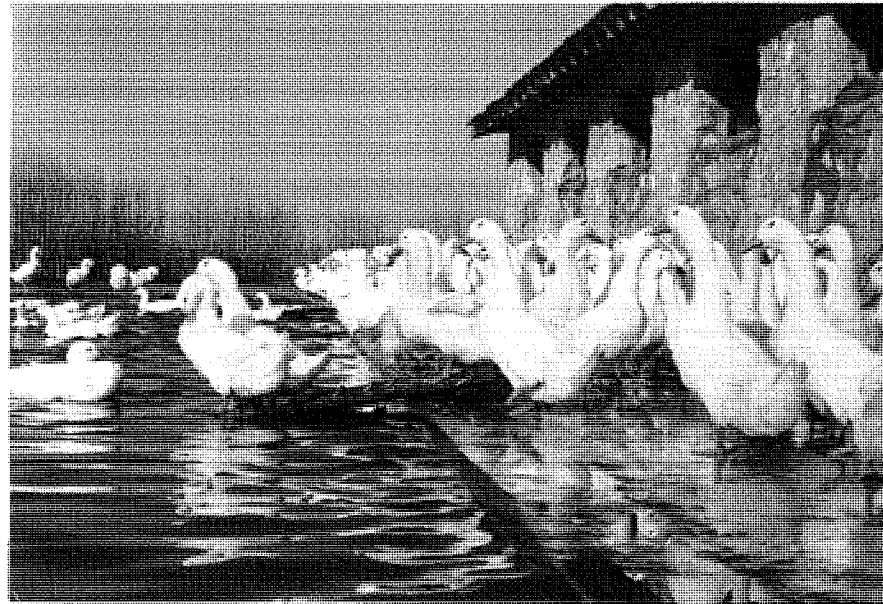
BİTKİSEL ÜRETİM

Malatya ilinde nüfusun yaklaşık % 60-65'i geçimini tarımdan sağlamaktadır. Bu oranın önemli bir bölümünü de bitkisel üretim karşılamaktadır. Malatya ekolojik özelliklere nedeniyle narenciye, çay, fındık dışarıda tutulursa her türlü bitki yetiştirilebilen bir yapıya sahiptir. Özellikle kayısı üretiminde son derece önemli bir yere sahiptir.

1994 yılı itibarıyla meyvelerde ağaç sayısı üretim/verim durumu ile tarla ziraatı ürünlerin ekim alanları, üretim ve verim durumları tablo halinde aşağıya çıkarılmıştır.

1994 YILI MEYVELER/ AĞAÇ - SAYISI - ÜRETİM / VERİM DURUMU

Meyvenin Cinsi	Anaç Adet	Fidan Adet	Üretim Ton	Verim Kg / Ağaç	T.Alan Ha	Dağılık Adet
Kayısı	4.405.600	1.134.500	263.371	59.8	46490	216200
Kayısı	194170	47190	5558	28.6	272	199976
Kayısı	17560	3070	263	15	16	18240
Kayısı	308.810	55640	16679	54	2124	55940
Kayısı	28180	4220	1603	57	72	22760

Üretim
Çiftliklerinden
biri

TİGEM
Sultansuyu
Üretim Çiftliği

1994 YILI MEYVELER AĞAÇ SAYISI - ÜRETİM / VERİM DURUMU

Meyvenin Cinsi	Anaç Adet	Fidan Adet	Üretim Ton	Verim Kg / Ağaç	T.Alan Ha	Dağılık Adet
İğde	1400	1350	11	8	-	2750
Kızılcık	5083	1287	44	9	-	6370
Kiraz	55935	27263	1006	18	327	31593
Şeftali	54860	6530	2700	49	208	20575
Badem	28170	6705	251	9	22	30280
Ceviz	75793	21397	3092	41	-	97190
Üzüm(ha)	7965	233	26526	3330	8198	-
A. Fıstığı	22385	66300	39	1.7	261	47975
Vişne	36119	10081	2137	59	115	28300
Zerdali	55628	5800	3173	57	40	54428
Dut	151065	17585	5666	37.5	30	165350
Nar	1200	150	11	9	-	1350

1994 YILI MALATYA İLİ TARLA ÜRÜNLERİ EKİLİŞ - ÜRETİM - VERİM DURUMU

ÜRÜN	EKİLİŞ	ÜRETİM	VERİM	ÜRÜN	EKİLİŞ	ÜRETİM	VERİM	XXXX
Buğday	132340	204029	154	Domates	690	11339	1643	
Arpa	22835	38970	171	Patlıcan	174	1506	866	
Mısır	367	699	190	Kabak (sa)	46	501	1089	
Çeltik	13	39	300	Hıyar	244	3550	1455	
K.Fasulye	6205	9155	148	D. Biber	211	1902	901	
Nohut	9673	8914	92	S. Biber	86	569	662	
Mercimek	680	546	80	T. Fasulye	159	1157	728	
Ayçiçeği	155	160	103	İspanak	55	403	735	
Tütün	1735	2136	123	Lahana	63	1320	2095	
Patates	624	9857	1580	Havuç	14	162	1157	
Ş. Pancarı	4779	183105	3831	Marul	7	78	1114	
K. Soğan	509	5680	1116	T. Soğan	55	548	998	
K. Sarmı.	44	230	523	T.Sarmısak	6	63	1050	
Kavun	311	5077	1632	B. Turp	---	---	960	
Karpuz	605	14197	2347	T. Turp	5	48	969	
Soya	--	---	---	T. Bamya	2	2	107	
Ş. Pancarı	54	1130	2093	Kabak(bal)	12	116	957	
Yonca, ot	1121	4775	426	T. Bakla	---	---	500	
Fig (K.ot)	524	1335	255	T. Barbunya	8	40	500	
Korunca	86	189	220	Maydanoz	5	8	160	
NADAS	157400							

HAYVAN VARLIĞI

Malatya Tarımının önemli dallarından biri de hayvancılıktır. Gerek meraların genişliği, gerekse besicilik için imkânların yeterliliği, Malatya'da hem kapasiteli hem de kaliteli hayvancılığın gelişmesi için uygun bir ortam oluşturur.

1990 YILI HAYVAN VARLIĞI

Hayvanın Cinsi	Miktarı (Adet)	Hayvanın Cinsi	Miktarı (Adet)
Sığır	124.122	Tavuk-Horoz	253.435
Koyun	291.975	Hindi	8.290
Kıl Keçisi	50.615	Fenni Kovan	23.950
At	4.657	Yerli Kovan	19.250
Katır	4.801	Su Ürünleri (kg)	146.305
Merkep	13.178		

1994 YILI HAYVAN VARLIĞI

Hayvanın Cinsi	Miktarı (Adet)	Hayvanın Cinsi	Miktarı (Adet)
Sığır	125.933	Tavuk-Horoz	283.600
Koyun	271.395	Hindi	8.680
Kıl Keçisi	45.473	Fenni Kovan	43.460
At	4.121	Yerli Kovan	14.281
Katır	3.956	Su Ürünleri	
Merkep	9.733		

ORMAN ÜRÜNLERİ

Malatya ilinin en önemli eksikliklerinden biri orman varlığının sınırlı düzeyde olmasıdır. Doğal servetlerimizin başında gelen ormanlar, ilimizde yüzyıllarca devam eden düzensiz ve bilgisiz faydalanmalar sonucu büyük kayıplara uğramış, yer yer tamamen tahrip olmuş veya önemli bir kısmı çalılışarak verimliliklerini kaybetmiştir.

İlimizde genel alanı 1.231.306 Ha. olan orman varlığı 112.550 hektara inmiştir.

Orman varlığı Pütürge ilçesinde yoğunlaşmaktadır. Pütürge dışında Doğanşehir, Hekimhan ve Arguvan yörelerinde de orman varlığı mevcuttur.

Fidan üretimi geniş ölçüde Dilek ya-

kınlarında bulunan "Orman Fidanlığı"nda yapılmaktadır. 170 dekar arazi üzerine kurulu fidanlıkta, Karakavak, Karaçam, Sedir, Akasya, Çınar, Dişbudak, Akçaağaç, İğde, Ceviz, Aylontus, Gladiçya, ve Mahlep fidanları üretilmektedir.

Malatya Orman İşletme Müdürlüğü Bakanlar Kurulunun 12.12.1988 tarih ve 88/13571 sayılı kararı ile kurulmuş olup; merkez, Pütürge, Doğanşehir, Darende ve Hekimhan olmak üzere 5 işletme şefliği mevcuttur. Bu şefliklere bağlı 13 adet toplu koruma merkezi bulunmaktadır. 6 Teknik eleman, 62 orman muhafaza memuru ve 58 muhtelif kadrolarda çalışan memur olmak üzere toplam 106 adet personel görev yapmaktadır.

Bugüne kadar 17.000 hektar sahada enerji ormanı tesisi yapılmıştır.

Ağaçlandırma, Toprak Muhafaza, Mer'a Islahı

Bugün tarım alanları hariç Malatya'da 400.000 ha. çıplak alan mevcuttur. Yaşlı insanların anlattıklarından ve yöredeki çeşitli kullanım alanlarından alışıyorki Malatya'da çok ağır bir ağaç tahribatı yaşanmıştır.

1962 yılından beri ağaçlandırma faaliyetleri sürdürülmektedir. Özellikle ekolojik şartlar itibariyle orman yetişmesine daha çok elverişli olan Pütürge Şiroçayı havzasında çalışmalar yoğunlaştırılmıştır.

1962-1982 yılları arasında Siroçayı havzasında 5.500 ha. alanda ağaçlandırma yapılmıştır. Bu alanlarda yaklaşık 15 milyon adet fidan dikilmiştir. 1982 yılında Toprak Muhafaza ve Mer'a Islahı Tatbikat Grup Müdürlüğü kurulmuştur.

1982 yılından bu yana Siroçayı havzasında 7.500 ha. alanda yoğun erozyon tedbirleri alınarak bu alanlarda 18 milyon adet civarında fidan dikilmiştir.

1986 yılında Malatya çevresinde "Yeşil Kuşak Projesi" devreye sokulmuştur. Bu proje çerçevesinde hazine ve kamu kuruluşları arazilerinde 1.800 ha. alanda yaklaşık 5 milyon adet fidan dikilmiştir.

1989 yılında 32.000 ha. alanı kapsayacak "Karakaya Barajı Sağ Sahil Toprak Muhafaza Projesi uygulamaya konulmuştur. Bu proje kapsamında bugüne kadar 1.600 ha. alanda erozyon kontrol tedbirleri alınmış ve ağaçlandırma yapılmış ve yaklaşık 4 milyon adet fidan dikilmiştir. 1962 yılından bu yana 16.400 ha. alanda yaklaşık 42 milyon adet fidan dikimi gerçekleştirilmiştir.

1992 yılı Malatya'da "Ağaçlandırma Yılı" ilan edilmiş 420.000 adet fidan dikilmiştir.

Yine 1992 yılı Sonbahar mevsiminde "Her Öğrenciye On Fidan Kampanyası" düzenlenerek 6.000 fidan dikilmiştir. 1992 yılında Yukarı Fırat Havzası'nda Elazığ, Malatya ve Adıyaman illerini kapsayan bir Havza Geliştirme Projesi hazırlanmıştır. 30 milyon dolar maliyetinde ve 6 yıllık süreli proje ağaçlandırma, erozyon kontrollu, mer'a ıslah çalışmaları ile tarım alanlarında ıslah çalışmaları yapılmaktadır.

Proje ile 20. ha. alanda ağaçlandırma ve erozyon kontrollu faaliyetleri yürütülerek 50 milyon adet fidan dikilecektir.

Kayıp bahçeleri ve bir köy görünümü

Hasat Dönemi (Arpa biçimi)

TARIM KESİMİNE HİZMET SAĞLAYAN KURUMLAR

Tarımsal üretimin, doğal kaynaklara dayalı ilkel ve geleneksel usulden, bilim ve teknolojiye dayalı modern usule geçebilmesi, geniş ölçüde tarıma hizmet sağlayan idari-teknik, eğitim-öğretim kurumlarının yaygınlık ve etkinlik düzeyine bağlıdır.

İDARİ - TEKNİK - EĞİTİM VE ARAŞTIRMA KURUMLARI

Malatya tarımına hizmet sağlayan kurumlar, aşağıdaki ünitelerden oluşur.

TARIM İL MÜDÜRLÜĞÜ

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı bu teşkilat, kendisine bağlı birçok ünite ile hizmet sağlar. Bu üniteler şunlardır:

a) İdare ve Mali İşler Şube Müdürlüğü

b) Proje İstatistik Şube Müdürlüğü

c) Bitki Koruma Şube Müdürlüğü

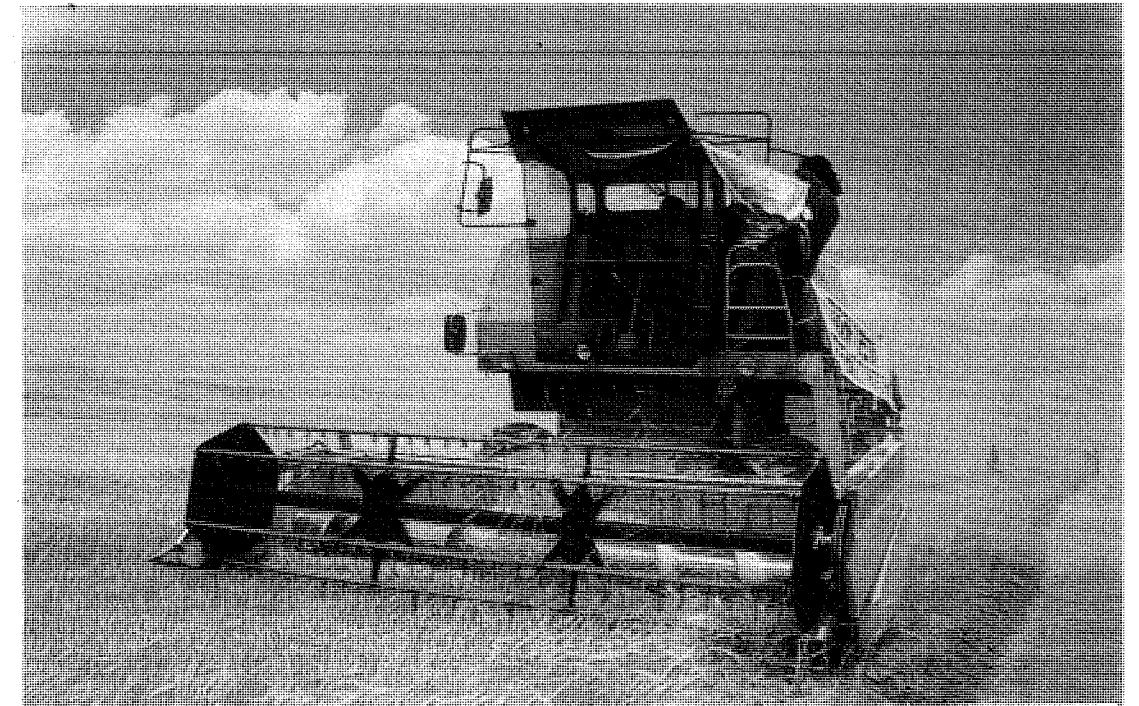
d) Hayvan Sağlığı Koruma Şube Müdürlüğü

e) Çiftliği Eğitim ve Yayım Şube Müdürlüğü

f) Destekleme Şube Müdürlüğü

g) Koruma ve Kontrol Şube Müdürlüğü

Bu üniteler; tarımla ilgili her türlü istatistiki bilgi ve verileri toplamak, bitkisel ürünleri her türlü zararlı ve hastalıklara karşı korumak, üreticilerin modern yöntemleri benimsemelerini temin amacıyla eğitim ve yayım hizmetlerini yürütmek, üreticilerin teşkilatlanmaları ve kooperatifçiliği teşvik etmek, kredileri organize etmek, yem üreten, satan işletmeleri teknik ve sağlık yönünden kontrol etmek... gibi faaliyetleri yürütürler.

Hasat dönemi

SULTANSUYU TARIM İŞLETMESİ

Sultansuyu Tarım İşletmesinin arazi varlığı iki ayrı mevkiide bulunmaktadır.

a) **İşletme Merkezi** : Malatya'nın 27 km. batısında, Akçadağ İlçesinin 8 km doğusunda Malatya-Kayseri karayolu üzerinde Sultansuyu vadisinde bulunmaktadır.

Bu mevkiide atçılık, tavukçuluk üniteleri yanında tarla, çayır-mer'a ve bahçe kültürleri ziraati yapılmaktadır. Arazi varlığı 12.512 dekadır.

b) **Yeniköy Mevkii** : Yöniköy mevkii işletme merkezinin 19 km kuzeyinde ve Malatya havaalanı ile Tohma vadisi arasındadır.

Bu mevkiide sığırçılık ünitesi bulunmakta olup, ayrıca çayır-mer'a ve tarla ziraati yapılmaktadır. Arazi varlığı 28.196 dekadır.

Her iki mevkiideki toplam arazi varlığı 40.708 dekadır. İşletme merkezinin rakımı 981 metredir.

İşletmenin bugünkü arazisi halen hazineye aittir. Bilinen tarihiyle sözü geçen devlet arazisi ilk defa 1849 yılında bedelsiz olarak işletilmek üzere bazı özel şahıslarda verilmiştir. Şahıslar tarafından işletilen bu devlet arazisi arzu edilen seviyede imar ve işletilmesi yapılamayınca 1865 yılında bütün arazi askeri amaçla teşkil edilen Remowt Kıtaatı İdaresi'ne devredilmiştir.

Bu kuruluş Meşrutiyetin İlânı ile lağvedilince mevcut arazi hazineye devredilmiştir. 1915 yılına kadar arazi hazine tarafından hal-ka "yarıya vermek" suretiyle işletilmiştir.

1915 yılında işletme merkezinde 500 dekar arazi üzerine bir tay deposu tesis edilmiştir. Bu tesisten sonra işletme at yetiştirilen yer anlamına gelen "Hara" ismini almıştır.

1924 yılına kadar faaliyetini sürdüren kuruluş bu tarihte fesh edilmiş ve mevcut tesislere bir Topçu Alayı yerleştirilmiştir.

1928 yılına kadar hizmetini sürdüren Topçu Alayı buradan kaldırıldıktan sonra 29 Temmuz 1928 tarih ve 6943 sayılı Yüksek Vekiller Heyeti kararı ile Sultansuyu Hara'sı adı altında bir hara kurulmasına karar verilmiştir.

Haranın amacı, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki hayvancılık ıslahını yap-

mak ve aynı zamanda bir çöl karakteri özelliği gösteren bu bölgede saf kan "Arap Atı" yetiştirmek ve bu suretle memleket atlarının kan değişimini sağlamaktır. Bu çerçevede Askeri Teşkilatın ihtiyaç duyduğu at tipini yetiştirmek de bu kuruluşu görev olarak verilmiştir.

Sonraki yıllarda işletmede sığırçılık, koyunculuk ve tavukçuluk ünitelerinin kurulmasıyla müessese tam vafını kazanmıştır. Bu ünitelerde özenle yürütülen araştırma ve melezleme çalışmaları yerli hayvan varlığından; et, süt ve yapağı verimleri iyi bir düzeye gelmiş kültür hayvancılığına geçilmiştir.

İşletmemize hayvan ıslahı ve damızlık hayvan yetiştirme görevi yanında, 1984 yılından itibaren tohum, fide ve fidan yetiştiriciliği görevi de verilmiştir.

1984 yılına kadar Sultansuyu Harası adı ile anılan işletmemiz, 1984 yılında Tarım Bakanlığı'nda yapılan reorganizasyon sonucu 233 sayılı kanun hükmündeki kararname ile Devlet Üretim Çiftlikleri ile Hara ve inekhaneler birleştirilerek Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Sultansuyu Tarım İşletmesi adını almıştır.

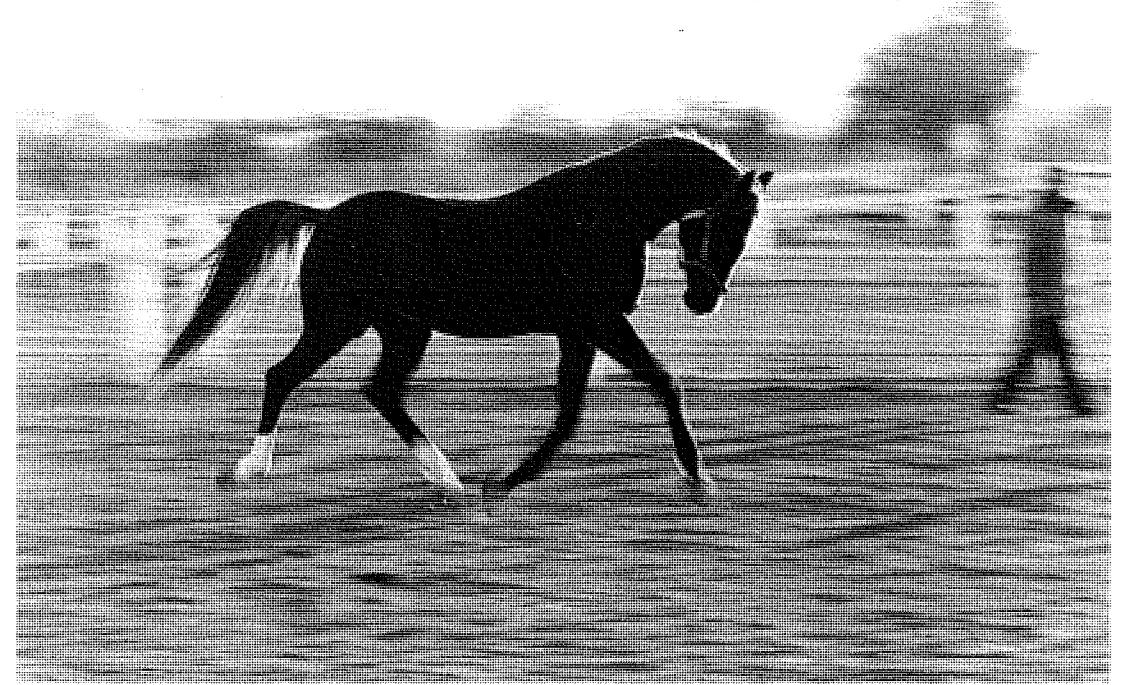
İşletme bünyesinde iki ana üretim şubesi ile çalışılmaktadır.

1 - Bitkisel Üretim Şubesi : Ortalama her yıl 12.000 dekar sahada hububat ekimi için nadas faaliyetlerini; nadasta birleme, ikileme, üçleme sürümleri ve sahanın ekimi, ekimden sonra üst gübreleme yabancı ot mücadelesi, hasat yapılması, ortalama olarak yılda 2.000 ton tohum hazırlanması ve sevkiyatı bu şubenin ana görevleri arasındadır.

Ayrıca 500 dekar yonca, 500 dekar korunga, 700 dekar suni çayır, 600 dekar tabii çayır alanının bakımı, sulanması, biçilmesi, balyalanması ve balyaların ilgili şubelere taşınması da bu şubenin görevidir. Bunun yanında bahçe faaliyetleri olarak 600 dekar kayısıçılık, 150 dekar kavaklık, 16 dekar kirazlık, 15 dekar vişnelik sahanın yıllık bakım ve ilaçlamaları da bu şube tarafından yapılmaktadır.

2 - Hayvansal üretim Şubesi :

Atçılık ünitesinde 80 kısarak safkan arap atı ile çalışmaktayız. Ortalama irili ufaklı 200 baş safkan arap atı kadrosuna sahibiz. Yılda ortalama olarak 1,5 ve 2,5 yaşlı 40-45 baş erkekli - dişili safkan arap atı tayı piyasaya satılmaktadır.

Sultansuyu Harasında yetiştirilmiş bir yarış atı.

Sığırçılık ünitesinde 130 baş esmer ırkı ana kadro ile çalışmaktayız. İrili ufaklı 300 baş esmer ırkı sığır kadrosuna sahibiz. Yılda ortalama olarak 30 baş dişi sığır ve düveyi haik damızlığı olarak satılmaktadır. Bunun yanında ortalama her yıl 50-60 baş boğa ve genç boğa damızlık olarak Tarım İl Müdürlükleri ile müşterek olarak satılmaktadır.

Tavukçuluk ünitesinde 15.000 baş yu-murtacı ırk ile çalışılmaktadır.

Bütün büyük ve küçük baş hayvanların günlük bakım ve beslenme, sağlık problemleri, ıslah çalışmaları ve araştırmalar bu şube elemanları tarafından yürütülmektedir.

TARIM MESLEK LİSESİ

Malatya Zirai Üretim İşletmesi Ziraat Meslek Lisesi ve Tarımsal mekanizasyon Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nün gelişimi :

Kuruluşu 1935 yılında 1450 dekar arazi üzerinde, Malatya il merkezine 13,5 km uzaklıkta, eski Sivas karayolunda, Pamuk Deneme ve Üretim Çiftliği olarak kurulmuş, 1963 yılından itibaren de lise dengi Bölge Ziraat Okulu adı altında öğretimini birlikte sürdürmüş, 01.03.1979 tarihinde Pamuk Deneme ve Üretim Çiftliği kaldırılarak tüm varlıkları ile birlikte okula devredilmiş, 969 sayılı yasa ile kurulan döner sermaye işletmesi biçimine dö-

nüştürülmüştür.

İşletme, okul bünyesinde üretim çalışmalarını da birlikte yürütmekte iken, 1980 yılında adı Zirai Üretim İşletmesi ve Ziraat Meslek Lisesi olarak değiştirilmiş ve öğretim süresi 3 yıldan 4 yıla çıkarılarak makine ağırlıklı bir okul haline getirilmiştir. Yine 1981 yılında Tarımsal Mekanizasyon eğitim görevi de bu kuruluşu verilerek 14.08.1981 gün ve 17828 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Türk-Alman Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde eğitim projesi kapsamına alınarak adı "Zirai Üretim İşletmesi, Ziraat Meslek Lisesi ve Tarımsal Mekanizasyon Eğitim Merkezi" olmuştur.

Örgün Eğitim : Ziraat Meslek Lisesi Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak, yurt ekonomisine tarımsal üretim yönünden katkıda bulunarak tarım konusunun çeşitli alanlarında çalışabilecek, ileri tarım yöntemlerini uylalayabilecek yeterlilikte pratik bilgiye ve beceriye sahip Ziraat Teknis-yeni yetiştirmektedir.

Öğrenciler parasız yatılı olup, alınacak öğrenci miktarı her yıl Bakanlıkça belirlenmekte ve sınavlar Milli Eğitim Bakanlığınca merkezi sistemle yapılmaktadır. Öğrenim süresi ortaokul üzeri 4 yıldır. Mezunlarımız isterlerse kazandıkları takdirde istedikleri fakülteye gidebilirler. ÖYS sınavındaki başarı oranımız %90-95'dir.

Yaygın Eğitim ve Hizmet İçi Eğitim : Kuruluşun ismi 1991 yılında alınan kararla Ziraat Üretim İşletmesi, Ziraat Meslek Lisesi ve Tarımsal Mekanizasyon Eğitim Merkezi olarak değiştirilmiş ve yaygın eğitim kuruluşun görevleri arasına alınmıştır. Bir taraftan Bakanlığımız elemanları hizmetiçi kurslarla eğitilirken, diğer taraftan çiftçilere traktör bakım, kullanma ve biçer-döğer operatör kursu verilerek yaygın eğitim gerçekleştirilmektedir.

Tarımsal Mekanizasyon Eğitimi yönünden kuruluşa bağlı Adıyaman, Bingöl, Diyarbakır Elazığ, Malatya, Mardin, Şanlıurfa ve Tunceli olmak üzere 8 ilde çalışılmaktadır.

Ayrıca TÜYAP projesine bağlı illere, 1992 yılında köy grubu ziraat Teknisyenlerine verilmek üzere motosiklet tahsis edildiğinden bu kullanacak elemanlara motosiklet bakım, kullanma ve A 2 sınıfı sürücü belgesi kursu açma görevi Tarımsal Mekanizasyon Eğitim Merkezine verilmiştir. Proje gereği yukarıdaki illere ek olarak; Şırnak, Batman, Erzincan, Muş, Sivas ve Kahramanmaraş illerinde toplam 467 teknik eleman eğitilmesi istenmiş, 1992 yılında 175 eleman eğitimden geçirilerek 164 teknik elemana A 2 sürücü belgesi verilmiştir.

Hayvancılık, Toprak İşleme, Biçer-döver, ekim-dikim, Motosiklet, Hasat Tekniği, Bağ-bahçe, Sulma Tekniği, Bitki Bakım ve korunması, Traktör bakımı, kullanma ve F sınıfı ehliyet verilmesi, Biçer-döverde dane kayıpları, nedeneleri ve önlenmesi konularında hizmetiçi ve çiftçi eğitim konularında 1993 yılında

9 kursta 127 eleman, 6 kursta 96 çiftçi, 1994 yılında 8 kursta 100 eleman, 7 kursta 135 çiftçi, 1995 yılında ise, 327 teknik eleman, 7 kursta 186 çiftçi eğitim görerek sertifika ve belge almışlardır.

İşletme Çalışmaları : İşletme 1450dekar arazi varlığına sahipken, Bakanlığımızın emriyle 1985 yılında 400 dekar arazi meyve fidanı üretimi yapılmak üzere Malatya İl Müdürlüğüne devredilmiş, geriye kalan 1050 dekar ve ayrıca özel bir protokolla 7 Ana Jet Üstü Komutanlığına ait 600 dekar arazi, tarım faaliyetlerinde bulunmak üzere alınmış, bu arazi dahil toplam 1650 dekar arazide faaliyetini sürdürmektedir. Bu arazi üzerinde sanayi bitkileri, hububat, baklagil, çayır-mer'a bitkileri, meyvecilik, sebzecilik, süt inekçiliği ve tavukçuluk yapılmaktadır.

Bu faaliyetlerle milli ekonomiye katkıda bulunurken çevre çiftçilerine örnek olmakta, aynı zaman öğrencilerin önemli bir tatbikat sahasını oluşturmaktadır.

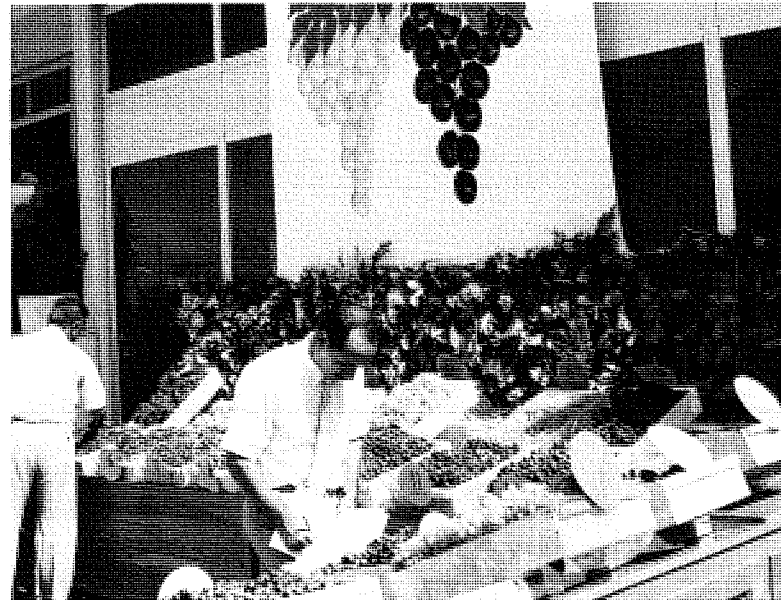
TÜRKİYE ZİRAİ DONATIM KURUMU BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

1943 yılında kurulan Türkiye Ziraat Donatım Kurumu'nun Bölge Müdürlüğü ilimizde faaliyetlerini onyedici şube müdürlüğü vasıtasıyla (Doğanşehir, Arapgir, Hekimhan, Darende, Afşin, Elbistan, Göksun, K. Maraş, Türkoğlu, Gölbaşı, Adıyaman, Besni, Kahta, Pütürge, Elazığ, Tunceli, Pazarcık) üreticilere hizmet vermektedir.

1995 yılı itibarıyla toplam 56 personel ile faaliyetlerini yürüten Bölge Müdürlüğünün temel hizmetleri şunlardır.

- Tarımda kullanılan her türlü traktör, tarım iş makineleri, araç ve gereçleri, malzeme ve bunların yedek parçalarını imal, ihtisal ve tedarik ederek satmak,

- Herçeşit kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı ve bunların hammaddelerini ve yardımcı maddelerini imal, ihtisal ve tedarik ederek satmak,

- Resmi ve özel üretici kuruluşlarla işbirliği yaparak tohumluk, fide, fidan ve damızlık tedarik etmek, bunları pazara hazırlamak ve satmak,

- Faaliyet konularına giren malların ihraç ve ithalini yapmak, teknolojik gelişmeleri izlemek, servis ve dolum üniteleri kurmak, özel ve resmi kuruluşlara mümessillik vermek,

- Faaliyet konuları ile ilgili olarak eğitim - araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmak ve yaptırmak.

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ MALATYA BÖLGE BİRLİĞİ

Bölge Birliği Malatya, Elazığ, Muş, Siirt, Bingöl, Mardin, Diyarbakır, Tunceli, Bitlis, Van, Hakkari, Batman ve Şırnak illeri içerisinde faaliyette bulunan 83 kooperatiften oluşmaktadır. (Hakkari ve Şırnak'ta kooperatif bulunmamaktadır)

Halen 46 personeli ile hizmet veren Bölge birliğinin görevleri; Kooperatiflerin finansman işlerini düzenlemek, ortak mahsüllerin

Çilek - Fırat Kenarı

değerlendirilmesiyle ilgili işleri yürütmek, kooperatiflerin ihtiyaç duydukları üretim ve zoruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan imal etmek veya sağlamak, bünyesindeki kooperatifleri denetlemek ve merkez birliğinin verdiği görevleri yerine getirmek.

Bölge Birliğinin 1994 yılı çalışmaları;

10.081.190 kg. karma hayvan yemi, 300.353 kg. zirai ilaç, 37.327 600 kg. kimyevi gübre satışının yanı sıra 14 kabin, 19 römork, 308 pul-luk, 2 kültivatör, 5 orak makinası, 347 lastik, 82 mibzer, 20 güre serpme makinası, 4 harman makinası, 88 çapa makinası, 30 motorlu testere, 25 su motoru, 44 santrifüj, 73 patoz kayışı, 5879 metre sulama borusu ve 89 adet petek satışı yapılmıştır.

Bölge Birliği'ne bağlı kooperatiflere finansman bankası olan T.C. Ziraat Bankası vasıtasıyla 934.610.933.000.- TL finansman tahsis edilmiş 1994 yılı içerisinde bu tutarın 840.781.937.933.- TL'si aynı ve nakdi olarak kullanılmıştır.

Kayısı festivaline katılan üreticilerin ürünleri

MEYVECİLİK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

1. Enstitünün Tanıtımı ve Çalışmaları

Enstitü 1937 yılında Türk-Alman işbirliği ile "Kayısı İstasyonu" olarak kurulmuştur. Enstitü 1946 yılında "Bahçe Kültürleri İstasyonu", 1960 yılında "Deneme İstasyonu" 1974 yılında "Kayısı Araştırma İstasyonu" ve en son 1986 yılında ise "Meyvecilik Araştırma Enstitüsü" olarak yeniden düzenlenerek Bakanlığa bağlı kuruluş statüsüne kavuşturulmuştur.

Enstitü, Malatya il merkezine 4 km uzaklıkta Yeşilyurt yolu üzerinde bulunmakta olup 327 da arazi vardılığına sahiptir. Arazinin büyük çoğunluğu araştırma hizmetlerine ayrılmış, geriye kalan alanda ise başta kayısı fidanı olmak üzere elma, armut, kiraz, erik ve vişne gibi yaprağını döken meyve türlerinin fidan üretimi yapılmaktadır. Bu güne kadar enstitüde sonuçlandırılan araştırma projeleri şunlardır:

1. Dona mukavim geç çiçek açan kayısı çeşitlerinin araştırılması (1971)
2. Dalbastı kiraz çeşidi için tozlayıcı çeşit seçimi (1980)
3. Bazı üzüm çeşitleri için en uygun terbiye sistemlerinin araştırılması (1985)
4. Kayısıda dölleme biyolojisinin araştırılması (1984)
5. Malatya yöresi kayısı bahçelerinde bitki besin maddelerin belirlenmesi üzerine araştırmalar (1991)
6. Şeftali çeşit adaptasyon projesi (1991)
7. Kayısı çeşit adaptasyon projesi (1992)
8. Malatya'daki bazı kayısı çeşitlerinin anaç özelliklerinin belirlenmesi (1993)
9. Vişne çeşit adaptasyon projesi (1993)
10. Erik çeşit adaptasyon projesi (1994)
11. Armut çeşit adaptasyon projesi (1994)
12. Kayısı çeşit seleksiyon uygulama projesi (Seleksiyon 1,2-1994)
13. Malatya ilinde kayısı yetiştiriciliğinin ekonomik yönden değerlendirilmesi (1994)
14. Bazı bandırma çözeltilerinin kayısı kurutma süresi ve kuru kayısı kalitesi üzerine etkileri (1994)

Enstitüde halen devam etmekte olan projeler ise şunlardır;

1. Soğuklara dayanıklı geç çiçeklenen kurutmalık kayısı çeşitlerinin melezleme yolu ile elde edilmesi,
2. Arapgir ve Ağın yöresinde yürütülen badem çeşit seleksiyon projesi,

3. Kızılık seleksiyon uygulama projesi,
4. Malatya ve çevresinde çeşit seleksiyon uygulama projesi,
5. Ceviz çeşit adaptasyon denemesi,
6. Cevizde Malatya koşullarında farklı aşı yöntemleri denemesi.
7. Malatya bölgesi kayısı ağaçlarında magnezyum besin elementinin verim üzerine etkisi.
8. Kayısının büyüme ve verim üzerine N,P,K'nin en uygun dozunun tespiti uygulama projesi.
9. Kayısı gen kaynakları uygulama projesi.
10. Bazı sofralık üzüm çeşitlerinin Malatya bölgesi şartlarına adaptasyon araştırması.
11. Dut gen kaynakları uygulama projesi.

KAYISI TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Kısa adı Kayısıbirlik olan Kayısı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak 1992 yılında kurulmuştur. Merkezi Malatya'dadır. Kahramanmaraş'ın Elbistan, Sivas'ın Gürün ilçeleri ile ilimizin 14 ilçesinde de kooperatifleri bulunan Kayısıbirlik'e 5 bin kayısı üreticisi ortaktır.

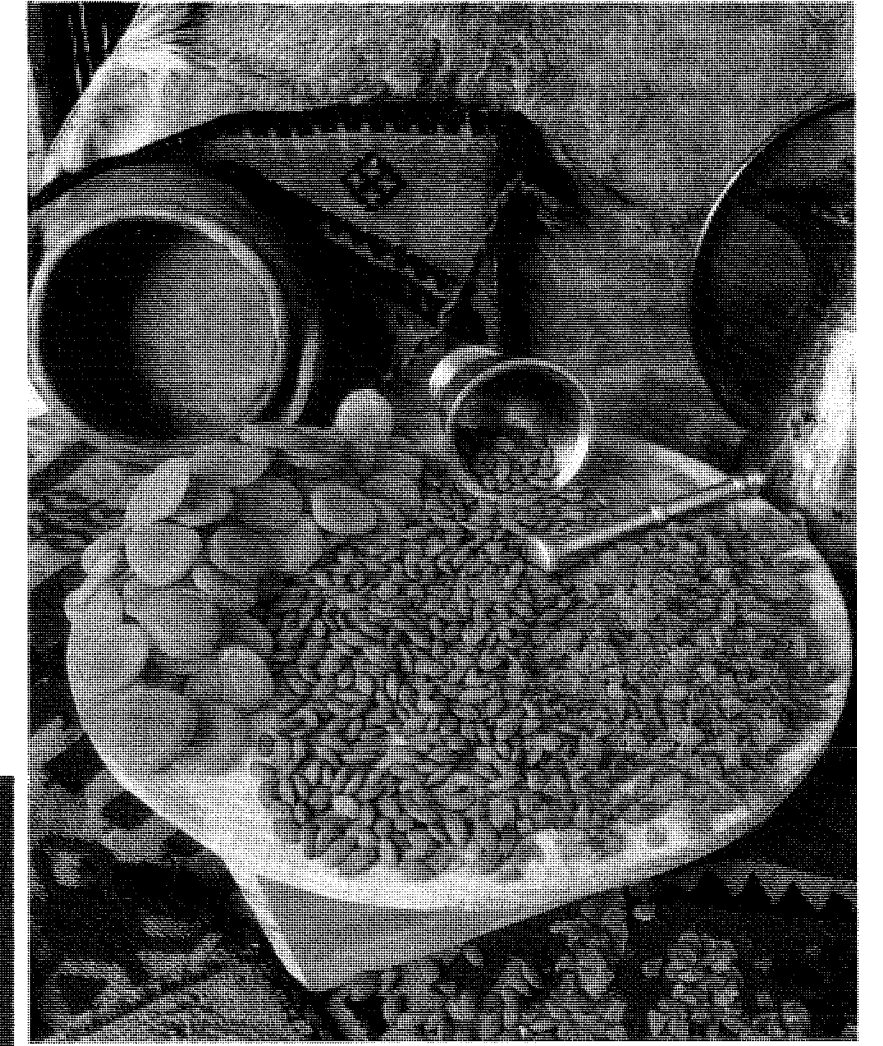
3186 sayılı kanunla kurulan 14 Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinden biri olan kayısıbirlik, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından atanan Genel Müdür ve üreticilerin temsilcileri tarafından seçilen Yönetim Kurulu ile yönetilmektedir. 10'u kadrolu olmak üzere 60 personeli bulunan kayısıbirlik, üretici ortaklarından aldığı kuru kayısıları Orduzu kasabesindeki işletmesinde paketledikten sonra yurtdışına ihraç etmektedir.

% 95'i yurtdışına ihraç edilen Malatya kayısısını yurt içinde de tanıtmak için çaba sarfeden kayısıbirlik, 1992 yılından beri piyasaya sürdüğü jelatinli ve şeffaf ambalajlı paket kayısılar, kayısının tanıtımı bakımından etkili oldu. Yurt içindeki tüketimi artırmaya başlayan kayısıbirlik ürünleri tüketici tarafından aranan ürün oldu.

Paket kayısıları Ege bölgesinde Tarış, Trakya bölgesinde Trakyabirlik, Karadeniz bölgesinde Karadenizbirlik, Güneydoğu bölgesinde Güneydoğubirlik aracılığıyla piyasaya süren kayısıbirlik, bayileri aracılığıyla da ürünlerini yurtiçi pazarlarında satmaktadır.

Üreticinin ürünü en iyi şekilde değerlendirmek ve kayısı fiyatlarındaki istikrarı sağlamayı da amaçlayan kayısıbirlik, Malatya'da açtığı satış mağazasında kayısı ürünlerinin yanısıra diğer birliklerin ürünlerini de Malatyalıların beğenmesine sunmuştur.

Köy evinde kayısı

Çiçek açmış
bir kayısı dalı

Hediyelik kayısı ürünleri

MALATYA KAYISISI

KAYISININ TARİHÇESİ :

Tarihi kaynaklara göre Türkistan, Orta Asya ve Batı Çin'i içerisine alan çok geniş bir bölgenin kayısının ana vatanı olduğu sanılmaktadır. Günümüzden 5000 yıl gibi çok uzun bir zaman önce kayısı bu bölgede bilinmekte ve tarımı yapılmaktaydı. Büyük İskender'in seferleri sırasında kayısı M.Ö. IV'yy'da Anadolu'ya getirilmiş yetişmesi için uygun iklim ve toprakları Anadolu'da bulunduğundan Anadolu kayısının ikinci vatanı olmuştur. M.Ö. I.yy'da Roma ve Pers savaşları sırasında Ermeni tüccarlar tarafından önce İtalya'ya sonra da Yunanistan'a götürülmüştür. İtalya ve Yunanistan'dan diğer Avrupa ülkelerine geçiş uzun yıllar almış 13.yy'da İspanya ve İngiltere, 17.yy'da da Fransa ve Amerika'ya da götürülmüştür.

Kayısı, coğrafik olarak dünyanın hemen hemen her yerine dağılmış olsa da daha çok Akdeniz'e yakın olan ülkelerde Avrupa, Orta Asya, Amerika ve Afrika kıtalarına yayılmış

ve burada yetişme alanları bulmuştur. Dünya yaş kayısı üretiminde Türkiye birinci sıradadır. Türkiye'yi İspanya, İtalya, birleşik devletler topluluğu, İran, Fransa, Yunanistan ve ABD izlemektedir. Bu birinci grup ülkelerin yaş kayısı üretimleri 100 bin tonun üzerindedir. Birinci gruba Fas, Pakistan, Suriye, Çin, Güney Afrika, Macaristan, eski Yugoslavya, Romanya, Avustralya, takip etmektedir.

Dünya yaş kayısı üretiminin yaklaşık % 10-15'inin yapıldığı Türkiye'de 6 kayısı bölgesi bulunmaktadır. Bu bölgeler ;

1. Malatya, Elazığ, Erzincan bölgesi
2. Kars, Iğdır bölgesi
3. Akdeniz (Mersin, Mut, Antakya) Bölgesi
4. Marmara Bölgesi
5. Ege Bölgesi
6. İç Anadolu Bölgesi

Bu bölgeler içerisinde Malatya, Elazığ, Erzincan bölgesi dışındaki bölgelerin üretimleri sofralık tüketime yöneliktir. Birinci bölgedeki kayıların çoğunluğu kurutulmakta ve bu bölge dünya kuru kayısı üretiminin yaklaşık %85-90'ını karşılamaktadır.

FİDAN ÜRETİMİ

Kayısıda anaç olarak kullanılan zerdali çekirdeğinden (acı çekirdek) elde edilen kayısı çöğürleri kullanılmakta, yetiştirilen çöğürlere Ağustos ayında durgun göz aşısı yapılmaktadır. Vejetatif yılla üretimi yapılan kayısı çekirdeklerinin özellikleri kaybolmadan çağaltılmakta ve uzun yıllar muhafaza edilmektedir. Malatya'da ismine doğru çeşidin özelliklerini gösteren sertifikalı fidan yetiştiren kuruluşlar Meyvecilik Araştırma Enstitüsü ve Tarım İl Müdürlüğüdür. Malatya'da üretilen fidanların % 7'ini kamu kuruluşları, % 30'nu da özel sektör üretmektedir. Üretilen fidanların % 8'ini Hacıhaliloğlu, geri kalan kısmı ise Kabaası, Soğancı, Hasanbey ve diğer çeşitlerden oluşmaktadır.

Malatya'da En Çok Yetiştirilen Bazı Kayısı Çeşitleri ve Özellikleri

Malatya'da üretilen kayısı çeşitlerinin başında Hacıhaliloğlu çeşidi gelir. Malatya'da üretilen kayısının % 90'ına yakını bu çeşitten yapılmaktadır. Son yıllarda Kabaası, Soğancı çeşitlerinin de yaygınlaştığı görülmektedir.

Ayrıca Hasanbey, Çöloğlu, Çataloğlu, Şekerpare, Yeğen, Hacıkız, Paşamışmişi ve Turfanda diğer önemli Malatya kayısılarından. Bu çeşitlerden Hacıhaliloğlu, Kabaası, Soğancı ve Çataloğlu kurutmalığa elverişli, diğerleri ise sofralık çeşitlerdir. Kurutmalık çeşitleri diğerlerinden ayıran en önemli özellik, kuru madde oranlarının yüksek oluşudur. Bu çeşitlerde kurumadde oranı % 24-30 arasında değişmektedir. Diğerlerinde bu oran genellikle % 18-20'ye çıkmaktadır.

Kurutmalık çeşitlerden Hacıhaliloğlu, Soğancı, Çataloğlu ve Kabaası orta irilikte meyve oluşturmaktadır.

Kayısı çekirdeği kabuk ve içten meydana gelmiştir. Meyve ağırlığının % 12'sini oluşturur. Çekirdek içi bileşim olarak Glikozit, Amigdalin, Nişasta, Yağ ve benzeri maddelerden meydana gelmiştir. Acı çekirdek ilaç ve kozmetik sanayiinde; tatlı çekirdek ise gıda sanayiinde kullanılmaktadır. Çekirdek içi (tohum) alındıktan sonra, geriye kalan kabuk yakacak olarak kullanılmaktadır.

İlmizde 1994 yılında 21.947 ton yaş kayısı çekirdeği üretildiği tahmin edilmektedir.

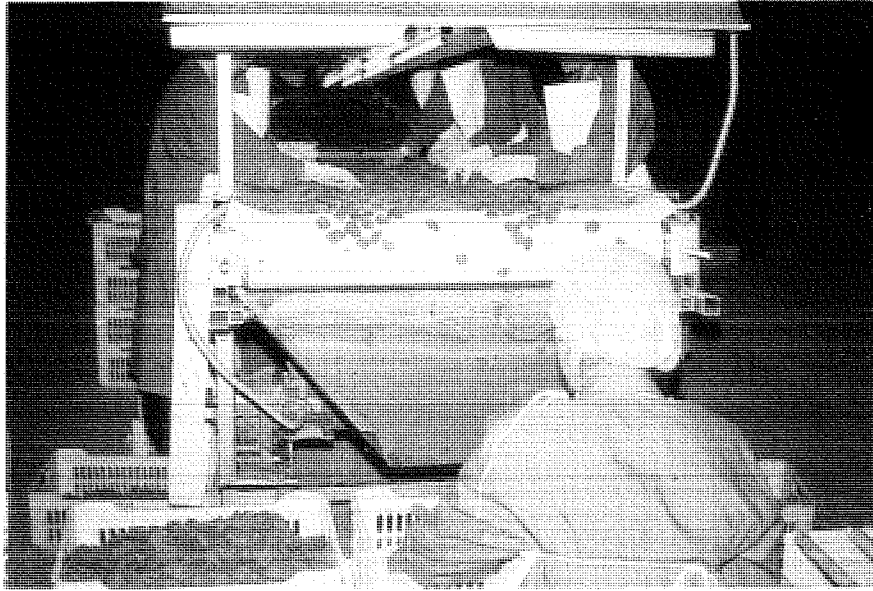

Hediyelik kayısı ürünleri

Kayısının Besin Değeri ve İnsan Sağlığına Yararları

Kayısı ihtiva organik ve anorganik maddeler vasıtasıyla insan sağlığına olumlu etkilere sahip bir meyvedir. Kayısı yüksek miktarda şeker, nişasta, protein, pektin, pektöz selüloz, organik maddeler, vitamin A,B,B2,C,E,P,PP,Folik asit, az miktarda K20, C03, P205, C0, daha az miktarda Na20, Ca0, mg0, Fe03, Si03, C1 ve eseri miktarda Zn, A1 ve Cu içermektedir. Kayısı minerallerden potasyum ve vitaminlerden B karoten yönünden çok zengindir. Vitamin A vücudu ve organları saran epitel doku ve gözün sağlığı, kemiklerin ve dişlerin gelişimi ile sağlığı, endokrin bezlerinin çalışması için elzemdir. 200-250 gram kayısı diyeti yeteri kadar yağ içeriyorsa günlük vitamin A tüketiminin 1/3'ünü karşılayabilir. Ayrıca kayısının sodyumca fakir, potasyumca zengin oluşu bazı özel diyetlerin düzenlenmesinde yardımcı olabilir. Sodyum ve potasyum vücut sıvılarının kozmatik basıncı ve asit baz dengesi için gereklidir. Vücutta sodyum birikimi ödemlere yolaçar. Potasyum yetersizliğinde glikojen yetersizliği görülür. Kayısı Sodyumun kısıtlanmış diyetlerde mesela konjestif kalp yetmezliğinde, böbrek hastalıklarında, asit toplanması gereken hepatit sirozda ve uzun süre kortikosteroid tedavi gören kişilerde kolaylıkla kullanılabilir.

Kayısı (Adet)	: 2-3
Miktar (Gr.)	: 100
Enerji (K. Kal)	: 64
Protein (Gr.)	: 0.8
Yağ (Gr.)	: 0.6

Kayısılar işleniş anında

Kayısı Ürünleri

Kalsiyum (Ca) (Mg)	: 30
Demir (Fe) - (Mg)	: 1.1
Sodyum (Na) (Mg)	: 1
Potasyum (K) (Mg)	: 23

Kayısıda bulunan vitaminler ve bunların miktarları

Vitamin A (lu)	: 2.000
Vitamin B1 (Mg)	: 0.04
Vitamin B2 (Mg)	: 0.04
Vitamin C (Mg)	: 10

Kayısıdan elde edilen ürünler

1. Minimal işlenmiş kayısı
2. Dondurulmuş kayısı
3. Kayısı konservesi, pulpu ve nektarı
4. Kayısı meşrubatları, kayısı pulp konsantresi

5. Kayısı jöle, reçel, marmelatı ve kreması
6. Yeşil kayısı turşusu ve kayısı pestilli
7. Toz ve kuru kayısı (çir, gün kuru su ve patik)
8. Kıyılmış ve doğranmış kuru kayısı ürünleri
9. Ekstruzyon kayısı mamulâtı ve kayısı şekerlemeleri
10. Kayısı ekstraktı ve esansı
11. Kayısı pasta, kek, dondurma, ve gofret türü mamulâtı

İLAÇ VE GÜBRE KULLANIMI

1. İlaç Kullanımı : Kayısıda ilaç zararının ve hastalığın türüne göre değişik dönemlerde ve değişik dozlarda yapılır. İlimizde son üç yılda tüketilen ilaç miktarları aşağıda verilmiştir.

Yıllar	İnsektisit (Ton)	Fungusit (Ton)
1992	42.6	798.4
1993	38.1	934.5
1994	58.4	1078.5

Kaynak : Tarım İl Müdürlüğü
1995

2. Gübre Kullanımı : Gübrelemenin toprak veya yaprak analizlerinden elde edilen neticelere göre yapılması ve ayrıca bu işlemin 3-4 yılda bir tekrerr etmesi uygundur.

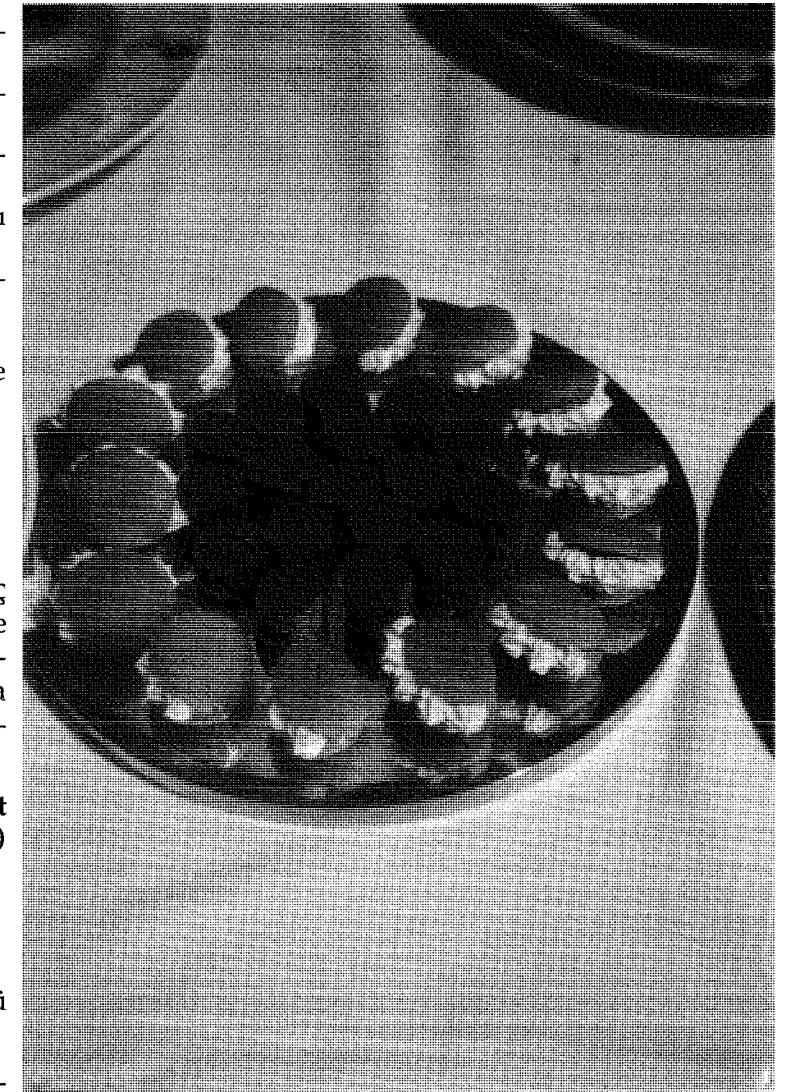
Azotlu gübreler, Şubat-Mart ve Mayıs-Haziran aylarında olmak üzere iki defada taç izdüşümüne serpilerek toprakla karıştırılır. Forfoslu gübreler ise sonbaharda taç izdüşümünde açılan hendek veya çukurlara verilir. Verilecek gübre miktarı toprak yapısı, ağacın yaşı ve verim durumuna göre değişir.

Çiftlik gübresi ise sonbaharda azotlu gübrelerde olduğu gibi ağacın taç izdüşümüne serpilip toprağa karıştırılır.

Kayısı Hasadı, Kurutulması ve Pazarlaması

1. Hasat : Kayısı ağaçlarında en uygun hasat elle toplama şeklinde olup, meyvelerin zarar görmemesi ve bir olgunlukta toplanmasını sağlar.

Silkeliyerek hasatta, ağaç altına branda se-

Kayısı Ürünleri

rilse bile meyvelerin zedelenmesini ve aynı olgunlukta toplanması sağlanamaz. Çırparak hasatta yukarıda anılan zarara ilaveten dalların ve meyve gözlerinin büyük ölçüde zarar görmesine yolaçar. Son zamanlarda yurt dışından ithal edilerek Malatya'da geliştirilen örümcek ağı görünümünde olan brandaya silkelemek suretiyle meyvelerin zarar görmesinin önlenmesi yanında işgücü ve zaman tasarrufu da sağlanmıştır.

2. Kurutma: Kuruma süresini kısaltmak, tabii rengi korumak, böceklenmeyi önlemek ve muhafaza süresini artırmak gayesiyle yapılan kükürtleyerek kurutma, toplam üretimin % 80'inden daha fazlasını oluşturmaktadır. Doğrudan toprağa, betona ve bez sergilerle serilerek tabii olarak kurutulan ürünler, toplam üretimin yaklaşık % 10'unu oluşturmaktadır.

3. Pazarlama: Malatya nüfusunun % 60'ının geçim kaynağını oluşturan kayısının

% 95'i ihraç edilmekte olup, bu ülkelerin başında ABD ile Avrupa başta gelmektedir. Dünyada üretilen kuru kayısının % 65-80'ini Malatya kayısısı teşkil eder.

Kayısıcılığın Problemleri ve Islah Çalışmaları

Malatya kayısıcılığındaki sorunlar; Kültürel uygulamalar, teknolojik imkânlar, muhafaza, pazarlama, nakliye ve ihracat alanında görülmektedir.

Yetiştiricilikte en önemli problem ilkbahar geç donlarıdır. Konunun en kesin çözümü yapılacak ıslah çalışmalarıyla dona dayanıklı çeşitlerin elde edilmesi olacaktır. Ayrıca kaliteli ve bol meyve elde etmek için sulama, gübreleme vb. kültürel uygulamalara azami dikkat edilmesi gerekir.

Teknolojik problemler ise hasar sırasında meydana gelen zedelenmeler, kükürtleme işleminin kontrolsüz şartlarda yapılması sebebiyle standardizasyonun sağlanmaması sayılabilir. Bunun için kükürtleme ve kurutma tekniklerinin geliştirilmesi gerekir. Kayısların muhafazası, tasnifi, işlenmesi, ambalajlanması, taşınması ve ihracatında da çok düzensizlikler bulunmaktadır. Standardizasyona gerekli önemin verilmesinin yanı sıra reklam geliştirme faaliyetleri ile kuru kayısı ihracatındaki dar boğazlar aşılabilecektir.

Kayısı konusunda çalışmaları olan ilimizdeki diğer bazı kuruluşların kayısı ile ilgili faaliyetlerinden bir bölümüne kendi ifadeleriyle burada yer verilmesinde fayda mülaha-

za edilmiştir.

Kayısı Araştırma Geliştirme ve Tanıtma Vakfı

Kayısı Araştırma Geliştirme ve Tanıtma Vakfı 1987 yılında kurulmuştur.

Vakfın Amacı : Kayısının fidan dikiminden üretim aşamasına kadar olan safhada meydana çıkacak sorunlara çözüm bulmak, kayısının yurtiçi ve yurtdışı pazarlama aşamasında etkin çalışmalarda bulunmak ve gerekiyorsa laboratuvar kurmak, mevcut laboratuvarlara iştirak etmek, işbirliği yapmak, kayısının kalitesinin yükselmesi ve ihracatı geliştirmek için yeni teknolojik gelişmeleri takip etmek, kayısı ile ilgili olarak toplantı, konferans, seminer, festival ve sempozyumlar düzenlemek, kitap, broşür, reklam yapmak, kayısının yurtiçinde ve yurtdışında tanıtımını yapmak, kayısı ile ilgili işleme tesisleri kurmak, kurulu bulunanlara iştirak etmek, desteklemektir.

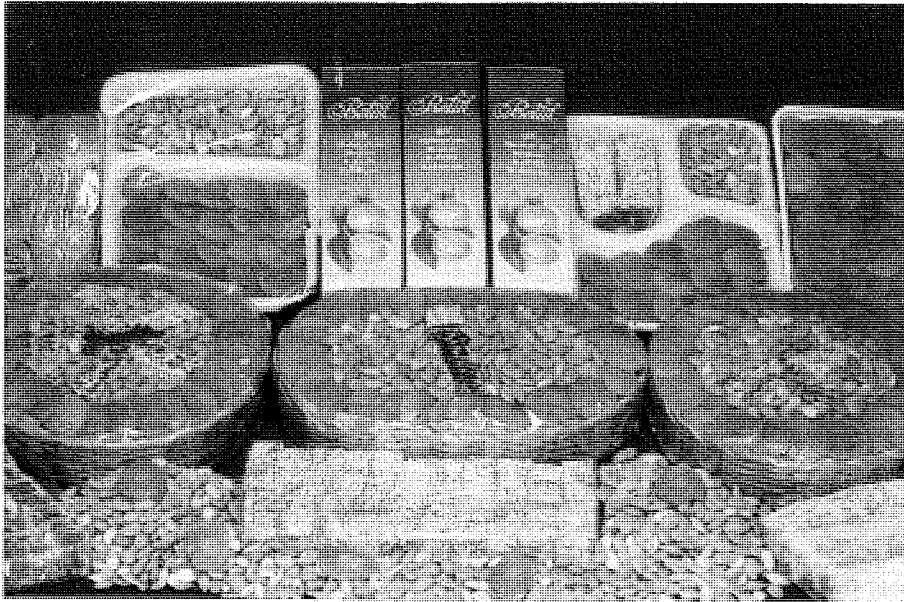
Vakfın Çalışmaları : Dokuz yıldır faaliyetlerini sürdüren vakfın bugüne kadar kayısı ile ilgili gerçekleştirdiği çalışmaların bir bölümü şöyle sıralanabilir;

Kayısı tatlıları yarışması tertiplenmesi ve ödüllendirilmesi, kaliteyi artırıcı mahiyette hasat brandaları ve hasat makinalarının vakıf finansmanı ile yaptırılarak Tarım İl Müdürlüğüyle müşterek düzenlenen demonstrasyonlarla çiftçilere tanıtımı.

Vakıf, kayısı yetiştiricisinin üretimini daha modern ekipmanlarla gerçekleştirmesini temin etmek, verim ve kaliteyi artırıcı bilgi ve

becerilerini geliştirmek için eğitici renkli, resimli poster, broşür, kitapçıklar vb. yayınladığı gibi tarlabası eğitimlerine de önem vermiş fidan dikiminden, meyve hasadına kadar olan her türlü sorunun çözümü için uyarıcı çalışmaları gerçekleştirmiştir.

Ihracatta çok önem taşıyan kükürt konusu ile ilgili olarak TÜBİTAK tarafından yapılan araştırmalar desteklenmiştir. Kayısının insan sağlığı ve beslenmesi açısından öneminin ülke

İşlenen kayılara bir örnek

genelinde geniş kitlelere anlatımı için TRT ile konu uzmanların yer aldığı programlar gerçekleştirilmiştir. Kayısı üreticisi, tüccarları ve ihracatçıları ile birlikte Türk Kültür ve sanatına da hizmet etmek düşüncesiyle Türkiye'de ilk defa birincisi 1992'de; ikincisi 1993'de olmak üzere vakıf organizasyonu ile TRT işbirliğiyle Türk Sanat Müziği Beste ve Güfte Yarışması yapılmış masraf ve ödüller üstlenilmiştir.

İlimizde ilk defa yapılan "I. Tarım Fuarı"nın organizasyonunda vakfımız yer almıştır.

Kayısı Festivali, bayram ve fuar etkinlikleri içerisinde yer alan Kayısı Panellerinin organizasyonlarında aktif görev yürütülmüştür.

TRT'nin 23 Nisan 1993'de gerçekleştirdiği Çocuk Şenliklerine iştirak eden 1200 misafir çocuğa kayısı ürünü ile İngilizce-Türkçe hazırlanmış kayısı tanıtım broşürü gönderilmiştir.

Yurtdışındaki fuarlara, organizasyon yapılan kuruluşlar aracılığıyla kayısı ürünü ve tanıtıcı broşürler gönderilerek teşhiri sağlanmıştır.

İki defa İGEME ile yapılan işbirliği ile yurtdışına yönelik tamamen İngilizce olarak hazırlanan broşürler bastırılıp dağıtılmıştır.

Vakıf halen Çavuşoğlu mahallesi, çevre yolu altında bulunan ve mülkiyeti Özel İdare'ye ait olan Vakıf merkezinde faaliyetini sürdürmektedir.

Kayısı Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi İnönü Üniversitesi

1995 yılı itibariyle yöre halkına hizmet verecek kalite kontrol laboratuvarı Fen - Edebiyat Fakültesi Kimya Bölüm imkanları kullanılarak kurulmuş ve aşağıdaki analizleri ISO 9000 standartlarına uygun olarak yapabilecek duruma getirilmiştir.

- SO2 tayini
- Sülfat, Sülfid tayini
- Aflatoksin tayini
- Nem tayini, kuru madde tayini
- Briks değeri

1995-1996 yılı itibariyle Fen - Ed. Fak. Kimya Bölümü, Mühendislik Fakültesi Kimya ve Gıda Mühendisliği Bölümleri ile işbirliği içerisinde, kayısı üzerine proje başlatılmış bulunmaktadır. Bu projenin kapsamı ve planı şu şekildedir:

1995 Yılı :

- İstimleme odası reorganizasyonu
- SO2 eldesi üzerine çalışmalar
- SO2 gazı kullanarak kükürtleme
- Yeni kükürtleme tekniklerinin geliştirilmesi

1996 Yılı :

- Kayısı tür ve olgunluğuna ve de kükürtleme miktarına göre vitamin değerlerinin araştırılması

- Kuru kayısı tür standardizasyonu

- Pestisit testi

- Toprak örneklerinde pestisit testi

- Yaprak örneklerinde pestisit testi

- Yaş kayısıda pestisit testi

- Kuru kayısıda pestisit testi

- Toprak, yaprak ve kayısı üzerinde iz element ve alkali element düzeylerinin türe ve kükürtleme tekniğine göre belirlenmesi

- Kayısı kütüphane ve dokümantasyon merkezinin kurulması

1997 Yılı :

- Malatya Bölgesinin kayısı haritasının çıkarılması

TÜBİTAK

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi Gıda ve Soğutma Teknolojileri Araştırma Bölümü

TÜBİTAK gerek Malatya'da gerekse Gebze'de kurum merkezinde Ticaret ve Sanayi Odası, Ticaret Borsası, Kayısı Vakfı ve diğer ilgili kuruluşlarla müştereken kayısı ile ilgili projeler yürütülmüştür. Kayısının besin değeri, muhtevası, kayıslardan elde edilebilecek ürünlerin tespiti bu çalışmalara örnektir.

TÜBİTAK, halen Alman Teknik İşbirliği Teşkilatı, Alman Tarım Birliği, Alman Tarımsal Servisler Şirketi, Türk Pazarlama Vakfı ve ilimizdeki kayısı konusunda çalışmaları olan kuruluşlarla müştereken "Seçilmiş Bazı Türk Tarım Ürünlerinin Kalitesinin İyileştirilmesi Projesi" kapsamında kayısların hasadı küçürülmesi, kurutulması, ambalajlanması, depolanması ve pazarlaması konularındaki çalışmayı ilimizde yürütmektedir.

MALATYA TİCARET VE SANAYİ ODASI BAŞKANLIĞI

Odamız gerek ilimizde-yöremizde, gerek ülkemiz genelinde ve uluslararası kayısı ile ilgili toplantı, konferans, sergi ve etkinlikleri yakından takip etmiş, elde edilen sonuçları üyelerine aktarmıştır. TSO olarak il dışından kayısı yetiştiriciliği konusunda uzmanlaşmış kişileri davet edip

üreticilerimizi ve pazarlamacılarımızı bilgilendirmiştir.

Başta Malatya Ticaret Gazetesi olmak üzere, yayımladığı kitaplarında kayısı konusu ağırlıklı olarak işlenilmiş, İstanbul'da 1994 yılında özel olarak düzenlenen "Malatya Kayısısından Yapılan Yemek ve Tatlılar Yarışması" sonuçlarını tarife ve uygulama yöntemlerini bir kitap halie getirerek bastırması ve geniş bir dağıtım kampanyası ile her kesime dağıtmıştır.

TÜBİTAK ile başlıbaşına işbirliğine girerek bilimsel araştırmalar sonucu kuru kayısıdan 22 çeşitte kayısı ürünü yaptırmıştır. Ayrıca Tübitak - Üniversite ve TSO olarak kayısının içerdiği vitamin değerleri ve insan sağlığına olan faydalarını tespit ettirmiştir.

Kuru kayısının tek tek ambalajlanarak çikolota gibi ikram edilmesi ve özel ambalajlar ile yurt içi ve yurt dışında hediye olarak değerlendirilmesi ile de tanıtımı sağlanmıştır. Özellikle yurt dışı gezilerinde üst düzey yöneticileri nezdinde tanıtımı üzerinde durulmuş ve olumlu sonuçlar alınmıştır.

Üreticiler ile olduğu gibi, ihracatçılar ile de yakından ilgilenilmiş "Kayısının İhracat Sorunları" üzerine geniş araştırmalar yaptırılmış ve bu konuda oldukça mesafe alınmıştır. Bütün bunları yaparken ilgili birimler ve kişiler ile sürekli bir diyalog içine girilmesine önem verilmiştir.

MALATYA TİCARET BORSASI BAŞKANLIĞI

Borsamız tarafından kayısı üreticisine kayısının bakımı ile ilgili olarak ilaçlama, kükürtleme ve nem oranının ayarlanmasını içeren küçük el ilanları ve bazı kurum ve kuruluşların da çabaları ile kayısı üreticisi el kitabı adı altında kitap ve broşürler bastırılmış, müstahsillere ve bağlı bulundukları köy muhtarlıklarına dağıtılmıştır.

Ayrıca kayısının hasattan önce, yani daha çiçek halinde iken değişen hava şartlarından etkilenmemesi için Borsamız Meteoroloji Müdürlüğünden günlük hava raporları alarak, oluşabilecek zararları ortadan kaldırmak için, müstahsillerimizi uyarmış ve gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamıştır.

Yine hasat döneminde kayısının zedelenmesi ve parçalanmasını önlemek için hasatın süngerli branda üzerine yapılması veya Ticaret Borsası tarafından yapılan kayısı toplama makinası ile yapılması müstahsillerimize duyurulmuştur.

Kayısı hasatının büyük bir titizlikle yapılması ihracatçı ülkelerin üzerinde durduğu önemli bir noktadır. Ayrıca ithalatçı ülkeler insan sağlığı açısından kükürt oranının % 0.2 (binde iki) ppm'in altında ve nem oranının % 20'ye göre ayarlanması gerektiğini vurgulayarak, düşük kükürt oranlı kuru kayısı talep etmektedirler.

Borsamız bu gibi sorunları ortadan kaldırmak

ve kayısının gerek iç piyasada gerekse de ihracatta yerini ve değerini bulması için her yıl el ilanlarıyla müstahsillerimize ve köy muhtarlıklarına duyurular yapmış, ayrıca son yıllarda Türk-Alman Teknik İşbirliği çerçevesinde kükürtleme ve kurutma konusunda geniş çaplı araştırmalar, denemeler yapmakta, her yıl TÜBİTAK'tan Alman uzmanlar ilimize gelerek çalışmalarını yürütmektedirler.

MALATYA ZİRAAT ODASI

1963 yılında kurularak faaliyete geçen oda yaklaşık 400 köyden 21.000 üyeye sahiptir.

Çiftçilerin, sosyo-kültürel, ekonomik ve hukuki açıdan temsili görevini yerine getiren yarı resmi bir kuruluş olan oda, zirai sorunları tespit ve kamuoyuna yansıtma uğraşı vermektedir.

Oda ve mensupları kayısı ile ilgili etkinliklerde (Sempozyum, panel, açık oturum, festival, bayram, fuar, vs) organizasyonlarda aktif görev almakta ayrıca Başkan düzeyinde konuşmacı olarak iştirak ederek sorunları ve çözüm önerilerini dile getirmektedir.

MALATYA DIŞ TİCARETTE STANDARDİZASYON DENETMENLİĞİ Kuru Kayısı İhracatı (Malatya)

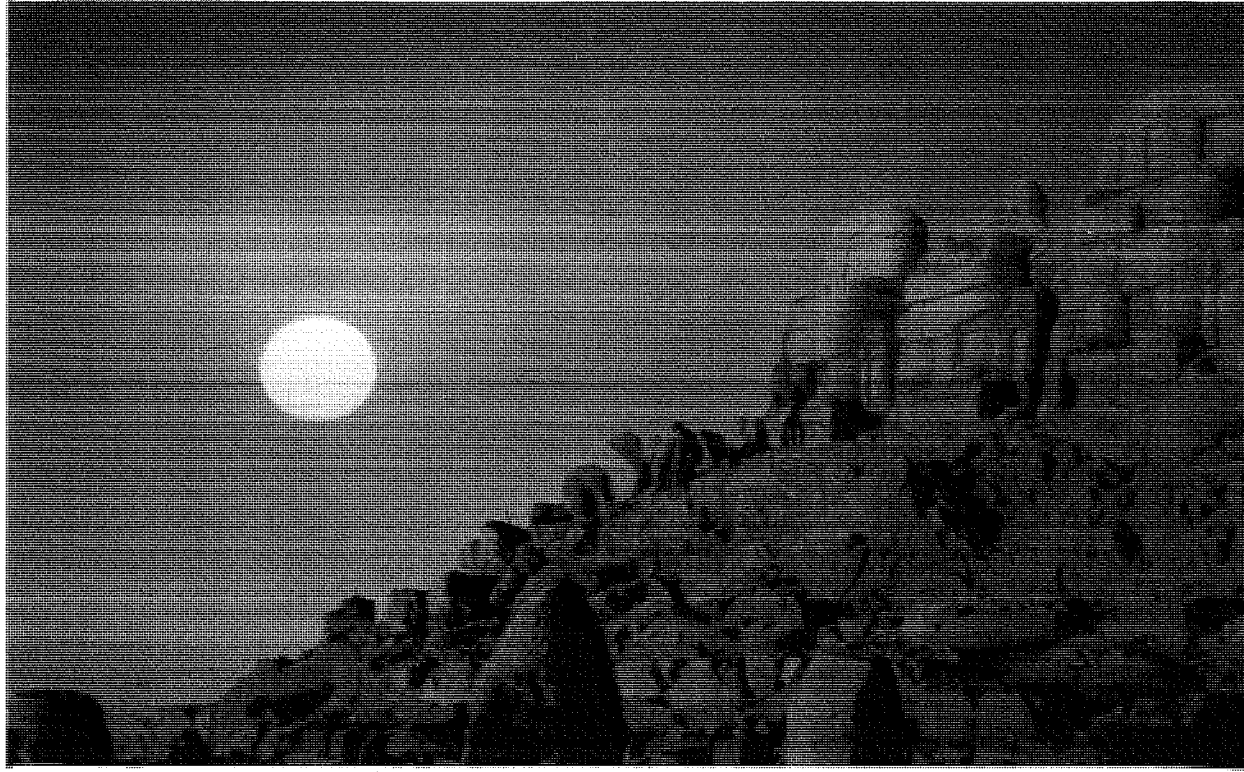
Ürün yılı	İhracat Dönemi (Mahsul Yılı)	Net (Kg)
1990	01 Ağustos 1990 31 Temmuz 1991.....	15.134.538
1991	01 Ağustos 1991 31 Temmuz 1992.....	17.016.612
1992	01 Ağustos 1992 31 Temmuz 1993.....	13.154.818
1993	01 Ağustos 1993 31 Temmuz 1994.....	17.803.001
1994	01 Ağustos 1994 31 Temmuz 1995.....	30.697.838

GÜNEYDOĞU ANADOLU İHRACATÇI BİRLİKLERİ MALATYA İRTİBAT BÜROSU

Malatya İrtibat Bürosu, 15.03.1987 tarihinde merkezi Mersin'de olan Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine bağlı olarak faaliyetlerine başlamıştır. İrtibat Bürosu, bağlı olduğu İhracatçı Birliklerinin görevlerini yerine getirir. Malatya İrtibat Bürosu, 01.01.1995 tarihinden itibaren merkezi Gaziantep'te olan Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birliklerine bağlanmıştır. 1987'de 400.000 ABD Doları ihracat yapan Malatya İrtibat Bürosu, her sene ihracatını artırarak 1994 yılında 42.176.547 ABD Doları'na yükseltmiştir.

SON ALTI YILLIK KURU KAYISI İHRACATI (Malatya)

Yıl	Kuru Kayısı (\$)
1989	2.028.140
1990	4.254.000
1991	7.636.382
1992	20.056.193
1993	24.677.215
1994	28.099.520

Güneşin batışı - Nemrut.

TURİZM

TURİZİM

Malatya'nın, Anadolu ile Mezopotamya arasında geçit veren yol güzergâhında olması, tarihin ilk çağlarından bu yana çeşitli medeniyetlerin, il ve çevresinde yaşamasına sebep olmuştur. Hitit, Asur, Med, Pers, Roma, Arap ve Bizans uygarlıkları Malatya'dan gelip geçmiş, son olarak Türkler bu bereketli topraklar üzerinde yerleşip, hüküm sürmeye başlamıştır.

Torosların devamı olan Beydağları'nın çevrelediği Malatya'yı kıvrımlarla bölen akarsular ve dağ eteklerinden çıkan kaynak sularının bolluğu, yörede meyva bahçelerinin ve ova içerisinde yeşil bir örtünün yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Malatya'da, turuncgiller ve muz gibi az sayıda meyvanın dışında, hemen hemen bütün meyvalar yetişmektedir. Dünyaca ünlü kaysısından kirazına, elmasından armuduna kadar her meyveyi yetiştirmek ve taze bulup yemek mümkündür. İşte Malatya'nın bu doğal güzelliği, topraklarının verimliliği ve tarihsel dokusunun yanı sıra, şehire 100 km. mesafedeki Nemrut Dağı'na bağlantısı turizm çekiciliğini arttırmaktadır.

DOĞAL GÜZELLEİKLER VE MESİRE YERLERİ

Orduzu Pınarbaşı

Orduzu Pınarbaşı, Malatya merkezinde adı en çok bilinen mesire yeridir. Malatya-Elazığ karayolu üzerinde, merkeze 5 km. mesafede Bahçebaşı (Orduzu) semtinde kaynak sularının önüne set çekilerek bir gölet oluşturulmuştur. Yamaçları çam ağaçlarıyla çevrili olan bu yer yaz aylarında şehir halkının dinlenme yeridir. Yazın sıcak günleri Malatyalılar ve zaman zaman da dışarıdan gelenler Pınarbaşı'na akın eder ve göl kenarında piknik yapıp dinlenirler. Yazlık gazinolar, Malatya Belediyesi tarafından göl kenarında yaptırılan dinlenme tesisleri ve Mişmiş park'ta inşa edilen Kayısı Fuarı alanı Orduzu Pınarbaşı'nı, kentimizin en gözde dinlenme alanı haline getirmiştir. Ayrıca, yörenin güzelliği ve sakinliği göz önüne alınarak, buraya Malatyaspor Kulübü, Spor Kompleksi ve yüzme havuzu yaptırmıştır. Futbolda kentimizi temsil eden Malatyaspor, yıl boyunca söz konusu tesislerden yararlanır. Kompleksteki çim saha, Malatyaspor tarafından antrenman alanı olarak kullanılırken, toprak saha amatör takımların

hizmetindedir. Ek olarak, açık yüzme havuzu yaz aylarında yüzme müsabakalarına sahne olduğu gibi, halkın kullanımına da sunulur.

Horata

İl merkezine 5 km. mesafedeki Konak Kasabası'nda, Beydağı'nın eteklerinde çıkan Horata suyunun çevresinde bir mesire yeridir. Yaz aylarında kent merkezinden Horata'ya akın eden Malatya halkı, durgun, temiz ve soğuk suların yanında dinlenme fırsatı bulmaktadır.

Gündüzbey

Malatya'ya 8 km. uzaklıktaki Yeşilyurt İlçesi'nin kasabası olan Gündüzbey, Derme Deresi'nin kaynak yeridir. Yeşile bezeli doğal güzellik, suyun bolluğu ve kasabanın sakinliği halkın ilgisini çeker ve yaz aylarında ziyaretçi akınına uğrar. Kasaba içindeki ve yakınındaki parkların yanı sıra, Kapılık adıyla bilinen mevki görülmeye ve dinlenmeye değer yerler arasındadır.

Davullu Pınar

Yeşilyurt ilçe merkezine 2 km. mesafedeki Taftacık mevkiinde kaynak sularının kayaların arasından çıkıp dereye karıştığı bir dinlenme yeridir.

İnek Pınarı

Yeşilyurt İlçesindeki İnek Çayı'nın kaynağındadır. İlçeye 5 km. mesafede, Kadir Uşağı köyüne giden yol üzerindeki, Altmalı mevkiindedir. Doğal güzelliği, sakinliği ve yöredeki meyva bahçelerinin bolluğu, İnek Pınarı'nı görülmeye değer kılar. İnek Pınarı, yaz aylarında ilçedeki vazgeçilmez piknik yerlerinden biridir.

Sürgü - Takaz

Doğanşehir İlçesi'nin, Sürgü Kasabası'nda kaynak sularının çıktığı Sürgü Vadisinde yer alır. Malatya'ya 70 km. mesafededir. Asfalt yol ile ulaşılan mesire yeri bol, temiz ve soğuk sulu Takaz kaynağının oluşturduğu doğal bir akvaryum görünümünde olup, alabalık üretme tesisleri de bulunmaktadır.

Sürgü-Takaz, halkın, piknik için ilgisini çekerken, yöreyi ziyaret edenler, lezzetli alabalıkların tadına bakmaktan geri kalmazlar.

Sulu Mağara

Doğanşehir İlçesi, Polat Kasabası'na 6 km. mesafede olup, mağara içerisinde sarkıt ve dijitler mevcuttur. Görülmeye değer doğal bir mağaradır.

Günpınar Şelalesi

Darende İlçesi'nin 10 km. batısındadır. Günpınar Çayı, kaynağından çıktıktan sonra kayalar arasında oldukça yüksek bir düşüş yapar. Şelalenin çıkardığı ses, toz halinde çevreye yayılan su zerreciklerinin kayalar üzerinde akışı izlenmeye değer görüntüler ortaya çıkarır. Şelalenin çevresini kaplayan ağaçlar, Günpınar'ın görünümünü daha da muhteşem hale getirir. Şelale, her yıl çok sayıda ziyaretçinin akınına uğramaktadır. Günpınar'ın çevre düzenlemesi Özel İdarece yaptırıldıktan sonra, şelalenin cazibesi daha da artmış bulunmaktadır.

Somuncu Baba ve Çevresi

Darende İlçesi, eski Darende mevkiinde yer alan Somuncu Baba Camii önünde bulunan balıklı havuzu, balıkların çıktığı kuyu ile, caminin hemen yanında akan Tohma suyunun geçtiği vadi ve Tohma kenarındaki Kudret hamamı görülmeye değer yerlerdir.

Yukarıda sayılanların dışında, Arguvan ilçe merkezine 10 km. uzaklıktaki Kızık Köyü'nde bulunan, Balıklı Çeşme ile Bemara Çayı'nın geçtiği yeşilliklerle örtülü vadi, ilçenin 3 km. uzağındaki Dolaylı Mahallesi'nde Büyük Bağ adındaki su başı ile Gürge Köyü'ndeki Deliklitaş Arguvan İlçesi'nin; Güzelyurt, Ilıcak, Uğurpınar, Şıp Şıp, Zurbahan ve Yücekaya Hekimhan ilçesinin mesire yerleridir.

SAĞLIK (İÇME VE KAPLICA) VE DAĞ TURİZMİ İMKANLARI

İspendere İçmesi

Malatya-Elazığ yolu üzerinde Malatya'nın 28 km. doğusunda İspendere köyündedir. İç-

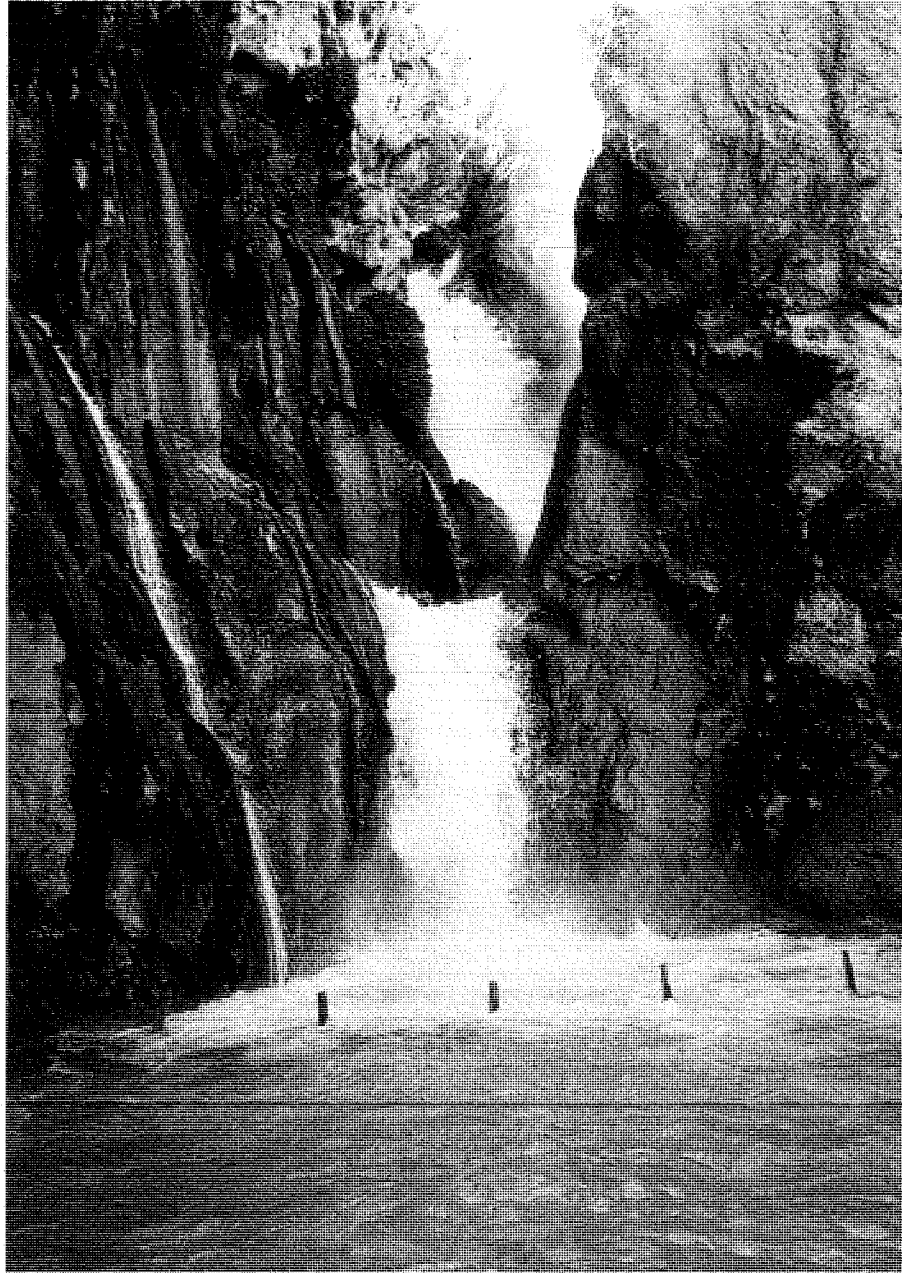
me, ağaçlar arasında açık bir alanda olup, üç kaynaktan çıkan su hem içme, hem de banyo yapma amaçlı kullanılmaktadır. Suyu; sindirim sistemi, idrar yolları ve karaciğer hastalıklarına iyi gelmektedir. İl Özel İdaresince yaptırılan bir motel ve gazinosu mevcuttur.

Balaban İçmesi

Darende İlçesi, Balaban bucağına 1 km. uzaklıktadır. Mide, böbrek rahatsızlıkları ve cilt hastalıklarına iyi gelmektedir.

Harap Şehir İçmesi

Doğanşehir ilçesindeki bu içmenin suyu, idrar yolları hastalıkları ve böbrek rahatsızlıklarına iyi gelmektedir.

Günpınar Şelalesi - Darende.

AV TURİZMİ VE BALIKÇILIK

Malatya'da kara avcılığının yanı sıra, Karakaya Baraj Gölünde su ürünlerinin yetiştirilmesi, balıkçılığın gelişmesini sağlamıştır. Kara avcılığı, keklik avına dayanır. İlin her bölgesinde dağlık ve meşelik kesimlerdeki kekliklerin bilinçsizce avlanması, bu hayvanın sayısında azalmaya yol açmıştır. Arapgir ve Pütürge ilçesinde yaban domuzu ve tavşan avlanması da yapılmaktadır.

Su avcılığı için Fırat Nehri, Tohma Çayı ve Karakaya Baraj Gölü'nden yararlanılmaktadır. Söz konusu yerlerdeki avcılık, yöre insanına ekonomik katkı sağlamaktadır.

Gençlik, Spor ve Kongre Turizmi

Amatör spor ve halk oyunları çalışmalarının yoğunlaşması, bölge ve Türkiye birinciliklerinin zaman zaman Malatya'da yapılması gençlik turizmine hareket katmaktadır.

Ayrıca, İnönü Üniversitesi'nce 22-24 Ekim tarihleri arasında düzenlenen "Battal Gazi Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu" ilde kongre turizmine katkıda bulunmaktadır.

MALATYA'DA BELİRLİ GÜNLER

Türkiye çapında kutlanan belirli günlerin yanı sıra, Atatürk'ün Malatya'ya ilk gelişinin kutlanması 13 Şubat, II. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ölüm yıldönümü nedeniyle yapılan anma töreni 25 Aralık, Malatya Kayısı Bayramı ve Fuarı 17-31 Temmuz, Arapgir ilçesi Bağbozumu Şenlikleri Eylül ayının ilk haftası, Yeşilyurt Kiraz Festivali 17-18 Haziran, Akçadağ Kültür ve Sanat Şenlikleri Eylül ayında ve çilek hasat mevsimi Kale ilçesinde de "En iyi Çilek Üretimi" yarışmaları düzenlenmektedir.

YÖRENİN DİĞER ÇEKİCİLİKLERİ

Kent ve ilçelerinin doğal güzelliğinin yanı sıra, kültürel ve tarihsel eserler ile bazı yerler, turistik açıdan öneme sahiptir ve ilgi çeker. Ancak şu bir gerçektir ki, ülkemize her yıl önemli bir girdi sağlayan turizm sektöründe Malatya adına ilginin kaynağı -tartışılmaz biçimde- Nemrut Dağı ve bu dağdaki açık hava mabedinde sergilenen eserlerdir. Nemrut'u Battalgazi İlçesi'ndeki eserler izler.

NEMRUT DAĞI

"Dünyanın 8. Harikası" nitelemesini hakeden Nemrut Dağı, Commagene Kralı I. Antiochos tarafından yaptırılmış bir açık hava mabedidir. Mabedde yer alan tanrı heykelleri ve kralın anıt mezarı olduğu tahmin edilen tümülüsün bulunduğu Nemrut Dağı, Malatya-ve Adıyaman il sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Güneydoğu Torosların (Tümülüsle birlikte 2.150 metre) en yüksek noktası olarak kabul edilen zirvedeki arkeolojik kalıntılar, sadece ülkemiz bazında değil, dünya bazında da büyük öneme sahiptir. 1960'lı yıllara kadar zirveye herhangi bir motorlu araçla ulaşmak mümkün değildi. O yıllara dek Nemrut'a ancak yürüyerek veya at sırtında ulaşmak mümkündü. Sonraları, Malatya ve Adıyaman tarafından ayrı ayrı, yapılan yollar, zirveye minibüs, taksi gibi araçlarla ulaşmayı mümkün kıldı.

Tümülüsün yapımıyla oluşturulmuş 50 metre yüksekliğindeki tepe, onlarca kilometre uzaktan bile görülebilir. Uzaktan bakıldığında tepe, ucu sivriltilmiş bir kalem ucu görüntüsü vermektedir. Bu tepenin altında kral ve yakınlarının mezar odaları ile hazinenin olduğu ortaya atılmışsa da, şimdiye kadar yapılan çalışmalarda henüz böyle bir şeye rastlanmamıştır. Tümülüs, baş ve kafa büyüklüğündeki taşlarla kapatılmıştır. Taban yarıçapı 1.50 metre olan tepeyle birlikte, Nemrut Dağı 2.150 metreye kadar yükselir.

Nemrut Dağı'na Mayıs ve Kasım ayları arasında ulaşılabilir. Diğer aylarda, yöreye özgü iklim koşulları ve coğrafya nedeniyle, dağa gidilmez. Bu aylarda karla dolu yollar ve dağlar geçite izin vermez. Dağın eteğinde Malatya Valiliğince yaptırılan 40 yataklı Güneş Otel, ziyaretçilere turizm sezonu boyunca hizmet verir.

Nemrut Dağı, sadece heykeller ve röliyefleri görmek için ziyaret edilmez. Güneşin doğuşu ve batışı, yörenin diğer çekiciliğidir. Akşam bulutların arasında yavaş yavaş kaybolan, sabah ise tersini yaparak yükselen güneş, izleyicilere unutulmaz dakikalar yaşatır ve karelerce film harcatır. Acele etmeden, yavaş yavaş yüzünü gösteren güneşin ışıkları çevresinde, aylara göre değişen, renk cümbüşleri oluşur. Bazen inanılmaz güzellikteki rengin adı mor olur, bazen kırmızı, bazen de menekşe... Gece vakti, güneş battıktan sonra, bu kez ay sahneye çıkar. Eğer ay yüzünü tamamıyla

gösterdiği bir dönemde ise, yani dolunaysa, zirveden bakarak Adıyaman, Malatya, G. Antep, Diyarbakır ve Ş.Urfa'yı kıvrıla kıvrıla kateden Fırat'ı seyretmek apayrı bir zevktir.

M.Ö. I. yüzyılda Commagene Krallığı'na hükmetmiş, I. Antiochos tarafından yaptırılan heykeller, tanrıları simgeler. Nemrut'un kalıntıları yapımından sonra, yüzyıllar boyu yalnızlığa terk edilmişlerdir. Sadece Dutluca, Harik, Gerger, Pütürge gibi yörelerden gelen avcılar ve çobanlar haberdar olabilmişler ve bunlar, günümüzden yaklaşık 150 yıl önce askeri amaçlarla yöreyi gezen, Prusyalı subaylar Helmut ile Moltke'yi kalıntılardan haberdar etmişlerdir. Sonrasında Nemrut Dağı zirvesindeki heykel başlarından tüm dünya haberdar olmuş, araştırmalar, kazılar birbirini izlemiş, Nemrut ile ilgili bir yığın bilgi ortaya çıkarılmıştır.

Zirvedeki Arkeolojik Eserler

Törenler için kullanılan yol, zirveye günden ulaşır. Platformlar kuzey, batı ve doğu'da yapılmıştır. Zirveye kadar gelip aracınızdan indiğinizde, zirveye doğu, batı ve kuzeyden ulaşabilirsiniz. Batı ve doğu platformlarında yan yana konulmuş tahtlar bulunur. Yıllar önce tahtların üzerinde Kral Antiochos ve tanrıların heykelleri bulunmaktaydı. Sonrasında heykeller tahtlarla birlikte

yıkıldı. Ayrıca, geriye kalan başlar koptu.

Heykeller birbirinin üzerine konulmuş sekiz mermer bloğundan oluşur. İlk iki blok baş, üçüncüsü omuz, dördüncüsü bel ve göğüs, beşincisi kalça, altıncısı baldır ve taht, yedincisi ayak ve baldırın arka bölümleri ve son olarak sekizincisi tahtların ayağıdır.

Heykellerin ve tahtların yapımında kullanılan beyaz mermerler 30 km. mesafedeki Gerger'den, röliyeşlerin yapımında kullanılan siyah mermerler ise 5 km. uzaklıktaki Karabela'dan getirilmiştir. Heykeller doğu ve batı platformlarında simetrik olarak yan yana dizilmişlerdir. Bu heykeller şunlardır:

Herkül: Yunan Mitolojisinde yarı insan-yarı tanrı bir karakter.

Artragenes: Mitolojide savaş tanrısı.

Ares: Pers tanrısı.

Kral I. Antiochos: Kral kendisini tanrı sayardı. Bu nedenle heykelini eril ve dişiş tanrı heykellerinin arasına koydurdu.

Zeus-Oramasdes (Ahuramazda): Bu tanrı, Pers ve Yunan uygarlıklarındaki belli başlı bütün tanrıları sembolize eder. Bu heykelin başı, en büyük Zeus heykel başlarından biri olarak bilinir.

Fortuna: Şans ve kader tanrıçası. Bu heykelin başı sebze ve meyve figürleriyle süslenmiştir.

Mesire yerlerinden Orduzu - Pınarbaşı.

Apollo: Mitra, Helio ve Hermes karışımı güneş tanrısı.

Bunların yanı sıra, heykellerin hemen yanında kartal ve aslan heykelleri mevcuttur. İnaniş'e göre, kartal gökyüzünden, aslan ise yeryüzünden gelecek tehlikeleri savuşturacaktı.

Ayrıca, güney platformda Pers Kralı Darius'a ait bir portre bulundu. Kralın annesine mi, yoksa karısına mı ait olduğu belirlenemeyen bir portre de doğu platformda bulundu. Antiochos'un anne tarafından Büyük İskender'e, baba tarafından Darius'a dayandığı söylenir. Bu yüzden heykellerin tamamında Pers ve Yunan etkileri gözlenir. Bazı tanrı başları taçla süslenmiştir.

Kitabeler

Heykellerin önünde birer kitabe vardır. Kitabelerde 5 cm. uzunluğunda Pers ve Yunan dilinden yazılara rastlanır. Bunlar Kralın doğum gününü, başarılarını ve yasalarını anlatır. Bir kitabede Antiochos, "dinine bağlı olduğunu göstermek için bütün bunları yaptırdığını ve bu kutsal huzur tören yerinin zaman içerisinde asla zarar görmeyeceğini" anlatırken, bir başkasında "halkının doğum günlerinde buraya gelip dans etmesini" ister.

Röliyeşler

Zirvede ilginç denebilecek röliyeşler (kabartma) de mevcuttur. Bazıları kralın tanrılarla el sıkışmasını gösterir. Tanrılarla el sıkışma ve aslan heykelleri Hitit etkisinin varlığını gösterir. Özellikle, kuzey platformunda birçok aslan ve kartal heykeli vardı.

Boyutları 1.75 X 2.40 olan aslan kabartmaları tarihteki en eski burçlardan biri olarak kabul edilir. Göğüs ve çene arasında bir hilal, 19 yıldız ve vücudun değişik bölgelerinde üç Yunanca harf (Jüpiter, Merkür ve Mars'ı simgeleyen) vardır. Başlangıçta bu sembollerin anlamı bilinmiyordu. Brown Üniversitesi'nden Otto Nongrtower, uzun araştırmalar sonrası, kabartmaların esrarını çözdü. Ona göre, M.Ö. 62 yılını gösteren bu semboller, Kral Antiochos'un tahta çıktığı ve tapınağı bu tarihte yaptırmaya başladığını gösteriyordu.

Yurarıda, hakkında özet bilgi verilen Nemrut Dağı, günümüzde birçok turistin ilgisini çekmektedir. Mart ayından başlayarak Nemrut'a Malatya'dan ulaşmak mümkündür. Malatya-Nemrut arasındaki Pütürge ilçesi üzerinden giden yol, Mart ayında dağa 10 km. mesafedeki Büyüköz köyüne kadar ulaşır.

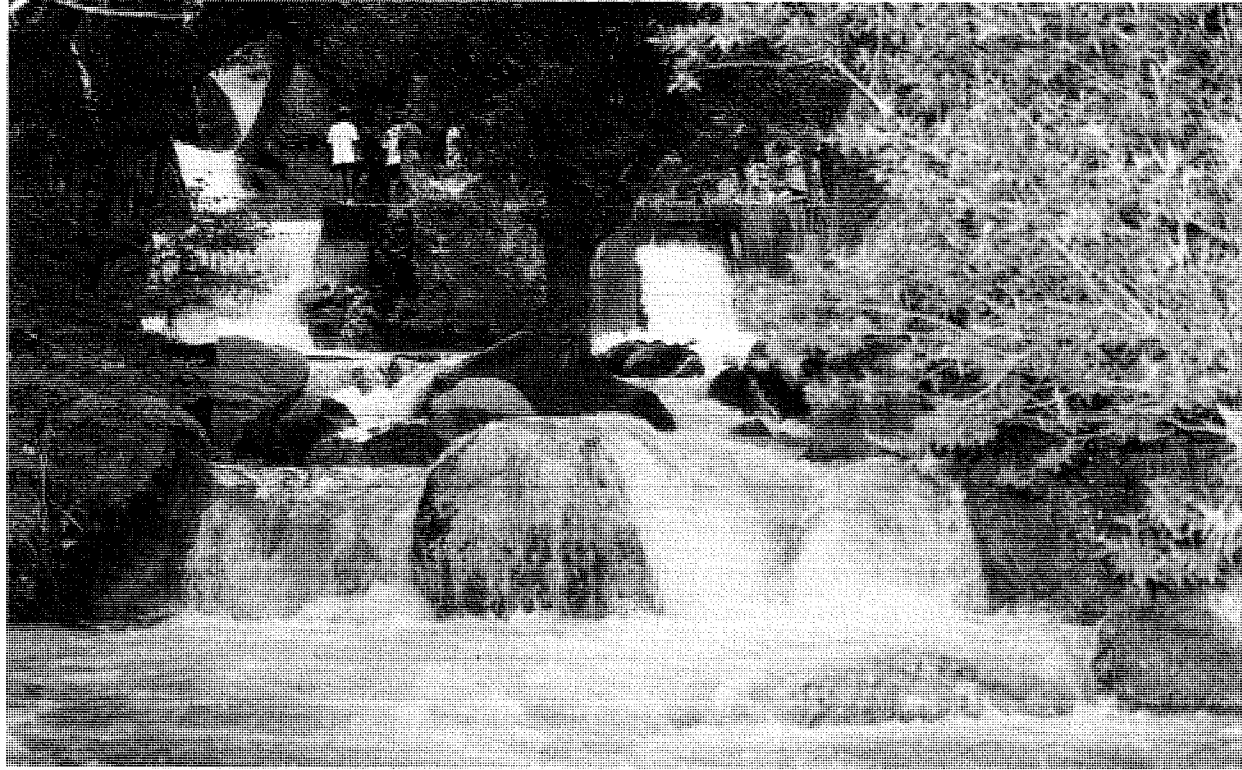
Büyüköz'e kadar araçla gelen turistler, yollarına at sırtında devam ederler. Çünkü, yol halen karla kaplıdır. Nisan ayından başlayarak Nemrut Dağı'nın girişine kadar gitmek - Malatya tarafından- sorun değildir. Kasım ayına kadar Nemrut için ziyaretçi akını başlamıştır. Avustralya ve Yeni Zelanda'dan tutun Avrupa ülkelerine kadar, hatta haritada gösterilmesi güç, ismini çoğu kimsenin bilmediği ülkelerden bile turist gelmiştir. (Örneğin, 1995 yılında Makao'dan ziyaretçi gelmiştir. Bu ülke, Çin'in güneyinde, Hong-Kong'a yakındır).

Nemrut en yoğun ilgiyi, gezip-görmeyi adeta meslek haline getirmiş, kendilerine "back-packer" denen sırt çantalı turistlerden görür. Yanlarına gezdikleri ülkelerle ilgili bilgilerin yer aldığı kitaplardan tutun çadır malzemelerine kadar herşeyi alan bu tür turistler, Turizm İl Müdürlüğü'nün öncülük ettiği "organize turlar" sayesinde Nemrut'a gider ve dönerler. Seyahat acentalarının organize ettiği gruplara dahil olan turistler, back-packer'lar kadar yoğun sayıda gelmezler. Turistler Nemrut ziyaretlerinden ve Malatya'da gördükleri konukseverlik ve ilgileden o kadar memnun kalırlar ki; bugün Avrupa'da yayınlanan birçok rehber kitapta kentimizden övgüyle bahsedilmekte, turistlerin Nemrut ziyareti için Malatya'yı tercih etmeleri önerilmektedir. Bu "memnun ayrılan bir turist bin turist demektir" sloganının çarpıcı örneklerinden sadece bir tanesidir.

Battalgazi (Eskimalatya) İlçesi

Malatya'da turizmin ilgi odaklarından bir tanesi de Battalgazi ilçesinde yer alan eserlerdir. Bilindiği gibi Battalgazi halk arasında "Eskimalatya" adıyla anılmaktadır. Kuşkusuz bu tanımlama yersiz değildir. Roma döneminden 1838 yılına kadar Malatya halkı kent merkezi olarak bugünkü Battalgazi İlçesini seçti, "Aspuzu Bağları" denen günümüz Malatyası yazlık olarak kullanıldı. Söz konusu tarihte yapılan Nizip Savaşı nedeniyle Doğu Anadolu Kuvvetleri Komutanı Hafız Ahmet Paşa, orduyu Elazığ'dan boş olan Eskimalatya'ya getirdi. Aspuzu'ya yazlık için giden halk, ordu Eskimalatya'da kışlayınca dönemedi ve binaların tahtalarına kadar yakarak kente büyük zarar verdi. Böylece Yeni Malatya kentinin temelleri atılmış oldu. Malatya halkı, tarihin çeşitli dönemleri değişik uygarlıkların hükmü altında yaşarken, Eskimalatya'da çeşitli eserler inşa edildi.

Ulu Camii ve Silahtar Mustafa Paşa Ker-

Bir başka mesire yeri.

vansarayı bunlardan en önemlileridir. Cami-i Kebir olarak da anılan Ulu Camii ilk kez 7. yüzyılda Araplar tarafından yaptırılmıştır. Türkiye'de yaptırılan ilk camii olduğu sanılmaktadır. 1224 yılında Selçuklu Emiri Sabahattin İlyas tarafından yeniden yaptırılmış, Memluk ve Osmanlılar döneminde onarılmıştır. Cumhuriyet döneminde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce de onarımı yaptırılmıştır. Camii süsleme sanatının güzel örneklerine sahiptir. Kapı kemeri, büyük kubbe ve kasnağındaki işlemeli taş oyma motifleri, beyaz, siyah, lacivert, yeşil ve firuze renkli çini mozaikler ilgi çekicidir.

Eski Malatya'da turistlerin ilgisini çeken diğer eser Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı'dır. 1632 yılında Silahtar Bosnalı Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Karakaya Baraj Gölü

Büyük bir bölümü Malatya sınırları içinde kalan Karakaya Barajı Göl alanı'nda, Malatya Valiliğince Kırkgöz Köprü mevkiinde yaptırılan turistik tesisler ve feribot işletmesi çalışmaları ile ilde göl turizmine canlılık katılmıştır. 1993 yılından başlayarak Valilik, mahalli imkânları kullanmak suretiyle, Kırkgöz körüsünden başlamak üzere Kömürhan karayolu körüsüne kadar devam eden kıyı boyunca

ca bir sahil yolunun yapımı çalışmalarına başlamıştır. Bunun dışında, baraj kıyısında Turizm Bakanlığınca Turizm Geliştirme Planları yapılmış olup, arazi mülkiyet tesbiti gerçekleştirilmiştir.

ULAŞIM

Malatya, hava yolu ile Ankara ve İstanbul'a, kara ve demir yolları ile ülkemizin bütün illerine doğrudan bağlıdır. İl merkezine 30 km. uzaklıktaki Erhaç Havaalanı'ndan, THY'nın belirlediği yaz ve kış tarifelerine göre, Ankara ve İstanbul'a uçak seferleri yapılmaktadır. Asfalt yollarla, başta büyük kentler olmak üzere, yurdun dört bir yanına düzenli otobüs seferleri vardır. Ayrıca, Malatya, demiryolu ile çevre illere ve diğer bölgelere bağlanmıştır.

Alışveriş İmkânları

Dünyanın en lezzetli kayısısını yetiştiren Malatya'da kayısı işletme tesisleri oldukça yaygındır. Kayısı, modern tesislerde işlenerek dış ülkelere satılmaktadır. Kayısıyı, Malatya içindeki dükkân ve pazarlardan temin etmek mümkündür. Ayrıca, Bakırcılar Çarşısı, Halı-cılar Pazarı, Atatürk Caddesi, İnönü Caddesi, Millî Egemenlik Caddesi ve Fuzûlî Caddesi önemli alışveriş merkezleridir.

İKLİMİ

Malatya ilinde genellikle karasal iklim şartları hakimdir. İlde yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve sert geçmektedir. Ancak, Malatya ovasında Akdeniz iklimine yakın bir iklim tipi gözlenmektedir.

İklim Verileri

Ortalama Sıcaklık	: 13.6 C
En yüksek Sıcaklık	: 41.8 C
En düşük Sıcaklık	: -25.1C
Ortalama Donlu Gün Sayısı	: 74.9 gün
Ortalama Nisbi Nem Oranı	: % 54
Ortalama Açık Gün Sayısı	: 137.7 gün
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	: 87.9 gün
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 74.1 gün
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 34 gün
Yıllık Ortalama Yağış Miktarı	: 387.4 mm
Günlük En Çok Yağış Miktarı	: 52.6 mm
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı	: 67 cm

Hakim Rüzgâr Yönü	: SW
En Hızlı Rüzgâr Yönü ve Hızı	: N 33.6
Ortalama Güneşlenme Süresi	: 7.4 S/dk

SOSYAL YAPI

SOSYAL YAPI

Malatya'nın sosyal yapısı, bütün özellikleri ile Türkiye sosyal yapısının küçük bir örneğidir. İl'in, Doğu, Güneydoğu, Güney ve Orta Anadolu bölgelerinin hemen hemen kesişme noktasında bulunması nedeniyle sosyal yapısı çeşitlilik ve zenginlik gösterir.

Yukarı Fırat havzasında yer alan Malatya, ülke yüzölçümünün %1.6'sı olan 12.313. Km2 alanı ile Türkiye'nin en geniş 22. ilidir. Malatya nüfusu ile (702.055) Doğu Anadolu Bölgesi'nin en kalabalık iki ilinden birisidir. İl'in nüfus yoğunluğu 57 kişi/Km2 dir. Ekonomik ve sosyal yönden çok geniş bir etki alanı bulunması, nüfus üzerinde etkili olmaktadır.

İl nüfusunun gelişimi 1927 sayımından başlayarak değerlendirildiğinde düzenli bir gelişmenin olmadığı, zaman zaman da azalmalar olduğu görülmektedir. 1935'de %036.71 olan nüfus artış oranı, sonraki yıllarda %04.81'e düşmüştür. 1950'de nüfus artış oranı %024.11'e çıkmıştır. Nüfusu 1954'de Adıyaman'ın il olarak ayrılması, Kemaliye İlçesinin Erzincan'a bağlanması ile %068.79 oranında azalmıştır. Sonraki yıllarda artış devam etmiş ve 1985-1990 yılları arasında (95.059) yıllık nüfus oranı %010.60 olmuştur. Nüfus dalgalanmaları ile ilde yaşayanların sayısı sayımdan sayıma değişerek, 1927'de 305.738 iken

1935'te 410.162, 1950'de 483.568, 1955'de 342.835 ve 1990'da ise 702.055 kişiye ulaşmıştır.

1927'de toplam nüfusun %84.8'i (259.315) köylerde, %15.2'si (45.570) şehirlerde yaşamaktaydı. Bu oran 1990 yılına kadar değişerek şehir nüfusunda belirli artışlar meydana gelmiştir. Bu gün il nüfusunun %54.1'i (309.188) şehirlerde, % 45.9'u (322.867) köylerde yaşamaktadır. Toplam nüfus artışı, şehir ve köy açısından değerlendirildiğinde şehir nüfusunda yıllık artış oranının %041.83 (75.565)'e ulaştığı görülürken, köylerde %020.7 (35.319) azalma olduğu belirlenmiştir. Bunun önemli nedenlerinden biri ilimizde yapılan baraj gölü altında kalan köylü ailelerinin şehirlere yerleşmesi, diğer bir nedeni de Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerindeki terör nedeniyle meydana gelen göçlerdir.

Şehir nüfusunun en hızlı arttığı dönem 1955-1960 yılları arası olmuştur. Tarımın makinalaşması ile köylerde işgücü fazlalığı doğmuş ve şehire göç hızlanmıştır. Malatya'dan öteki illere gidenlerin önemli bir bölümü İstanbul'a yerleşmektedir. Ankara, İzmir, Adana, Mersin gibi büyük şehirler ikinci sırayı almaktadır. Malatya şehrine ilin bütün ilçeleri ile, Adıyaman'ın Gölbaşı ve Çelikhan; Elazığ'ın Ağın, Baskil, Palu ve Keban; Erzincan'ın Kemaliye; Kahramanmaraş'ın Afşin ve

İlçelere Göre Şehir ve Köy Nüfusları

İlçeler	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Toplam	Oranı %
Merkez İlçe	281.776	55.225	333.001	47.5
Akçadağ	10.839	40.387	51.226	7.3
Arapgir	10.420	10.255	20.675	2.9
Arguvan	1.827	12.080	13.907	2.1
Battalgazi	14.994	11.671	26.665	3.8
Darende	11.488	37.124	48.612	6.9
Doğanşehir	11.046	37.150	48.194	6.8
Doğanyol	3.723	7.755	11.478	1.6
Hekimhan	13.612	28.885	42.467	6.0
Kale	818	7.746	8.564	1.3
Kuluncak	2.240	12.138	14.378	2.1
Pütürge	4.359	30.960	35.319	5.0
Yazıhan	2.862	13.356	16.218	2.3
Yeşilyurt	9.184	22.165	31.349	4.4
TOPLAM	379.188	322.867	702.055	100

Elbistan ilçelerinden gelenler olmaktadır.

Nüfusun Yıllara Göre Gelişimi

Yıllar	Malatya Şehir Nüfusu	Malatya İl Nüfusu
1927	46 470	305 785
1935	71.082	410.162
1940	78.423	418.473
1945	83.130	428.660
1950	96.054	483.568
1955	90.882	342.835
1960	120.478	394.172
1965	147.040	452.624
1970	179.647	510.979
1975	215.250	575.558
1980	241.560	606.996
1985	307.623	665.809
1990	379.188	702.055

1980'li yıllarda şehire göç edenler ise çoğunlukla kamu yönetimi ve savunma hizmetlerinde çalışan memur ve askerlerdir. Başta şehir merkezi olmak üzere öteki iskan alanlarına kısa süreli yerleşmelerin en önemli nedeni ikinci ordu merkezinin Konya'dan Malatya'ya kaydırılmasıdır. Şehir merkezine gelen üçüncü grup ise kayısı, elma, meyve, şeker pancarı gibi sanayi bitkilerinin hasadında çalışmak üzere kısa sürelerde gelen mevsimlik işçilerdir.

Malatya Torosların akarsularla parçalandığı bir alanda yer aldığından nüfus 1000 metreden daha yüksek ovalara ve akarsu boylarında yoğunlaşmıştır. İl nüfusunun % 47.5'i Malatya ovasına yayılan merkez ilçede yaşamaktadır.

Coğrafi yapı nedeniyle kuru tarım yapılan tarlalara sürekli bakım için gidilmesi gerekmediğinden insanların bir arada yaşadığı toplu köyler ortaya çıkmıştır. Malatya köylerinin % 84.7'sini teşkil eden toplu köylere kamu hizmet-

leri daha kolay götürülmektedir. Sulu tarım uygulaması nedeniyle her an tarım alanında bulunulması zorunlu olan dağınık bir yerleşim özelliği gösteren köyler, Malatya'da % 15.3 oranındadır. Bu tip köylerde sosyal dayanışma zayıf olup, aileler köy alanından ve komşularından uzakta yaşamaktadır. Bu tip köylere hizmet götürülmesi zor olmaktadır.

Malatya'nın kırsal alanlardaki nüfus dağılımı, coğrafi yapı ve iklimle bağlı olarak şekillenmiştir. Tarım ekonomisinde yapıyı yönlendiren su, toprak gibi unsurlar nüfus dağılımını etkilemektedir. Kırsal alanlardaki yoğunluk, Malatya'nın 504 köyünden, 25'inde 100 kişiden azdır. 140 köyünde 101-250, 187 köyünde 251-500, 83 köyünde 501-750, 35 köyünde 751-1000, 14 köyünde 1001-1250, 14 köyünde 1251-1500, 5 köyünde 1501-1750, 1 köyünde 1751-2000 kişi yaşamaktadır. 1990 yılı köy ortalama nüfus yoğunluğu 640 kişi olup, nüfusu 1000'i aşan 33 köyümüz bulunmaktadır. Malatya ilinin 14 ilçesine bağlı köylerin %4'ü nehir kenarında, %40'ı ovada, %22'si dağ sırtlarında, %10'u vadide ve %24'ü ise dağ eteğinde kurulmuştur.

İl nüfusunun %50'4'ü (354.141) erkek, %49.6'sı (347.914) kadındır. Erkeklerin 194.578'i şehirlerde, 159.565'i köylerde, kadınların 184.610'u şehirlerde, 163. 304'ü köylerde yaşamaktadır. Türkiye genelinde olduğu gibi Malatya nüfusu da çok gençtir. Ortalama yaş 25.41'dir. 1990 nüfus sayımına göre Malatya nüfusunun beşli yaş gruplarına göre dağılı-

Kadınlar pazar yerinde

munda yüksek doğurganlığın etkileri görülmektedir. Bu nedenle yaş pramidinin tabanındaki 0-4 (75.878), 5-9 (92.947), 10-14 (93.980), 15-19 (83.017) yaş gruplarında büyük yığılma görülmektedir. Okullaşma çağı olan altı ve daha yukarı yaşlardakilerden (607.658) %86'5'i okullaşmıştır.

Ekonomisinin önemli bir kısmı tarıma dayalıdır. Çoğu illerde olduğu gibi 12 ve daha yukarı yaşlardaki çalışan nüfusun (176.502) %64'ü tarım kesiminde görev yapmaktadır.

Köylerin Geçim Kaynakları İtibariyle Dağılımı

Toplam Köy Sayısı	: 504
Tarla Ziraatı	: 364
Meyvecilik	: 185
Sebzecilik	: 51
Hayvancılık	: 247
Köy El Sanatları	: 27
İşçilik	: 118

Malatya ilinin yüzölçümü 1.231.306 hektar olup, 305.878 hektarı (%24)'ü kültür dışı, (taşlık kayalık, su satırları, yerleşim alanları), 425.045 hektarı (%34.5)'i tarım alanı (tarla alanı, meyve alanı, sebze alanı) ve 500.383 hektarı (%40.7)'si ise tarım dışı (çayır-mera, orman funda) alanı oluşturur.

Malatya köylerinin birinci derece geçim kaynağı %44'ünde tarla ziraatı, %17'sinde

meyvecilik, %1'inde sebzcilik, %16'sında hayvancılık, %22'sinde işçilik; ikinci derece geçim kaynağı ise %29'unda tarla ziraatı, %22'sinde meyvecilik, %9.4'ünde sebzcilik, %34.4'de hayvancılık, %4.5'inde köy el sanatları, %2'sinde ipek böcekçiliği ve %04'te arıcılıktır.

Köylerde yaşayan topraklı çiftçi ailelerinin %55'ini 0.25 dekar toprağı olan aileler oluşturmakta ve toplam tarım arazisinin ancak %4'ünü ellerinde bulundurmaktadırlar. Çiftçi ailelerinin %22'si tarım arazisinin %19.5'ine, %15'in toprağı %27.5'ine, %6'sının toprağı %21'ine, %17'sinin toprağı %12'sine, %0.2'sinin toprağı %3'üne sahip olduğu tarım sayımı sonuçlarında tesbit edilmiştir.

Mataya köylerinin il merkezine uzaklıkları; %34'ü (1-50 km), %40'ı (51-100 km), %15'i ise 100 km.den uzaktır. Bu yerleşme uzaklıkları köyde ve şehir merkezinde ulaşımı kolaylaştırdığı için, şehire yerleşenlerin köy ile bağlantılarının kopmamasına ve geleneksel kültür değerlerinin sürmesine neden olmuştur.

Hızlı şehirleşme, sosyal ilişkilerde değer, inanç ve tutumlarda bazı değişmelere neden olmuştur. Ancak bu değişmeler geleneksel kültürün tamamen kayıp olmayıp, yeni değerlerle birlikte, ama daha az etkili olarak sürmesini engellememiştir. Aile içi ve akrabalık ilişkileri şehirde de güçlü ve yoğun olarak sürmektedir. Hızlı şehirleşmeye karşılık, aile yapısında değişme hızlı olmamaktadır. Her ne kadar çekirdek aileye geçiş söz konusu ise de yaşlı aile üyeleri ile desteklenen ve köyle bağlantısı süren bir aile yapısı daha egemendir.

Malatya'daki 123.364 aileden 65.093'ü beş ve daha çok üyeli ailelerden oluşmaktadır. Bunların 12.963'ü ise 10 ve daha çok üyeli ailedir.

Yaşlıların kültür değerlerini aktarmaları ve eğitimde görevlerini sürdürmeleri Malatya'da on ve daha çok üyeli geniş ailelerin yaygın olmasına neden olmaktadır. Cemaat özelliği gösteren köy sosyal yapısının şehirleşme ile kayıp olmayıp, akrabalık, hısımlık

Bir esans satıcısı

Ata sporumuz Cirit Oyunundan bir görünüm.

ve hemşehrlik gibi geleneksel ilişkilerin sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu sosyal dayanışmayı sağlarken, geleneksel yapıyı sağlıklı bir şekilde şehire taşımaktadır.

İSTİHDAM

Malatya ili, ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir yapıya sahiptir. İktisaden faal nüfus daha çok tarım kesiminde çalışmaktadır. Genç bir nüfus yapısına sahip olmasına paralel olarak, çalışan nüfus daha çok 15 ile 19 yaş arasında yoğunlaşmaktadır.

12 ve daha yukarı yaştaki son hafta içinde çalışan veya işle ilgisi devam eden nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş Grupları	Nüfus	%
12-14	14.983	5.4
15-19	37.123	13.4
20-24	41.783	15.1
25-29	36.049	13.0
30-34	30.610	11.1
35-39	26.359	9.5
40-44	21.242	7.7
45-49	16.404	5.9
50-54	15.002	5.4
55-59	13.082	4.7
60-64	10.607	3.8
65 +	12.442	4.5
Bilinmeyenler	194	00.7
Toplam	275.880	100

Malatya il nüfusunun %70.4'ü (494.940), 12 ve daha yukarı yaştadır. Bunun da %59.7'si iktisaden faal nüfusu teşkil etmektedir. 1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre sayımdan önceki son hafta içerisinde iktisaden faal nüfusun %6.7'si (20.031) işsiz durumdadır. Böyle bir sonuç ilk bakışta düşük görünmesine rağmen nüfusun ekonomik, faaliyet alanlarını dikkate aldığımızda bazı olumsuzluklar da görülebilecektir.

Çalışan nüfus, ilimizde % 64 nisbetinde tarım alanında faaliyet göstermektedir. Teknolojik seviye ve sermaye yetersizliğinin müşahade edildiği tarıma dayalı ekonomilerin özelliklerinden birisi de mevsimlik ve gizli işsizliğin yaygın olmasıdır. Bu alanda faaliyet gösteren nüfusun % 68.7'sinin ücretsiz aile işçisi olması ve bunun %54.4'ünü kadınların oluşturması dikkat çekicidir.

12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun son haftada tuttuğu iş ve iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı

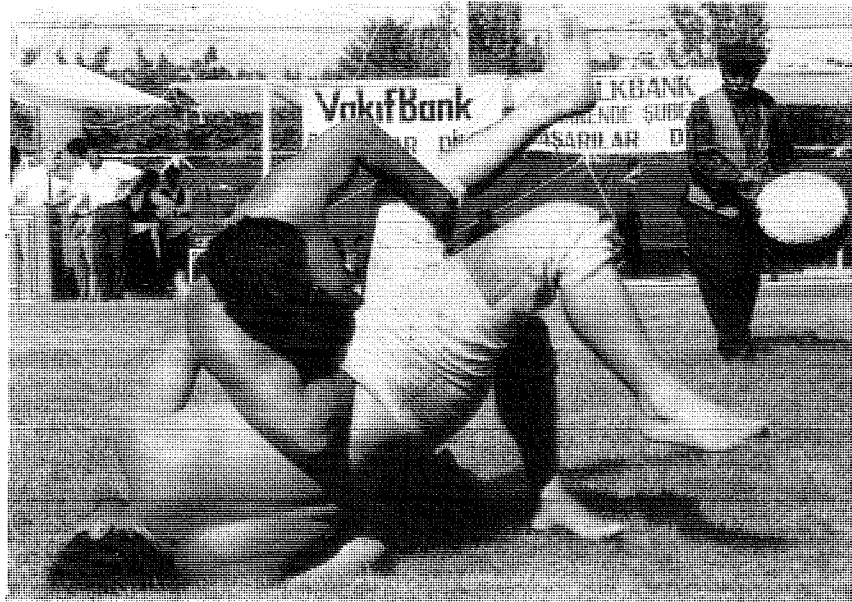
İktisadi faaliyetKolları	Nüfus	%
Tarım	176.502	64
İmalat Sanayi	18.522	6.7
İnşaat	9.895	3.5
Ticaret Turizm	15.788	5.7
Ulaştırma-Haberleşme	7.648	2.8
Elektrik-Gaz ve Su	669	0.2
Hizmetler	45.386	16.6
İyi Tanımlanmamış Faliyetler	1.103	0.4
Toplam	275.880	100

12 ve daha yukarı yaştaki çalışan nüfusun son haftada tuttuğu işteki durumu

Faal Nüfusun İşteki Durumu	Nüfus	%
Ücretli	84.541	30.4
İşveren	1.762	0.5
Kendi Hesabına	60.965	22.7
Yardımcı Aile İşçisi	128.581	46.04
Bilinmeyen	26	00
Toplam	275.880	100

Ülkemizin genel iktisat politikası ve bölge

politikası açısından sanayi alanlarındaki gelişmeleri ön görmesine rağmen, yıllar itibariyle il nüfusunun tarımdaki yeri çok az değişmiştir. 1985'de il faal nüfusunun %69.6'sı tarım kesiminde çalışmakta iken 1990 yılında bu rakam %64'e düşmüştür. Günümüzde faal nüfusun gittikçe artan bir şekilde imalat sanayi ve hizmetler sektöründe çalışması arzulanmakta ve bu durum aynı zamanda gelişmişlik göstergesi olarak kabul edilmektedir. O halde, Malatya'nın imalat ve hizmetler sektöründeki gelişmeler arzulanın altında kalmaktadır.

Ata sporumuz Güreş'ten bir görünüm.

12 ve daha yukarı yaştaki faal ve işle ilgisi devam eden nüfusun mesleklere göre dağılımı

Meslekler	Nüfus	%
İlimi Teknik ve Serbest Meslekler.....	13.561	4.9
Müteşebbisler, Direktörler Üst		
Kademe Yöneticiler.....	1.433	0.5
İdari Personel ve Benzeri.....	9.425	3.4
Ticaret ve Satış Personeli.....	12.114	4.5
Şahsi Hizmet İşleri.....	12.580	4.6
Tarımcı, Hayvancı, Ormancı,		
Balıkçı ve Avcılar.....	176.572	64
Tarım Dışı Üretim Faaliyetleri		
Makina Kullananlar.....	50.298	18.03
Toplam faal nüfusun.....	275.880	100

Toplam faal nüfusun, 275.880'dir. Bu nüfusa göre dağılımında da tarımla ilgili mesleklere sahip nüfus, %64'lük bir nisbetle başta gelmektedir.

İlimizde yıllar itibariyle istihdam yapısındaki gelişim bir değişiklik göstermemekte, hatta daralma eğilimi göstermektedir. Bu durum imalat sektöründe de devam etmektedir.

1994 yılında işe yerleştirilenler sayısının aynı yıl içinde müracaat edenlerden fazla olması, geçen yıllardan müracaat edenlerden de işe alınanları kapsamaktadır.

Yıllar itibariyle istihdam yapısındaki gelişim

Yıllar	Toplam İstihdam	%	İmalat San. İstihdam	%
1955	163.698	83.7	--	-
1960	171.175	79.5	--	-
1965	180.874	74.1	--	-
1970	202.469	64.3	12.205	6.0
1975	231.702	64.4	9.954	4.3
1980	248.054	62.8	15.673	6.3
1985	278.773	62.4	14.334	5.1
1990	295.911	59.8	18.522	6.7

1994 Sonunda Faal İşyerleri

Kamu Sektörü	: 228
Özel Sektör	: 11.730
Toplam	: 11.958

1994 Sonunda Çalışan İşçi Sayısı

Kamu Sektörü	: 11.942
Özel Sektör	: 17.625
Toplam	: 29.567

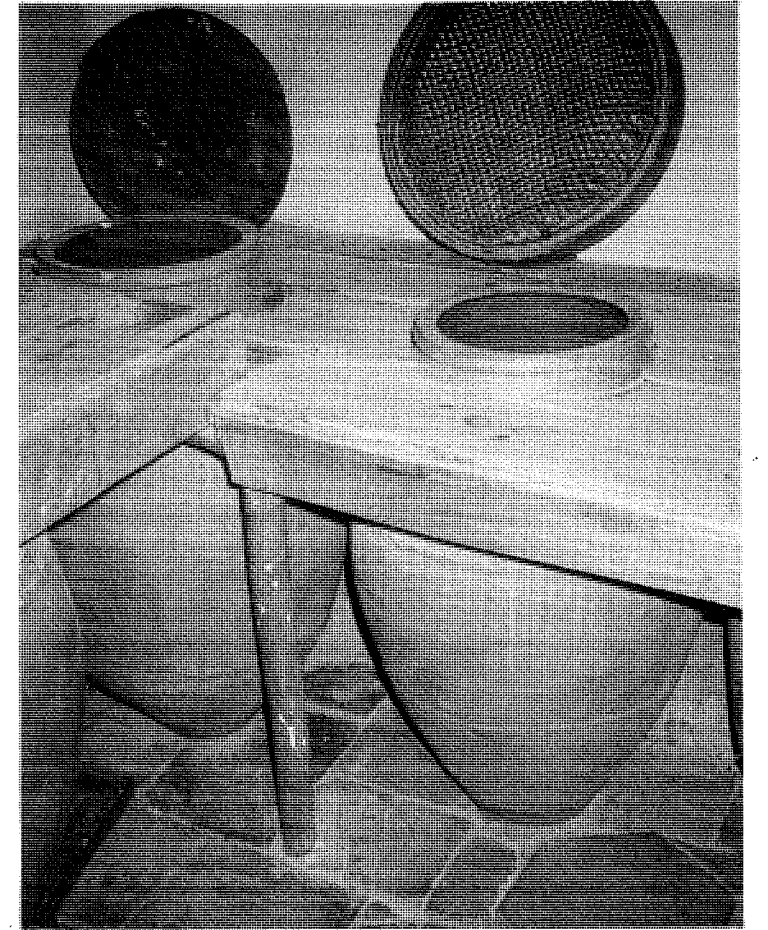
Malatya ilinde, Bölge Çalışma Müdürlüğü'nün tesbitlerine göre 1994 yılı itibariyle tescilli işyeri sayısı 33.773 adettir. Bunun %35'ini teşkil eden 11.958 adet işyeri faal durumdadır. Bu işletmelerin % 98'i gibi büyük bir çoğunluğu özel sektöre ait olup, %60'lık bir istihdam alanına sahiptir.

1990 genel nüfus sayımında iktisaden faal olmasına rağmen son haftada işsiz olduğunu beyan eden 20.031 kişi vardır.

Uzun vadede tarım işletmelerinin miras yolu ile bölünerek verimsiz cüce mülkler haline geldiği göz önüne alınırsa, sanayi faaliyetlerinin istihdam hacmini belirleyici bir konuma getirilmesinin önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Bu amaçla, ilimizde tarımdan elde edilen küçük gelir ve tasarrufların gayri menkul alımlarından ziyade birleştirilerek, devletin de küçük hisselerle öncülük ederek, sanayi gelişmeye aktarılması, ayrıca çeşitli yaygın eğitim faaliyetleri ile sanayi alanında halkın ufkunu açıcı çalışmaların yapılması, ekonomik yapının sanayi ağırlıklı hale gelmesinde rol oynayabilir.

SENDİKAL FAALİYETLER

İlimizde gerek kamu, gerekse özel sektörde faaliyet gösteren 35 adet sendika bulunmaktadır. Bu sendikalar yaklaşık 10.949 üyeye sahiptir. Sendika üyesi olan işçilerin ücretleri toplu sözleşmelerle belirlenmektedir. Sendikaların bulunmadıkları ve sendika üyesi olmayan işçilerin ücretleri ise işverence tesbit edilmektedir. İlk işe girişte genellikle ücretler asgari ücretle belirlenmektedir.

Kışlık zahirenin depo edildiği küpler.

Bir ayakkabı tamircisi

İş ve İşçi Bulma Kurumu Malatya Şubesine Yurt Dışında Çalışmak İçin Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler

Müracaat Edenler		İşe Yerleştirilenler			
Yıllar	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Libya Arabistan
1988	267	-	267	-	44 223
1989	465	-	465	-	71 389
1990	365	-	365	-	27 334
1991	165	-	165	-	5 160
1992	244	-	244	-	1 243
1993	464	-	464	-	5 459

İş ve İşçi Bulma Kurumuna Yapılan Müracaatlar

Müracaat Edenler		İşe Yerleştirilenler	
Yıllar	Erkek	Kadın	Erkek Kadın
1985	3540	673	21
1986	4290	554	86
1987	4613	377	353
1988	3838	476	34
1989	4743	1281	274
1990	5734	2000	140
1991	6046	1366	265
1992	6018	1850	111
1993	5704	1616	284
1994	1244	528	88

Cami avlusunda alış-veriş

Aşağıda belirtilen tablo, ilimizdeki sendikaların iş yerleri, işçi ve üye sayılarını göstermektedir

Sendika Adı	İşyeri Sayısı	İşçi Sayısı	Üye Sayısı
Hizmet-İş Sendikası	1	841	548
Genel- İş Sendikası	5	87	78
Belediye-İş Sendikası	22	431	289
Teksif Sendikası	3	2526	1639
Öz İplik-İş Sendikası	4	634	438
Öz Çelik - İş Sendikası	1	262	138
Tek Gıda-İş Sendikası	3	1936	1520
Şeker-İş Sendikası	1	395	215
Bass- Sen Sendikası	1	33	25
Tess-İş Sendikası	4	659	471
Yol-İş Sendikası	4	1605	1015
Toleyis Sendikası	1	5	5
Koop-İş Sendikası	2	15	15
Genel Maden İş-Sendikası	1	61	61
Türk Metal Sendikası	1	16	16
Tez Koop-İş Sendikası	7	62	60
Birleşik Metal-İş Sendikası	1	16	12
Türk Harp-İş Sendikası	1	2	2
Petrol-İş Sendikası	2	138	138
Öz Gıda-İş Sendikası	1	102	102
Türk Maden-İş Sendikası	1	1676	909
Orman-İş Sendikası	2	198	123
Türk Metal-İş Sendikası	1	10	10
Basisen Sendikası	3	40	40
Öz Ağaç-İş Sendikası	1	97	66
Tarım-İş Sendikası	3	256	215
Hava-İş Sendikası	1	15	15
Haber-İş Sendikası	2	316	230
Tes-İş Sendikası	1	1	1
Demin Yol-İş Sendikası	23	3184	2160
Gıda-İş Sendikası	23	233	112
T. Sağlık Sendikası	2	76	55
Banksis-Sen Sendikası	1	15	13
Bank-Sen Sendikası	2	23	17
İnsan-İş Sendikası	1	211	211
TOPLAM	133	15154	10949

Yapımı devam eden Öğretmenevi

EĞİTİM

Malatya Doğu Anadolu Bölgesi'nde eğitim düzeyi en yüksek illerden biridir. Okur-yazarlık ve okullaşma oranı gibi eğitim göstergeleri açısından da Türkiye ortalamasının üstündedir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında (1923-1927) ilimizde toplam 72 ilkokul, 103 öğretmen, 5022 öğrenci bulundu ve okullaşma oranının % 7 civarında olduğu, mevcut bir ortaokulda da 6 öğretmen 112 öğrenci bulunduğu ve okullaşma oranının % 0.2 olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. 1995-1996 öğretim yılı itibarıyla 939 ilkokul, 3739 öğretmen, 82.645 öğrenci bulunmakta olup, okullaşma oranı % 99'dur. 161 ortaokul, 795 öğretmen, 36.294 öğrenci bulunmakta olup, okullaşma oranı % 65'tir. 86 genel lise ve dengi meslek liselerinde 1925 öğretmen, 31.139 öğrenci bulunmaktadır. Okullaşma oranı % 34'tür. Malatya İnönü Üniversitesi'nde 6 fakülte, 4 yüksek okul, 3 enstitü mevcuttur.

MİLLÎ EĞİTİM HİZMETLERİ

Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilimizdeki taşra teşkilatı olarak hizmet vermekte olan İl Millî Eğitim Müdürlüğü, tüm ilçe-

lerde teşkilatlanmış olup, bünyesinde ilk, orta, lise ve dengi okullar dışında 2 çıraklık eğitim merkezi, 6 pratik kız sanat okulu, 14 halk eğitim merkezi, 1 sağlık eğitim merkezi, 1 Rehberlik Araştırma Merkezi, 1 Eğitim Araçları Merkezi, 1 Millî Eğitim Yayınevi ve 10 öğretmen evi bulunmaktadır.

İlimizde okul öncesi eğitimden başlamak üzere her kademede örgün eğitim hizmetleri verilmekte olup, çıraklık ve yaygın eğitim alanında da önemli mesafeler alınmıştır.

Malatya ili 1995-1996 öğretim yılı Okul Öncesi, İlkokul, Ortaokul, Lise ve Dengi okullar, öğrenci, öğretmen, derslik ve lojman sayısı şöyledir:

OKUL ÖNCESİ

Okul sayısı	: 121
Öğrenci sayısı	: 1.377
Öğretmen sayısı	: 110
Derslik sayısı	: 15

İLKOKULLAR

Okul sayısı	: 939
Öğrenci sayısı	: 82.645
Öğretmen sayısı	: 3.739
Derslik sayısı	: 2.272
Lojman sayısı	: 977

ORTAOKULLAR

Okul sayısı	: 161
Öğrenci sayısı	: 36.294
Öğretmen sayısı	: 795
Derslik sayısı	: 1.064
Lojman sayısı	: 190

LİSE VE DENGİ OKULLAR

Okul sayısı	: 86
Öğrenci sayısı	: 31.139
Öğretmen sayısı	: 1.925
Derslik sayısı	: 965
Lojman sayısı	: 191

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

İlimizde 4-6 yaş çocuklarının eğitim amacıyla 115 Anasınıfı, 3 Uygulamalı Anasınıfı, 1 Anaokulu, 2 Özel Anaokulu mevcuttur. Bu okullarda toplam 110 öğretmen görev yapmakta ve 1.377 öğrenci devam etmektedir.

İLKÖĞRETİM

Malatya'da Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda İlköğretim alanındaki gelişmeler sayısal olarak (özellikle 1950'den sonra) Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiş olup, bugünkü durumda hem bölgesel ölçekte, hem de eğitim kalitesi ve verimlilikte önemli yükselmeler kaydedil-

miştir.

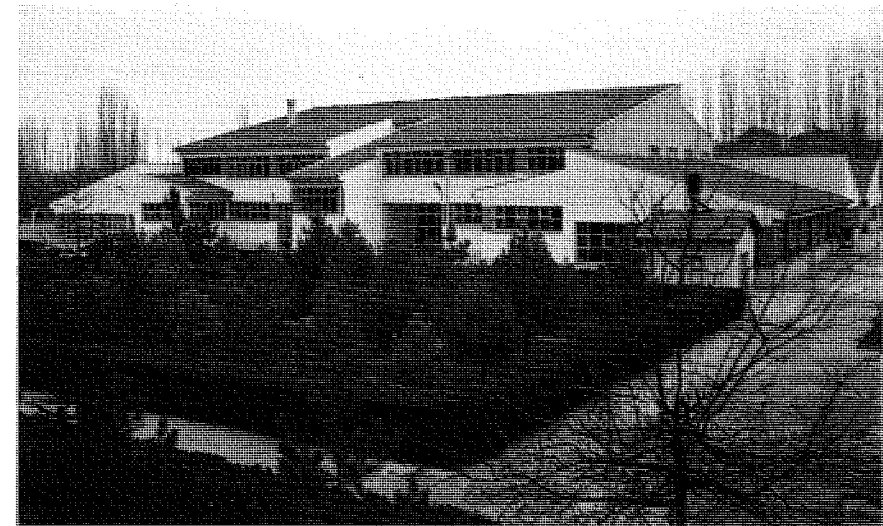
İlimiz ilkokullarındaki gelişmeyi özetleyecek olursak, 1983 yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 29 iken, 1994 yılında 22, 1995 yılında da 22'dir. 1983 yılında derslik başına düşen öğrenci sayısı 48 iken, 1995 yılında 32'dir.

İlimizdeki mevcut 939 ilkokulda ilköğretim uygulamalarında son yıllarda hızla gelişme olmuş ve ilköğretim (ikinci kademe) okulu 1988-1989 öğretim yılında 5 okul iken, 1995-1996 öğretim yılında ilköğretim okulu 71 olmuştur. Lise bünyesinde bulunan ortaokullarımızın çoğu lise bünyesinden ayrılarak ilköğretim okullarımızın bünyesine alınmıştır. Böylece liselerimizin sağlıklı gelişimi sağlanmıştır.

Eğitimde kalite ve verimliliğin istenilen seviyeye yükseltilmesi, çift öğretimin kaldırılması ve yerleşim birimlerinde derslik başına düşen öğrenci sayısının 40'ın altına düşmesiyle mümkün olabilecektir. Bu nedenle derslik sayılarının merkez yerleşim birimlerinde yapımına son yıllarda hız verilmektedir.

ORTAÖĞRETİM

İlimizin ortaöğretimdeki gelişimi ancak 1965'li yıllardan sonra hızlanabilmiştir. Bugün liselerimizde okullaşma oranı

Yunus Emre Endüstri Meslek Lisesi

Türkiye ortalamasının üstünde olmakla birlikte, en çarpıcı yanı ortaokullardan liseye geçiş oranının % 96'ya ulaşmış olmasıdır. Bu durum, Malatya'daki eğitim seviyesinin en önemli göstergelerinden biridir.

Malatya'da ilk lise, Malatya Mutelit Ortaokulu'nda (Atatürk Ortaokulu) ikinci devre olarak 1933-1934 öğretim yılında açılmış ve uzun yıllar Malatya yöresinde tek lise olarak faaliyet göstermiştir. Bugün ise 48 genel lise, 38 Mesleki ve Teknik lise olmak üzere 86 lisemiz mevcuttur. İlimizdeki liselerde okullaşma oranı % 34'tür.

Malatya'da ortaokuldan liseye geçiş oranı % 96'dır. İlimizde liselerden yüksek okullara geçiş oranı 1993 itibarıyla % 40 civarında gerçekleşmiştir. İlköğretimde olduğu gibi liselerimizde de derslik yapımına son yıllarda hız verilmiştir. 1994 yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 23 iken, 1995 yılında 19, derslik başına düşen öğrenci sayısı 1993 yılında 64 iken 1995 yılında 32'ye inmiştir.

Eğitim genelinde Malatya'da ortaöğretim içinde genel liselere yönelme Mesleki ve Teknik öğretime göre daha ağırlıklıdır. Ancak son yıllarda Mesleki ve Teknik Okullara yönelmede artışlar olmaktadır. Genel liselerde okullaşma oranı % 36, Mesleki ve Teknik Liselerde okullaşma oranı % 30'dur.

Fatih İlköğretim Okulu.

1986 yılında çıkarılan Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanununun yürürlüğe girmesiyle meslek liselerimiz, işletmelerde meslek eğitimi uygulaması kapsamına alınmıştır. Öğrenciler, Kamu ve Özel işyerlerinde haftada 3 gün beceri eğitimi görmektedir. Böylece öğrenciler belli programlar çerçevesinde iş yeri şartlarına alışmakta ve mesleki tecrübe kazanmaktadır.

ÇIRAKLIK VE YAYGIN EĞİTİM

İlkokuldan sonra çeşitli nedenlerle öğrenime devam edemeyen 11-18 yaş gruplarındakileri meslek sahibi etmeyi amaçlayan Çıraklık Eğitimi Merkezimiz faaliyet göstermektedir.

Örgün eğitim dışındaki fertlerin ihtiyaç duydukları her alanda eğitim görmelerini amaçlayan yaygın eğitim kurumlarından ilimizde 14 Halk Eğitimi Merkezi ile 3'ü Kız Meslek Lisesi bünyesinde 4'ü bağımsız olmak üzere 6 Pratik Kız Sanat okulu mevcuttur. Ayrıca, özel eğitim kurumlarında özel sürücü kursu, özel dersaneler, özel kurslar ve özel bilgisayar kursları ile birlikte yaygın eğitim kurumu 57'dir. Bu kurumlarda 1994-1995 öğretim yılında 261 öğretmen 11.869 öğrenci vardır.

Anadolu Lisesi

ÇIRAKLIK EĞİTİM MERKEZİ

İlimizde 1982 yılında kurulan Çıraklık Eğitim Merkezi'nin sayısı 2'ye çıkarılmıştır. 1995 yılında 1404 öğrenci, 33 öğretmen çalışmaktadır. Çıraklık Eğitim Merkezlerinde çırak öğrenciler meslek alanına göre haftada bir gün eğitim görmektedirler.

Kalfa ve ustaların teknolojik gelişmelere uyumlarını sağlayıcı kurslar düzenlenmektedir.

HALK EĞİTİMİ MERKEZİ

İlimiz ve ilçelerimizde 14 Halk Eğitim Merkezi mevcut olup, 46 öğretmenle ça-

lışmalarını sürdürmektedir.

Merkez Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu 1994-1995 öğretim yılında düzenlenen mesleki kurslar:

PRATİK KIZ SANAT OKULLARI

İlimizdeki merkez Arapgir, Darende, ve Hekimhan Kız Meslek Liseleri bünyesinde bağımlı Pratik Kız Sanat Okulu ve 2 Bağımsız Kız Sanat okulu ile toplam 6 Pratik Kız Sanat Okulu mevcuttur. Yine kız ve kadınlara yönelik meslek kursları düzenlenmektedir.

Mesleki Kurslar

KURUN ADI	KURS SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI		
		KIZ	ERKEK	TOPLAM
Biçki-Dikiş	25	477	--	477
Makina Nakışı	13	237	--	237
El Sanatları	1	15	--	15
Kumaş Boyama	8	190	--	190
Trikotaj	6	74	12	86
Halıcılık	6	114	--	114
Bilgisayar	7	96	83	179
Daktilo	9	73	113	186
Kalorifer Ateşçiliği	8	--	291	291
Muhasebe	1	10	10	20
Kuaförlük	1	20	--	20
TOPLAM	85	1306	509	1815

Sosyal ve Kültürel Kurslar

KURSUN ADI	KURS SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI		
		KIZ	ERKEK	TOPLAM
İngilizce	6	95	110	205
ÖSS Sözel	4	74	46	120
ÖSS Sayısal	4	61	59	120
Halk Oyunları	4	45	85	130
TOPLAM	18	275	300	575

DİĞER BİRİMLERİ

SAĞLIK EĞİTİM MERKEZİ

1982 yılında kurulan ilimiz Sağlık Eğitim Merkezi'nde 1995 yılında 5 doktor, 1 biyolog, 4 hemşire, 2 memur ve 3 hizmetli çalışmaktadır. Sağlık Eğitim Merkezi'nde tıbbi tedavinin yanında temel kan ve idrar tahlilleri yapılmakta, Millî Eğitim Müdürlüğü'nün ambulansı ile şehir içi ve şehirlerarası hasta taşıma işi gerçekleştirilmektedir. 1994-1995 öğretim yılında 37799 hasta muayene edilmiş, 35838 hasta hastanelere sevk edilmiştir. 2481 kişi enjeksiyon, 859 kişi pansuman, 5787 kişi laboratuvar tahlile tabi tutulmuştur.

REHBERLİK VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

Malatya Rehberlik ve Araştırma Merkezi il merkezinde 1985 yılında kurulmuştur. Özürlü çocukların tesbiti, terapiye alınması, özürlerine uygun okullara yerleştirilmesi, çocuk ve ailesine danışmanlık hizmetlerinin amaçlanması, okullarımızdaki rehberlik ve eğitsel konularla ilgili iş ve işlemlere ait çalışmaları yönlendirmeleri de yapması yönüyle çalışmalar yürüten merkezdir. 1 müdür, 4 rehber öğretmen, 2 memur, 1 hizmetli görev yapmaktadır. Ayrıca İnönü Üniversitesi ile işbirliği yapılarak Eğitim Fakültesi öğrencilerine Rehberlik hizmetlerini tanıtıcı seminerler verilmekte ve orta dereceli okullarda öğrenciyi tanıma testi uygulanmaktadır. İnönü Üniversite'si Araştırma Hastanesi Çocuk psikiyatri bölümünün ihtiyaç duyduğu Menital ölçümler ve gelişim skalaları merkezimizce yapılmaktadır. 1994-1995 öğretim yılında 151.847 özel

eğitim taraması, 181 saat terapi uygulaması, 196 izlenen öğrenci, 68 normal, 47 zihinsel özürlü, 8 işitme özürlü, 1 ortopedik özürlü, 18 uyumsuz, 6 konuşma özürlü incelenen vaka sayısı olmuştur.

EĞİTİM ARAÇLARI VE DONATIM MERKEZİ (A S O) MÜDÜRLÜĞÜ

İlimiz merkezinde 1963 yılında kurulan Malatya Eğitim Araçları Merkezi, eğitimde kalite ve verimliliğin yükselmesine, öğretmen ve öğrencilerin bilgi-beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Merkezde 1 müdür, 2 müdür yardımcısı, 2 öğretmen, 3 memur, 2 teknisyen, 1 şoför ve 3 hizmetli görev yapmaktadır. 1994-1995 öğretim yılında 341 film ve dia gösterisi yapılmış, 48.762 öğrenci ve öğretmen izlemiştir. 87 video gösterisi yapılmış 198.011 öğrenci ve öğretmen faydalanmıştır.

ÖĞRETMEN EVLERİ

Malatya öğretmenleri 1984 yılında Ticaret Lisesi eski binası restore edilerek açılmıştır. Sonraki yıllarda 10 öğretmenleri ilçe'lere yapılmıştır. Toplam 11 öğretmenleri vardı. İl merkezinde öğretmenleri binası yapılmaktadır.

Merkez	1984	40 Yatak
Akçadağ	1984	10 yatak
Arapgir	1985	17 yatak
Arguvan	1985	10 yatak
Battalgazi	1990	6 yatak
Darende	1989	12 yatak
Doğanşehir	1989	5 yatak
Hekimhan	1985	10 yatak
Kuluncak	1992	7 yatak
Pütürge	1988	22 yatak

MİLLÎ EĞİTİM YAYINEVİ

İlimiz Millî Eğitim Yayınları ile Bakanlıkça seçilen özel sektör yayınlarının satışı için yapıldığı Milli Eğitim Yayınevi memurluğu 1974 yılında açılmıştır. Yayınevinde 5 personel görev yapmaktadır.

YAPI-YATIRIM

İlimizde her kademe ve türdeki okulların derslik ve lojman yapımı Bakanlıkça tahsis edilen ödenek ile gerçekleştirilmekte olup, İl Özel İdaresi katkısı yanında son yıllarda artan halk katkıları ile de hızla gelişmektedir. Son 5 yıla ait yatırımlar:

VATANDAŞ KATKILARI

- Merkez Tevfik Memnune Gültekin İlköğretim Okulu 14 derslikli olup Hacı Gültekin tarafından yapılarak 1990 yılında 321.000.000.- TL. mal olmuştur.

2- Merkez Yalçın Koreş İlköğretim okulu 10 derslik olup 1990 yılında 150.000.000.TL. Yalçın Koreş katkıda bulunmuştur.

3- Merkez Hayrettin Sönmezay İlköğretim Okulu 24 derslikli olup, Nemika Sönmezay tarafından 1990-1991 yıllarında 300.000.000 Tl. nakti yardım yapılmıştır.

YILLAR	İLKÖÇ. DERS. SAYISI	İLKOKUL DERS. SAYISI	ORTAOKUL DERS. SAYISI	LOJMAN SAYISI	WC DEPO	ANA OKULU
1990	34	9	6	9	9	-
1991	31	49	-	36	26	-
1992	142	85	18	27	36	-
1993	232	38	20	26	16	8
1994	146	31	-	8	11	-
1994'ten 1995'e Devir	153	3	-	3	2	-
TOPLAM	738	215	44	109	100	8

H. Hüseyin Kölek Anadolu Ticaret Meslek Lisesi

MÜSTAKİL PROJE YATIRIMLARI

SIRA NO	YATIRIMIN ADI	KAPASİTESİ	BAŞLAMA-BİTİŞ TARİHLERİ
1	Merkez Öğretmenevi	120 yataklı	1989-1995
2	Mer. Zihinsel Özürlüler Okulu	150 öğrenci	1993-1995
3	Mer. Dilek Lisesi (Ek Bina)	12 derslik	1993-1994 (Bitti)
4	Fen Lisesi	200 öğrenci	1993-1995
5	İmam-Hatip Lisesi (Ek Bina)	24 derslik	1994 (Bitti)
6	Görme Engelliler Okulu	200 öğr. 10 Loj.	1991-1994
7	Turgut Özal Lisesi	21 derslik	1991-1993 (Bitti)
8	Malatya Lisesi (Ek Bina)	21 derslik	1995
9	Akçadağ Kozluca Lisesi	12 derslik	1991-1993
10	Akçadağ Öğretmenevi	40 yataklı	1991
11	Akçadağ Kepez Lisesi	10 lojman	1991-1995 (Bitti)
12	Akçadağ-Ören Ç.P.L.	12 derslik	1994-1996
13	Battalgazi İmam-Hatip Lisesi	21 derslik	1993
14	Yeşilyurt Anadolu Lisesi	21 derslik	1992-1995 (Bitti)
15	Yeşilyurt Ort. Öğrt. Spor Salonu	2000 öğrenci	1993-1995
16	Yeşilyurt İmam-Hatip Lisesi	21 derslik	1994
17	Yeşilyurt E.M.L.	300 öğrenci	1992-1995

İLİMİZ İLKOKULLARINDA GELİŞME

YILLAR	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
1923-1927	72	103	5022
1935-1940	130	180	8866
1945-1950	215	364	20263
1955-1960	377	882	46979
1965-1970	673	1881	77499
1975-1980	809	2757	87347
1988-1989	1002	3688	97322
1989-1990	1003	3836	95211
1990-1991	1006	4064	96958
1991-1992	990	4069	93675
1992-1993	984	3835	89969
1993-1994	981	4072	87971
1994-1995	955	3895	85291

İLİMİZ GENEL ORTAOKULLARININ GELİŞİMİ

YILLAR	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
1923-1927	1	6	112
1935-1940	2	24	391
1945-1950	5	42	753
1955-1960	7	89	1909
1965-1970	29	286	10789
1975-1980	88	436	16445
1988-1989	120	537	30753
1989-1990	137	527	38336
1990-1991	141	531	35094
1991-1992	144	518	35308
1992-1993	146	603	36000
1993-1994	162	651	36871
1994-1995	159	725	36509

İLİMİZ GENEL LİSELERİNİN GELİŞİMİ

YILLAR	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
1935-1940	1	12	193
1945-1950	1	22	323
1955-1960	1	16	694
1965-1970	2	44	3186
1975-1980	18	439	6975
1988-1989	38	883	12195
1989-1990	40	869	12125
1990-1991	42	989	13055
1991-1992	42	1051	14528
1992-1993	42	1037	16403
1993-1994	43	950	17603
1994-1995	43	918	20559

İLİMİZDE MESLEKİ VE TEKNİK LİSELERDEKİ GELİŞMELER

YILLAR	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
1945-1950	3	43	901
1955-1960	3	51	1152
1965-1970	6	75	2989
1975-1980	9	221	3786
1988-1989	21	428	5292
1989-1990	31	588	6741
1990-1991	33	664	7109
1991-1992	35	745	7529
1992-1993	36	817	8266
1993-1994	38	783	9250
1994-1995	38	1020	10104

İLİMİZDE OKUL TÜRLERİNE GÖRE 1995-1996 ÖĞRETİM YILI İSTATİSTİKLERİ

OKUL ÖNCESİ	OKUL	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN	DERS	LOJMAN
Ana Sınıf	115	989	70	-	-
Uygulamalı Ana Sınıf.	3	68	10	-	-
Anaokulu	1	241	18	8	-
Özel Anaokulu	2	79	12	7	-
TOPLAM	121	1377	110	15	-

İLKOKULLAR	OKUL	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN	DERS	LOJMAN
İlkokul	862	57802	2712	2253	977
İlköğrt. Ok. (I. Kad.)	71	23931	954	-	-
YİBO (I.Kad.)	4	644	46	-	-
İşitme Engelliler İ.O.	1	101	19	12	-
Özel İlkokullar	1	167	8	7	-
TOPLAM	939	82645	3739	2272	977

BAĞIMSIZ ORTAOK.	OKUL	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN	DERS	LOJMAN
Bağımsız Ortaokul	38	2844	153	133	28
Genel Lise Bün. O.O.	30	6410	-	-	-
Anad. Lis. Bün. O.O.	2	912	-	-	-
İlköğ. Okulu (II. Kad.)	67	17369	594	870	80
YİBO (II. Kad.)	4	1241	45	49	82
Kız Mes. Lis. Bün. O.O.	4	731	-	-	-
Anad.Tic.Lis. Bün.O.O.	1	196	-	-	-
İmam-Hat. Lis.Bün. O.O.	9	5983	-	-	-
İşitme Eng.San. O.O.	1	51	3	12	-
Öz Anad. Lis. Bün.O.O.	3	258	-	2	-
Anad. İHL Bün. O.O	2	299	-	-	-
TOPLAM	161	36294	795	1064	190

LİSELER	OKUL	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN	DERS	LOJMAN
Genel Lise	42	20237	937	488	56
Anadolu Lisesi	2	235	68	47	17
Fen Lisesi	1	242	26	11	12
Anad. Öğretmen Lis.	1	227	25	20	40
Endüstri Mes. Lis.	9	4296	314	136	56
Teknik Lise (Erkek)	2	238	4	-	-
Anad. Tekn. Lisesi	1	96	-	-	-
Kız Meslek Lisesi	9	1013	165	39	-
Kız Teknik Lisesi	1	44	-	-	-
Anadolu Kız Mes. Lis.	1	7	-	-	-
Ticaret Lisesi	2	850	39	11	-
Anadolu Ticaret Lis.	1	286	38	19	-
İmam-Hatip Lisesi	9	3265	284	176	10
Anadolu İ.H.L.	2	-	2	-	-
Özel Anadolu Lisesi	3	103	25	18	-
TOPLAM	86	31139	1925	965	191

YAYGIN EĞİTİM	OKUL	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN	DERS	LOJMAN
Bağımsız Prt. Kız San. Ok.	2	130	14	-	-
Kız Mes. Lis. Bün.PKSO	4	706	-	-	-
Halk. Eğt. Merk.	14	2004	46	-	-
Çıraklık Eğt. Merk.	2	1404	33	-	-
Özel Kurslar	18	6051	68	-	-
Özel Dersaneler	23	5605	180	-	-
TOPLAM	61	15900	341	-	-

4- Battalgazi Hatunsuyu Dr. Sadettin Hacıevliyagil Lisesi: Hatunsuyu Ortaokulu, 1990 yılında Dr. Sadettin Hacıevliyagil tarafından yapılan 68.000.000 TL.lık katkı ile liseye dönüştürülmüş tür.

5- Doğanşehir Muammer Şahin Vaizoğulları Kız Meslek Lisesi; 12 derslikli okula Muammer Şahin Vaizoğulları 1990 yılında 110.000.000 TL.lık katkıda bulunmuştur.

6- Merkez Sadiye Ünsalan İlköğretim Okulu: 15 derslikli okula 1992 yılında Sadiye Ünsalan tarafından 650.000.000.-TL. sı nakti

yardımında bulunulmuştur.

7- Merkez Mehmet Topsakal İlköğretim Okulu: 10 derslikli okula Şükrü Topsakal tarafından 1992 yılında 300.000.000.-TL. nakit katkı yapılmıştır.

8- Merkez Mustafa Avni Cüre İlkokulu: 5 derslikli okula 1993 yılında 200.000.000.-TL. nakit katkı yapılmıştır.

9- Arapgir Ahmet Zeyneloğlu İlköğretim Okulu: 8 derslikli okula 1993 yılında 500.000.000.- TL Ahmet Zeyneloğlu nakit katkıda bulunmuştur.

10- Merkez Rahmi Akıncı İlköğretim Okulu: 24 derslikli olup, 1993 yılında toplam 6.483.131.000.- TL. mal olmuştur. Toplam maliyeti Rahmi Akıncı tarafından karşılanmıştır.

İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ KISA TARİHÇESİ

İnönü Üniversitesi, 25 Mart 1975'te 1872 Sayılı Kanunla; bulunduğu bölgeyi içtimai, iktisadi ve kültürel bakımdan kalkındırmak; ATATÜRK'ün en yakın silah ve çalışma arkadaşı, Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İNÖNÜ'nün adının simgesi olmak gerekçesi ile kurulmuştur. Üniversitemiz halen 6 fakülte, 4 meslek yüksek okulu, 3 Enstitü ve 7 araştırma ve uygulama merkezi ile eğitim ve öğretimini sürdürmektedir.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

FAKÜLTELER

A) Fakültelerimiz

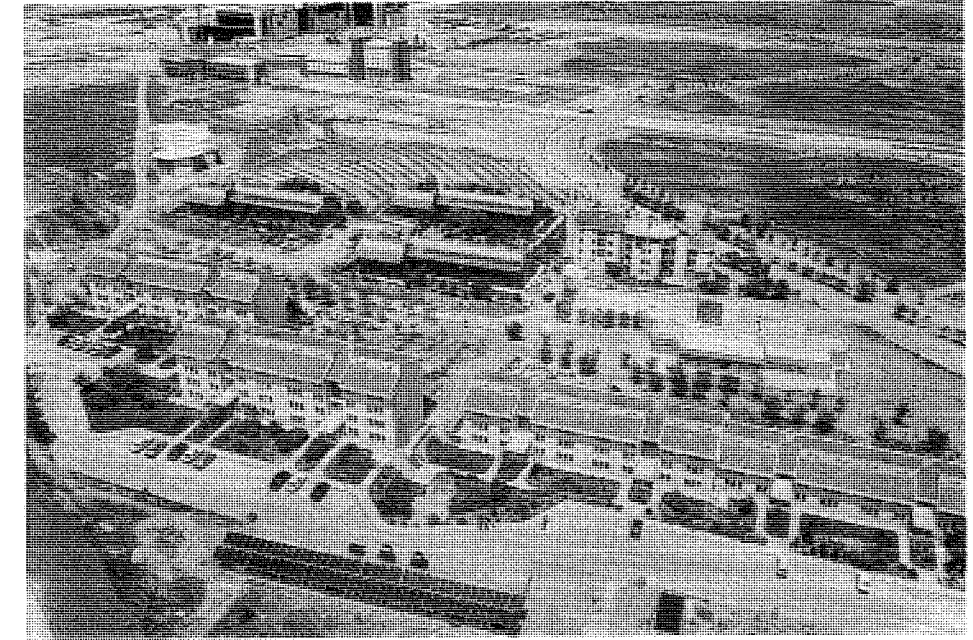
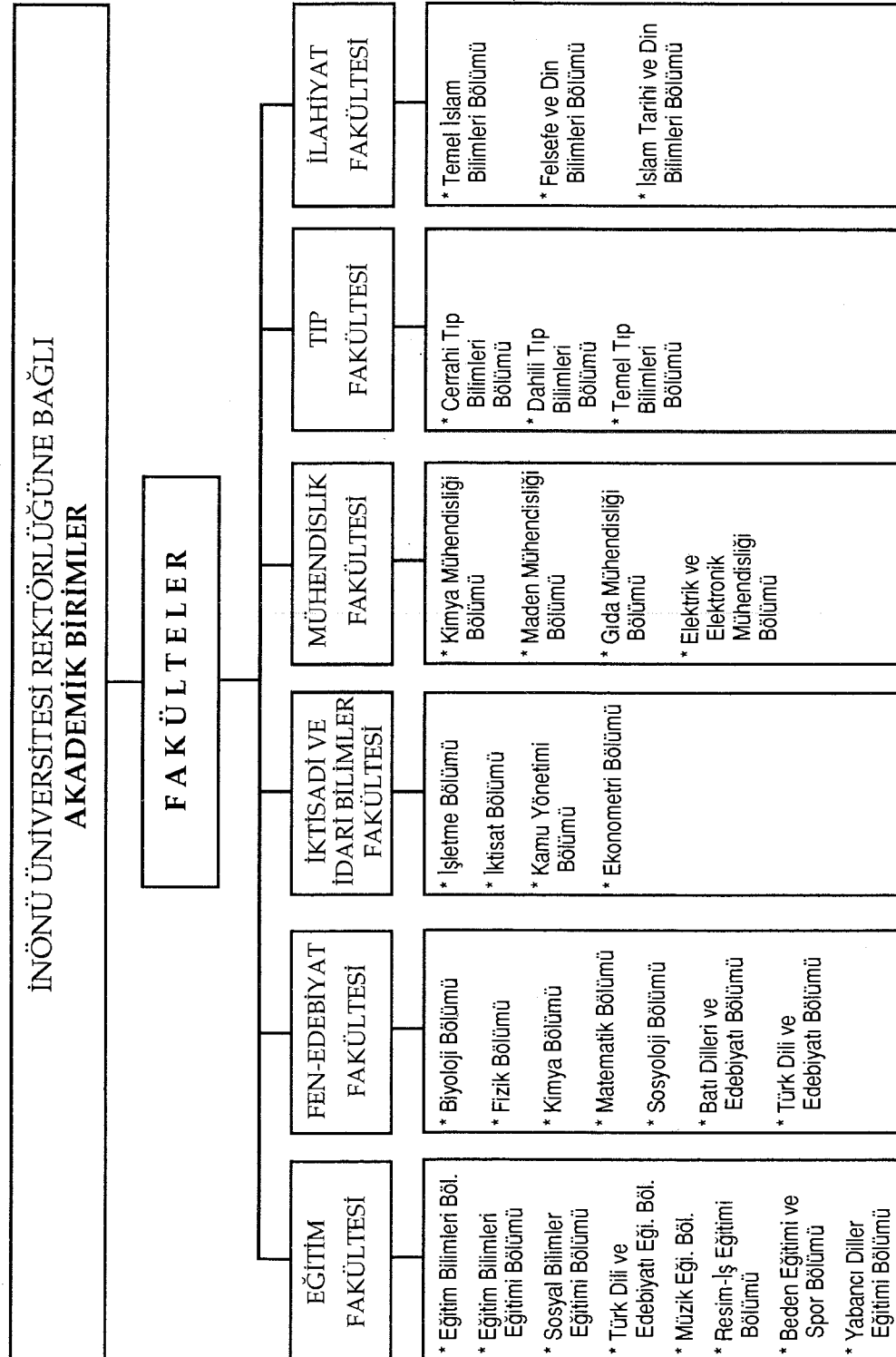
Fen-Edebiyat Fakültesi: 1977 yılında (Temel Bilimler olarak) Eğitim Fakültesi 1983, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1984, Tıp ve Mühendislik Fakülteleri 1988, Darende İlahiyat Fakültesi de 1993 yılında öğrenci alarak eğitime başlamıştır.

Fen-Edebiyat, Eğitim, İktisadi ve İdari Bi-

limler Fakültesi 1992'de ikinci öğretim için de öğrenci almışlardır.

Eğitim Fakültesinde 7, Fen-Edebiyat Fakültesinde 5, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde 3, Mühendislik Fakültesinde 4 bölüm açılmış bulunmaktadır.

1994-1995 öğretim yılında fakültelerimize, normal eğitim için 1263, ikinci eğitim için 425 (Toplam 1688) öğrenci kayıt yaptırmıştır.

İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi

İlahiyat Fakültesi - Darende

MESLEK YÜKSEK OKULLARI

B) Meslek Yüksek Okullarımız:

Bu okullar, bir meslek edindirmeye yönelik 2 yıllık ön lisans düzeyinde eğitim vermektedir.

Malatya Meslek Yüksek Okulu: Dünya Bankası Projesi ile teçhiz edilmiş olup, eğitim ve öğretim 1982 yılında başlamıştır. 15 programı vardır.

Adıyaman Meslek Yüksek Okulu: Adıyaman'da eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. 1985 yılında eğitime başlamıştır. 6 programı vardır.

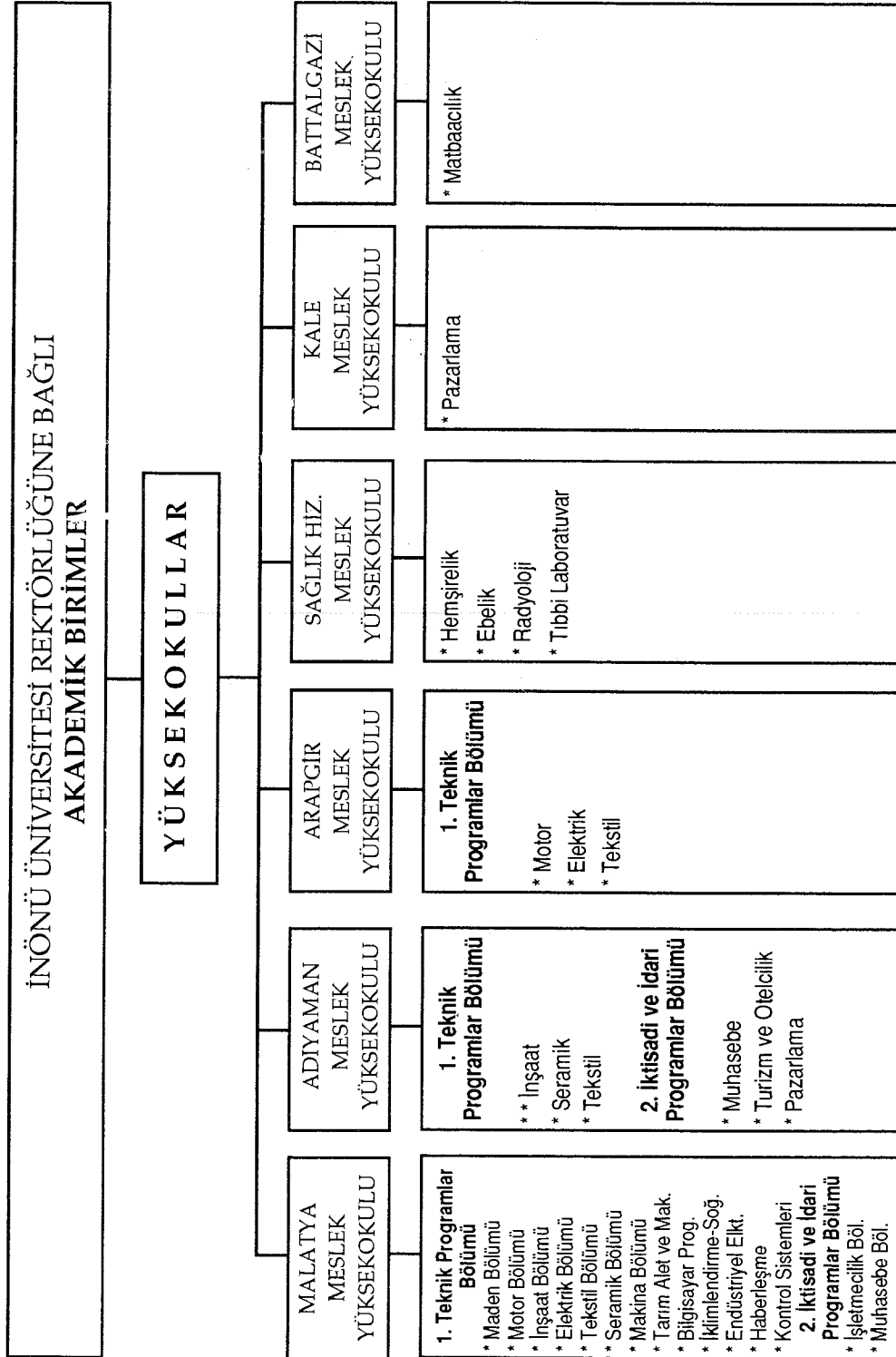
Arapgir Meslek Yüksek Okulu: Arapgir'de eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. 1987 yılında

eğitime başlamıştır. 3 programı vardır.

Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu: Malatya merkezinde faaliyet göstermektedir. 1991 yılında eğitime başlamıştır. Ebelik, hemşirelik, röntgen ve laboratuvar teknisyenliği olmak üzere 4 programı vardır.

Kale Meslek Yüksek Okulu: 1995-1996 Eğitim-Öğretim döneminde "Pazarlama Bölümü" ile Üniversite kampüsünde eğitime başlamıştır.

Battalgazi Meslek Yüksek Okulu: 1995-1996 Eğitim-Öğretim döneminde "Matbaacılık Bölümü" ile Üniversite kampüsünde eğitime başlamıştır.

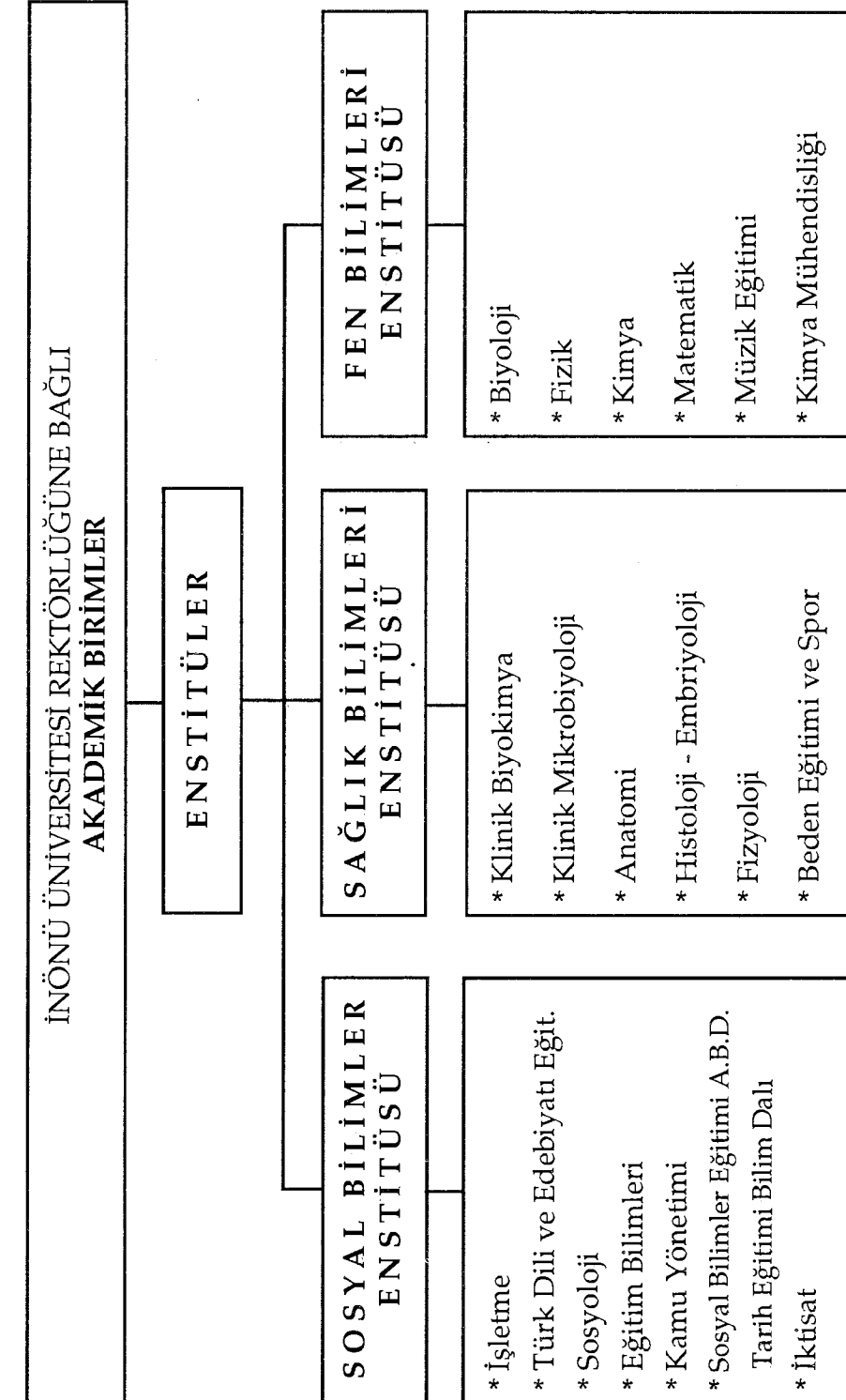
ENSTİTÜLER VE ARAŞTIRMA MERKEZLERİ

C) Enstitülerimiz

Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitüleri, 1986 yılında faaliyete başlamıştır. Bu enstitülerde 1993-1994 Eğitim Yılında

257 yüksek lisans ve 118 doktora öğrencisi eğitim görmüştür. Lisans üstü toplam öğrenci sayımız 375'tir.

Sağlık Bilimleri Enstitümüz ise 1993-1994 döneminde 15 öğrenci ile yüksek lisans eğitimine başlamıştır.

PERSONEL DURUMU (Aralık 1994-Haziran 1995)

Öğretim Üyesi	Aralık 1994	Haziran 1995	Toplam Artış
Prof.	26	26	-
Doç.	28	27	-
Yrd. Doç.	133	140	-
Öğr. Gör.	58	65	6
Okutman	56	58	7
Arş. Gör.	300	335	2
Uzman	22	23	35
Eğitim Öğr.	1	1	1
Plan			41
TOPLAM	624	675	92

	Aralık 1994	Haziran 1995	
	Ayrılan	Gelen	
Prof.	1	1	
Doç.	3	-	
Yrd. Doç.	4	3	
Öğr. Gör.	2	8	
Arş. Gör.	9	51	
Uzman	-	3	
Okutman	1	3	
TOPLAM	20	69	(Artış: 49)

Fakültelerde, öğretim üyesi başına 31 öğrenci, ikili eğitimle birlikte 37 öğrenci, öğretim elemanı (başına) ise 16 öğrenci düşmektedir.

İdari personel sayısı toplamı : 687

Son bir yılda ayrılan memur : 15

Son bir yılda atanmış memur : 12

MEZUN OLAN ÖĞRENCİ SAYILARI
(Temmuz 1995 itibarı ile)

Fakülte-Yüksekokul	Öğrenci Sayısı	İlk Mezuniyet Yılı
Tıp Fakültesi	43	1994
Mühendislik Fakültesi	140	1993
Fen-Edebiyat Fakültesi	1812	1979
Eğitim Fakültesi	1238	1986
Elbistan Meslek Yüksekokulu (*)	-	1991
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	550	1980
Malatya Meslek Yüksekokulu	3830	1977
Adıyaman Meslek Yüksekokulu	456	1988
Arapgir Meslek Yüksekokulu	290	1989
Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu	160	1993
GENEL TOPLAM	8519	

(*) 1993-1994 Eğitim-Öğretim yılında kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesine bağlanmıştır.

LİSANSÜSTÜ MEZUN ÖĞRENCİ SAYILARI

Enstitü	Doktora	Master
Sosyal Bilimler Enstitüsü	12	55
Fen Bilimleri Enstitüsü	42	91
Sağlık bilimleri Enstitüsü	-	--
TOPLAM	54	146
GENEL TOPLAM	200	

İkili Eğitime 1994-1995 Eğitim ve Öğretim döneminde kesin kayıt yaptıran öğrenciler

1994-1995 Öğretim Yılı İkili Öğretim Öğrenci Sayıları

Eğitim Fakültesi.....	80
Fen-Edebiyat Fakültesi.....	220
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ..	150
Genel Toplam	450
1994-1995 döneminde	
kayıt yaptıran Öğrenci sayısı	2900

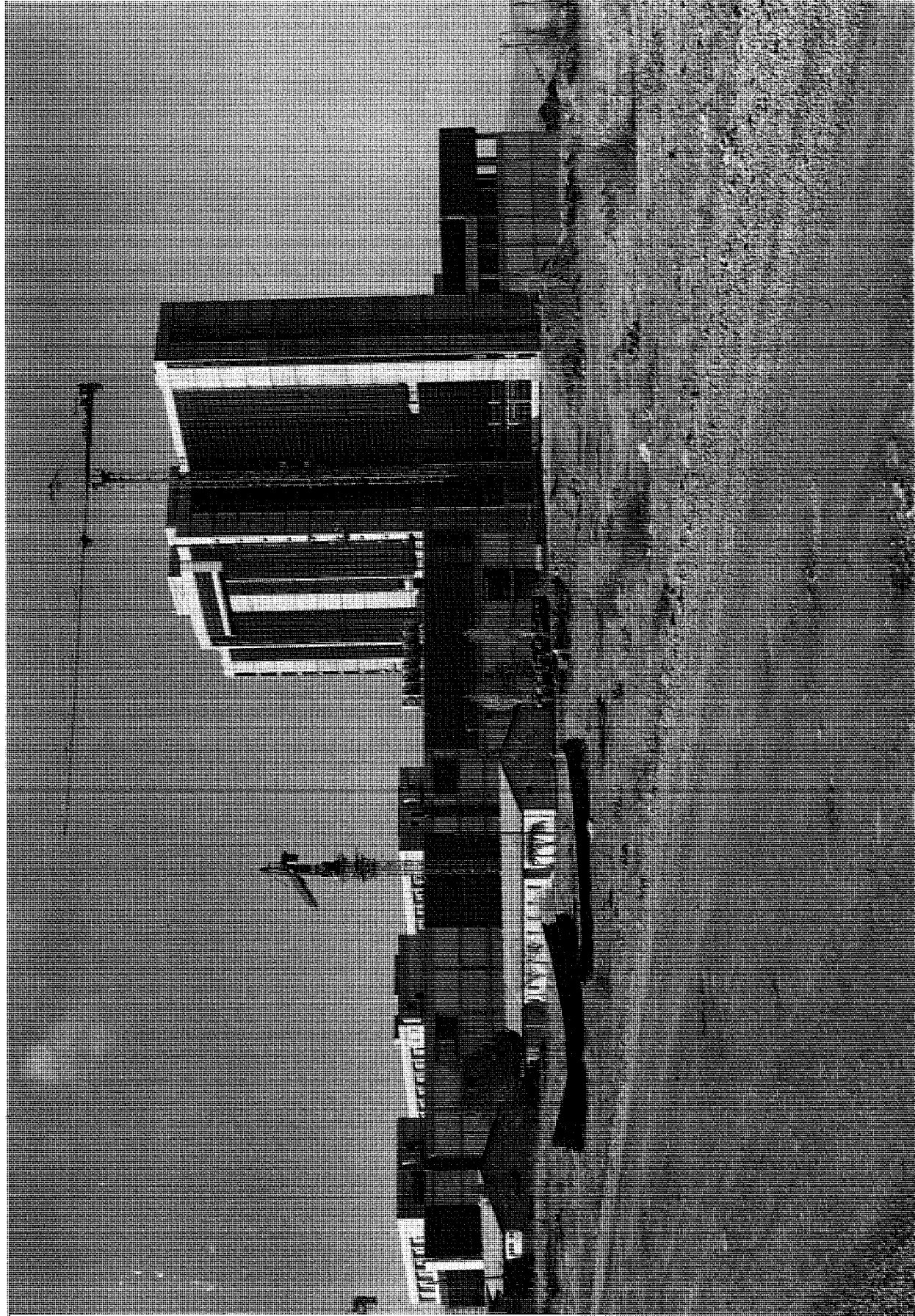
Fakülte	Öğrenci Sayısı
Fen-Edebiyat Fakültesi	391
Eğitim Fakültesi	228
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	293
GENEL TOPLAM	912

1994-1995 Öğretim Yılı Öğrenci Sayıları

Fakülte-Yüksekokul	Öğrenci Sayısı
Tıp Fakültesi	319
Mühendislik Fakültesi	515
Fen-Edebiyat Fakültesi	1305
Eğitim Fakültesi	2058
Darende İlahiyat Fakültesi	170
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	1005
Malatya Meslek Yüksekokulu	1995
Adıyaman Meslek Yüksekokulu	450
Arapgir Meslek Yüksekokulu	335
Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu	160
Malatya Sağ. Hiz. Mes. Yüksekokulu	80
GENEL TOPLAM	8442

LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SAYILARI (1994-1995)

Enstitü	Doktora	Master
Sosyal Bilimler Enstitüsü	106	216
Fen Bilimleri Enstitüsü	33	56
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	6	9
TOPLAM	145	281
GENEL TOPLAM	426	

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ TURGUT ÖZAL TIP MERKEZİ

(Haziran 1995 sonu itibari ile)

Turgut ÖZAL Tıp Merkezi Projesi hem bölgeye, hem de komşu ülkelere hizmet vermek üzere çağın tıp bilgisine, hizmet anlayışına ve teknolojisine sahip ileri-mükemmel hizmeti sunmayı amaçlayan bir sağlık projesidir. **Turgut ÖZAL** Tıp Merkezi Projesi, tıp alanında ülkemizin ve Avrupa'nın en iyi merkezlerinden birisi olacak ve ülkemizin itibarını yükseltecektir.

Bu proje ile yakın bir gelecekte Malatya bir Sağlık Turizmi haline gelecektir.

TIP MERKEZİ'NİN YATAK VE HİZMET KAPASİTESİ

Hasta Yatağı; 600 olup özel, iki kişilik ve 4 kişilik odalardan oluşmaktadır. Yatak odalarında hastaya modern tıp hizmeti vermeyi sağlayan hasta başı yatak üniteleri, hemşire ve doktor çağırma sistemi bulunmaktadır.

Yoğun Bakım Yatağı; 120 olup, her türlü çağdaş donanım içermektedir.

Ameliyat Sayısı; 26 olup laminer akımlıdır.

Kanser Tedavi Merkezi; Radyoterapi için gerekli tüm donanımları içermektedir. Ayrı bir blok olarak poliklinik kısmında yer almaktadır.

Fizik Tedavi Merkezi; Özel rehabilitasyon havuzu ile ayrı bir blok olarak yapılmaktadır. Bölge ihtiyaçlarına cevap verecek kapasitedir.

Konferans Salonu; 700 kişilik olup, hastane ile bağlantılı ayrı bir blok şeklinde düzenlenmiştir. Ameliyathane ve Yoğun Bakım Üniteleri'ndeki yüksek kapasite sayesinde 600 yataklı bir hastane otelinin ilavesi ile hastanenin hizmet kapasitesinin iki kat artırılması mümkündür.

Tıp Merkezi'nde Houston'da Baylor Collega Of Medicine'de ve dünyanın gelişmiş merkezlerinde eğitilmiş olan öğre-

tim üyeleri, hemşire ve teknisyenler görev yapmaktadır.

TIP MERKEZİ'NİN YAPISAL VE TEKNİK BAZI ÖZELLİKLERİ

İnşaatına devam edilen İnönü Üniversitesi Turgut ÖZAL Tıp Merkezi'ne ait bazı teknik özellikler aşağıda özetlenmiştir.

1- Tıp Merkezi'nin toplam kapalı alanı 124.000m² olup, 23.000 m²'lik alan üzerine oturmaktadır.

2- Tıp Merkezi 16 katlı hasta yatak kulesi, 5'er katlı yoğun bakım üniteleri, 7 katlı laboratuvarlar ve 4 katlı poliklinik üniteleriyle, birbirine bağlı toplam 26 bloktan oluşmaktadır.

3- Tüm Tıp Merkezi'nde düşey yöndeki dolaşım 25 adet çift hızlı asansörle gerçekleştirilmektedir.

4- Betonarma karkas biçiminde inşa edilen binanın dış yüzeyi tamperli reflektif camlı, eloksal alüminyum çerçeveli bir giydirme cephe ile kaplanmıştır.

5- Tıp Merkezi'nin iç bölme duvarları alçıpano bölme elemanı ile yapılmakta ve özel tecrit malzemesi ile kaplanmaktadır.

6- Tıp Merkezi'nin tüm kapalı mahallerinde ısıtma, soğutma ve hava değişimi modern bir klima sistemi ile sağlanmaktadır. Bu iş için 29 adet klima santrali, 28 adet soğutma grubu ile soğutma kulesi kullanılmaktadır.

7- Sıhhi tesisat için ses yapmayan ve mikrop barındırmayan polipropilen borular kullanılmıştır.

8- Tıp Merkezi ile ona bağlı ünitelerin (Tıp Fakültesi, Hemşirelik Yüksekokulu ve Personel Lojmanları) ısı ihtiyacı 6 adet 400 m²'lik skoç tipi buhar kazanları bulunduğu merkezi ısı santralinden karşılanacaktır.

9- Tıp Merkezi'nin yedek enerji ihtiyacı, 1600 kw'lık 8 adet jeneratörle kesintisiz güç kaynaklarının bulunduğu enerji merkezinden sağlanacaktır.

10- Tıp Merkezi'nde, gelişmiş bir yangın algılama ve söndürme sistemi bulunmaktadır.

11- Tıp Merkezi'nin, Tıbbi ve evsel atıkları çöp imha merkezinde zararsız hale getirilecektir.

12- Tıp Merkezi'nin, su ihtiyacı, Malatya Belediyesi'nin Çöşnük su deposundan sağlanmaktadır. 12 Km'lik bir isale hattı ve buna bağlı 5000 tonluk su deposu bu amaçla tesis edilmiştir.

13- Bütün Tıp Merkezi'nde kayıtlar ve laboratuvarlar verilerinin takibi için Bilgisayar donanımı bulunmaktadır.

Yukarıda özet olarak sayılan özellikleri ile Turgut ÖZAL Tıp Merkezi özetle söylemek gerekirse Houston Tıp Merkezi'nin Türkiye'deki eşidir.

Turgut ÖZAL Tıp Merkezi hem Türkiye'nin, hem de Avrupa'nın en güzel hastane projesidir.

TURGUT ÖZAL TIP MERKEZİ'NİN İNŞAATI İÇİN YAPILAN HARCAMALAR

Turgut ÖZAL Tıp Merkezi'nin toplam kapalı alanı 124.000 m2 olup, İnşaatın Proje tutarı 1995 yılı fiyatları ile 6.970 Milyar TL'dir. Makina Techizat tutarı ise 1995 fiyatları ile 2.550 Milyar TL'dir.

Haziran 1994 sonu itibariyle Turgut Özal Tıp Merkezi'nin inşaatı için ayrılan ödenekler ve yapılan harcamalar aşağıda yer almıştır.

1991 yılı yatırım ödeneği ve harcama	100 milyar TL.
1992 yılı yatırım ödeneği (5 milyar ek ödenek)	163.4 milyar TL.
1993 yılı yatırım ödeneği (67 milyar ek ödenek)	367.6 milyar TL.
1994 yılı ödeneği	294.4 milyar TL.
1995 yılı ödeneği (300 milyar ek ödenek)	650 milyar TL.
(150 milyar sağlık fonu)	

İNŞAAT VE İMALAT

Birbiriyle bağlantılı 26 bloktan meydana gelen Tıp Merkezi'nde Deney Hayvanları Merkezi, Rehabilitasyon Havuzu, Konferans Salonu dışında kalan 23 bloklu ana gövdenin kaba inşaatı tümüyle bitmiş, dış giydirmeye cepheleri ve çatı izolasyonları tamamlanmıştır.

Klima sistemi kanal soğutma grubu ve santral olarak amaliyathaneler bölümü haricinde büyük ölçüde tamamlanmıştır. Halen Kanaliçi bazı ekipmanların (susturucu, yangın ve vorlume damperleri) montajı ile asma tavan imalatı yapılan mahallerde menfezlerin takılmasına devam edilmektedir.

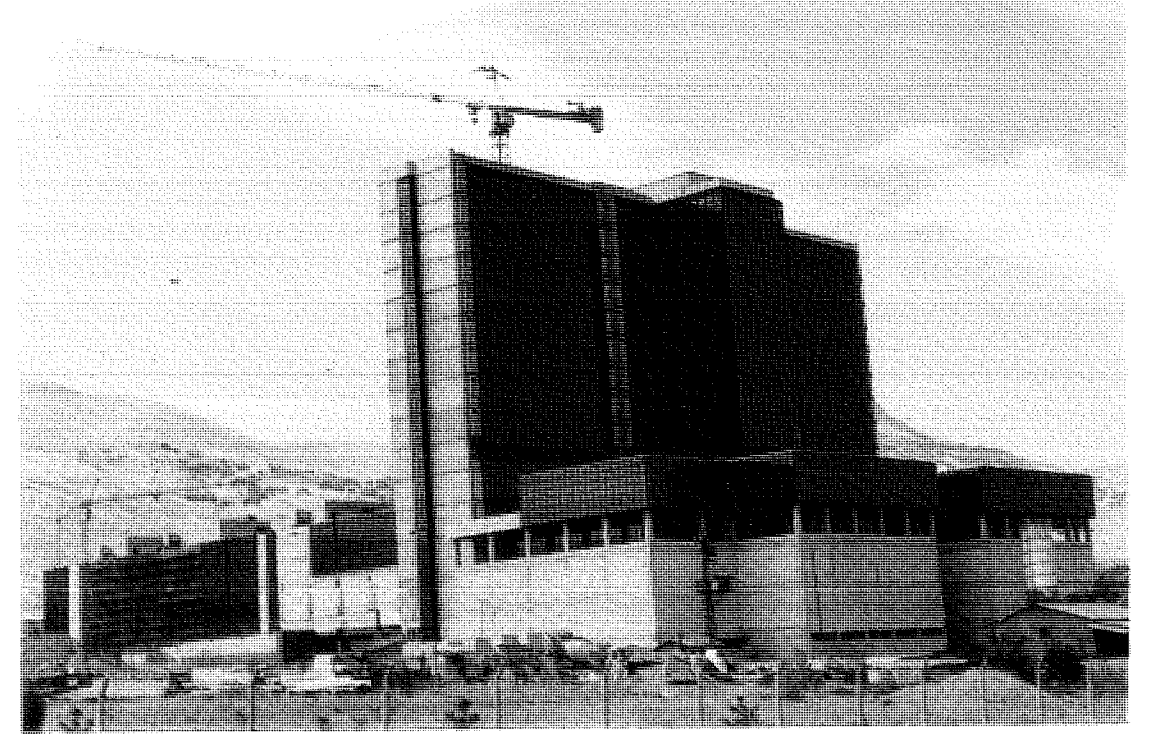
Isı Merkezi'nde kazanların boru bağlantıları ile brülörlerde aspiratör bağlantıları dışında imalatlar büyük ölçüde tamamlanmıştır. Isı santralinde devreye alınacak biçimde çalışmalar sürmektedir.

Tıp Merkezi'nin kapalı ve açık otoparklarında betonarma imalatlar tamamlanmıştır. Poliklinik ve acil servis girişine çıkış rampalarındaki, yol ısıtma, grobeton ve bordür imalatları devam etmektedir. Bu çalışmaların tamamlanması ile poliklinik, acil servis girişlerinin trafiğe açılması planlanmıştır.

Tıp Merkezi'nin yaklaşık 21000 metrekarelik zemin katı, poliklinik, acil servis, 4 adet yoğun bakım ünitesi ve 6 adet ameliyathane ile birlikte hizmete alınacaktır. Bu hedef doğrultusunda çalışmalar, özellikle zemin katta yoğunlaştırılmış olup, kanaliçi ekipman ve menfez montajı, Data Network kablo ve diğer zayıf akıma kabloların çekimi, asma tavan yapımı, PVC ve suni mermer döşeme kaplamalarının yapımı, duvar yağlı boya imalatları ile aydınlatma armatürlerinin montajı çalışmaları devam etmektedir.

Tıp Merkezi mutfakları tamamlanarak mutfak cihazlarının montajları yapılmıştır.

Enerji merkezi inşaatı, %80 oranında tamamlanmış, trafo merkezi tümüyle bitirilmiş, ısı merkezi ve enerji merkezi ile hastane arasında orta gerilim kabloları çekilmiştir. Ayrıca Tıp Merkezi'nin bütün yağmur suyu ve pis su bağlantıları tamamlanmıştır. Altyapıdaki gerçekleştirme oranı %85 seviyesindedir.

SAĞLIK

SAĞLIK

Malatya ili sağlık bakımından 1967 yılına kadar gerekli gelişmeyi gösteremediğinden bu tarihten itibaren sosyalizasyon kapsamına alınarak ildeki sağlık hizmetleri yeniden organize edilmiştir.

İlin sağlık alanında gerekli gelişmeyi gösterememesi, diğer alanlardaki gelişmemişlik sebepleriyle benzerlik göstermektedir. Türkiye genelinde geçerli olan sağlık personeli kadrolarının doldurulmasındaki güçlük problemine ek olarak, ilin coğrafi yapısından kaynaklanan genellikle bazı güçlükler de hizmetin yeterli seviyede verilmesini engellemektedir. Bu güçlüklerden yerleşim birimleri arasındaki uzaklık ve ulaşım güçlüğü gibi problemlerin yanı sıra, bölgenin mahrumiyet özelliğinden doğan hayat şartlarının zorluğu gibi nedenler de, yetişmiş elemanların bu bölgede çalışmakta isteksiz davranmalarına yol açmakta ve bu da sağlık hizmetlerinin yeter-sizliğinde rol oynamaktadır.

Malatya, 1994 yılında Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da bulunan Kalkınmada I. ve II. derecede Öncelikli 23 ille birlikte II. Sağlık Projesi kapsamına alınmıştır. Projenin aynı yıl içinde ön hazırlık çalışmaları ve uygulama planları tamamlanmış olup, 1995 yılından itibaren uygulamaya geçilmiştir.

II. Sağlık Projesi'nde toplumun sağlık hizmetlerine ulaşmasını artırmak, bölgelerarası farklılıkları azaltmak ve daha etkin bir sağlık hizmeti sunmak gibi önemli amaçları olan bir projedir. Bu projenin uygulanması ile birlikte gelecekte halkımıza daha iyi bir sağlık hizmeti verilebilecektir.

İLDEKİ SAĞLIK KURULUŞLARI

Yataklı Tedavi Kurumları

İlde beşi Sağlık Bakanlığı'na, ikisi diğer kamu kuruluşlarına, biri özel sektöre ait sekiz hastane bulunmaktadır. Bu hastanelerin hasta yatak sayısı 1011 dir.

Sağlık Bakanlığı

- Malatya Devlet Hastanesi	455 yatak
- Arapgir Devlet Hastanesi	50 yatak
- Darende Devlet Hastanesi	30 yatak
- Hekimhan Devlet Hastanesi	30 yatak
- Pütürge Sağlık Merkezi	25 yatak

Diğer Kamu:

- SSK Malatya Hastanesi	316 yatak
- İ.Ü. Tıp Fak. Araş. Uyg. Hst.	80 yatak

Özel Sektör:

- Özel Doğu Kliniği	25 yatak
---------------------	----------

Yataklı tedavi kurumlarında 147 uzman hekim, 113 pratisyan hekim, 20 diş hekimi, 8 eczacı, 495 hemşire, 189 ebe, 130 sağlık memuru ve sağlık teknisyeni çalışmaktadır.

İlimizde 10.000 nüfusa 14.7 hasta yatağı düşmektedir. Malatya'nın da içinde bulunduğu kalkınmada II. derecede öncelikli illerde bu oran 17.7, Türkiye genelinde ise 21.7 dir.

Turgut Özal Tıp Merkezi'nin önümüzdeki yıllarda hizmete girmesi ile ilin hasta yatağı sayısı ve nüfus hasta yatağı oranında önemli bir artış olacaktır.

Sağlık Ocakları ve Sağlık Evleri

İlimiz il merkezinde 15, ilçe merkezlerinde 13, köy ve kasabada 48 olmak üzere toplam 76 sağlık ocağı ve bunlara bağlı 453 sağlıkevi bulunmaktadır.

Sağlıkevlerinin 253'ü mahalle sağlık evi 200'ü köy sağlıkevidir. Sağlık ocakları ve sağlıkevlerinin ilçelere göre dağılımı aşağıdadır.

İlde ortalama 9.238 nüfusa bir sağlık ocağı, 1.550 nüfusa bir sağlıkevi düşmektedir.

Sağlıkocağı ve sağlıkevi başına düşen nüfus sayısı bakımından ilimiz iyi durumdadır.

Sağlık ocakları dar alanda geniş ve kapsamlı temel sağlık hizmetlerinin verildiği birinci basamak sağlık kuruluşlarıdır. Bunlara bağlı olarak en uç noktada en küçük sağlık birimi olan sağlıkevleri bulunmaktadır. İl düzeyine dengeli bir şekilde dağılmış olan sağlık ocaklarımızda koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri entegre bir şekilde verilmektedir.

Buralara baş vuran vatandaşların sağlık sorunları büyük oranda çözümlenmektedir.

Sağlık ocağı ve sağlıkevlerinde 214 pratisyan hekim, 2 diş hekimi, 156 hemşire 370 ebe, 134 sağlık memuru ve çevre sağlık teknisyeni görev yapmaktadır.

Sağlık Meslek Liseleri

İlde yedisi sağlık Bakanlığı'na, biri SSK'ya ait sekiz sağlık meslek lisesi bulunmaktadır.

Bu okullarda 62 öğretmen görev yapmakta, 1039 öğrenci öğrenim görmektedir.

Özel Sektör:

- Ecza Deposu	5
İl Merkezinde	5
- Eczane	105
İl Merkezinde	81
İlçe Merkezinde	23
Kasaba ve Köylerde	1

-Laboratuvarlar

Röntgen Laboratuvarı	5
Tıbbi Tahlil "	8

İlçesi	Sağlık Ocağı Sayısı	Bağlı Sağlık Evi Sayısı		Toplam
		Mah. Sağ. Evi	Köy Sağ. Evi	
Merkez	21	164	13	177
Akçadağ	9	11	40	51
Arapgir	2	5	9	14
Arguvan	3	3	13	16
Battalgazi	2	8	7	15
Darende	7	13	24	37
Doğanşehir	6	12	16	28
Doğanyol	2	2	4	6
Hekimhan	6	10	21	31
Kale	1	1	8	9
Kuluncak	2	3	6	9
Pütürge	7	7	21	28
Yazıhan	3	2	14	16
Yeşilyurt	5	12	4	16
TOPLAM	76	253	200	453

SAĞLIK İNSAN GÜCÜ

Malatya'da 1990 ile 1994 yılları arasında hizmet veren sağlık personeli mevcudundaki artış daha çok uzman hekim, pratisyan hekim, eczacı, hemşire ve ebe sayısında gözlenirken diş hekimi sayısında çok küçük bir azalma, sağlık memuru sayısında ise küçük bir artma görülmüştür. Bu durum aşağıdaki tabloda da görülmüştür.

İldeki kamu ve özel sağlık kuruluşlarında çalışan sağlık personeli başına düşen nüfus, 1990 yılından 1994 yılına kadar geçen müddet zarfında sağlık personeli başına düşen nüfusta azalma olmuştur. (Diş hekimi hariç) Bu zaman zarfında nüfusun arttığı da göz önüne alınacak olursa, sağlık personeli sayısındaki artışın mutlak rakam olarak daha da fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu sağlık personeli sayısının yeteri kadar arttığı ve sağlık hizmetlerinin gerektiği ölçüde karşılandığı manasına gelmektedir. Ancak, rakamların mutlak ve nisbi olarak gösterdiği artış gelecek için iyimser bir işaret sayılabilir.

Yukarıdaki tabloda sağlık personeli başına düşen nüfus, yıllar itibarıyla verilmiştir.

1990 yılında diş hekimi hariç diğer sağlık personeli başına düşen nüfusta 1990'dan 1994'e kadar azalma görülmüştür.

Sağlık Ocakları

Muayene Edilen Hasta Sayısı	: 361981
Küçük Cerrahi Müdahaleler	: 14774

Koruyucu Hekimlik Çalışmaları

Bağışıklama: 1985 yılından bu yana 0-5

yaş grubu çocuklarda aşı ile korunabilir altı hastalığa (difteri, boğmaca, tetanoz, polyo, kızamık ve verem) karşı bağışıklama çalışmaları başarılı bir şekilde yürütülmektedir. 0 yaş grubunda bağışıklama oranı % 90 seviyesindedir.

0-11 Ay Bebek Aşılamaları Aşılanan Kişi Sayısı

Uygulanan Aşı	I. Aşı	II. Aşı	III. Aşı
DBT ve Poio	14357	13890	13427
Kızamık	12928		
BCG	13883		

Okul Aşılamaları

	Rapel
Polio	14600
Difteri-Tetanoz	14600
Tetanoz	34881

Gebe Aşılamaları

Tetanoz	13147
Ana Çocuk Sağlığı	
Tesbit edilen gebe sayısı	: 10254
Tesbit edilen canlı doğum sayısı	: 8804
İzlenen gebe sayısı	: 46530
İzlenen bebek sayısı	: 85975
İzlenen çocuk sayısı	: 126277

Aile Planlaması

Gebelikten korunmak için etkili yöntem kullanan kadın sayısı:

-Sterilasyon 5	
-MR	102
-Ria	4968
-Hap	5636
Kondom	11829

Lisenin Adı

Malatya Sağlık Meslek Lisesi
Malatla Atatürk Sağlık Meslek Lisesi
Akçadağ Sağlık Meslek Lisesi
Arapgir Sağlık Meslek Lisesi
Darende Sağlık Meslek Lisesi
Doğanşehir Sağlık Meslek Lisesi
Hekimhan Sağlık Meslek Lisesi
Malatya SSK Sağlık Meslek Lisesi

Bölümü

Ebelik
Ebelik
Sağlık Memurluğu
Hemşirelik
Sağlık Memurluğu
Tıbbi Sekreterlik
Hemşirelik
Hemşirelik

Sağlık Eğitimi

Sağlık eğitimi çalışmaları personel eğitimi ve halk eğitimi şeklinde yürütülmektedir. Halk eğitiminde ilin sağlık sorunları göz önüne alınarak çeşitli sağlık konularında ferdi ve grup eğitimi yapılmaktadır.

Grup Eğitimi Seans Sayısı : 3563

Grup Eğitimi katılanların Sayısı : 414826

Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş

Tesbit Edilen Bildirimi zorunlu Hastalıklar

-Boğmaca	11
-Kızamık	228
-Tifo	46
-Enterit	7166
-Dizanteri	106
-Bulaşıcı Sarılık	511
-Kuduz Şüpheli Isırık	544
-Sıtma	60

Sosyal Hastalıklar

Tedavi ve kontrol altında bulunan hasta sayıları

-Tüberküloz	383
-Frengi	13
-Lepra	106
-Trohom	471

Çevre Sağlığı Su Hijyeni

İçme ve kullanma sularının kirliliğini kontrol amacıyla 3944 adet su numunesi alınarak tahlil ettirilmiş, bunlardan 3465'i temiz, 479'u kirli bulunmuştur. Alınan 211 kimsaya-sal numunenin 179'u gıda maddeleri tüzüğüne uygun, 32'si ise GMT'ya aykırı bulunmuştur.

Şebeke sularında yapılan dezenfeksiyon kontrol amacıyla 2115 kere klor araması yapılmıştır.

Verem Savaş Derneği'nin düzenlediği kompozisyon yarışmasında dereceye giren öğrenciler

II.Verem Savaş Dispanseri**Gıda Kontrolü**

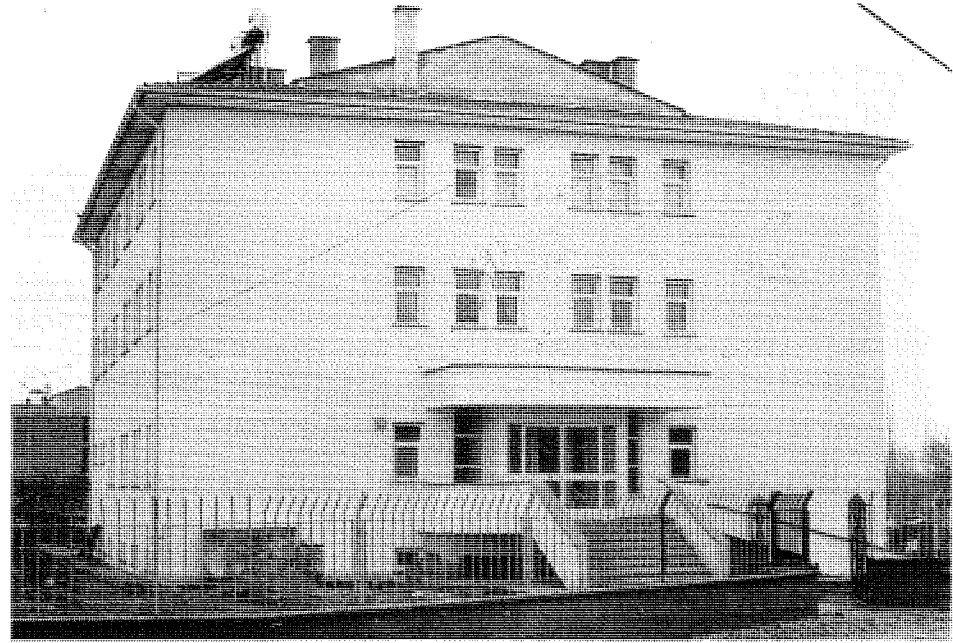
Gıda maddelerinin imal, depolama ve satış yerleri periyodik olarak 12085 kere denetlenmiş, bu iş yerlerinde çalışan 2132 kişinin portör-lük yönünden muayeneleri yaptırılmıştır. Gıda maddeleri ile sağlığı ilgilendiren diğer levazımdan 2098 adet numune alınmış yaptırılan tahlil sonucunda bunlardan 1933 numune GMT'ye uygun 165'i GMT'ye aykırı bulunmuştur.

Gayri Sıhhi Müesseseler

İlde bulunan I. sınıf 31, II. sınıf 1149, gayri sıhhi müessese 1946 kere denetlenmiş, bunlardan mevzuata uygun faaliyet göstermeyen ve çevre kirliliğine yol açan 352 iş yeri hakkında yasal işlem uygulanmıştır.

Hava Kirliliği

Şehir merkezinde üç ayrı istasyonda kü-kürt dioksit ve duman ölçümleri yapılmaktadır. Özellikle, 1989-1990 yılı kış aylarında görülen hava kirliliği alınan tedbirlerle başta ısınmada kullanılan yakıtın iyileştirilmesi sonucunda daha sonraki yıllarda belirgin oranda etkisini göstermiş ve aşağıdaki tabloda gö-

rüldüğü gibi önemli ölçüde düşüş kaydedilmiştir.

Hava Kirliliğinin Yıllara Göre Kış Sezonu Ölçüm Ortalamaları

Yıllar	Kükürt dioksit (SO ₂)	Duman
1989-1990	373	167
1990-1991	314	183
1991-1992	197	97
1992-1993	203	92
1993-1994	124	71
1994-1995	127	60

* Kış sezonu ortalama sınır değerler :

SO ₂	DUMAN
250	200 mikrogram/m ³

SAĞLIK KURULUŞLARININ YAPTIĞI BAZI ÇALIŞMALAR (Poliklinik Çalışmaları)**Yataklı Tedavi Kurumları**

Hastane	Poliklinik Sayısı	Yatan Hasta	Yapılan Ameliyat	Doğum
- Sağlık Bakanlığı Hastaneleri	367705	26257	4140	7158
- SSK Malatya Hastanesi	276963	13073	2157	2190
- İ.Ü. Tıp Fak. Araş. ve Uyg. Hst.	79095	4944	1368	187
- Özel Doğu Kliniği Hastanesi		702	187	414
TOPLAM	723763	44976	7852	9949

KÜLTÜR

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARIMIZ

MERKEZ İLÇE

1- Yeni Camii: Hicri 1328, Miladi 1912-13 yıllarında inşa edilen son Osmanlı dönemi eseridir. Halen ibadete açık olan cami, kare planlı ve tek kubbeli olarak kesme taştan yapılmıştır. İkisi Cami bünyesinde, diğeri doğu avlusunda olmak üzere üç minarelidir. Mihrap dışı taşkındır.

2- Yusuf Ziya Paşa Camii: Hicrî 1207, Miladî 1792 yılında inşa edildiği giriş kapısı üzerindeki kitabe yer almaktadır. Şadi Paşa tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı caminin duvarları taş, üzeri ahşap çatıdır. Minarisi sonradan örülmüştür. Son cemaat yeri bitişiğinde iki türbe vardır, halen ibadete açıktır.

3- Çarşı Camii: Kitabesi olmayan Camii, tahminen 17. yüzyıl mimarisi bir kiliseye aittir. Sonradan camiye çevrilmiş olup, halen açıktır. Bina kesme taşla inşa edilmiş, üzeri çatıdır.

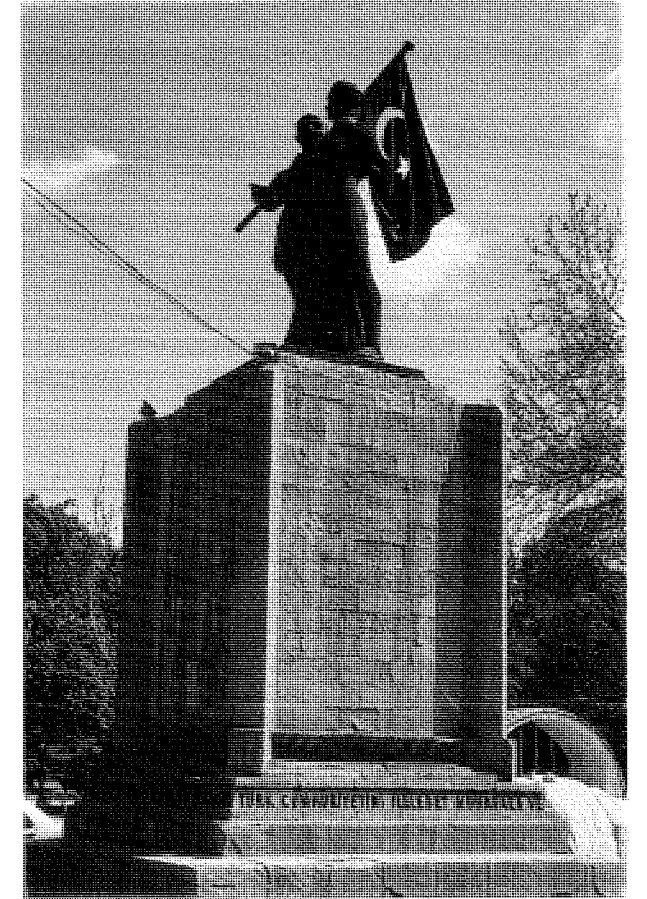
4- Taşhoron Kilisesi: 18. Yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen kilisenin kitabesi siliktir. Dikdörtgen planlı, tek kubbeli yapının taşıyıcı unsurları kasma taştır. 1970'li yıllarda yıkılmıştır. Doğu yönünde apsis ve her iki yanında merdivenle çıkılan papaz odaları yer alır. Halen terk edilmiş durumda ve haraplıdır.

5- Venk Kilisesi: Malatya Merkez Çamurlu Köyü'nde bulunan dikdörtgen planlı kilise, taş yapısı ve plan tipi ile bazilikaları andırır. Ancak, son Osmanlı dönemi eseri olan yapı, halen terk edilmiş durumda ve haraplıdır.

6- Tahtalı Hamam: Kitabesi bulunmayan, ancak mimari özellikleri ile son Osmanlı eseri olduğu belli olan hamam dikdörtgen planlı ve kesme taştır. Hamam üç bölümdür.

7- Halk Eğitim Merkezi Binası: 19. Yüzyıl sonu olarak bilinen yapının kitabesi yoktur. Son Osmanlı dönemi eserlerindendir. Tamamen kesme taştan yapılmış olan eserin oda bölümleri kargirdir. Ortada uzunca bir salon ve etrafında odalar yer alır. Yapının bodrum katı vardır. Atatürk'ün Malatya'yı ziyaretinde kaldığı binadır.

8- Gazi İlkokulu Binası: Cumhuriyet döneminin ilk yapı örneklerindendir. Kitabesi olmamasına rağmen tahminen 1933 yılında yapılmıştır. Biri bodrum katı olmak üzere üç

Atatürk Anıtı

katlıdır. Bina, kesme taştan inşa edilmiş oda bölmeleri kargir yapılarak, okul olarak hizmete açılmıştır. 1988 yılında Malatya Valiliği ve Millî Eğitim Müdürlüğü'nce esaslı restorasyon geçirilmiştir. Halen okul olarak hizmet vermektedir.

9- Derme İlkokulu Kapısı: Üzerinde kitabe bulunmasına rağmen, yapı son Osmanlı dönemi eseridir.

1907 yılında yapılan esas ilkokul binasının ön tarafındadır. Esas bina yıkılmış ve zamanla bugünkü okul binası yapılmıştır. Açıklıkta ahşap iki katlı kapı yer alır.

10- Atatürk Anıtı: MALATYA'da çift heykel olarak da adlandırılan anıt, 1946-1947 yıllarında yaptırılmıştır. İki bölümlü anıtın, birinci bölümü taş kaide, ikinci bölümü bronz Atatürk ve bayrak taşıyan çıplak genç erkek figürüdür. Anıtın mimarı Nejat Sirel, heykeltıraşı Hakkı Bey'dir. Devrinde yüzotuzbin (130.000.-TL) lira halktan toplanarak yaptırılmıştır.

11- İnönü Anıtı: Malatya Valiliği önündeki meydana yer alan anıt, 1946-1947 yıllarında heykeltıraş Nejat Sirel ve Hakkı Bey tara-

findan yapılmıştır. Bu anıt, Atatürk anıtı gibi iki kademeli olup, taş kaide ve bronz İsmet İnönü heykelinden oluşur. Devrinde yüzaltmışbin (160.000.- TL) lira halktan para toplanarak yaptırılmıştır. Taş kaide yüzeylerinde kabartma kompozisyonu yer alır.

12- Askerî Şehitlik: Merkez, Paşa Köşkü Semtinde bulunan Şehir Mezarlığı içerisinde. Askerî Şehitlik olarak kullanılmaktadır. 1946 yılında Kıbrıs'ta şehit düşen Kemal Özalper burada yatmaktadır.

13- İnderesi Mağaraları: Askerî saha içerisinde bulunan mağaralar tahminen paleolitik devire hitap eder. Ancak tabii ve fiziksel nedenlerle bozulma fazladır. Tahribatın fazlalığı tarihi izleri yok etmiştir.

14- Sivil Mimarlık Örnekleri: Merkez sinema caddesinde bulunan beş konaklar olarak bilinen yapılar ve aynı sokak dokusunda toplam onüç (13) ev. Ayrıca, Niyazi Mahallesi'nde Karakaş Konağı ve Balanlılar evi, Merkez Tekke Camii arkasında yer alan İstanbulluoğlu Konağı, Merkez K. Mustafa Paşa Mahallesi'nde bir ev, Derme İlkokulu karşısında bir ev (H. Çekirdek evi). Bu yapılardan Şerafettin Arpacı evi mülk sahibi tarafından restore edilmiştir. Yine bu yapılardan Balanlılar evi ve Derme İlkokulu karşısında yer alan (H. Çekirdek evi) sahipleri tarafından yıkılmıştır. Tüm yapıların sayısı 18'dir. (Ancak ikisi yıkılmış) Yine tüm yapılar 1930-1940 yılları arasında yapılmış ve halk mimarisinin güzel örnekleridir.

15- Aslantepe Höyük: Malatya merkezine 4 km. mesafede Orduzu (Bahçebaşı) mevkiindedir. Neolitik zamandan (M.Ö. 8 bin), Roma dönemine kadar, bütün kültürleri, tahminen 27 kültür katı ile barındırır. Höyük'te, 1961 yılında başlayan düzenli bir kazı çalışması halen devam etmektedir. Höyük'ten çıkarılan eserlerin tümü Malatya Müzesi'ndedir. Ancak, 1931-1937 yılları arasında yapılan kazılardan çıkarılan ve değerli heykeller, halen Ankara Anadolu Me-

Urartu Fibulaları

deniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Örenyeri olarak ziyaret açıktır.

16- Samanköy Höyük: Merkez Samanköy'de bulunan sivri yapılı Höyük, yüzey buluntularına göre kalkolitik ve Tunç çağı yerleşimi barındırmaktadır. Herhangi bir ilmi kazı yapılmamıştır.

17-Furuncu Höyük: Malatya- Elazığ Karayolu üzerinde, Çiftlik ve Furuncu Köyü kavşağındadır. Karayolu geçmiş yıllarda Höyük'ün yarısını götürmüştür. Höyük'te tahribat fazladır. Herhangi bir ilmi kazı yapılmamıştır. Höyük katları incelemesine göre, kalkolitik, tunç ve demir çağı ile Roma dönemi kültürlerini barındırır.

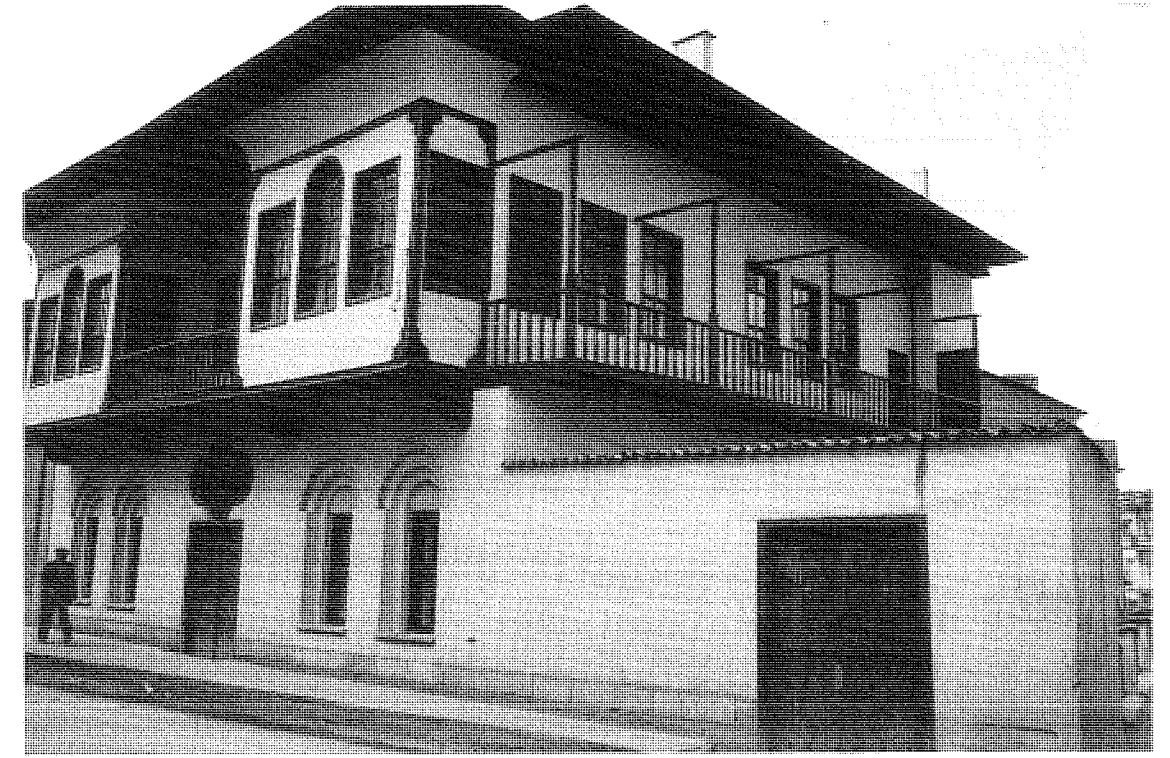
18- Maltepe Höyük: Malatya, Orduzu Pınarbaşı Gölet kenarında yer alır.

YAZIHAN İLÇESİ

1- Abdülrezzak Camii: Fethiye Köyü'nde yer alan camii, Osmanlı dönemi (Kanuni Devri) Mimari örneklerindendir. Yörede Uzun Hasan Camii olarak bilinir.

2- Fethiye Höyük: Fethiye Köyü merkezinde yer alan höyük, yüzey buluntularına göre kalkolitik çağdan başlayarak Roma dönemine kadar iskan görmüştür. Selçuklu ve Osmanlı döneminde köy yerleşime açıldığından höyük kullanılmamıştır. Höyük'te herhangi bir ilmi kazı yapılamamıştır. Ancak fazla tahrip edilmiştir.

3- İriağaç-Köy Camii: Köy Camii yıkılmış, sadece yeri ayaktadır. Taşmalzeme ile inşa edilmiş tek yapı üzerine beşik tonozludur. Üzerindeki kitabede, 1866 tarihinde Hüseyin

Sivil Mimari örneklerinden Beşkonaklar'daki Arpacılar Konağı.

Bin Hüseyin tarafından yaptırıldığı yazılıdır.

4- Kuruçay Höyük (Hacı Höyük): Yazihan İlçesi, Karaca Köyü, Kuruçay mevkiinde yer alan Höyük; Roma, Bizans, Osmanlı kültürlerini kapsar. Herhangi bir ilmi kazı yapılamamış ve çok iyi korunmuştur.

5- Buzluk: Ansır Köyü sınırları içerisinde bulunan yerleşim birimi mağaralarıdır. Ayrıca, yörede mezarlık alanları mevcuttur. Mağaralar, bugün çok bozulmuştur. Tahminen paleolitik yerleşime de sahne olmuştur.

YEŞİLYURT İLÇESİ

1- Kaletepe Höyük: Yeşilyurt İlçesi, Şabandede mevkiinde yer alan Höyükün yüzey araştırmalarına göre, Roma ve Bizans dönemlerini barındırdığı tesbit edilmiştir. Höyük'te herhangi bir ilmi kazı yapılmamış, ancak kaçak kazılarda tahrip edilmiştir.

ARGUVAN İLÇESİ

1- Karahöyük: Arguvan İlçesi Karahöyük Köyündedir. Etrafında tarlalarla çevrili höyükte en çok tunç çağı ve hitit dönemi yerleşimine rastlanmıştır. Höyükte herhangi bir ilmi kazı yapılamamış ve iyi korunmuştur.

2- İsa Höyük: Arguvan İlçesine giden Malatya-Arguvan Karayolu üzerinde İsa Köydedir. Etrafı tarlalarla çevrili höyükte, yoğun

olarak eski tunç çağı iskan görmüştür. Höyükte herhangi bir ilmi kazı yapılmamış, iyi korunmuştur.

3- Morhamam (Uzunoglan) Höyüğü: Arguvan İlçesi, Morhamam Köyünün Fırat Baraj gölü kenarında yer alan höyük, yoğun olarak ilk tunç çağından başlayarak iskan görmüştür. Höyükte herhangi bir ilmi kazı yapılmamış, ancak kaçak kazılar yapılmıştır.

KULUNCAK İLÇESİ

1- Eşref Höyük: Kuluncak İlçesi Konak Tepe sınırları içerisinde yer alan höyük, yoğun olarak tunç çağını barındırmaktadır. Höyükte herhangi bir ilmi kazı yapılamamış, ancak kaçak kazılar yapılmıştır.

2- Kabak Abdal Türbesi: Alvar Köyü'nde yer alan türbe kitabesine göre 1844 tarihlidir. Kare planlı yapının üzeri kubbelidir. Yapı içerisinde beton sıvalı bir mezar yer alır. Köylülerin imkanlarıyla sürekli tamir görmüştür.

DOĞANŞEHİR İLÇESİ

1- Sulu Mağara: Doğanşehir İlçesi Polat Kasabasına 5 km. uzaklıkta dağlık bir alanda yer alan mağara tabii güzelliği ve jeolojik yapısıyla tabii sit bölgesidir. Sarkıt ve dikitler görülmeye değerdir. Herhangi bir kültür görülmemektedir.

Beşkonaklar - Merkez

2- Roma Sur Kalıntıları: Roma dönemi Doğanşehir Surlarını meydana getiren Kale, günümüze bir kaç yerde ayakta kalan kalıntılarıyla gelmiştir. Kesin tarihi ve yaptırın belli değildir. Eski bir resim veya gravüre rastlanmamıştır.

HEKİMHAN İLÇESİ

1- Taşhan: Üzerinde yer alan ve üç dilde yazılı kitabesine göre 1218 Miladi 615 hicri yılları yazılıdır. Buna göre Selçuklu Döneminde Ebu Salim Bin Ebul Hasan tarafından yapılmış ve 1. İzzettin Keykavus yaptırmıştır. Osmanlı döneminde yoğun tamir görmüş olan han, dikdörtgen planlı ve avlulu, eyvanlı yapı grubundadır. 1980'li yıllarda vakıflar idaresince tamir edilmiştir.

2- Köprülü Mehmet Paşa Camii: Hekimhan İlçe Merkezinde yer alan cami tek minareli ve kesme taştan inşa edilmiştir. 1660 tarihinde yaptırılmış ve 1815 tarihinde esaslı tamir görmüştür. Caminin ilk kitabesinde Fazıl Ahmet Paşa'nın yaptırdığı yazılıdır. Esas mekan dikdörtgen planlı olup, üzeri kubbelidir. Son cemaat yeri revaklı olup, beş küçük kubbelidir.

3- Köprülü Mehmet Paşa Hamamı: Kitabesi olmamasına rağmen tahminen 17. yüzyıl eseridir. Ancak harap durumdadır. Dökdört-

gen planlı hamam üç bölümlü, klasik Osmanlı tipidir. Kesme ve moloz taşlardan inşa edilmiştir. Tamire muhtaçtır.

4- Kilise: Hekimhan İlçesi merkezinde eski hapishane olarak kullanılan bina, yıkık durumdadır. Son Osmanlı veya Bizans (olabilir) dönemi dikdörtgen planlı, basit basilika tipindedir.

5- Güzelyurt Höyük: Hekimhan-Güzelyurt yol güzergahında yer alır. Yoğun olarak tunç çağını barındırır. Tahribat fazladır.

AKÇADAĞ İLÇESİ

1- Arga Tepesi: Akçadağ İlçesi Merkezinde yer alan, yapılaşma ile bozulan höyük yoğun olarak Eski Tunç Çağı ve Hitit Kültürlerini barındırır. Büyük bir yerleşim alanı olmasına rağmen, ilçe merkezinin höyük üzerine ve hemen yanına iskan kurması sebebiyle höyük sınırları daralmış ve tahrip olmuştur. Herhangi bir ilmi kazı yapılmamış, ancak yapılaşma nedeni ile bozulmuştur.

2- Ören Höyük: Akçadağ İlçesi Ören Köyüne çok yakın olan höyük, yoğun olarak tunç çağı kültürünü barındırır. Höyükte herhangi bir ilmi kazı yapılmamış olmasına rağmen iyi korunmuştur.

3- İkinciler Höyük: Akçadağ İlçesi İkinciler Köyünde tarlalar arasında yer alan höyükte yoğun tahribat olmuştur. Yoğun olarak Tunç Çağı ve Demir Çağı Kültürlerini barındıran höyükte ilmi kazı yapılmamıştır.

4- Levent Vadisi-Bağköy Kaya Kabartmaları

Akçadağ İlçesi Levent bucağının bulunduğu tabii ve gösterişli vadinin bir bölümünde yer alan, kaya mağaraları ve kaya kabartması Roma dönemini fazlaca yansıtır. Ancak, Geçitit olarak da yorumlanabilmektedir.

DARENDE İLÇESİ

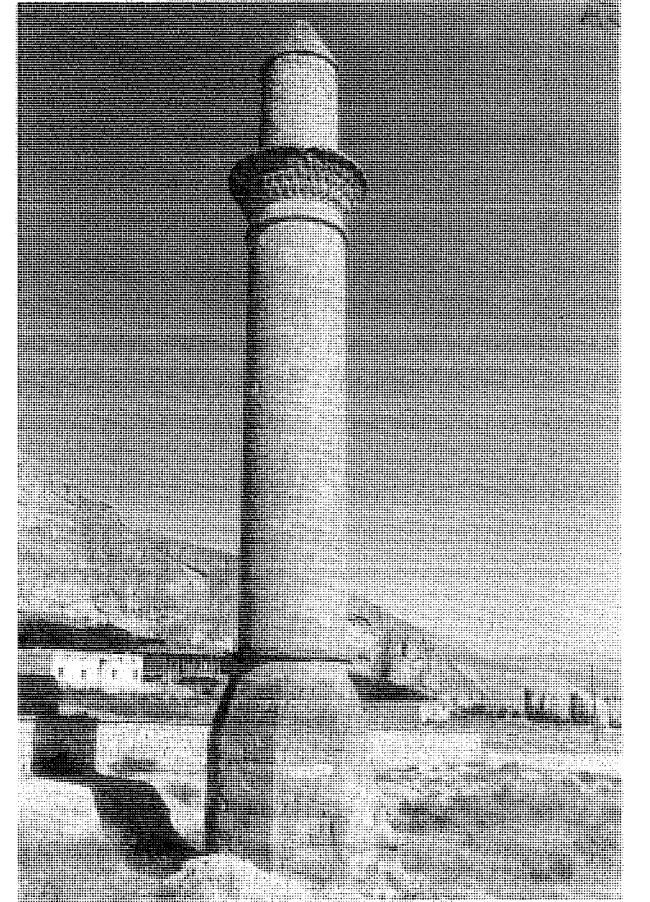
1- Roma Mezarı: Yenice Kasabası merkezinde yer alan Maşattepe Mevkiinde bulunan tümülüste yapılan kurtarma kazısı sırasında gün ışığına çıkarılan mezar anıtı, içten düzeltilmiş dıştan moloz taş ve topraklarla dolgulandırılmış taştan inşa edilmiştir. Çift dromos (Mekan) lu yapıda, boşlukta ahşap sanduka (tabut) içinde kadın cesedi bulunmakta idi. Ayrıca taşınır nitelikteki küçük buluntular, Malatya Müzesinde teşhire sunulmuştur. Tahminen M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Aynı bölgede açılmış üç adet tümülüs daha bulunmaktadır.

2- Merkez Tümülüs: Darende İlçesi, Eski Darende mevkiinde yer alır. Büyük ihtimalle Roma Dönemi tümülüsüdür.

3- İki Mezarlık: Darende İlçe merkezi, Eski Darende mevkiinde yer alan ve halen kullanılan Osmanlı Mezarlarını barındıran iki adet mezarlık, çevre belediyesince çevrilmiştir.

4- Doğal Akvaryum: İlçe merkezi, Somuncu Baba mevkiinde tohma çayı vadisi içerisinde yer alan kayalar içerisinde balıklı gölün kaynağı durumundadır. Balıklar buralara yumurtalarını bırakarak çoğalmaktadır. Aynı kaynaktan uzunca bir ark'la su yolu bağlantısı, Camii avlusunda bulunan sonradan yapılan havuza akmaktadır.

5- Somuncu Baba Boğazı: Darende İl-

Tek Minare - Darende

çesinde yer alan balıklı göl ve Somuncu Baba Camii ile başlayıp taş köprüye varan dik kayalardan meydana gelen, Tohma çayının ortadan aktığı tabii boğazdır.

6- Tohma Çayı Doğal Vadisi: Darende İlçesinde, Somun Baba Camii, doğal akvaryum, balıklı gölü içine alarak taş köprüye kadar uzanan ve dik kayalık yamaçlardan oluşan vadinin, taş köprüye yakın bölgesinde doğal bir hamam (sıcak su) yer alır. Yörede burası Gehver veya Gâvur hamamı olarak bilinir.

7- Aşudu (Günpınar) Şelalesi: Darende İlçesi, Günpınar Köyü sınırları içerisinde, Tohma çayı yatağında yer alan, tahminen 45-50 metre yüksekliğinde kayaların arasında suyun sert akışı şelaleye güzellik katar. Turizme açık bir sit bölgesidir.

8- Kavlak Köprüsü: Darende İlçesinde bulunan ve halen kullanılan taş köprüdür. Herhangi bir kitabe ve yazıt yoktur. Ancak son Osmanlı dönemi eseridir.

9- Taş Köprü: Darende İlçesinde, Tohma Çayı üzerinde ve doğal vadinin hemen bitiminde köprügözü olarak bilinen taş köprü bir gözü betonarme ile onarılmış ve halen ulaşımı sağlamaktadır.

10- Nadir Köprüsü: Darende İlçesinde bulunan Son Osmanlı Dönemi bir köprü Tohma çayı üzerindedir. Üç gözü olan köprünün, bir gözü kapatılmış, diğer iki gözü betonarme ile onarılmıştır. Halen ulaşımına açıktır.

11- Ulu Camii Minaresi: Eski Darende mevkiinde yer alan Ulu caminin esas mekanı yoktur ve sadece minaresi ayakta. Kitabe olmamasına rağmen, yapım tarzı ve işçilikte, caminin beylikler dönemi 14. yüzyıl eseri olduğu tahmin edilmektedir. Tek şerefeli minarenin küllah kısmı tahrip olmuştur ve kesme taştan inşa edilmiştir.

12- Danabey Minaresi: Eski Darende mevkiinde, kesme taştan inşa edilen ve şerefe korkulukları ve küllahı yıkılmış olan minare, kayıtlara göre H. 1156 M. 1727 yılında Osmanlı Paşalarından Hacı Hüseyin Paşa tarafından yapılmıştır.

14- Hacı Müsrif Minaresi: Eski Darende Mevkiinde kesme taştan inşa edilen Minare onaltıgen gövdelidir. Kayıtlara göre H. 1170 M. 1740 tarihinde Osmanlı Paşalarından Abidin Paşa tarafından yaptırılmıştır.

15- Somuncu Baba Camii Minaresi: Eski Darende. Somuncu Baba küllüyesinin hemen bitişiğinde, ancak eski bir camiye ait minare, H. 1907 M. 1677 tarihinde Osmanlı döneminde yaptırılmıştır. Bu tarihe göre Şeyh Hamit-i Veli zaviyesinin minaresidir. Kare kaideli ve onaltıgen gövdeli, minare tek şerefeli olarak taştan inşa edilmiştir. Bitişiğinde bulunan cami sonradan yapılmıştır.

16- Mehmet Paşa Kütüphanesi: Eski Darende mevkiinde bulunan eser, kare planlı, kesme taş duvarlı ve tek kubbelidir. Portal üzerindeki kitabeye göre h.1193 M. 1763 tarihinde Osmanlı Paşası, Darendeli Sadrazam Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

17- Bedesten: Eski Darende mevkiinde bulunan bedesten, Osmanlı dönemi eseridir. Dikdörtgen planlı klasik Osmanlı kapalı çarşıları planındadır. Orta büyük avlu etrafına odalar sıralanmıştır. Yapının taşıyıcı duvarları kesme taş, diğer bölümleri ve üzerinde moloz taşlarla örtülüdür. Oda üzerleri beşik tonozludur. Çok harap durumdadır. Tahminen Hüseyin Paşa Vakfına aittir.

18- Hasan Paşa Hamamı: Eski Darende mevkiinde bulunan Hamam, klasik Osmanlı tipine uygun olarak iki bölümlü ve kesme taştan inşa edilmiş esas mekan kubbelidir. Tahminen Osmanlı paşalarından Hasan Paşa tarafından yaptırılmıştır. Diğer bir adı da Hüseyin Paşa Hamamıdır.

19- Zengibar Kalesi: Yörede senkbar ismi ile de anılan kalıntı, tahminen Osmanlı dönemi eseridir. Darende ilçesi kuzey yamaçlarında yer alan kalenin giriş kapısı kalmıştır. Kesme taştan inşa edilmiştir.

ARAPGİR

1- Çobanlı Konağı: Bugünkü varislerin soy ismiyle adlandırılan konak, esasında Osmanlı paşalarından Cevat Şakir Paşa Konağıdır. Ayrıca Halil Vamık Paşa Konağı olarak da adlandırılır. Giriş katı ile birlikte üç katlıdır. Taş malzeme ile örtülü duvarların aralarına ahşap hatıllar atılmış, çatı saca kaplıdır.

2- Ulu Camii: Eski Arapgir'de kayalık bir alanda yar alan camide kitabe olmadığından tahminen 14. yüzyıl İlhanlı eseri olduğu tahmin edilmektedir. Yapının en gösterişli yeri kuzey yönündeki ana giriş kapısıdır. Aslında Ulu cami olarak adlandırılıyorsa da çevresinde yer alan eserlerle bir külliye parçasıdır. Kesme taştan inşa edilmiş cami yörenin gösterişli yapılarındandır.

3- Mir-i Liva Ahmet Paşa Camii: Osmanlı dönemi, 18. yüzyıl ilk dönemi eserleri olan cami, Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Arapgir İsaoglu mahallesinde yer alır. Cami kubbesiz olup, dik-

dörtgen planlı ve tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Minaresi batı köşesinde yer alır ve taştan inşa edilmiştir.

4- Gümrükçü Osman Paşa Camii: Eski Arapgirde bulunan camii H. 1209 M. 1787 tarihinde, Osmanlı Paşalarından Gümrükçü Osman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kesme taş yapı, tek minarelidir. Kare planlı cami, Arapgir çayı kenarındadır.

5- Molla Eyüp Mescidi: Arapgir Osman Paşa mahallesinde yer alan yapının bir diğer adı ise İspanakçı Mustafa Paşa Kütüphanesidir. Ancak bugünkü görünümü kütüphaneden çok mescide benzer. Dikdörtgen planlı yapıya kuzeyden girilir. Kesme taş ve moloz taş kullanılarak inşa edilmiş, üzeri kubbelidir. Kitabesi olmamasına rağmen tahminen 18. yüzyıl eseridir. Çok harap durumdadır.

6- Cafer Paşa Camii: Eski Arapgir'in, Osman Paşa mahallesinde yer alır. Kitabesine göre H. 1105 M. 1683 tarihinde Cafer Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. Ancak yapı 14. yüzyılda Şeyh Hasan tarafından yaptırılmış, İlhanlı Beyliği eseridir. Kare planlı yapı, tek kubbeli, tek minareli basit yapıdır. Halen ibadete açık olan cami bakıma muhtaçtır.

7- Yeni Camii: Arapgirde Osman Paşa Mahallesinde bulunan cami tamamen harap durumdadır. Minaresi olmayan cami tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Üzerinde kitabe olmamasına rağmen tahminen Akkoyunlular Beyliği dönemi (1398-1515) eseridir.

8- Hanikâh: Eski Arapgirde Ulu caminin hemen yanında yer alan yapı, tahminen 14. yüzyılda İlhanlı Beyliği tarafından bir küllüye olarak yapılmıştır. Yapının planı (L) şeklindedir. Yapı tamamen moloz taştan inşa edilmiştir.

9- Çarşı Hamamı: İsaoglu Mahallesinde bulunan hamam, kitabesinin okunamaz durumda olmasına rağmen 1806 tarihi okunmaktadır. Dikdörtgen bir alanı kaplayan hamam iki kubbeli ve moloz taştan inşa edilmiştir. Hamam üç bölüm-

den oluşmaktadır.

10- Elmasik Hamamı: Ermeni Mahallesi olarak bilinen mahalleden bulunan hamam iki kubbeli ve taşla inşa edilmiş, ancak portali kesme taştır, dikdörtgen bir alanda bulunan hamamın kitabesi yoktur. Tahminen 19. yüzyıl Osmanlı eseridir. Harap durumdadır.

11- Osman Paşa Hamamı: Aynı isimle mahallede bulunan hamam, 19. yüzyıl Osmanlı eseridir. Dikdörtgen alan üzerine oturan yapının dış duvarları kesme, iç duvarları ve kubbe moloz taşla inşa edilmiştir. Hamam üç bölümlü olup günümüzde harap durumdadır.

12- Osman Paşa Çeşmesi: Osman Paşa mahallesinde, Gümrükçü Osman Paşa camii ile Osman Paşa Hamamı arasında yer alan çeşme, kesme taştan inşa edilmiştir. Kitabesi olan caminin tarihi belli değildir. Ancak 18. yüzyıl Osmanlı eseri olduğu tahmin edilmektedir.

13- Eski Arapgir Kalesi: Eski Arapgir'de sarp bir kayalıkta inşa edilen kale, 14. yüzyıl beylikler dönemine aittir ve yalnızca duvar izleri kalmıştır. Çok harap durumdadır.

14- Büyük Kozluk Köprüsü: Kozluk çayı üzerinde bulunan köprünün kitabesi var, tarihi yoktur. Ancak beylikler dönemi eseri olduğu tahmin edilmektedir. Kesme taştan inşa edilen köprü iki gözlüdür.

15- Eski Arapgir Kale Köprüsü: Kozluk Köprüsüne 100 metre güneyindedir. Kesme taştan inşa edilen köprünün kitabesi yok, ancak beylikler dönemi eseri olduğu tahmin ediliyor. Köprü tek gözlüdür.

BATTALGAZİ (Eski Malatya)

İLÇESİ:

1- Kale Surları: Roma devri kalesinin yapımına M.S. 79 yılında başlanmış uzun yıllar devam eden inşadan sonra getirilerek 530-40 yıllarında tamamlanmıştır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde onarım görmüştür. Esasta 95 burcu ve 11 kapısı

Battalgazi - Sütlü Minare

bulunan kale bugün harap durumdadır.

2- Silahtar Mustafa Paşa

Kervansarayı: 1632 yılında 4. Murat Han'ın silahtarı Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı yapının malzemesi kesme taştır. Üzeri tonoz sistemiyle örtülü yapı 1965-1970 yıllarında restore edilmiştir. Yazlık ve kışlık olmak üzere iki bölümdür.

3- Ulu Camii: 1224 yılında Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat tarafından yaptırılan cami, Anadolu'da, İran Selçukluları mimarisi geleneğini sürdürün mihrap önü kubbeli, avlu ve eyvanlı tek eserdir. İçinde yer alan çini ve mozaikler devrin en güzel örneğidir. Mimari Yakup Bin Ebubekir'dir. Esas taş kitabesi Malatya Müzesindedir. Cami taş ve tuğladan yapılmıştır. Çeşitli devirlerde esaslı tamirler görmüş. Doğu ve batı cephelerinde iki portali, taş işçilikleriyle dikkati çeker. Tuğla minaresi yapının kuzeybatı köşesindedir. 1970'li yıllarda restorasyon geçi-

ren cami, esasta güney cephesinde yer alan kalıntıların ait olduğu Şahabiye Kübra Medresesi ile birlikte bir külliye'dir.

4- Melik Sunullah Minaresi: Bugün yalnızca minaresi kalan camii, 1394 yılında Abdullah Hüsnü Oğlu Çerkez tarafından yaptırılmıştır. Minare tuğladan inşa edilmiş, halk tarafından vaiz ocağı olarak bilinir.

5- Emirömer Mescidi: 1556 yılında yapılan, dikdörtgen planlı bugün mescid olarak değil, türbe olarak ziyaret edilmektedir. Taş duvarlı eser düz damlıdır. Türbe içerisinde mezar bulunmaktadır.

6- Karahan Camii: Kitabesine göre, 1583 yılında, Malatya Miralayı Hüsrev Bey tarafından yaptırılan bu Osmanlı eseri kareye uygun planlıdır. 1900 yılında restora edilen caminin son cemaat yeri revaklarla çevrilidir.

7- Ak Minare Camii: Zaim Yusuf oğlu Himmet tarafından yaptırılan camii Osmanlı eseri kesme taştan yaptırılmıştır. Tek kubbeli caminin minaresi yıkılmıştır.

8- Sütlü Minare (Çermik): Kitabesi bulunmayan eser yapım takniği ve kullanılan malzemelere göre Osmanlı Devrine aittir. Bağlı olduğu cami yıkılmıştır. Halen yıkılmak üzere olan minare tek şerefelidir.

9- Namazgâh: Seceddün İsak oğlu Kemaleddin Kâmyar tarafından 1243 yılında yaptırılan eser orijinal durumunu muhafaza ederek günümüze gelmiştir. Tamamı kesme taştan yapılmıştır. Selçuklular döneminde yol güzargahlarında yolcuların rahatlıkla namaz kılmaları için inşa edilen namazgâhta bir mihrap ve yedi basamaklı minber yer alır.

10- Alacakapı Mescidi: 1585 yılında yaptırılan cami, sonradan büyük onarım görmüş, tuğla minare 20. yüzyılda yaptırılmıştır. Üzeri ahşap çatıdır. Kare planlıdır.

11- Sıddı Zeynep Kümbeti: Üzerinde herhangi bir kitabe olmamasına rağmen yapım tekniği olarak Selçuklu devri eseridir. Piramid külahlı çokgen yapı, taş mal-

zeme ile yapılmıştır.

12- Kanlı Kümbet: Kitabesi okunmaz durumdadır. Kare planlı taş ve tuğla malzeme ile yapılan anıt mezar, tahminen 1300 yıllarına aittir. İki katlı kümbetin alt katı mumyalık, üst katı ziyaret yeri olarak inşa edilmiştir. Tahminen dışa konik bir külâh ile örtü olması gereken kubbe içten yarım ay şeklindedir. Harap durumda tamire muhtaçtır.

13- Halfetih Minaresi: Tamamen tuğla malzeme ile yapılan minare 13. yüzyıl eseridir. Tahminen çevresinde bulanık cami veya medresinin bir parçasıdır. Yapı tekniği ile malzeme olarak Ulu cami ile çağdaştır. Halk tarafından "Hötüm Dede" olarak bilinir.

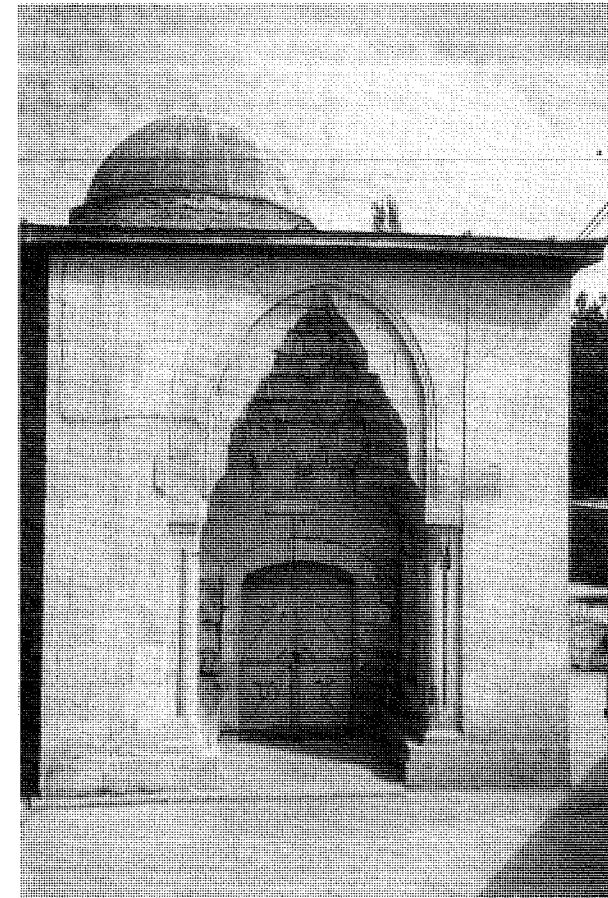
14- Toptaş Camii: Kendi ismi ile anılan manellede yer alan cami çok tamir görmüş ve orijinal durumu bozulmuştur. Kitabelerdeki tarihlere göre 1681 ve 1827 tarihlerinde tamir edilmiştir. Minaresi

1960'lı yıllarda inşa edilmiştir. Cami üzeri çatılıdır.

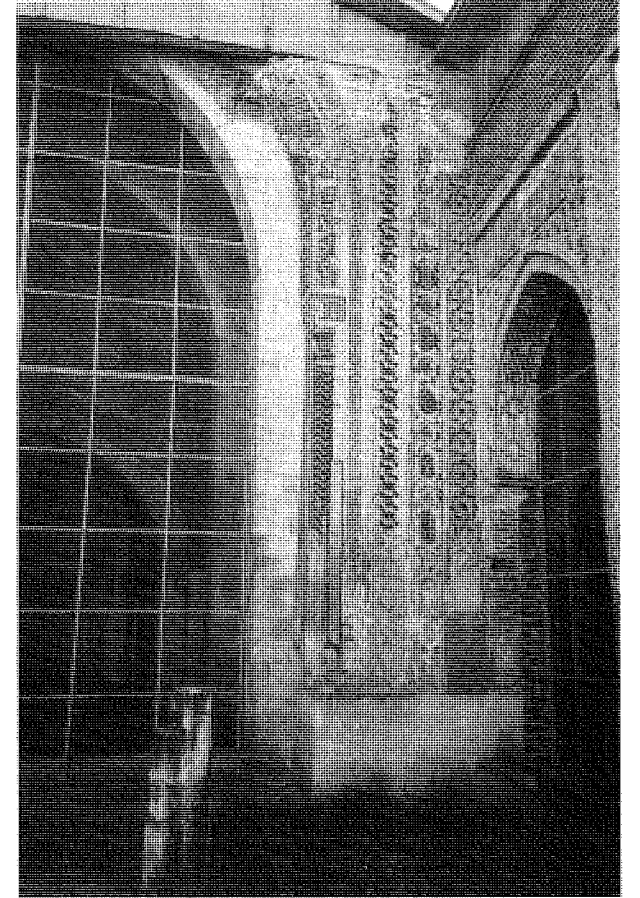
15- Şahabiye-i Kübra Medresesi: Ulu Camii'nin güneyinde çok harap durumda olan kalıntılar bu medreseye aittir. Sanat tarihçi araştırmacılara göre Selçuklu Sultanı Keykavus zamanında Mimar Semaddin Muhammed İbn Osman ve Tekfuroğlu Stefan isimli ustaya yaptırılmıştır. Ulu Camii ile birlikte külliye olduğu tahmin edilmektedir.

16- Ahmed Duran Mescidi ve Türbesi: Muhammed Sabit Bey tarafından 1792 yılında ahşap olarak inşa edilmiştir. Yöre halkı tarafından kutsal sayılarak sık sık ziyaret edilir. Battalgazi'nin sadık bir su-bayı olduğu rivayettir.

17- Kırk Kardeşler Şehitliği: 13. yüzyıl Selçuklu Dönemi mezarlığı olan yerleşim birimi, Battalgazi Belediyesince etrafı taş ve beton duvarlarla çevrilmiş korunmaya alınmıştır. Halen dökülmüş vaziyet-

Ulu Cami - Battalgazi

Ulu Cami'nin iç mekanından görünüşü.

te mezar taşları, yazı, stil ve yapılış tarzıyla Selçuklu Dönemini yansıtır. Halk buranın 40 adet Selçuklu yiğidine ait mezarlık olduğuna inanır.

ANITLAR

Malatya; anıt olarak iki büyük devlet adamımızı sembolleştiren anıtları ile dikkat çeker. Söz konusu anıtlar 1946-47 yıllarında yapılarak, şehrin mütena semtlerine yerleştirilmişlerdir. Anıtların diğer bir özelliği yapım, sırasındaki finansmanları, Malatyalılar tarafından kendi aralarında toplanan paralarla yapılmış olmalarıdır. Bu iki ünlü devlet adamımız, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ATATÜRK ve ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İNÖNÜ'dür.

ATATÜRK ANITI İl merkezinde, Orduevi ve İnönü parkı arasında bulunan bulvarda yer alan, yöre halkı insanı tarafından çift heykel olarak da tabir edilen anıt, Atatürk ve yanında Türk Gençliğini temsil eden çıplak bir genç ve aralarında Türk bayrağı ile sembolleşmiş olduğundan, halk bu anıta çift heykel olarak isim takmıştır.

Anıt, iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm: Kademeli taş kaidedir. Birinci kademe 5x5 m., ikinci kademe 4x4m, üçüncü kademe 3.70x3.70 m. ebatlarında olup kare şeklindeki anıt kaidesinin başlangıcını teşkil etmektedirler. Zemin den yüksekliği 6 (altı) m. olan bu kaidenin, dikdörtgen formlu düzgün taşlarla birbirine oturtulup, köşelerde de dört adet gömme paye meydana getirilişi plastik hareketliliği anıta kazandırmış bulunmaktadır. Kaidenin üçüncü çıkıntısı üzerinde bronz büyük harflerle Atatürk'ün gençliğe hitabesinin sonu cepheden başlamak üzere kaidayı çepe çevre çevirmektedir.

İkinci Bölüm: Bronz heykeller kombinasyonudur. Atatürk ve genç bir atletten meydana gelen heykeller, anıtın esas mevzuunu teşkil eder. Bu heykeller normalden büyük olup, bronzdan yapılmıştır.

Atatürk, gençten daha uzun, şapkasız, askeri kıyafetiyle, arkasında pelerini, sol ayak ilerde, yüzü gence dönük, sol eli gencin sırtında, sağ elinin işaret parmağıyla ileriye göstermektedir. Atatürk'ün solunda, daha kısa boylu, vücudu çıplak, başı Atatürk'e dönük, sağ ve sol eliyle tuttuğu Türk bayrağı arkada, sağ ayak hafif ilerde olmak üzere tasvir edilmiştir. Kompozisyonda ifade edilen Atatürk ve Gençliktir.

Anıtın yapımında kullanılan renkli taşlar, Kahramanmaraş İli, Pazarcık İlçesinden getirtilmiştir.

1947 yılında yaptırılan anıt, devrin Malatya Valisi Ahmet Kınık'ın başkanlığında Emin Yakın, Yahya Kayahan, Osman Tandır, Abidin Karakaş ve Faik Bitlis'den kurulu altı kişilik bir komisyon tarafından halktan toplanan 130.000.-TL (Yüzotuzbintürklirası) bağışla, heykeltraş Hakkı Atamulu tarafından yapılmıştır. Anıtın Mimarı Nejat Sirel'dir.

İNÖNÜ ANITI: Malatya Valiliği önündeki meydanda yer alan anıt, Atatürk Anıtı ile birlikte aynı tarihler arasında, Malatya Valiliğince oluşturulan, aynı komisyon nezaretinde, Mimar Nejat Sirel ve heykeltraş Hakkı Atamulu Bey'e yine halktan toplanan bağışlarla yaptırılmıştır. Ancak bu anıt 160.000.-TL (Yüzaltmışbintürklirası)na mal olmuştur. 1945 yılında yaptırılan Anıtın kaidesinin müteahhidi, Sait Merzeci'dir.

Anıt, kaide ve heykel grubu olarak, iki kademedan oluşmaktadır. Birinci kademeyi oluşturan kaide 1945 yılında müteahhit Sait Merzeci tarafından yapılmıştır. Kaidede yer alan taşlar gayet düzgün yontulmuş dikdörtgen formlu beyaz taşlardır. Anıt kaidesi 4.50x3.80 m. ebatlarında ve 2.95 m. yüksekliğinde olup, zemini üç basamaklı, merdiven sistemlidir. Kaidenin dört cephesinde 8 (sekiz) figür kompoze edilmiştir. Bunlardan;

Ön Cephe: 225x90 cm. ebadında iki ayrı niş içerisinde tunç kabartmalardan, sağ yanda İstiklal Savaşı'na katılan tam techi-

zalı Mehmetçik bulunmaktadır. Ayakları yana açık, elleriyle, dipçiği yerde duran tüfeğini tutar vaziyette ve başı hafif sağa dönük olarak tasvir edilmiştir. Sol yanda, genç bir kadın, yukarı kaldırdığı bayrağı tutmaktadır. Her iki kompozisyonun arasında, büyük bronz harflerle "ADIN TEMİZ HATIRAN AZİZ KALACAK" yazısı ve 1947 tarihi yer almaktadır.

Arka Cephe: Yine iki ayrı niş içerisinde, 25x90 cm. ebadında, bronz kabartma olarak sağda, genç bir sporcu sol elinde disk tutarken, vücut profilden, baş sağa dönüktür. Solda, ince yapılı elbiseli öğrenci, sol elinde kitap, sağ eli ile meşale tutarken, baş ve vücut sola dönük olarak tasvir edilmiştir.

Sağ Yan Cephe: 2.00x2.20 cm. ebadında niş içerisinde bir buğday tarlasında kadın ve erkek çiftçi bulunmaktadır. Kadının, başında eşarbi, bulüz ve şalvar giysileri içerisinde, sağ eliyle buğday başağını tutmakta, baş tam profil vücut yarım profilden tasvir edilmiştir. Erkek ayakta, kadına dönük, şalvarlı, sol ayak ilerde, sol eliyle tırpan tutmaktadır.

Sol Yan Cephe: 2.00x2.20 cm. ebadında olup, iki orta yaşlı erkek figürü çekiç, öre ve pensesiyle tasvir edilmiştir. Belden yukarı çıplaktır. Sağdaki figür elindeki çekicinin sapını öre dayamış sol eliyle penseyi tutmuştur. Soldaki figür ise, sol elini arkadaşının omuzuna koymuş, sağ elindeki çekicini örsün üzerine dayamış olarak kompoze edilmiş, demirci esnafını temsil ederler.

Kaide üzerinde, 30 cm. kalınlığında ikinci bir zemin üzerinde, ayakta yer alan bronz, İsmet İNÖNÜ heykeli 6 m yüksekliğindedir. İsmet İnönü, başı açık, takım elbiseli ve önü açık palto giysilidir. Sağ eli

Atatürk Anıtı önünde halk oyunları ekibi

açık, sol eli yumuktur. Cephe şehir merkezine dönüktür.

MALATYA MÜZESİ

Antik çağlarda en eski ve ileri medeniyetlerin geliştiği Mezopotamya ile İç Anadolu arasında bulunduğu ve tarih öncesi ile tarihi kervan yollarının bulunduğu, yolların tabii geçitler verdiği konumlar itibarıyla Malatya'nın jeopolitik önemi daima büyük olmuştur. Jeopolitik konumunun yanında hayatın ve uygarlıkların gelişmesinde önemli bir etken olan suyun katkıları da inkar edilemez.

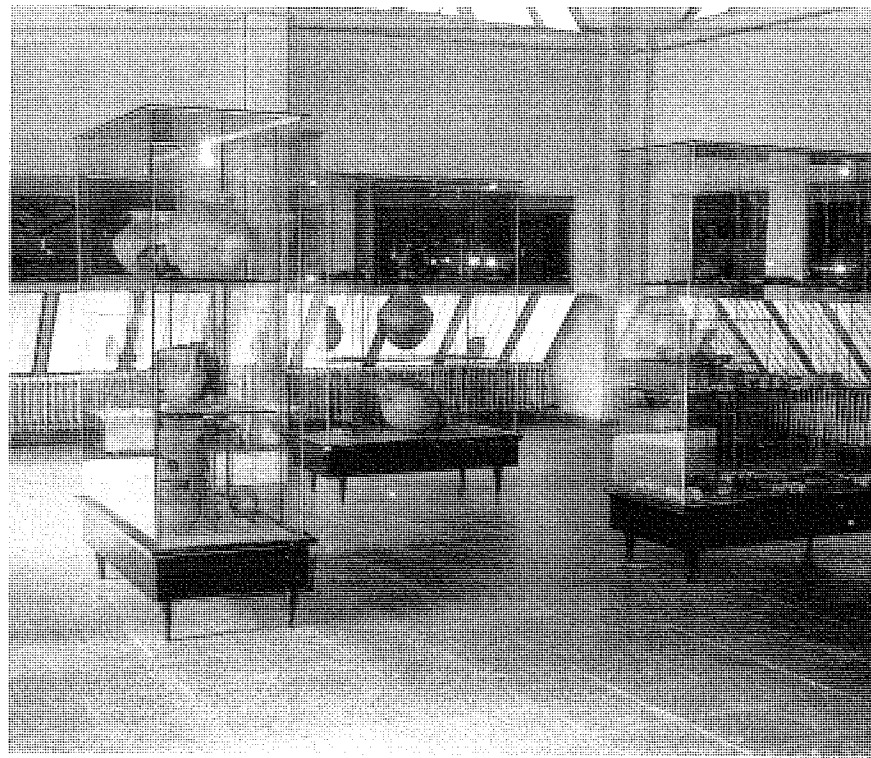
Bu faktörler M. Ö. 8000 yılından itibaren, Piroz bölgesi, Caferhöyük neolitik yerleşimi ile başlayıp günümüze kadar Malatya'nın Anadolu'da gelmiş geçmiş bütün uygarlıkları ihtiva eden bir yer ve bölge olmasına sebep olmuştur.

Bu tarihi önem içerisinde, Malatya'da müzecilik fikri 1931-1937 yılları arasında, Arslantepehöyük ve Gelinciktepe'de yapılan kazılarda ortaya çıkan eserlerin, Malatya'da müze olmadığından Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmek için götürülmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Malatya, arkeolojik ve etnoğrafik eserler bakımından bol ve zengin kaynaklara sahip olduğundan bir müze binasına ihtiyaç duyulmuş, 1969 yılında geçici bir bi-

nada hizmete sokulan müze 1975 yılında yapılan günümüz müzesiyle 1979 yılında hizmete sokulmuştur. 1979 yılında yapılan teşhir-tanzim günümüze kadar gelmiş, ancak yapılan ilmi gözlem ve görüşmeler sonucu ihtiyaca cevap veremediğinden, modern ve günümüz müzecilik fikrine uygun yeni proje geliştirilmiş ve uygulanması için Kültür Bakanlığınca onanmıştır. 1994 yılı içerisinde yeni teşhir-tanzim projesi uygulanarak, önümüzdeki yıllarda yepyeni bir anlayışla ziyarette tekrar açılacaktır.

Müzemizde, teşhiri yapılan ve yeni düzenleme ile yeniden ziyaretçilerin görüşlerine sunulacak olan toplam 15.000 eser mevcuttur. Bu eserler; kazılar, satınalma, hibe(bağış) veya istirdat (el koyma) gibi yollarla Müzeye kazandırılan eserlerdir. Malatya yöresinde, özellikle kum ocakları veya konglomeralarda (kum kayaları) ele geçen fosiller, geçmiş yıllarda tesbiti yapılan ve bazı nedenlerle acilen kurtarılması gerekli höyüklerde yapılan ilmi kazılar sonucu gün ışığına çıkarılan, neolitik, kalkolitik, Tunç çağı, Hitit, Urartu, Roma, Bizans, Selçuklu, çeşitli beylikler ve Osmanlı

Malatya Müzesinin içten görünüşü

dönemi medeniyetine ait eserler, Müzemin zenginlikleridir.

İlimiz sınırları içerisinde, Karakaya baraj gölü suları altında kalan alanlarda, Pirot, Caferhöyük, Köşkerbaba, İmamoglu ve Değirmentepe höyük gibi kurtarma kazılarında ve 1961 yılından beri kazısı devam eden Arslantepe Höyük'te çıkarılan eserler geçmiş günümüze taşıdığı gibi, günümüzü de geleceği aktaran birer tarih laboratuvarı özelliğini verir Malatya Müzesine.

Müzedede bulunan nadide eserlerden birkaçı şunlardır:

Neolitik Heykelcikler: M. Ö. 8000 yılına tarihlenen, kireç taşından yapılmış ilk heykel örnekleridir. 1985 yılında yapılan kurtarma kazıları sırasında, İzollu bölgesi Caferhöyük'te gün ışığına çıkarılmışlardır. Anadolu neolitik yerleşim birimleri ile çağdaş olan bu yerleşim yerinde, bu ilk heykel örneklerinin yanı sıra, tarıma geçiş ve toprağı ilk işleme kültürünün gelişmesinde kullanılan malzemeler de (Obsidyen bıçak, orak, ok ucu, keski ve delgiler) müzedede yer alır.

Kılıç ve Mızrak Uçları: Arslantepehöyük, eski tunç devri (M.Ö. 3200-3000)1. tabakasında, toplu olarak bulunan bu eserler bronzdan yapılmış olup, arsenik alaşımlı olmaları ve bazılarının gümüş kakmalı olması ilgi çekmektedir. Devrine göre, formları, kakmaları ve arsenik alaşımlı olmaları bu eserlere arkeolojik literatürde ünik bir yer sağlamaktadır.

İnsan Mezarı: Arslantepehöyük'te geç kalkolitik çağı katında bulunan bu mezar M.Ö.4000 yıllarına tarihlenmektedir. Anadolu'da ölü gömme adetlerinin ünik bir örneği olan bu mezar, orijinaliği bozulmadan sağlamlaştırılarak Müzeye getirilmiştir. Mezarda bulunan ceset, genç bir

kadına ait olup, süs eşyaları ve mutfak kapları ile birlikte arkeolojik dilde hoker vazifesi denilen, çocuğun ana rahminde duruş şekli gibi yatırılmış olarak defn edilmiştir.

Durum şöyle yorumlanmaktadır:

Devrin insanı dünyaya nasıl gelindi ise öyle gidilmesi düşüncesi ile ve tıp dünyasını çok yakından ilgilendiren bir yöntemle, devrinde çocuğun ana rahminde yatış şeklini bilen bir zihniyetle, kadın cesedini bu mezara defn etmişlerdir.

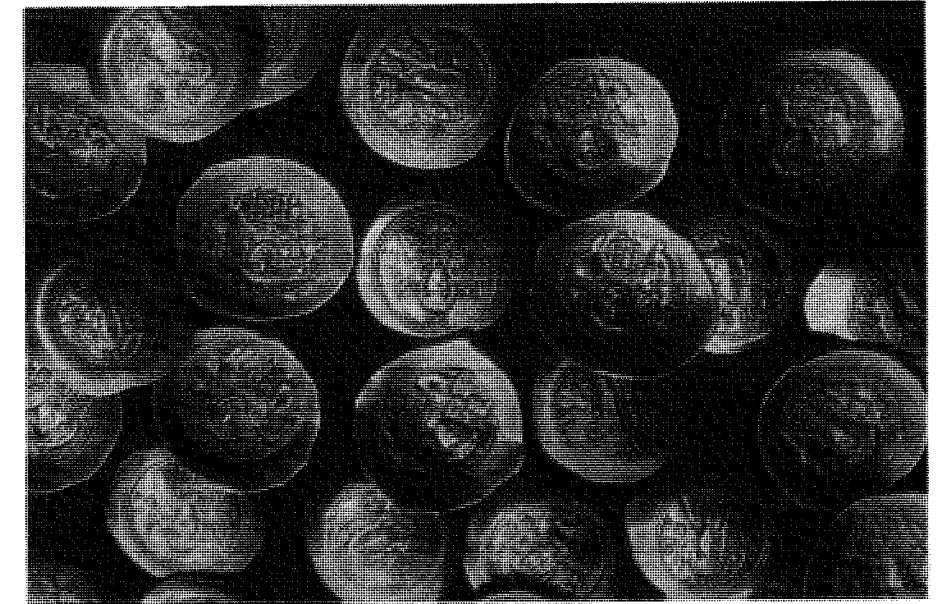
Ayrıca, yine ölü gömme adetlerini gösteren küp mezarlarda, sağlamlaştırılarak, müzedede teşhire sunulmuştur.

Mühür Baskılar (Bulle): Arslantepehöyük'te. eski tunç çağına (M.Ö. 3200-3000) ait Kültür katında bulunan, saray kalıntısının, giriş yönünde hemen solunda yer alan

küçük bir mekanda topluca bulunan mühür baskıları, Arslantepe'nin (Melida-Maldiya-günümüz Malatya'sının antik adı), o devirde büyük bir ticaret merkezi olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Yine, ayrıca Karakaya baraj gölü suları altında kalan ve kurtarma kazısı yapılan Değirmentepehöyük'te ortaya çıkarılan, mühür ve mühür baskıları da aynı özellikleriyle dikkati çekerler. Dana başı (Riton): Geç Hitit çağının (M.Ö.1200-700) bir eseri olan riton, tanrılara içki sunmak (Libasyon) için kullanılmıştır. Ağız, burun gözlerde büyük bir canlılık görülmektedir.

Bu nadide eserlerin yanı sıra, tüm eserler geçmişin kültür hazineleri olarak günümüze ışık tutmaktadır. Her eser kendi başına birer hazinedir.

Bizans dönemi sikkeleri (Battalgazi buluntusu)

Yazılı Bakır Tas Selçuklu Dönemi

GELENEK ve GÖRENEKLERİMİZ

GELENEK VE GÖRENEKLER

DOĞUM VE ÇOCUKLA İLGİLİ GELENEKLER

Doğum; insan hayatının üç önemli safhasından ilkidir. Doğum-evlenme-ölüm... Bu önemli üç safha etrafında birçok gelenek, adet, töre ve tören oluşturulmuştur.

Evlenen çiftlerin evliliklerinin en geç 1-2 yılında çocukları olması beklentis vardır. Bu süre içerisinde çocuk olmayınca, özellikle geleneksel kültürde halk hekimliği ilaçlarına dayalı çeşitli çarelere başvurulduğu, ziyaretlere, köy ebelerine gidildiği görülür. Bu uygulamaların yanı sıra doktora başvurular da artmıştır. Hamile kadına yörede "İki canlı, hamile, yerikli" adları verilir. Hamilelik süresi içerisinde doğacak çocuğun kız mı, oğlan mı olacağını hamilenin yediği yiyecekler, baktığı, dokunduğu vb. ile ilgili olarak birçok uygulama ve inanışlar mevcuttur.

Hamile kadın elma yerse kızı, çok tatlı yerse oğlu olur. Rüyasında boynuna altın takılmışsa kızı, el bileğine altın takılmışsa oğlu olurmuş. Hamilelik döneminde baykuşa, yılan, çirkinlere bakılmamaya dikkat edilir. Çünkü, bakıldığında çocuğun bunlara benzemesi inancı hakimdir. Bu dönemde güzel şeylere bakılmaya dikkat edilir. Kırdan toplanan çiğdem destesi bir metre kadar yüksekten atılır, eğer top yere düşerse oğlan, dağılırsa kız olacağı inancı mevcuttur. Kadının aşırme döneminde canının çektiği yiyecekleri temin et-

mek için ailesi büyük çaba sarfeder. Doğum yaklaştıkça, çocuk için hazırlıklar da yoğunlaşır. Evde beşik donatma, bebek için yorgan, yastık, yatak, giysiler ve bezler hazırlanır. Doğumu yaptıran kadına "ebe" denilir. Çocuğun göbeği kesildikten sonra ya bir cami duvarı dibine, ya da ayak değmeyecek bir yere dua okunarak gömülür.

Yeni doğan çocuk tuzlanır. Bu işlem çocuğun pişmemesi, terlememi ve çiğ kalmasını önler. Yeni doğan çocuk önceleri "öllük" denilen kırmızısı bir toprak ile belenir. Bu pratik günümüzde ortadan kalkmıştır. Yeni doğum yapmış kadına yörede "loğusa", ya da "Dığasken" adı verilir. Loğusa kadına ilk önce undan hazırlanan ve içerisinde pekmez katılarak yapılan kuymak yedirilir. Bu, özel gün yemeği sayılır.

Doğum yapan kadınla çocuğu, inaniş göre kırkgün dış zararlardan ve tehlikelerden korunur. Kırkgün boyunca yattıkları odanın ışığı söndürülmez. Yastıklarının baş tarafına Kur'an-ı Kerim konulur. İki kırklı kadın birbiriyle karşılaştıklarında iğne değiştirirler ki, kırkları birbirini basmasın. Evde değirmenden un, bulgur

Köy düğünü

Sünnetten bir görünüm

getirildiğinde çocukla kadın birkaç adım dışarı çıkarılır. Yine yakın bir evden cenaze çıkmışsa, kırk çıkmamış loğusayla çocuğu cenaze oradan götürülürken dışarı çıkarılır. Bu âdetler kırk basmaması için yapılır.

Yine kırk basmaması için "kırklama" yapılır. Çocuğun yıkanacağı suya yirmi ve kırkıncı günde kırk kaşık şu, ya da kırk tane arpa sayılarak atılır. Çocuğun başı üzerinde bir kalburdan su dökülür. Böylece kırk çıkarılır. Kırk çıktıktan sonra çocuk ve anneye zarar verecek etkenler de ortadan kalkmış olur.

Lohusalık döneminde geleneksel kültür içerisinde anne ve çocuğa zararı dokunacağına inanılan "Alkarısı" adını verdikleri saç başı dağınık, dişleri iri, parmakları çok uzun çirkin bir yaratığın olduğundan da söz edilir. Buna karşın geçmişte annenin ve çocuğun yatağının çevresine kıl ip bırakıldığı, yastığına iğne takıldığı görülmüştür.

Böylece alkırısı denilen mahlûkun zarar veremeyeceği inancı yayginken, günümüzdeki bu tür uygulamalar kalkmış olup, yatan yerin başucuna Kur'an-ı Kerim konulmaktadır.

Yeni doğum yapmış lohusayı ve çocuğunu görmeye gitme âdeti vardır. Bu gi-dişle birlikte giyim eşyası vb. götürülür. Özellikle ilk doğumda kadının annesi tarafından beşik donatılır.

Çocuğun ilk dişi çıktığında buğday kaynatılarak hedik yapılır. Bazen hedik taneleri bir ipliğe dikilerek bebeğin boynuna takılır. Çağırılan akraba ve komşulara "Diş Hediği" ikram edilir. Çocukluk çağı içerisinde birçok geleneklere dayanan uygulamaların varlığı da dikkati çeker. Doğup yaşamayan çocuklara "Tıpkı" oldu derler ve tıpkı çeşmesi denilen suda yıkarlar. Hekimhan'ın Güzelyurt belesindeki Tıpkı/Tıpkı çeşmesine bu gaye ile gidilir. Konuyla ilgili olarak bir kişi yılanın veya yengecin ağzında bir böcek görürse çocuğu doğup yaşamayanın adını seslice söylediğinde yılan veya yengeç ağzındaki bıraktığında Tıpkı'nın geçeceğine inanılır. Çocuk yürümede geç kalmışsa, iki ayak bileğine ip bağlanır, hızla biri gelerek ayağındaki bu ipi keserek kaçar buna "Duşak Kesme" denilir. Geç konuşan, konuşma güçlüğü olan çocuklar için ziyaretlere gidildiği görülür.

Uyumayan, korkan çocuklara "okutulur"; çocuğa korkularının geçmesi için geleneksel bazı pratikler uygulanır. Nazar değmemes için kulak memesinin ardına kara çalınır. Omuz başına ya da giysisinin iç tarafına nazarlık takılır. Bebeklik çağındaki sancılara, kulak ağrılarına ve rahatsızlıklara yönelik uygulamalar günümüzde az da olsa devam etmektedir. Şehirleşmenin hızlandığı yörelerde doktora başvurular artmıştır.

SÜNNET VE KIRVELİK

GELENEKLERİ

Malatya ve köylerinde dinî vecibeler gereği erkek çocuklarına yapılan sünnet ve geleneksel bir kurum olarak kirvelik

önemli bir yer tutar.

Kirvelik: Yerleşik ve kurumlaşmış bu özelliğiyle, çocuğun sünneti ile birlikte ve hatta kirveliliğin kurulmasıyla da daha önceden doğarak pekiştirilmiş yakın dostluklar, ilişkiler bütünü oluşturur. Yörede erkek çocuğu sünnette tutan kirve, çocuğun manevi babası sayılır. Bu kişiye kirve, kivrre gibi isimler verilir. Kirveliklerin kurulmasında, seçim ve teklifin geleneksel bir yeri vardır. Kirve, çocuğun babasının sevdiği bir dostu, arkadaşası olabilir. Bu teklif geleneğe göre reddedilmez. Kirvelik "Peygamber Dostluğudur" derler. Onun için kirve olmaya karar verenler, kendilerini artık birbiriyle akraba sayarlar. Çocuklar ise birbirleriyle kardeş sayılır. Bazı yöreler de ise çocuk, kirvenin kızıyla evlenemez. Bu âdetin temelinde çocuğun kanının kirvenin kucağına düşmesi yatar.

Sünnet: Bebeklik çağı ile 11-12 yaşlarına kadar olan dönemde gerçekleştirilir. Düğüne davet ya okuyucu vasıtasıyla, ya da davetiye gönderilerek yapılır. Sünnet düğünleri çalgılı veya çalgısız yapılır. Mevlüd okutulur. Düğüne davet edilenlere yemek verilmesi âdeti yaygındır.

Sünnet olacak çocuğun giysisi kirve tarafından alınır. Kirve çocuğa altın, saat vb. gibi armağanlar getirir. Çocuğun babası tarafından kirveye halı, elbise vb. gibi armağan verilir. Çocuk otomobille ya da atla gezdirilir. Sünneti, sünnetçi veya sağlık memuru yapar. Son yıllarda doktora yaptırılan sünnetlerde artuş görülmektedir. Çocuk sünnet edilirken acıyı fazla duymasın diye ağzına lokum verilir. Bazen da çocuk, eline aldığı bir çiğ yumurtayı şaka olsun diye sünnetçinin kafasına atar. Sünnetten sonra çocuğu ziyarete ge-

Düğün törenlerinden bir görünüm (Kına Gecesi)

lirler, çeşitli armağanlar verirler. Sünnetle birlikte iki kirve ailesi arasındaki dostluk ilişkileri daha da pekiştirilmiş olur. Artık sünnet olan çocuk, geleneğe göre erkekliğe ilk adımı atmış sayılır.

EVLENME ÂDET VE GELENEKLERİ

Evlenme, hayatın üç önemli safhalarından biridir. Bu dönemlerde doğum, evlenme ve ölüm etrafında birçok gelenek, görenek, âdet, töre ve tören oluşturulmuştur. Malatya'da evlenmeler; görücü usulünün yanı sıra karşılıklı anlaşmaya dayalı olarak gerçekleşmektedir. Bunların dışında "Kaçmak" yoluyla evlenmeler az da olsa olmaktadır.

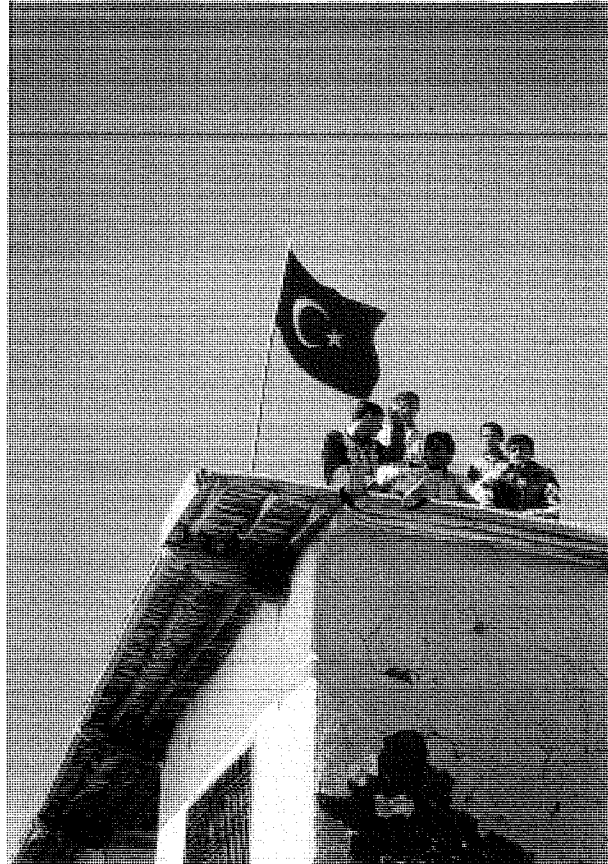
Görücü usulünde isteklerin aileye duyurulması ilk basamağı oluşturur. Gençler, evlenme isteklerini direkt olarak babaya açamazlar. İstekler, ya anne vasıtasıyla, ya da başka vasıtalarla duyurulur.

Evlenme yaşı, erkeklerde 18 yaş civarında başlar. Bu yaş genellikle ailenin ekonomik durumu, bazı erken evlendirmeyi gerektiren şartlarda ön plana çıkar. Ortalama evlenme yaşı ise askerlik sonrası başlar. Kızlarda ise önceleri 15-16 yaşlarında evlenme yayginken, bu yaş sınırı 18-19 yaşa çıkmıştır.

Gençler, evlenme isteklerini duyururken gelenek gereği bazı davranışlarda bulunurlar. Eve geç gelme, bıyık bırakma,

huysuz davranışlar gösterme, hastalık bahanesiyle işe-güce gitmeme, pişirilen yemeği beğenmeme gibi davranışların yanı sıra ev eşyası almak, giyimine özen göstermek gibi hareketler sergiler. Genç kızlarda ise bu gibi davranışlara pek rastlanmaz. Davranışları aşıkara değil, imâlidir. Hiç olmadık zamanlarda yakınmalar, serzenişler görülür. Evlenme geleneği içerisinde aile tarafından gencin evlendirilmesine kesin karar verilmişse, "Görücü Gezme" ya da bir diğer söyleyişle "Kız Bakma" başlar. Evlendirilecek gencin ailesi çocukları için temiz süt emmiş, kendilerine lâyık bir kız bulmak için düğün, nişan komşu gezmeleri, akraba ve tanıdıklarının tavsiyeleri vb. vesilelerle kız beğenirler.

"Kız bakmaya" gitmeden önce tanıdıklar vasıtasıyla el altından kız tarafına haber gönderilir. Kız evine gidildikten sonra, genç kız el öper ve misafirlere kahve ikram eder. Bu ziyaret sırasında kız ya-

Düğün evinde bayrak. (İsa Köyü /Arguvan)

kından incelenir. Kızın bir sakatlığı var mı, hamarat mı öğrenilmeye çalışılır. Kızın niyeti yoksa görüclere asık suratlı davranır. Ayakkabılarını dağınık bırakır ve yanlarında pek durmaz. Bu görücü gezmelerinde, kız beğenilmişse durum aile içerisinde tekrar görüşülür, danışılır. Kızı istemeye karar verilir. Kız evine haber gönderilir. Aile kızı vermeye niyetli ise, "Kız evi naz evi" deyiminden hareketle kendilerini naza çekerler. Hele bir danışalım-görüşelim hayırlı ise olur, derler, Neticede kız evine gidiş-gelişler birkaç sefer tekrarlanır. Gün kararlaştırılır. Daha sonra kızı istemeye giderler. Her iki tarafın yakın akrabaları bu istemede hazır bulunurlar. Kız istenirken, oğlan ve kız babasını temsilen birer kişiye vekâlet verilir. Oğlan tarafını temsil eden kişi kızı "Allah'ın emriyle, Paygamberin kavliyle" üç kere ister. Üçüncü tekrarın sonunda, kız babası "Allah yazdıysa bize diyecek söz yok, biz de verdik" diyerek cevaplar. Orada bulunan hoca dua okuyarak "Allah hayırlı eylesin" der. Bu törenin Malatya köylerindeki adına kız isteme, söz kesme veya el öpme adı verilir. Kız istenildikten sonra, köylerde görülen bir âdet ise gencin kulağının çekilmesi ve bahşiş alınması geleneği vardır. Ayrıca, "Süt hakkı" adıyla kızın annesine hediye verme âdeti vardır. Söz kesildikten sonra ağız tatlılığı için şerbet ezilerek dağıtılır. Ardından "başlık" görüşülür. Başlığın, yöredeki adı "Galın" dır. Bu gelenek bazı köylerde devam etmektedir. Birçok yerde se kalkmıştır. Başlık istenen yörelerde babanın isteği orada bulunanların ricasıyla makul bir seviyeye indirilir. Başlık geleneğinin kalktığı yörelerde liste verme geleneği vardır. Bu listeye istenilen ev eşyaları, altın vb. yazılır. Başlık geleneğinin sürdürüldüğü köylerde kaçırma yoluyla yapılan evliliklerde normal durumda alınan başlığın iki katı miktarda "Kan" adı verilen başlık alma geleneği de görülebilmektedir.

Söz kesmenin ardından belirlenen bir günde nişan takılır. Bu törene bazı köylerde göreye gitme, şerbet içme gibi isimler

verilir. Nişanda oğlan tarafı bir heybe hazırlar, bir gözüne şirincelik denilen çerez konulur, diğer gözüne ise kız ailesine gömlek ve kumaş gibi hediyeler konulur. Şirincelik, misafirlere dağıtılır. Kız anasına götürülen hediyeye ise, "Ana keteni" denir. Kız, nişanda oğlan tarafının aldığı elbiseleri giyer. Büyük teşterde şerbet ezilerek dağıtılır. Yüzükler kadınlar tarafından takılır. Nişanlılara para ve altın gibi hediyeler verilir. Bundan sonra erkek tarafı nişanlı kızdaki söz ederken "bizim gelin" der. Nişanlılık döneminde gençlerin birbirlerini serbestçe görmeleri hoş karşılanmaz. Bu yasaklama şehirleşmenin başladığı yörelerde zayıflamıştır.

Nişanlılık döneminde kız tarafına dini bayramlarda koç gönderilir. Ayrıca altın, saat, elbiselik gibi hediyeler de götürülür. Bu hediye götürme âdeti erkeğin nişanlısını ziyaretinde de geçerlidir. Nişanlılık dönemi "evli evinde gerektir" düşüncesinden hareketle fazla uzatılmaz.

Nişandan sonra gelen tören düğündür. Düğünler köylerde hasat sonuna rastlar. Şehirlerde ise bahar ve yaz aylarında yapılır. Düğün günü kararlaştırıldıktan sonra kız tarafından da nişanlı kıyla beraber 3-4 kişi alınarak şehre düğün pazarlığına gidilir. Geline, eşya, elbise, altın vb. alınır. Bazı köylerde buna "yük" de denilmektedir. Düğünden önce oğlan tarafından aldığı yün ile kız tarafı yatak yapar. Düğün öncesi bir gelenek de "Yolların sağlanması" adı altında kızın amcasına, dayısına ve erkek kardeşine hediye alınarak onların gönülerini almaktır. Bunlara emmi yolu-dayı yolu denilir. Bu gönül alma işi bir elma götürülerek de para götürülerek de olur.

Düğüne davet; köylerde "okuntu" denilen çağırma şekliyle olur. Okuntu dağıtana bahşiş verilir. Bu âdet yerini davetiyeyle bırakmıştır. Düğünler önceleri çarşamba ve perşembe günleri yapıldığı gibi Cuma, cumartesi, pazar günleri de yapılmaktadır. Düğünün başladığını belli etmek için oğlan evinin damına Türk bayrağı asılır. Bayrağın asıldığı uzun sopanın ucuna bazı köylerde elma konur. Düğün-

lerde özellikle köylerde davul-zurna çalgısı bulunur. Düğün sırasında özellikle yörenin seyirlik oyunları oynanır. Şehirde ise davul-zurna yerine orkestra ağırlıktadır. Arapgir ilçesinde klarnet, keman cümbüş vb. çalgılar kullanılmaktadır.

Köylerde; bayraktar, düğün vekili, aşçı, kahveci gibi hizmet grubu misafirlerle ilgilenir. Gelin getirmeye gitmeden önceki gün, kız tarafına "kınacılar" ve "ekmekçiler" gönderilir. Kınada, oyunlar oynanır ve gelin kıza kına yakılır. Kına yakımında tepsi başlar üzerinde dolaşırken Malatya'nın kına havası olan "Yüksek eyvanlarda bülbüller öter" türküsü söylenir. Gelin kızın önce sağ eline kına yakılır, içerisine bir madeni para konularak dolakla (yazma) sarılır. Sonra diğer eline yakılır. Kınadan bir bölümü oğlan tarafına gönderilir. Kına sırasında "gelin övme" ya da "gelin ağlatma" törenleri yapılır. Bu törenler sırasında çeşitli türküler ve maniler söylenir. Kına gecesinin sabahı oğlan evinde toplanan gelin alayı dağlık yörelerde at ile diğer yörelerde traktör ve otomobil ile gelin almaya giderler. Gelincik adı verilen gelin arabası dikkatle süslenir. Kızın köyüne yaklaşıldığında gelin alayı durdurularak "sapançalık" denilen bahşiş alınır. Ayrıca kız evinin kapısı kapatılarak bahşiş alınır, sonra açılır.

Düğünden üç gün sonra kız tarafı oğlan tarafına tatlı gönderir. Bir hafta sonra gelinle kocası kız tarafını ziyaret ederler. Buna "Haftasına gitmek" adı verilir. Kız tarafı ise onbeş gün sonra karşı tarafı ziyaret eder. Önceleri çok yaygın olarak görülen evin büyüklerine karşı "gelinlik etme" âdeti bugün önemini kaybetmiştir. Gelinlik etmek; kaynana, kayınbaba ve diğer aile büyüklerinin yanında sofraya oturmamak, çok sessiz konuşma gibi davranışlardır.

ÖLÜMLE İLGİLİ ÂDETLER VE AĞITLAR

İnsanoğlu doğar, yaşar ve ölür. Bu dönem içerisinde birçok inanç, âdet ve pratiklerin gelişmiş olduğunu görürüz.

Ölümle ilgili inanç ve uygulamalar

Bayramda mezar ziyareti

ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olmak üzere üç bölümde incelenebilir.

Ölüm Öncesi: Yöredeki halkın inanışlarına göre ölümün habercisi olarak adlandırılan hayvanlarla ilgili düşünceler bulunmaktadır. Bunlar; köpeğin gereksiz yere uzun uzun uluması, evin damına baykuşun konup ötmesi. Bu gibi durumlar bir kara haberin geleceğine ve ölü olacağına yorumlanır. Ölüme yorumlanabilecek rüyalar da vardır: Önceden ölen bir yakınının kendisini de yanına çağırması, rüyasında evin orta direğinin yıkılması, evin bir yanının yıkılarak göçmesi, gibi rüyalar ölüme yorumlanır. Hastanın öleceği düşüncesi şu belirtilerle anlaşılır: Gözleri kayar ve soğur, burnu çöker, nefes alıp vermede hırıltı olur, daha önceden ölen bir kimsenin kendisini çağırdığını söyler, gurbette olan çocukları varsa onları sayıklar, su ister, yanındakilerden helallik alır, ağzına köpük yığılır.

Ölüm Sırası:

Bir kişinin öldüğü, vücudunun hareketsiz ve kaskatı kesilmesinden, göğüs kafesinin inip kalkmasından, bakışlarından ve vücudunun soğumasından anlaşılır. Ayrıca, şu pratiklere de başvurulur, Ağzına ayna tutulur, Aynada buharlaşma olursa yaşadığı, yoksa öldüğü anlaşılır. Ayrıca nabzına da bakılır.

Ölüm haberi çabuk duyulur, derler. Yakın çevrelerine ya telefon edilerek, haberci gönderilerek ya da camiden duyuruda bulunulur. Öldüğü anlaşılır anlaşılmaz çenesi çekilir ve bağlanır. Gözleri açıksa kapatılır. Elleri yanlara getirilir, ayak başpamak uçları bir iplikle bağlanır. Gözü açık ölmüşse bir beklediği var düşüncesiyle ve gözü arkada kalmasın duygusuyla elle sıvazlanarak kapatılır. Temiz bir yatağa alınır, buna 'rahat döşegi' denilir. Ölen kişinin üzerindeki giysiler yırtılarak çıkarılır. Bu giysilere ölünün soykası da denildiği olur. Yatakta sağ yanı kibleye gelecek biçimde bırakılan ölünün üzerine çarşaf serilir. Bazan karnının üzerine, şişmemesi için bir bıçak veya makas konulur. Yatağın etrafında halka biçiminde oturularak beklenir.

Yakınları tarafından kefen hazırlanır. Kara kazanda su ısıtılır. Ölü evinin penceleleri açılarak havalandırılır. Bu arada ölenin giysileri, yatak ve yorgani bir kadın tarafından yıkanır. Bu kadına birkaç kalıp sabun verilir. Akşam gün batımına yakın zamanda cenaze defnedilmez. İnaniş göre, gün batımından sonra yer mühürlüdür, kimseyi kabul etmez inancı hakimdir. Ertesi sabah defnedilir. Bu beklemenin bir amacı da uzaktaki yakınlarının gelmesi içindir. Erkek cenazesini erkekler, kadın cenazesini kadınlar yıkar. Abdesti aldırılır. Yıkama işi "Teneşir" denilen bir tahta kerevet üzerinde yapılır. Ölen kişi nişanlı veya yeni gelin ise yanına gelinliğinin konulduğu, saçının ardına kına yakıldığı da olur. Saçları örülür veya boynuna dolanır. Kefenlenen cenaze çam veya kavak ağacından yapılmış kapaklı tabuta veya "Salaca" denen dört kollu tabuta konur. Ölen kadın ise tabutun üzerine yaz-

ması atılır. Erkek ise giysisi çoğu zaman konulmaz, üzerine bir örtü atılır. 3-4 aylık çocuklar bir kişinin kolları arasında mezara götürülür. Yıkama işlemi bittikten sonra bazı yörelerde kazan ters çevrilir. Gece orada ışık yakılır.

Cenaze yıkandıktan sonra bekletilmeden mezara götürülme işlemi başlar. Kadının mezarı göğüs hizası yüksekliği kadar, erkek mezarı göbek hizası yüksekliği kadar derinlikte eşilir. Eşilen mezarda başkasına ait kemik çıkmışsa bunlar bir köşeye toplanır. Bazı yörelerde âdet gereği mezara madeni para atılır. (Böylece inaniş göre o yer alınmış sayılır) Cenaze namazı kılındıktan sonra mezara indirilir. Mezar, oradakiler tarafından hızlı bir şekilde toprak atılarak kapatılır. Kapatma işlemi bittikten sonra üzerine su dökülür. Bu inaniş bazı yörelerde sorgusunun ve sualinin çabuk ve kolay verilmesi içindir. Mezarın yanında gün batımından sonra ateş yakmak geleneği yaygındır. Bunun amacı yabani hayvanlar tarafından cenazeye zarar gelmemesi içindir.

Mezar Sonrası Yapılan İşlemler:

Mezar dönüşü cenaze evine gelinir ve Kur'an okutulur. Kadınlar tarafından ağıtlar yakılır. Yaygın bir gelenek olarak, ölen kimse kadın ise sağlığında komşularından ödünç birşeyler almıştır ve hakkı geçmesin düşüncesinden hareketle kadınlara sabun, iplik gibi şeyler dağıtılır.

Daha önceleri mezar dönüşü cenaze çıkan ev tarafından bir yemek verme âdeti vardı. Bazı köylerde bu, bugün de devam etmektedir. Ölü evinde üç gün ile yedi gün arası yemek yapılmaz, komşular tarafından getirilir. Ölü sahipleri, ikinci günün sabahı mezarı ziyaret ederler. Ölü çıkan eve komşu, tanıdık, akraba gelerek başsağlığı diler. Cenaze çıkan evin erkekleri en az bir hafta sakal traşı olmazlar. Kadınlar ise alınlarını siyah veya beyaz bir yazma ile bağlarlar. Ölümün üçüncü ya da yedinci günü ölü evi yemek yaparak mevlüd okutur. Helva dağıtılır ve yemeğe köyün tamamı katılır. Üçüncü günü ile kırkinci günü arası hatim indirilir. İnaniş göre elliikinci günde et kemikten ay-

rılır. Bu günün akşamı Kur'an okutulduğu görülür. Ölümünden sonra gelen Ramazan ve Kurban Bayramı ölen kişinin "İlk Yas Bayramı"dır. Köylerde bayramlaşma ilk önce bu evlere ve hasta olanlara gidilerek yapılır. İlk yas bayramında mezara gidilerek şeker, leblebi gibi yiyecekler dağıtılır.

ÖLÜ-ÖLÜM-MEZARLIKLA İLGİLİ İNANIŞLAR

1- Mezarlık, parmakla işaret edilerek gösterilmez, unutulur gösterildiğinde parmak ısırılır.

2- Gece sakız çiğneyene "Ölü eti çiğniyorsun" diye müdahale edilir.

3- Mezardaki ölünün canına batar düşüncesiyle gece şiş ile çorap örülmez.

4- Mezar ziyaretinde ağlayıp kendini kaybedenlerin başı üzerine toprak serpilir.

ÖLÜMLE İLGİLİ AĞITLAR:

Genellikle "ağıtçı" denilen kadınlar tarafından yakılır. Ağıtlar, ölenin huy ve meziyetlerini dile getirirler. Ağıtın her kıtasının sonunda "Ah ölem ölem, bacın öle, anan öle senin oooy oooy" diye iç geçirmeler görülür.

VAHAP'ın AĞITI

Karanfiller dizdireyim almaya
Mevlam yavrumu gurbet ele salmaya
Yavrum muhannettir gide gelmeye
Şu benim gönlümü kimler eyleye oooy
Yavrum yavrum ben ölem oooy

Haydi yavrum al eline sazları
Sen giderken kime edem nazları
Vahabımın tatlı tatlı sözleri
Ciğeri delik delik deldi yavrum oooy
Yavrum yavrum ben ölem oooy

Yürü yavrum usul boya dolanam
Sen söyle ki ben uykudan uyanam
Ben bu acılara nasıl dayanam
Her vakit ateşe yanacak mıyım oooy
Yavrum yavrum ben ölem oooy

Bu ağıt 1979 yılında askere gideceği gün trafik kazasında ölen Vahap adındaki gencin annesi tarafından yakılmıştır.

NURHAYAT'IN AĞITI

Yaşım onaltı büyüdüm nazik
Talih defterimde kaderim bozuk
Sevin kara toprak ömrüme yazık
Toz boran eyledi bu eller beni

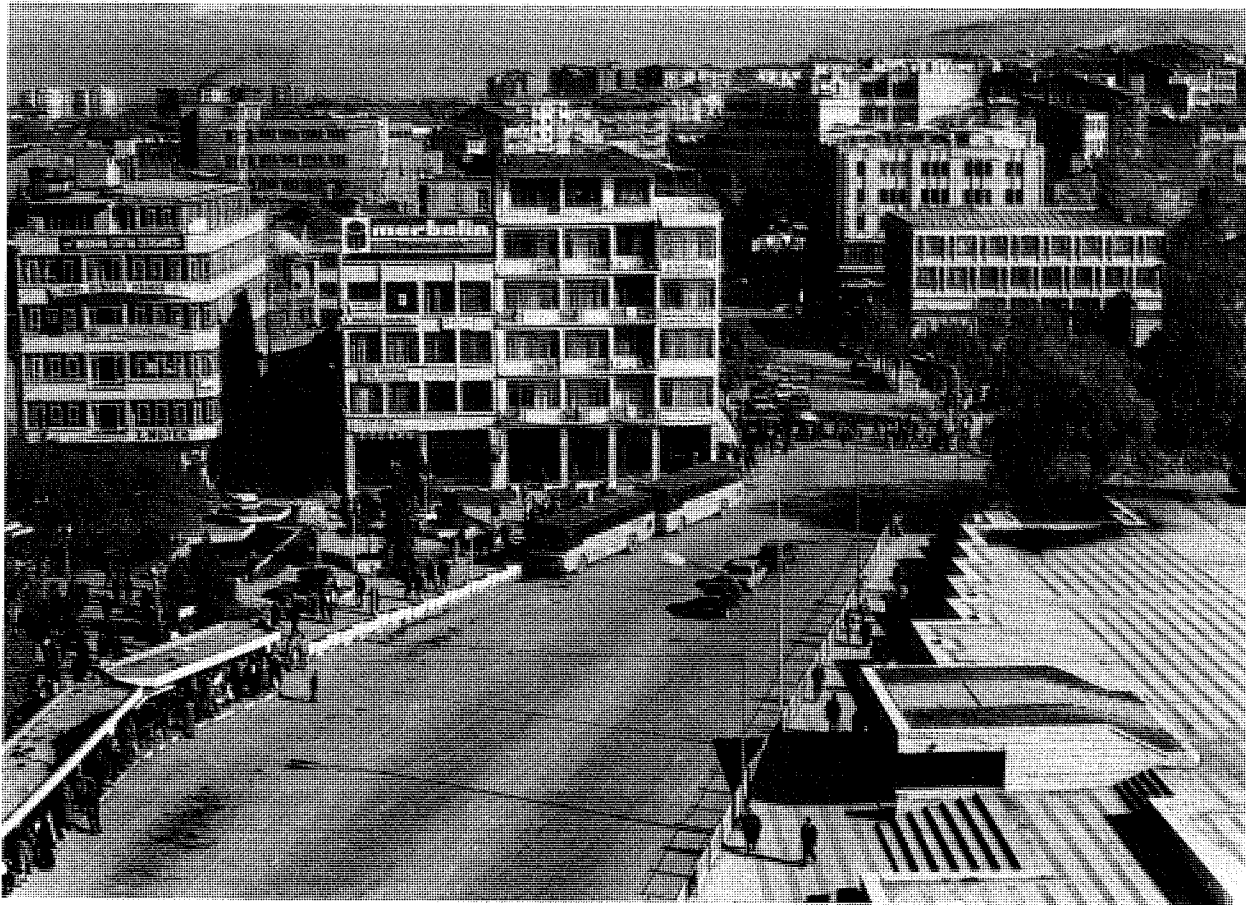
Gönül çeşmesinin suları çağlar
Elin çirkin sözü sinemi dağlar
Anam babam ille dedem çok ağlar
Bir zaman söylesin bu eller beni

Unutulur gider olurum bayat
Anamı babamı severdim gayet
Anamdan sorun ki n'oldu Nurhayat
Dertli bülbül etti bu eller beni

Elin çirkin sözü sinemi yakar
Komşularım gelmiş cenaze bakar
Yanığın kokusu burnumdan çıkar
Yaktı biryan etti bu eller beni

Nurhayat adındaki nişanlı kız, nişanlısının kendisinden ayrılmasından sonra hastalanır ve vefat eder. Bu ağıt, 1972 yılında yakınları tarafından söylenmiştir.

HALK OYUNLARI

HALK OYUNLARI

Malatya, halay bölgesinde yer alır. Ancak, halay dışında oyunlara da rastlanmaktadır. Diğer illerle yapılan kültür alış-verişi sonucu oyun çeşitleri artmıştır. Örneğin, Elazığ'da delilo, Adıyaman'da beşayak, papurinin ise Bitlis'te oynandığı görülür.

Halaylar, davul-zurna eşliğinde oynanır. Yörede halay çekmeye "Dillân Çekme" denilir. Beş kişiyle oynanan halayın başını çeken oyuncuya "halay başı" son-daki oyuncuya "Pöççü" denilir. Her ikisi de elinde mendil bulundurur.

Çalgı olarak; davul, zurna, kaval başta olmak üzere bağlama, çümbüş ve darbu-ka çalınmaktadır. Arapgir ilçesinde klar-net daha yaygındır. Diğer taraftan halay-ların yanısıra toplu oynanan ve törensel bir karakter arzeden semahlar vardır. Ma-latya ve çevresinde Hızır Semahı, Bozok Semahı, Demdem Semahı, Arguvan Se-mahı, Kırat Semahı oynanmaktadır. Kına havası olarak bilinen "Yüksek Ayvanlarda Bülbüller Öter" türküsü genç kızlar ve ka-dınlar tarafından kına yakılırken oynanır.

Malatya'da oynanan oyunlarda giysiler bu yöreyi tamamen yansıtmaz. İlçeler ara-sında değişik giysilere rastlanır. Genellik-

le halk oyunlarında, erkekler başlarına "Küm" denilen ak işlemeli "papak" takar-lar, Ancak, zaman zaman oyunlarda er-keklerin başı açıktır.

Sırta, düz veya ince çizgili kemha do-kuması yakasız gömlek giyilir. Köynekler önden düğmeli, uzun ve geniş kolludur. Üzerinde ise siyah renkli yelek giyerler. Yelek, göğüs ortasına kadar (v) biçiminde açık ve kolsuzdur. Yelek üzerine köstek takılır. Şalvar siyah kumaştan olup, ayak-larında nakışlı çorap ve siyah yemeni bu-lunur.

Bayanlarda başta "Küllük" adı verilen etrafı altın liralara çevrili fes, fesin üstüne "Puşu" takılır. En üstü ise dolak, ya da yazma bağlanır. "Şalvar", "Üç etek" ve üç eteğin üzerine bernavik denilen önlük gi-yilir. Bele sarılan renkli şalın kenarına be-yaz ve kırmızı renkli mendil takılır. Ayak-ta ise nakışlı çorap ve siyah renkli yemeni bulunur.

Oyunların başlıcaları şunlardır:

Ağırlama (Grani, Ağır, Ağır Malatya)/ Alkıştı (Arkuştı, Yarkuştı, Halkuştı, Harkuştı)/. Aşıрма Halayı/Arapgir Ha-layı/Bapuri (Papuri, Paporı, Pagpuri)/ Berde/Başayak Halayı/Çarşı Su Halayı/ Cezayir

Oyunu/Çeçer/Dillan/ Değirmenci Ha-layı/Delilo Halayı/ Gelin Halayı (Yük-sek Ayvanlarda Bülbüller Öter)/ Gerzani Halayı/ Gezinti/Güvenk (Kevenk)/Güzeller (Nâri)/Hem Hime (Hımhime)/ Heyhat /Hoplama Halayı/ Hoşgeldin/ Karahisar Halayı/ Keçike (Koçike), Keçikey, Lorke, (Lorki) Halayı/ Kemaliye Tamzara-sı/Kırıkhan/Kol

Düğünde oynayanlar

Oyunu (Kol Üstü) Halayı/Kol Salım (Kol Salma Halayı)/Sol Ayak/Söğüt Dalı/Tek Ayak Halayı/ Temirağa (Temür Ağa) Ha-layı/Tezleme Halayı (Malatya Halayı)/ Tıringo Halayı/Üç Ayak Halayı/Yayık/ Kırat/Sinsin (Simsim, Simsini)/ Nöbey/ Meyruhi/Nainay.

Malatya oyunlarından bazılarının oy-nanış biçimleri şöyledir:

AĞIRLAMA:

Oyun; bütün oyuncuların başlarını ve bellerini eğerek "Hey" çekmesiyle başlar. Sol ayak arkaya atılırken, sağ ayak dizden sol tarafa doğru bükülür. Sol ayak, sağ ayağın yanına getirilir. Vücutlar sağa sola sallandırılır. Sonra üç defa sağa ve sola doğru yürünür. Sol ayak arkaya atılırken, sağ ayak sol ayağın yanına getirilir. Bir er-kek oyunu olan ağırlama, bu hareketlerle devam eder.

ÜÇAYAK:

Ağırlama oyununun daha hareketlisi-

dir. Üç ileri bir geri oynanır. Ağırlamanın tüm figürleri vardır. Ancak, üç defa sağa yürünerek sağ topuk üç defa yere sürülür ve üç defa sağa sola döndürülür. Üçüncü atılımda zıplama yapılırken sol ayak ucu yere sürtülür. Üç defa sağa sola atılır. Ar-dından sağ ayak yana götürülüp üç defa yere vurulduktan sonra arkaya sallanır. Diğer bir figür ise sol ayağın öbür ayak ucunda yere vurulup yana atılmasıdır. Aynı hareket sağ ayakla da tekrarlanır. Sağ ayakla yana gidilirken üç defa sağ ve sol diz üzerine çökme yapılır.

DELİLO:

Üçayağın ardından başlayan oyunda, üç ileri üç geriye gidilir. Öne yürürken eğ-riler çizilir. El çırpılarak öne ve arkaya dö-nülür, arkaya doğru zıplanır. Figürler tek-rarlanır, bu oyuna başlamadan önce şu türkü söylenir.

Dağların başındayım

Oniki yaşındayım

Oniki yaştan beri

Kızların peşindeyim

Malatya kına havası olarak bilinen ve gelin halayı olarak da oynanan "Yüksek Ayvanlarda Bülbüller Öter" türküsünün sözleri şöyledir:

Yüksek ayvanlarda bülbüller öter

Bülbülün figânı âleme yeter

Benim çektiklerim ölümden beter

Gel anam gel, bacım gelin olasin

Çarşamba gecesi bize gelesin

Elinin kınasın al eylemişler

Gözünün sürmesin bol eylemişler

Seni bir yiğide mal eylemişler

Gel anam gel, bacım gelin olasin

Çarşamba gecesi bize gelesin

Folklör kıyafetli genç kız.

ÇOCUK OYUNLARI

Malatya'da çocuklar tarafından oynanan oyunlar; unutulma, değişime uğrama ve yeni oyunların eklenmesiyle beraber köy kültüründe yavaş değişim içinde bulunurken, kent kültüründe bu değişim daha hızlıdır. Çocuk oyunlarını yalnız erkeklerin oynadığı güce ve kuvvete dayanan oyunlar, kız çocuklarının oynadığı oyunlar ve birlikte oynanan oyunlar gibi sınıflara ayırmak mümkündür. Oyunların genel sergilenişinde şöyle bir düzenleme göze çarpar. İlk önce eş seçimi, ebe seçimi yapılır. Oyunla ilgili araç ve gereçler sağlanır. Ebe ya da eş seçimi yapılırken taş ve çöp saklama ve bunu bulma havaya küçük bir taşın yüzünü ıslatarak yaş mı, kuru mu diye atma, ölçme ve sayışmaca yapılır. Eş ve ebe seçiminde en çok kullanılan sayışmacadır.

Portakalı soydum/Başucuma koydum
Ben bir ya-lan uy-dur-dum /Duma
duma dum/Be-be -mi evde koy-dum

veya "O mo mer-can/ne ge tirdi e-mi-
cen/tatlı pat-lı-can" gibi sayışmacılar sayılır.

Özellikle kız çocuklarının oynadığı "Ah Tilojen, Bezirgan Başı, üçbeş yedi, sarıççek, Tavşan kaç tazı tut oyunları görülür.

Ayrıca, Türkmen Kızı, Bal satarım gibi türkölü-tekerlemeli oyunlar da geniş yer tutar. Oyunlar bitip, evlere dağılma gitme vaktini belirtmek için oyunun bittiğini belirten tekerlemeler söylenir Malatya çocuk oyunları, ev içinde oynandığı gibi ev dışında da oynanır. Kültür Müdürlüğü derlemelerine göre oyunlarla ilgili şöyle bir sınıflandırma yapmak mümkündür:

1- Ev İçi Oyunlar: Fincan (Yüzük oyunu), bir evde kaç kişi oyunu, leylek leylek havada (Kim uçtu) oyunu, davacı oyunu, beştaş oyunu, en üstte kimin eli oyunu, tıp oyunu, deve-cüce oyunu, evcilik, okulculuk vb. oyunlar.

2- Aşık Oyunları: Hayvanların ayağından çıkartılan aşıkla oynanır. Bunlar, günümüzde unutulmuştur. Topuzar, Çırtma, Sıyırmaç, Kuyulu gibi çeşitleri vardır.

3- Atlama-Sıçrama-Sekme Oyunları: İp Atlama, Ayakla Atlama, Uzun Atlama, Çift Atlama, Çöp Dikme, Adıyaman Hombeg, Malatya Hombeg, Seksek, Birdirbir, Atlam-baç, Uzun Oluk, Çizgi Çandı Oyunu.

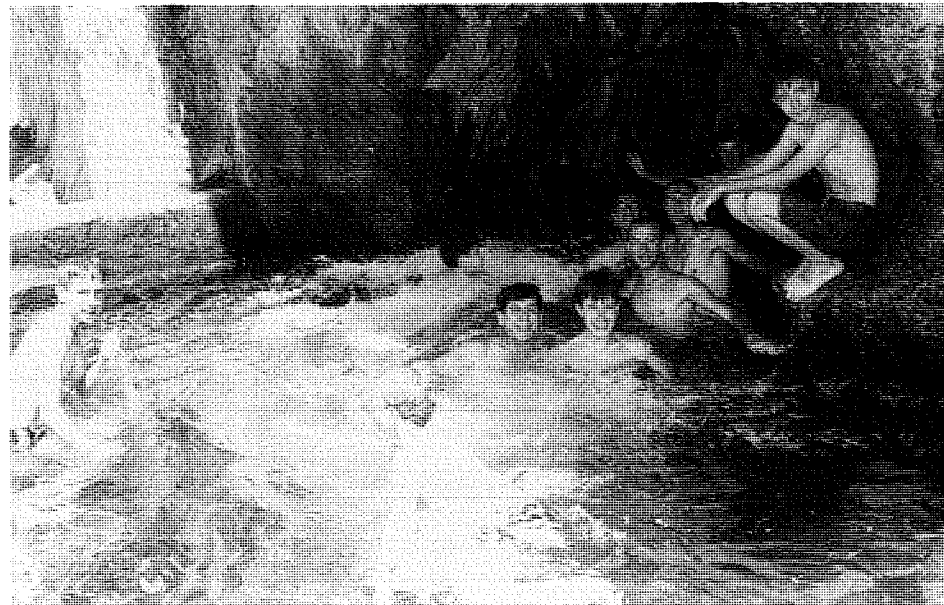
4- Değnek Oyunları: Oniki Çöp, Ok Oyunu, Patlangıç, Çelik (Sülü Değnek), Sefi (Sepi), Kılıç Oyunu vb. gibi

5-Dilsiz-Şaşırtma-Şaka Oyunları: Ayak yere basmaz, el üstünde kimin eli, tıp, sessiz teyyare, deve-cüce, uçtu uçtu, vızılı körebe ve kaynana oyunları vb.

6-Dramatik

Oyunlar: Düğün oyunu, Davacı oyunu, Cici Meme, İncili Kız, Kurt ile Koç oyunları, Modu gezdirmek vb.

7- Ezgili Oyunlar: Tango, Limonata, Bezirganbaşı, Türkmen kızı, Kurtbaba, Hatçem, kutu kutu pense oyunları vb.

8- Koşma- Kovalamaca-Kapma Oyunları: Emmim tura, ara kesme, ara oyunu, ateş-kemik, yardımcı oyunu, mendil kapmaca, köşe kapmaca oyunları, donates vb.

9- Saklama-Saklanma Oyunları: Saklambaç, kutu saklambaç, hoşgördüm oyunları vb.

10-Taş-Düğme-Ceviz-Topaç gibi Oyunları: Mak Kaçırma, hollik, kollik, fol oyunu, beştaş, üçtaş, dörttaş, dokuztaş yıldız, hüllük (düğme) oyunu, çizgiye para atma, ceviz atma oyunları vb.

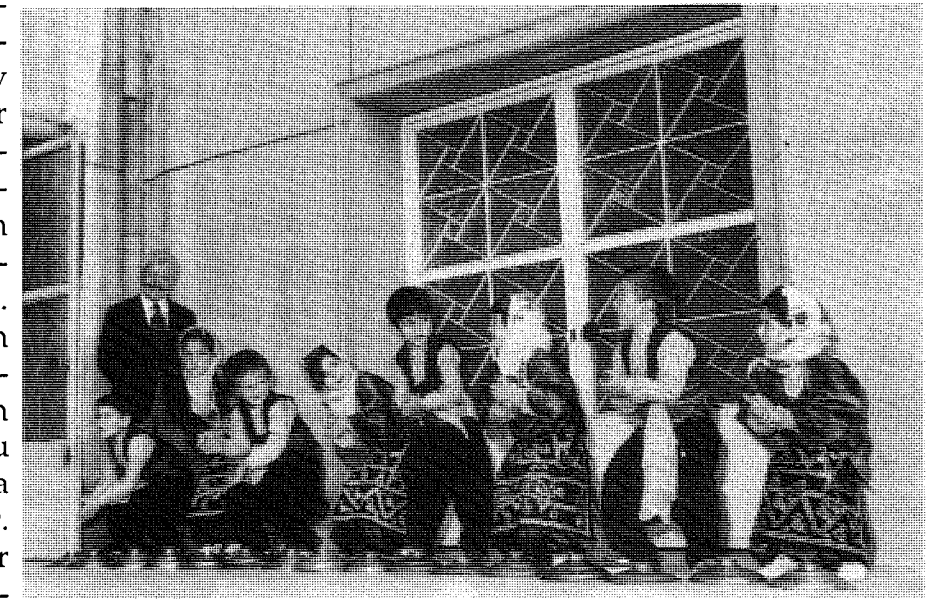
11- Top Oyunları: Yakantop, İstop, Ayak topu gibi oyunlar vb.

12- Günlük Hayat ve Mesleklerle İlgili Oyunlar: Okulculuk, doktorculuk, Davar Atlatma (Çobancılık), evcilik, şoförcülük oyunları vb.

13- Elin Parmakları ile Oynanır. Parmağın marifetleri, parmakların konuşmaları gibi oyunlar vb.

SEYİRLİK OYUNLAR

Malatya seyirlik oyunları, genellikle köy geleneği içerisinde günümüzden 20-25 yıl öncesine kadar canlılığını sürdürürken, günümüzde bu canlılık kaybolmuştur. Düğünlerde Hıdırellez'de oynanan kılık-kıyafet değiştirilerek çevredeki kültür içerisindeki hayattan da kesitlerin bulunduğu güldürü öğesinin ön plana çıkarıldığı dramatik köy seyirlik oyunları bir nevi köy tiyatrosu karakterini taşır. Özellikle düğünlerde oyun çıkarılırken, seyircilere şakalar yapılır. Bunda oğlan tarafının yakınları seçilir. Çünkü düğün evi sayılan taraf, oyunlardaki bu şakaların sonuçlarına tepki gösteremezler. Onlar da oyunun bir elemanı gibi ister istemez görev almış sayılır.

Minikler Ekibi bir gösteri sırasında

lırlar.

Düğünlerde, Hıdırellez ve kış yarısı eğlencelerinde "Koca karı oyunu", "deve oyunu", "kalaycı", "değirmenci", " tarla bölme oyunu", " battaniye oyunu", "hortlak", "köse oyunu", "berber oyunu", "davar satma oyunu", "tilki oyunu" vb. oyunlar çıkartılır.

Oyunlarda erkekler, oyunun özelliğine göre kıyafet değiştirirler. Bunlar, bazan yüzlerini ocak karası ile boyarlar, bazan da sırt ve karın taraflarına yastık bağlarlar. Günümüzde köy seyirlik oyunları, az da olsa köylerde devam etmektedir. Seyirlik oyunların yanı sıra düğünlerde "tura" oyunu da oynanmaktadır.

HALK MÜZİĞİ-ÇALGILARI

Malatya türkülerini uzun hava ve kırık hava olmak üzere iki grupta toplayabiliriz.

Kırık havalar içerisinde samah türü ezgilerin ayrı bir yeri vardır. Türkü sözlerinde 7'li, 8'li, 11'li hece ölçüleri kullanılmıştır. Malatya Halk Türkülerinin temelini; ağtlar, kına türküler, aşk ve sevd türküler, iş türküler, tabiatı konu edinen türküler, nefesler ve deyişler teşkil eder.

Yörede, halk türkülerinin kaynağını "Arguvan Havası" diye adlandırılan uzun

havalar oluşturur. Arguvan türkülerinin kendine özgü bir tavrı ve okuyuş üslûbu vardır. Bu özelliği ile diğer uzun havalardan ayrılırlar. Genellikle, 5'li içinde seyreden ezgilerin yanı sıra 8'li'den oluşan uzun havalara da rastlanır. Arguvan havaları Barak ağzı, Çamşılı ağzı, uzun havalarla benzerlik gösterir. Arguvan ağzı türkülerde ezgi daha yavaş, lirik bir biçimde ve seslerin üzerinde daha çok durularak okunduğu görülür. Malatya türkülerinde basit, birleşik, karma usûlden türküler bulunur. Yani usûl zenginliği görülür. Karar sesleri genellikle lâ karar ve az sayıda da re ve si karar olarak notalanmıştır. Türküler makam olarak çoğunlukla Uşşak, Hüseyinî; Segah, Hüzam'dır. Türküler genelde lâ karar itibariyle istisnalar hariç sekizli içerisinde seyreder. Kına havası olarak ün salmış "Yüksek Ayvanlarda Bülbüller Öter" 15 zamanlı usûlün ezgi bakımından az rastlanan örneklerindendir. (3+3+2)=8 (3+2+2)7=15

Yörede çeşitli ayaklarda ve bir dörtlü içinde dolaşan ezgilerin varlığının yanı sıra iki oktav genişliğe ulaşan uzun havalar ve divanlar da vardır.

Maya, Garip, Kerem, Yanık Kerem, Müstezat, Muhalif, Kesik Kerim ayaklarında türküler, ağıtlar, kına havaları, nefesler, halay, harman-hasat havaları; Pir Sultan, Hatayî, Kul Himmet, Nesimî, Mef-tuni, Mücrimî, Kusûrî gibi aşıkların deyişleri vardır. Ayrıca, semah; tek ayak, üç ayak sinsin gibi oyun havaları çalınır ve söylenir.

Semah bakımından yöre incelendiğinde: Bozok Semahı, Arguvan Semahı, Demdem Semahı en yaygın olanlarıdır. Halk müziği çalgıları olarak, başta divan ve bağlama gelir. Ayrıca dokuz telli cöğür, cura ve altı telli bağlama da çalınmaktadır.

Bunların yanı sıra cümbüş, üç telli kemâne, zurna, Dilli ve Dilsiz Kaval, Çıgırtma, Büyük Dilli Çoban Kavalları da mevcuttur. Davul, Tef en çok görülen vurmali sazlardır.

Malatya ve yöresinde söylene türkülerin başlıcaları şunlardır:

Malatya Malatya bulunmaz eşin
Yüksek ayvanlarda bülbüller öter
Kaleden kaleye şahin uçurdum
Bugün ben dostumu gördüm
Malatya iline serin dediler
Mevlam birçok dert vermiş
Mihrali bey
Al yeşil giyinmiş anam geline bakın
Arz eyledim dostu görmeye geldim
Dam başında duran kız
Malatya dağları da kar ile boran
Küçük yaşta gurbet elde
Muhabbet eyledim sadık yarinen
Boran geldi kış geldi
Adatepe
Değirmenin postu dar
Atlar eyerlendi geldi kapıya
Su gelir lüle lüle
Arpa derdim su iken
Sarı kordelem sarı
Şu dağları delmeli
Örene vardım da örene benzer
Tren gelir hoş gelir
Kalenin dibinde oy
Çakmak çakmaya geldim
Kaşların karasına
Oğlum gelir mektepten
Etek sarı sen etekten sarısın
Fırat kenarında güzel kayıklar
Bir taş attım bahçesine vişneye
Söğüt dalı
Yüce dağ başında ay kandil olur
Gökteki yıldızın biri piyade
Duvara yaslandım sigaram içem
Telli Turnam
Gezmedim yorulmadım Cemil
Ev süpürür toz eder
Kara tren gelmez mi ola
Celal oğlan damda yatar
Kırmızı güllerin sarı tohumu
Dam başında ufak ufak çizgiler
Sarı Çiçek sarartıyor dağları
Hekimhan'a bağlı Hacılar köyü
Aşağı mahallenin kışı mı geldi
Havuz başının gülleri
Bir oda yaptırdım hurma dalından
Bahçelerde meleme
Karanfil Kucak kucak

Ağ gül
Kırımızı gül goncasını
Pınara gel ki görem
Sabah olur oğlan gider işine
Ben bu derdi senden aldım
Yar oy, yar oy
Suna gelin ağlama
Armudu taşıyalım
Aşan bilir karlı dağın ardını
Kınalı kekliğim
Fırat kenarında yılgın adası
Deli gönül hangi dala konarsın
Yoncalığın ince yolu
Pınara vardım pınar baştan kuruyor
Bulut kat kat olmuş ayın önüne
Yar saçını yan taramış
Kapının önünde önlük dikiyi
Sabahınan sabahınan
Aşağıdan bir yel esti
Halaylım
Divana
Al almanın dördünü
Atlar eyerlendi geldi kapıya
Ayağında yemeni
Giderim giderim yolum yan gelir
Dama kurdum çatmayı
Kınalı kekliğim indi pınara
Talih bizi attı gurbet ellere

MAHALLİ AĞIZ ÖZELLİKLERİ:

Malatya'da mahalli ağız, bir kısım özelliklerini sürdürmektedir. Mahalli ağızın oluşmasında Azeri Lehçesinin, Arapça ve Farsça'nın, çeşitli değişik lehçelerin etkisi görülmektedir. Mahalli ağızda bilinen ünlüler yanında, kısa ve uzun ünlüler görülür. Bunlar; ses değişimleri ses kaynaşmaları sonucu oluşmuştur. Kısa ünlüler ise genellikle gelişimini tamamlayamamış, vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesine bağlanabilir. Ünsüz değişimlerinin belirgin olanı (K) ünsüzü ile başlayan kelimelerin (G) ile söylenmesidir.

ç/c= Cizme (Çizme)
ç/ş= İşmek (İçmek)
d/t= tükân (dükkan)
k/g= Gapi (Kapı)
k/h= Arhadaş (Arkadaş)
p/b= Barmak (Parmak)

Başlıca ünlü değişimleri ise şöyledir:

a/e= Esger (Asker), birez (biraz). Vetan (Vatan)
a/ı= Buriya (Buraya), Orıya (Oraya)
e/a= Asas (Esas), Aletirik (Elektrik), Ataş (Ateş)
e/i= Tilifon (Telefon), İsgele (İskele)
ı/i= Dişeri (Dışarı), Nası (Nasıl)
i/a= Sahap (Sahip), Zahar (Zahir)
o/u= Bumba (Bomba), Çocuh (Çocuk)
u/ü= Büçuh (Buçuk), Hücüm (Hücum)

İbrahim, birez, tembeh, enteri örneklerinde görüldüğü gibi ilerleyici ünlü benzeşmesi fazladır. Tene, Helil, çocuh, örneklerinde de gerileyici benzeşme görülmektedir. Ünlü ile biten bir sözcük ünlü ile başlayan bir sözcükle yan yana geldiği zaman birinci sözcüğün ünlüsü ikincisine ulanır, kaynaşır. Al'onbaşı (Ali Onbaşı), Al'Ehsen (Ali İhsan) gibi.

Urus (Rus), Alaman (Alman), Yalanız (Yalnız), Sıçradı (Sıçradı), gibi ünlü türemeleri de görülür. Yine Malatya mahalli ağız özelliği olarak sözcük başında, ortasında ve sonunda ünlü değişimleri çoktur. Sırgan (İsırgan), Burda (Burada), Mahle (Mahalle), Yoktur (Yokturdu) gibi.

Yöreye özgü birkaç mahalli kelime şöyle sıralanabilir:

Ahbun (Gübre), Ayakçak (Merdiven), Bibi (Hala)- Çortun (çörten/oluk), Çağa (Çocuk), Gazik (Küçük Kazan), Gidik (Oğlak), Guşgana (Tencere), Terpoş (Küçük Bakır Tepsi), Gümgüm (yayık), Her-gimat (Dirgen), Eğiş (Ateş Küreği), Kemis (Süzgü), Manık (Kedi Yavrusu), Pisik (Kedi), Daylak (Eşegin bir yaşını tamamlamış yavrusu), Çırmır (Tarlada ekilmiş bostan sırası), Kurik (Eşek Yavrusu), Bahdeniz (Maydanoz), Pürçekli (Havuç), Godafa (Sepet), Pin (Tavuk Kümesi), Harik (Eski-miş Ayakkabı), Mişmiş (Kayısı), Ceget (sokak, köşe), Afara (harmanda kaba saman çöpleriyle karışık buğday taneli yığın), İso (Biber), Hayat (Evin girişinde yer alan salon), Bildır (geçen yıl), Çağıl (çakıl taşlarından biraz iri olan taşlara verilen isim) Taka (Duvar içine oyulmuş açık dolap).

Malatya'da mahalli günlük konuşma örneklerinden birkaç tanesi şöyle sıralanabilir:

Avrat godafaynan isot eletiyi (Kadın sepetle yeşil biber götürüyor)

Çağa piloya çömçeynen eşgere girişti (Çocuk bulgur pilavına göz göre göre kepçeyle girişti)

İt pege guzlamış, hişşiğ'in üstü menik dolu, gopledim ki gideler (Köpek yıkıntıya yavrulmuş, talaşın üzeri köpek yavrusu dolu, bırakım ki gideler)

Hatçe bibi, zokunun ordan eğişi alıp koptu (Hatice hala, havuzun oradan ateş küreğini alıp koştu)

Pisiği gören sıçan delige girdi (Kediyi gören fare delige girdi)

EFSANELER-MASALLAR

A) EFSANELER:

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren pek çok kültüre beşik olan Malatya'nın birçok efsanesi vardır. Geç Hititler döneminde kaya kabartmalarına yazılan "İlayankaş Efsanesi", Roma Döneminden beri söylenegelen "Derme Suyu Efsanesi", "Gelincik Kayası Efsanesi" en çok bilinenlerdir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleriyle birlikte birçok efsane doğmuştur. En çok bilineni Battalgazi ile ilgili efsanedir. Yöredeki efsanelerden bazılarının ismi şöyledir:

Malatya Beydağı Efsanesi, Koca Vaiz Efsanesi, Hekimhan'ın Kuruluşu Efsanesi, Viranşehir Efsanesi, Gelinyurdu Efsanesi, Altınbeşik Efsanesi, Fatmacık Kayası Efsanesi, Gıdıgıdı Kuşu Efsanesi, Gülhamam Efsanesi, Guguk Kuşu Efsanesi, Kutsal Balıklar Efsanesi (Kızık Köyü), Sarıkız Efsanesi, Şak şak Mağarası Efsanesi (Doğanşehir), Yelköprü Efsanesi sayılabilir.

Malatya Efsaneleri ile ilgili olarak 1989 Malatya İl Yıllığı, İnönü Üniversitesi'nin "Efsanelerimiz" adlı eseri, Bekir Sıtkı Karahan'ın Malatya'dan Altı Efsane konulu çalışması (Ekim 1964), Kudret Yıldırım'ın

"Malatya Efsaneleri" adlı yüksek Lisans tezi Malatya ve ilçeleri ile ilgili yayınlanan kitaplarda birçok efsane yer almıştır.

B) MASALLAR:

Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Malatya'da da geniş bir masal dağarcığı vardır. Ancak, elektriğin olmadığı ve iletişim araçlarının çok bulunmadığı yıllarda köylerimizde akşamları ninelerimiz, analarımız çocuklara masallar anlatırdı. Günümüzde bu birikim unutulmaya başlamıştır. Malatya masalları konusunda İnönü Üniversitesi bir yarışma düzenlemiş, yarışma neticesinde toplanan masallar henüz yayınlanmamıştır. İnönü Üniversitesi Öğretim görevlisi Mehmet Yardımcı "Malatya Masalları" konulu Yüksek Lisans çalışması yaparak birçok masalı derlemiştir. Ayrıca ilimiz Kültür Müdürlüğü tarafından da masal derlemeleri yapılmıştır. Araştırmacı Ahmet ŞENTÜRK ise "Malatya Masalları" adlı bir kitapta kısa masallara yer vermiştir.

Malatya'da anlatılan birkaç masal: Kervancı Kara Hasan ile Dev, Kocakarı ile Tilki, Sabırtaşı, Aliş ile Fadik, Köyün Çobanı, Elma Ağacı, Bakla Padişahının Kızı, Külden Eşek, Hain Kurt vb. sayılabilir. Türkiye ve dünya çapında ün kazanmış Eflatun Cem Güney Malatya'lı olarak gurur duyduğumuz masalcımızdır.

ATASÖZLERİ:

A

Arap atı, çullu da belli olur, çulsuz da

Ağaç yapraklarıyla gürler

Ağaca güvenme kurur, adama güvenme ölür

Akıllı düşünene kadar, deli çayı geçer

Ağzında dili olmayanın kediler başını oyar

B

Bekara avrat boşamak kolay gelir

Bulanık suda balık avlanmaz

Balta değmedik ağaç olmaz

Boş çuval dik durmaz

Bal, bal demekle ağız tatlanmaz
Borçlu ölmemiş, benzi sararmış

C

Çok laf yalansız, çok mal haramsız olmaz

Çamura taş atarsan, üzerine sıçrar

Çürük tahta mih (çivi) tutmaz

Çok gezen tavuk, ayağında pislik getirir.

D

Demir tavında dövülür

Deveyi yardan atan bir tutam ottur

Deli deliyi görünce değneğini saklar

E

El atına binen tez iner

Evlek evlek satan, bölük bölük batır

Eskisi olmayanın yenisi olmaz

Emanetin bağı yufka olur

F

Fakirin tavuğu tek tek yumurtlar

Fakir hırsızlığa çıkmış, ay ilk akşamdan doğmuş

G

Gel gel olsun da gil gil olmasın

Gam yeme de ne yersen ye

Güzeli kız iken değil, beşik ardında gör

Gün yufka yerinden delinir

H

Haydan gelen huya gider

Herkes külü kendi önüne eşer

İ

İt iti yer ama, kemiğini incitmez

İti an, çanağını hazırla

İşten artmaz da, dişten artar

İnsan dediğin kanatsız kuştur

K

Kara keçiyi gören, içi dolu yağ sanar

Koça kuyruğu yük olmaz

Kavgada kılıncı ödünç verilmez

Kız bibiye, oğlan dayıya çeker

Kırlangıç kırlangıç, ama sen onu çiğit ekene sor

L

Leyleğin ömrü lak lak gerek

M-N

Malı olmayanın canı olmaz

Nedeyim yüzü güzeli, severim huyu güzeli

O-Ö

Oğlan yetir, kız yetir mitilini sen getir

Oldu olacak, kırıldı nacak

Önüne bakma, sonuna bak

Öküz ayağı olmaktansa, dana başı olmak daha iyidir.

P-S

Pişmiş aş, ağrımaz baş

Samanın irisine "kes" derler

Sağır duymaz, uydurur

Sarımsak sapından arlanmaz

Ş-T

Şeytanın atına binilmez

Taş taş üstünde duvar olmaz

U-Z

Yavuz itin yarası eksik olmaz

Yatan ölmemiş, vadesi gelen ölmüş

Ummadığın taş baş yarar

Yılan bile toprağı kanaatla yalarmış

Zayıf ata gargalar biner

DEYİMLER

Adamı adama çarpmak /

Ağız ağıza vermek / Ağzından süt kokmak

Aklı kısa / Aklı tepesinden beş karış yukarıda olmak

Başında kavak yeli esmek / Bir ipte oynamak / Boğaz dediğin kırk boğum

Bal yapmaz arı gibi dolaşmak / Canının derdine düşmek / Canı burnunda

Cebi delik olmak / Cevizi çift görmeden taş atmaz / Çenesi düşmek

Çırasını söndürmek / Çıt demeden çalışmak / Dama direk olmak

Defteri dürülmek / Deveyi düze çıkarmak / Dişini dişemek

Düğünde Fatmacığı kim tanır / Ekmek

elden su gölden

Ekmeginin tuzu yok / Ele avuca düşmek / Eli işte gözü oynaşa

Etekten kesip sırta yamamak / Gittiği arga , vurduğu garga

Gözü seyirmek / Göz küllemek / Gözünün yağını yemek

Horasan'da halı dokunur enine mi boyuna mı? /Hasta ne sahandaki kor, ne tasta

Her sakala bir tarak vurmak / İtin arka ayağı

İtten aç, yılandan çıplak / İte bak, yat- tağı yere bak

İki evin bir öküzü / Kaburgası kalın / Kapı kapı dolanmak

Karnı tok sırta pek / Karartısı kalkmak/ Kesilmedik karpuz

Kilimin dört ucunu suya vermek / Laf ebesi / Nutku tutulmak

Mart danası gibi hoplamak / Olan oldu torba doldu / Ocağına düşmek

Ortada kalmak / Öküzün büyük olsun da çüte (Çifte) gitmesin

Papucunu dama atmak / Su tutmaz, ot bitmez /Şeytanın atına binmek

Tas kayıp / Tavuğun civcivini gözün saymak/ Telince gitmek

Unu eleyip, eleği duvara asmak / Tora düşmek/ Üzüm iki gözüm

Yakası açılmadık söz etmek / Yere bakıp yürek yakmak / Yüz sürmek / Zehir zıkkım olmak

DUALAR-BEDDUALAR

A- Dualar (Alkışlar):

Allah ömrümden ala, ömrüne vere / Allah tuttuğunu altın etsin

Allah birini bin ede / Atana dedene rahmet

Ayağına taş değmesin / Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin/Allah iman baylığı versin

Allah utandırmasın / Büyük mertebelere erişirsin inşallah

Ben gördüm sen görmeyesin / Başın dışın ağrımazın

Bahtın açık olsun / Ceddine rahmet / Cennet hatunu olasın

Çok yaşlara eresin / Dar güne kalmayasın / Dünya durdukça durasın

Devranın dönmesin / Eksik olma / Elin ayağın dert görmesin

El öpenlerin çok ola / Emeğin zayolmasın / Ele güne kalmayasın

Günün günü aratmasın / Geçmişlerinin canına değsin / Gadani alam

Gadan, belan benim canıma gelsin / Hanen şen olsun

Hanenize bereket düşe / Hızır yoldaşın olsun/ Haksıza uğramayasın

İyi kapılara düşesin / Işığın sönmesin / Gurbanın olam

Kötülüre düş gelmeyesin / Kesen dolu ola / Kötü gün görmeyesin

Karnın doysun, yüzün gülsün / Karnın tok ola, sırtın pek (berk) ola

Mekânın cennet olsun / Ocağına Hızır uğrasın / Ömrüne bereket

Porsumayasın / Sofran şen olsun/ Su gibi aziz olasın/ Sular gibi akasın/ Sofrana Halil İbrahim bereketi düşe

Tekerine taş değmesin / Tırnağına taş değmesin

Avuçladığın toprak altın olsun / Yüzün ağ olsun

Zihnini açık olsun / Zarar ziyan görmeyesin/ Zahmet çekmeyesin

B- Beddualar (Kargışlar)

Adın kara yerden gele / Ağzın yuna (yıkana-ölesin) / Adın kalka

Ayaklarına kara sular ine / Ağzından burnundan gelsin

Allah iki didarını kör etsin / Alnının çatından vurulasın

Aklın şaşsın / Başına topraklar gele

Başına benden büyük taş düşsün / Boyun budana

Boyuna boz ipler ölçülsün / Bölük bölük olasın / Canın çıka

Çiğerin ağzından gele / Can derdine düşesin / Çenen çekile

Çeyizin dürülü kalsın / Çenene hırsız taşı değsin / Defterin dürüle

Dilin alına da konuşamayasın / Dışın kitlene

Dilini eşek arısı soksun / Delik deşik olasın / Dert yapışasın

Didarın çıksın / Dalın kırılsın / Emdiğin burnundan gele

Erim erim eriyesin / Ekmek at ola, sen it, koşa koşa yetişemeyesin

Ekmek kısmet olmaya / Fos çıkasın / Fırın döne/ Gözlerine patlama düşsün

Gafil gadalara gidesin / Gidişin ola da, gelişin olmaya

Gözün çıksın / Gün yüzü görmeyesin / Hinzırın eniği

Hançerlere gelesin / İnım inım inleyesin / İmamın kayığına binesin

İki gözün önüne gelsin / İplere gelesin

İki yakan bir araya gelmesin / Küp gibi şişesin / Kanın içine aka/ Kada kurşunun gidesin

Kara taşların altında kalasın / Kara haberin gele / Kapın kitlene

Karartısı kalkasın / Nana muhtaç olasın / Ocağın söne

Ortada kalasın / Pare pare olasın / Postun deşile / Pirtın deşile

Sesin kara yerin altından gelsin / Suyun ısına / Soykanda kalsın

Sidikliğin tutula / Sarat, süzek olasın / Sürünesin / Töremeyesin / Tükenesin

Toprağına gidesin / Yanın yere gelsin / Yaşı kesilesice

Yiğit iken yıkılasın / Yanın çürüsün / Yağlı iplere gelesin/ Yoluna boz duman çöke

Zıkkımın dibini yiyesin / Zıbarasın

BİLMECELER

Malatya ve yöresinde zengin dil bilmece dağarcığı göze çarpar. Bilmece; herhangi bir şeyin adını vermeden, özelliklerinden birini veya birkaçını üstü kapalı olarak söyleyip, o şeyin ne olduğunu veya olabileceğini bulmaya yönelik bir halk edebiyatı ürünüdür. Kültür değerlerimizden olan bilmece genellikle akşamları çocuklar tarafından birbirlerine sorulur. Soran, karşısına "ya bunu bilecen, ya bu gece ölece" diyerek tekerleme söyler.

Bilmece sorulan, cevabı veremezse " sana bir şehir vereyim de cevabı söyle" der. Böylece bir oyun havası içerisinde devam edilir.

- Altı taş üstü taş, içinde bin baş (hamam)

- Ağaç çıkar adam değil, palanı var eşek değil, yazı yazar kâtip değil (Salyangoz)

- Arşın ayaklı, tavşan bıyıklı (Çıkrık)

- Allah yapar yapısını, demir açar kapısını (Karpuz)

- Ağaçtan atladi, yumurtası patladı (Kayısı)

- Ağaç başında sarı kedi (Kayısı)

- Abdest alır namaz kılmaz, cemaatten geri kalmaz (Cenaze, ölü)

- Arapgir'den Eğin'den haber aldım be-yinden, bir acaip kuş gördüm yemi yer göbeğinden (El değirmeni)

- Altı mermer, üstü mermer, içinde bir gelin oynar (Dil)

- Aldım yerli bir yemiş, yiyen tadını bilmiş, kabuğunu soy da ye, yanağını öpte ye (Elma)

- Alçacık boylu, kadife donlu (Patlıcan)

- Benim bir oğlum var adı aşır, bulduğunu bana taşır (Kaşık)

- Beş kardeşin dördü çalışır, biri yer (Çorap şişi)

- Bir gecede kırk yatak gezer (Pire)

- Babası doğmadan oğlu askere gider

(Ateşin dumanı)

- Başı kesilmez, eti yenilmez, yaptığı yenilir (Arı)

- Bir sini nar, haddin varsa bir tane al (Ateş)

- Biri der ki of başım, biri der ki of belim (Bıçak-Dal)

- Bende var, sende var, bir küçücük çöpte de var (Gölge)

- Çıt çıtın ağacı, çıta budun ağacı (Kibrit)

- Çarığı çaktım, bacadan attım (Güneş)

- Dal üstünde kitli sandık (Ceviz)

- Dağdan gelir yel gibi, evde olur gelin gibi (Hırsız)

- Dağdan gelir adem ile içi dolu badem ile (Mektup)

- Dam üstünde bel dikili (Dam loğu)

- Dam ardında teke bağlı, kuyruğu köke bağlı (Kabak)

- Elsiz ayaksız kapı açar (Rüzgâr)

- Eştım eştım kum çıktı, kumdan minare çıktı, bildirki keçel oğlan bu yıl cınara çıktı (Bakla)

- El kadar tahta, tepeden domuz indirir (Tarak)

- Elim attım almaya, elma beni kesmeye, öyle bir elbise giy ki, daha kılıç kesmeye (Demir)

- Fıstı fırık, burnu yırık (Gazyağı çırısı)

- Findili fit, bunu bilmeyen it (Fındık)

- Gündüz kalede, gece belâda (Yatak)

- Gözenek gözenek gözü var, bey yanında sözü var (Bal)

- Gökten bir elma düştü, cümle âlem bölüştü (İsim)

- Gelen leyli giden leyli ,bir ayak üzerinde duran leyli (Su küpü)

- Hanım uyandı cama dayandı ,cam kırıldı kana boyandı (Karadut)

- Het dedim hüt dedim, gel şuraya yat dedim (Süpürge)

- İnım inım inler, bin kişi dinler (Davul)

- İki merak, bir direk (Burun)

- Katkatıdır katkatı, nedir bunun hikmeti (Lahana)

- Kat kaşık, duvara yapışık (Kulak)

- Minareden attım eğilmedi, suya attım eğildi (Sigara kağıdı)

- Özü bohçada, sesi bohçada (Bebek)

- O yanı mermer, bu yanı mermer, içinde bir hanım terler (Dil)

- O nedir ki suya düşer ıslanmaz (Ay)

- Sarı sarı sarkar, düşerim diye korkar (Kayısı)

- Uzun uzun uzanır, haftada bir bezenir (Çamaşır ipi)

- Ufacık bir mil taşı, dolanır dağı taşı (Göz)

- Varma güzel yanıma, on parmağın bal olur, tutar isen yavaş tut, iki elin kan olur (Karadut)

- Yol üstünde asker dizili (Karıncı)

- Yedi delikli tokmak bunu bilmeyen ahmak (İnsan başı)

MÂNİLER

Sanatçısı belli olmayan (ortak) halk edebiyatı ürünlerindendir. Dörtlükler halinde söylenen manilerin birinci ve ikinci mısraları genellikle pek anlam taşımaz, esas anlam üçüncü ve dördüncü mısralarda toplanır.

Aya baktım ayaklı
Kapıları dayaklı
Buraların kızları
Hepsi elma yanaklı

Altın idim paslandım
Cahil idim uslandım
Yari gördüğüm yerde
Perçemine yaslandım

Ay doğar ayvan için
Alçacık seyvan için
Mevlam kızı yaratmış
Gencecik oğlan için

At gelir ağır ağır
Önünde otlu çayır
Ağzının ettiği laf
Değirmen taşından ağır

Al mendile eklerim
Dört ucundan denklerim
Kimselere yar olmam
Ben yarımı beklerim

Bahçeye serdim kilim
Gel otur benim gülüm
Ne dedim , neden küstün
Tutulsun ağzım dilim

Bugün mayısın onu
Ben bilmem onu bunu
Ya gel ya öldür beni
Beklemenin yok sonu

Bir kuş tuttum alaca
Bağladım dar ağaca
Öyle bir yere düştüm
Ne kapı var ne baca

Bahçede iğde midir
Dalları yerde midir
Her gördüğünü seversin
Sendeki mide midir

Çarşıda hedik kaynana
Dişleri gedik kaynana
Oğlun neler getirdi
Sensiz yedik kaynana

Çağlar sular yar sana
Dağlar sular yar sana
Gam çekme deli gönül
Bulunmaz mı yar sana

Çorabının ağına bak
Destelededi bağına bak
Eğer bizleri özlersen
Malatya'yı seyreyle bak

Dalında gül bitmez mi
Başında bülbül ötmez mi
Hiç insafın yok mu senin
Bu ayrılık yetmez mi

Dam başında bir güzel
Eli bağrımda gezer
Kırpikleri kalem olmuş
Gözleri yazı yazar

Dama çıktım ip gerdim
İpek mendili serdim
Ben güzel Malatya'yı
Sıtkı gönülden sevdim.

Dumanlı dağın başı
Hilaldir yarin kaşı
O yar benim olmazsa
Yıkarım dağı taşı

Ekine firez derler
Güzele beyaz derler
Kime derdimi açsam
Yana yana gez derler

Entarisi kırmızı
Yakasında yıldızı
Selam verdim almadı
Sanki padişah kızı

Elmaları taşladım
Dişlemeye başladım
Yarım gurbete gitti
Yapayalnız kışladım

Fincandan kahve içer
O, yoldan gelip geçer
O yoldan geçme desem
Korkarım benden geçer

Gökte yıldız ellidir
Ellisi de bellidir
Gizliden yar sevenin
Gözlerinden bellidir

Git bulut kerem eyle
Var yare selam eyle
Gecenin uykusunu
Gözüme haram eyle

Havuza koydum testi
Bulutlar geldi geçti
Kırpikleri ok olmuş
Bağrımı deldi geçti

Hoş geldin sefa geldin
Canıma cefa geldin
Ne ben öldüm kurtuldum
Ne sen insafa geldin

Havuz başı su başı
Ben istemem onbaşı
Olursa çavuş olsun
Dosta düşmana karşı

Hark içinde iz olur
Mavi şalvar toz olur
Gündüz gelme gece gel
Eller duyar söz olur

Irmak coşkun akıyor
Yar kapıdan bakıyor
Ah o yarin gözleri
Ciğerimi yakıyor

Karlık'ta balın olsam
Kernek'de yolun olsam
Al Tohma'ya at beni
Bir kuru dalın olsam

Kar yağdı gül üşüdü
Dağda bülbül üşüdü
Bir güldün aklım aldın
O nasıl gülüş idi

Kara saka olayım
Tarlalara dalayım
İhtiyara varırsam
Ölüp evde kalayım

Keklik benim kekliğim
Gerdana gül ektiğim
Bu soysuzun elinden
Nedir benim çektiğim

Masa üstünde pekmez
O pekmez bize yetmez
Malatya'nın kızları
Düğünsüz gelin gitmez

Malatya'nın kızları
Koyu kahve gözleri
O yardan mektup geldi
Sevindirir bizleri

Mendilim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Malatya'nın içinde
Yarım eylendi kaldı

Malatya yeşil bağlıdır
Seyd-i Battal ocağıdır
Şekerpare kayısıdır
Tüm dünyada namlıdır

Pınarda su olaydım
Kız testine dolaydım
Razıydım dilenmeye
Tek sevdiğim olaydın

Reyhan ekim bir evlek
Dadandı kara leylek
Yediğini bilseydim
Çeker miydım hiç emek

Sel gelmiş bizim bende
Ağlarım her gün bende
Dışlerimin izi var
Yanağındaki bende

Şu dağın mazıları
Yayılır kuzuları
Mevlam bize mi vermiş
Çileli yazıları

Şu dağın ardı meşe
Gün kalka gölge düşe
Bizleri ayıranlar
Dilerim derde düşe

Tesbihine mercan
Neren ağrıyor canım
Sen kahveci olursan
Ben eline fincan

Yiğitlerin öz diyarı
Çiçek kokar hep rüzgârı
Özenip yaratmış Tanrı
Bu güzel Malatya'yı

Yoğurt aldım pazardan
Öldü gitti nazardan
Derine gömün gardaşlar
Çıkar gelir mezardan

Yoğurt bakır bakraçta
Yar damda en uçta
O yari hep görürüm
Ya köşede ya uçta

NİNNİLER

Ninniler, sanatçısı belli olmayan (ortak) halk edebiyatı ürünlerindendir. Anne, çocuğunu uyutmak ve avutmak amacıyla söyler.

Horozdan korkan oğlan
Uykusu kaçan oğlan
Horozdan korkulur mu
Uykusu kaçan oğlan

Ay ninni dervişim
Gözlerini yemişim
Uyusun benim kuzum
Dün geceden uykusuzum

Karakovan balı mısın
Al mıışmısın dalı mısın
Ninni benim ay ışığım
Uyu dedim uyuyasın

Koydum tahta beşiğine
Uyu yavrum ninni ninni
Ben odanın eşiğine
Uyu kızım ninni ninni

Uyan da emzirem seni
Alıp da gezdirem seni
Seni öksüz kuzum seni
Gayrı uyu kızım ninni

Oğlumun önlüğü var
Kadife donluğu var
Kız koymuş, gelin sevmiş
Bunda bir bönlüğü var ninni

Dağdan çiğdem getirdim
Külfetin hepisine yetirdim
Ben küçücük yavruma
Türlü köynek diktirdim

Baban asker oldu geçen baharda
Ali'me şeker almış şeherden
Aha şimdi iner kara trenden
Nenni Ali'm nenni gözümüz aydın

Kara kahve misin a kuzum
Dağda mıışmış bal kuzum
N'olur şu göğsümü al kuzum
Uyu da büyü alımlı kuzum

Eben kurban, deden kurban
Kurban canım ninni ninni
Anan kurban, baban kurban
Haydi uyu ninni ninni

Mini mini benim kızım
Uyu sana uyku lazım
Koca kız ol, benim arzum
Uyu, büyü ninni ninni

KÜTÜPHANECİLİK FAALİYETLERİ

Sosyal etkileşimle sürdürülen toplum ve bireylerin maddi-manevi yaşama biçimi ve dünya görüşlerinin bileşiği ya da bütünleşmesi olan kültür, varlık nedeni ve sonucu ile çevreyi kendi kuramsal amaçları doğrultusunda değiştirebilme dinamiğine sahiptir. Düşünce ve sanat ürünlerinin toplanıp bir sisteme göre düzenlendiği ve özellikle de yararlanılmaya sunulduğu kütüphaneler, toplumsal gelişmenin yönlendirilmesinde katkısı en belirgin olan kültür ve eğitim kurumlarıdır.

Kadın-erkek, her meslekten, her yaştan, her seviyedeki okuyucunun çeşitli düşünce ve sanat ürünlerinden özgürce ve ücretsiz olarak yararlanmalarını sağlayarak çevresinin sosyo-ekonomik yönden kalkınmasına yardımcı olan Malatya İl Halk Kütüphanesi, Akçadağ, Arguvan, Darende Sadrazam Mehmet Paşa, Doğan Şehir, Hekimhan ve Yeşilyurt ilçe halk kütüphaneleri, Kültür Bakanlığına bağlı olarak hizmet vermektedirler.

Kütüphaneler Genel Müdürlüğünün standartları doğrultusunda, Malatya Valiliğinin emirleri ve yerel yönetimlerin desteği ile 1990 yılından sonra Malatya Sabancı Kültür Merkezi Şube Halk Kütüphanesi (1990), Polat İlçe Halk Kütüphanesi (1990), Arapgir İlçe Halk Kütüphanesi (1991), Kale İlçe Halk Kütüphanesi (1991), Pütürge İlçe Halk Kü-

Güzel Sanatlar Etkinlikleri

tüphanesi (1991) Battalgazi İlçe halk Kütüphanesi (1992), Konak Şube Halk Kütüphanesi (1992), Dilek Şube Kütüphanesi (1993), Hasan Çelebi Şube Halk Kütüphanesi (1993), Erkenek Şube Halk Kütüphanesi (1993) ve Güzelyurt Şube Halk Kütüphanesi (1994) açılmıştır.

İlimizdeki 13 halk kütüphanesinde toplam 106.718 kitap bulunmaktadır. Kitaplar, Malatya İl Halk Kütüphanesinde (28.228), Akçadağ'da (5.175), Arapgir'de (7.145), Arguvan'da (4.802), Battalgazi'de (1.477), Darende'de (24.296), Dilek'te (1.071), Doğanşehir'de (5.874), Güzelyurt'ta (965), Hekimhan'da (7.740), Kale'de (1.508), Konak'ta (1.513), Pütürge'de (2.928), Sabancı Kültür Merkezinde (6.142), Yeşilyurt'ta (5.734), Polat'ta (1.260) ve Erkenek'te (860) olmak üzere yararlanılmaya sunulmuştur.

Kitapların 16.010'u Genel Başvuru, 2.693'ü Felsefe, 5.701'i Din, 14.960'ı Sosyal Bilimler, 3.575'i Dil, 5.096'sı Uygulamalı Bilimler, 4.174'ü Kuramsal Bilimler, 3.824'ü Güzel Sanatlar, 17.803'ü Tarih ve 34.632'si Edebiyat konularındadır. Ayrıca Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 120 çeşit süreli yayına kütüphanemizi abone etmiş bulunmaktadır.

Kütüphanelerimizden 1994 yılında 168.229'u bayan ve 199.214'ü erkek olmak

üzere toplam 367.443 okuyucu yararlanmıştır. Gezici Kütüphane 36 köy, mahalle ve semtteki 188 üyesi ile birlikte 27.880 kişiye hizmet vermiştir.

Bölge cilt atölyemiz, 4 cilt teknisyen yardımcısı ile Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerinde bulunan 33 il, ilçe ve şube halk kütüphanesinin 8.000 kitabını ciltlemektedir.

GÜZEL SANATLAR ETKİNLİKLERİ

Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü:

Halkımızda gerçek plastik sanat eserlerini ayırdedecek değer yargısını oluşturmak, Güzel Sanatlara halkımızın ilgisini artırmak, sanat zevk ve kültürünü geliştirmek amacıyla 1977 yılında Dev. Güz. San. Galerisi Müdürlüğü kurulmuştur.

1979 yılından itibaren Kültür Bakanlığı Sanat Koleksiyonundan çeşitli sergiler, İnönü Üniv. Eğitim Fak. Resim Eğitimi Bölümü Öğretim elemanları sergisi, Marmara Üniversitesi ve Yıldız Üniversitesinin, Güzel Sanatların; resim, özgün baskı resim, fotoğraf dallarında sergileri ve İş Bankası Koleksiyonundan "Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Resmi" konulu sergi halkın izlenimine sunulmuştur.

Ayrıca, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-İş Bölümü Öğretim elemanları ve öğrencilerinin 1992 yılından itibaren düzenledikleri kişisel ve karma sergileri ile ilimizde belirgin bir sanat hareketliliği sağladıkları gözlenmektedir.

1992 Yılında Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü'nün organizasyonunda toplam 529 adet "Malatya Yöresel El Sanatı" sergilenerek, büyük bir kısmının dia'ları ve fotoğrafları çekilerek arşiv oluşturulmuştur. "Malatya Motifi" isimli katalog basımı gerçekleştirilmiştir.

Bu eserlerin dia ve fotoğraflarından ileri araştırmacılar yararlanmaktadır.

Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde günümüze değin düzenlenen Resim kursları ve yarışmalar ile Plastik Sanatlar zevkini yaymayı ve geliştirmeyi sağlamıştır.

MÜZİK

İlimiz, Fahri KAYAHAN ile halk müziği coşkusunu günümüze taşımış, günümüzde de Türkiye çapında ses sanatçıları yetiştirmiştir.

1986 yılında kurulan "Malatya Musûki Cemiyeti" ile bu coşkuyu dillerde dokumayı sürdürmektedir. Klasik Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği ve Halk Oyunları alanlarında faaliyet gösteren Cemiyet ayrıca, Org, ud, keman, saz ve gitar kursları düzenlemektedir.

Malatya'nın tanıtılması amacı ile zaman zaman TRT çekimlerine katılmaktadır. 1994 yılında kurulan İl Kültür Müdürlüğü Türk Halk Müziği ve Halk Oyunları ekibi de ilde konser ve gösteriler düzenlemektedir.

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Bölümü Öğretim elemanları öncülüğünde, halka konserler vererek yörenin müzik ihtiyacını profesyonel bir şekilde karşılamaktadır.

SİNEMA

İlde büyük Sinema ve Can Sineması olmak üzere iki sinema bulunmaktadır. Televizyonun, yurdumuzda olduğu gibi Malatya'da da izleyiciyi olumsuz bir şekilde etkilediği bir gerçektir. Ancak, bu geçiş döneminin fazla sürmeyeceği sanılmaktadır.

1974 yılında kurulan Büyük Sinema; büyüklüğü ve modern kullanışı ile Türkiye'de

birkaç sinemadan biridir. Toplam 1300 koltuk bulunmaktadır. Her iki sinemada da oynayan filmlerin %98'ini yabancı orijinal filmler oluşturmaktadır.

SABANCI KÜLTÜR MERKEZİ ETKİNLİKLERİ

Sabancı Kültür Merkezi 1990 yılının Ocak ayında hizmete açılmıştır. Kültür merkezinde güzel sanatların her dalına yönelik sergiler, konferans, panel, açık oturum, şenlikler, tiyatro gibi birçok faaliyet yapılmaktadır. Ayrıca, bu merkezde tiyatro, resim, halk müziği ve oyunları gibi kurs ve çalışma etkinlikleri yıl boyu sürdürülmektedir. Bina içerisinde Malatya Devlet Türk Halk Müziği Korosu Müdürlüğü, Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü, Kültür Merkezi Müdürlüğü ve Şube Kütüphanesi hizmet vermektedir. 1995 yılının ilk altı ayında 30 tiyatro oyunu, 15 konferans, panel ve 11 sergi açılmıştır.

Malatya Musûki Cemiyeti Korosu

GIYİM

GIYİM GELENEKSEL GIYİM

Kültürel hayat içerisinde, giyim-kuşam bölgeye yönelik özelliklerle biçimlendirilmiştir. Cumhuriyet dönemiyle beraber erkek kıyafetinde değişimler olmuş, kadın kıyafeti ise ağır bir gelişim göstererek, sosyal yapıdaki değişimlere ayak uydurarak bir gelişim yaşamıştır. Geleneksel giyimde pamuklu, yünlülük dokumalar ağırlık taşımaktadır. Ev tezgahlarında dokunan "Arapgir Kemhası", culfa tezgahlarında dokunan şalvarlıklar, abalar, göyneklikler giyimin ana malzemeleri olmuştur. İl merkezine en yakın Yukarı Banazı, Yakınca (Kilayık), Gündüzbey, Barguzu, Yeşilyurt (Çırmıhtı) gibi yörelerde dokunan kalın peştemal, çinko peştemel kadın giyiminde 1975'lere kadar kullanılmıştır. Günümüzde az da olsa devam edilmektedir. Özetle, geleneksel

giyim ve kuşamda mahalli dokumalar, çubuklu keten, keçi kılı kumaşlar kullanılmıştır. Çinko denilen ince dokumalı peştemallıklar, ak-karalı, damalı alaca çarşaf ile pazen, keten ipekliden zıbin, yine peştemal olarak da "Bernavik" yaygın olarak giyimde görülmüştür. Giyimi tamamlayan bir unsur olarak da işlemeli (Nakışlı) çorap giyilmektedir. Günümüzde ise kıyafetler, günlük çağdaş giyimin özelliklerini yansıtmaktadır.

a) Geleneksel Erkek Giyimi:

Şalvar, gömlek, yelek, belkuşağı, nakışlı çorap, ayakkabı olarak da siyah renkli yemeni yörenin erkek giyimini oluşturur. Yine, erkeklerin başında beş veya yedi köşeli şapka, sırtlarında işlik ya da mintan denilen önden düğmeli, yakasız siyah çubuklu kumaştan mor ve al renkler üzerine beyaz çubuklu işlikler bulunur. Bunların kolları geniş ve uzundur. İşlik içine yuvarlak yakalı ve yırtmaçlı "iç Köynek" giyilir.

Kız Meslek Lisesi öğrencileri bir defilede kıyafetleri teşhir ederken.

Halk Oyunları Ekibi
(Geleneksel Giyim)

Şalvar; yörede kıl veya yünden yapılan, yerli dokuma kumaştandır. Dizden az aşağıda paçaya doğru daralan, üst kısmı ise oldukça bol kesimli bir şekli bulunur. Şalvarın peyik kısmı fazla uzun değildir. Her iki yanında cep bulunur, uçkuruna ise renkli yün iplikten "Çarpana" dokumasından yapılan bir püskül takılır. Köynek üzerine önden (V) görünümüne yakalı, siyah kumaştan arka tarafı saten olan bir yecek giyilir. (V) yakanın birbiriyle birleştiği yerden başlayarak düğmeler vardır. Bel kısmına "Poşu" adı verilen yünden dokunmuş, uçlarında püskülleri olan bir kuşak sarılır. Ayaklarında el dokuması nakışlı yün çoraplar bulunur. Ayakkabı olarak siyah renkli, bağsız yemeni giyilir. Geleneksel erkek kıyafeti il merkezine uzak yerlerde varlığını devam ettirmektedir.

b) Kadın Giyimi:

Kadınlar; başa "küçük" denilen ve keçeden yapılmış, çene altından "Sakındırak" adı verilen "fes" giyerler. İple tutturulan fesin üst tepesine "tepelik" adı verilir. Bunun üzerine gümüş veya bakırdan yapılan işlemeli ince bir tabaka yerleştirilir. Bazan tepelik denilen bu bölümün ön kısmına bir sıra altın da dizilir. Tepeliğin üzerine yazma veya siyah-beyaz ve mor renkli

Bervanik - Mahalli
Giyim Örneği

"poşu" ince bir kasnağa geçirilerek oturtulur. Uçlar, arkadan bağlanır. Yaşlı kadınlar, küllüğün üzerine 1-1.5 metre ebatlarında beyaz ince tül bentten yapılmış "İzar" örterler. Sırt tarafına gelen kısım ise uzun bırakılır ve bel hizasını geçer.

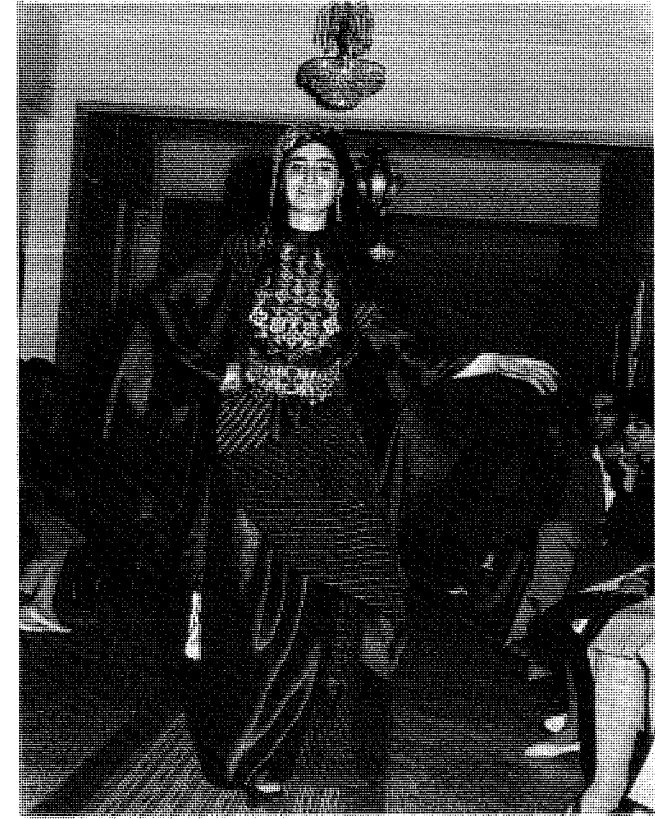
İç giyimde ise "İçlik" denilen yakasız, dizlere kadar uzanan köynek, "tuman" denilen patiska benzeri bezden pazen, ya da çitten yapılmış diz hizasından lastikli ve üzerinde parlak çiçekli ya da çizgili şalvar giyilir. Ayak bileklerine gelen kısım, topuğun üstünden lastiklidir. İçlik ve şalvarın üzerinden renkli ipekliden, ya da çiçekli pazenden dikilmiş önden açık, yakasız, uzun kollu gömlek giyilir.

Gömlek üzerine peşli "kutni" denilen içi renkli pazenden dikilmiş ve dışı işlemeli yanlarından darca iki paça, ön tarafı boydan boya açık, arka kısmı genişçe üç etekli ya da "üç peşli" denilen elbise giyilir. Üç peşliler, yörede Arapgir'de "Alaca" denilen kumaştan yapılır. Bele ise "Kefiye" adı verilen kuşak sarılır. Kefiye; çeşitli renklerle bezenmiş şallardan yapılmıştır. Giyimde tamamlayıcı bir unsur olarak belden bağcıklarla tutturulan "peşte mal", ya da "Bervanik" adı verilen ağaç kalıplarla baskılar yapılarak desenlendirilen önlük giyilmektedir. Ayaklarına beyaz yünden ya da renkli desenli olarak dokunmuş çoraplarla, kalın topuklu, siyah renkli kuyruksuz yemeni giyerler. Geleneksel kadın giyim-kuşamında; il merkezine yakın yerlerde (Kilayık, Barguzu, Yukarı Banazı, Yeşilyurt) dokunan kareli-damalı alaca çarşaf giyilir. Genç kadınların sarındığı "Çinko" adı verilen ince do-

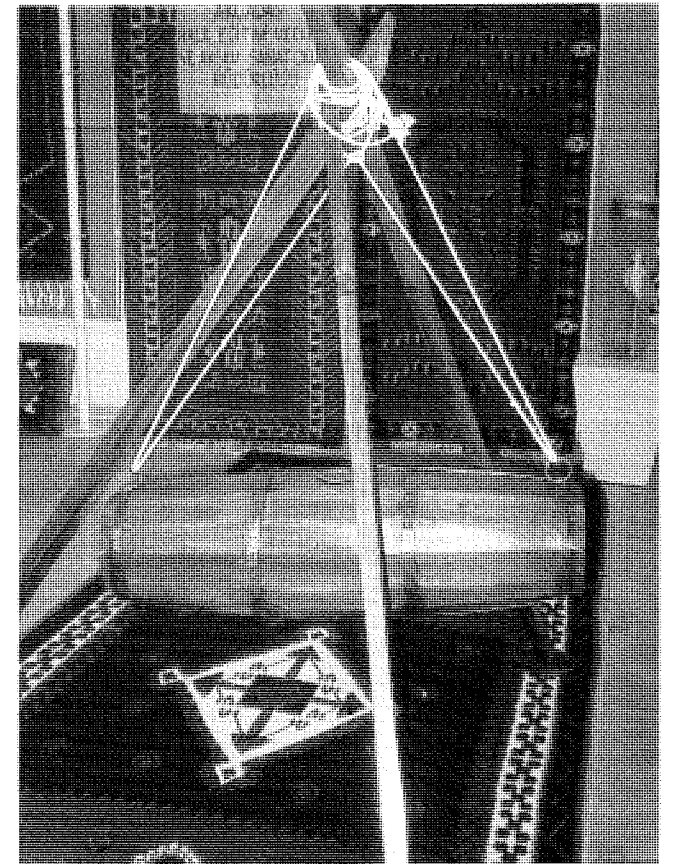

Geleneksel kıyafetli
bir genç kız.

Malatya'ya özgü
kumaştan
dikilmiş elbiseler

Yöresel eldiven ve çorap

Yayık

kunmuş çarşaf lar da kul-
lanılmaktadır. Kadın gi-
yim-kuşamı günümüzde
hızla değişime uğramış-
tır. Ancak yukarıda sözü
edilen giyim-kuşamlar
merkeze uzak dağlık yö-
relerde yaşlı kadınlarda
devam etmektedir. Şehir
merkezi ve ulaşım baki-
mından şehirle irtibatı
yakın olan yörelerde bu
özellik tamamen kaybol-
muştur.

GELENEKSEL EL SANATLARI

Yöre ye yönelik el sa-
natları, günümüzden 25-30 yıl öncesine ka-
dar canlılığını sürdürürken teknolojik geli-
şmeler ve değişen ihtiyaçlar sonucu unutul-
maya, hatta kaybolmaya yüz tutmuştur.
Özellikle küçükbaş hayvancılıkla uğraşan
köylerde halı, kilim ve heybe dokumacılığı
yapılmaktadır. Yine bazı köylerde geçmişte
yaygın olan culfa dokumacılığı ve çarpana
dokumacılığı bugün özelliğini kaybetmiş-
tir. Bakırcılık sınırlı olarak sürdürülürken;
ahşap oymacılığı, arabacılık, semercilik, ye-
menicilik gibi iş kolları kalkmıştır. Bunlar-
dan sadece semercilik alanında birkaç usta
mesleğini sürdürmeye çalışmaktadır. Ku-
yumculuk alanında önceleri önemli bir yeri
olan Halep işi, Şam işi diye bilinen bilezik-
ler ile hap denilen burmalı inci gerdanlıklar
şimdi önemini kaybetmiştir. Ağaç işleri ola-
rak; Malatya konaklarında ahşap oyma süs-
lemeleri ile birlikte diğer ağaç işleri kulla-
nım sahası yaygın bir görünüm arz ediyor.
Tahılların saklanıp-korunduğu üç bölmeli
"ambar", yemeklerin saklandığı tel dolaplar,
içi oyuk yayık olarak kullanılan gümgüm,
tekneler, yün çıkırıkları, harman savurma
makinaları, kaşıklar, yine harman savurma-
da kullanılan yaba, ahşap işlemeli kahve ve
tahıl havanları, ocak davlumbazları bulun-
maktadır. Bugün bunlar önemini yitirmiş-
tir.

Geçmişte yaygın bir fonksiyonu yerine
getiren Bakırcılar Çarşısı günümüzde hedi-
yelik eşya yapımına yönelmiştir. Bugün ba-
kırın kullanım alanı yerine porselen, çelik,

Dokuma örnekleri

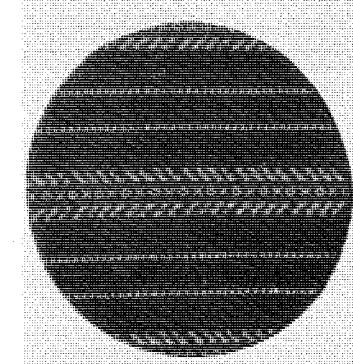
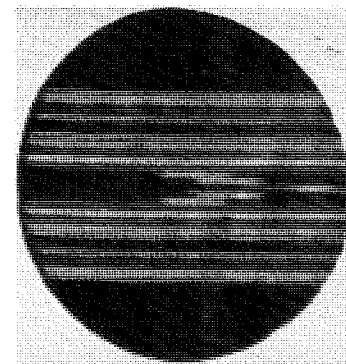
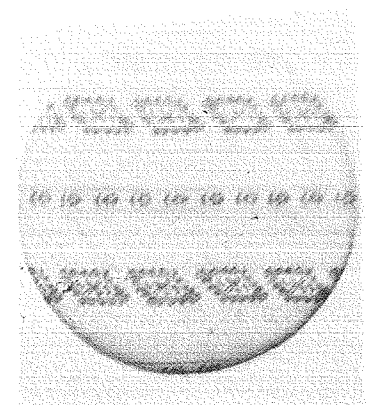
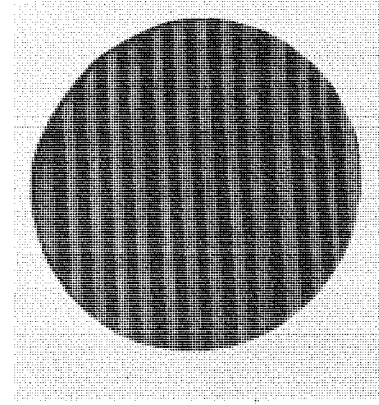
alimünyum, cam eşyanın yaygınlaştığı gö-
rölmüştür.

Daha yakın yıllara kadar teşt, kazan,
(don kazanı, bulgur kazanı, kuşgana, cın-
gırlı kazan), sitil, sini (büyük sini, orta sini,
tepsi) çeşitli boyutlarda tas, sehen (tabak),
ibrik, elleğeni yapıldığı görölmüştür. Bun-
lar; Selçuklu, Osmanlı bezekleriyle bezen-
diği, stilize edilmiş çiçek ve geyik, karaca,
kuş motifleriyle süslenmiştir. Çömlek eşya-
lar olarak kırmızıya çalan topraktan fırınla-
narak yapılan su testileri, içi ve dışı sırlı
küpler, içi yayvan tavalar, tencereler göröl-
mektedir. Bu meslek dalı da günümüzde
tamamen fonksiyonunu yitirmiştir.

Ahşap kalıpla yapılan bez ve kumaş bas-
kıcılığı olarak çit baskıcılığı, perde, sofra
bezi, yazmacılık gibi zenaat kolu Malatya
ve Arapgir ilçesinde yakın yıllara kadar
önemini korumuştur.

Günümüzde sofra bezi baskıcılığı ve
özellikle yaşlı kadınların halk oyunları
ekiplerindeki bayanların önlük/peştemal
olarak kullanıldıkları ve giyim eşyası ola-
rak yaygınlaştırmaya çalışılan "bervanik"
yapımcılığı bir usta tarafından devam etti-
rilmektedir. Dokumacılık sahasında geli-
şmeler geniş bir görünüm arz eder. Halı çe-
şitlerinin yanı sıra kilim ve cicim dokuma-
cılığı yapılır. El dokuması çorap ve eldiven
sürdürülmektedir. Çarpana dokumacılığı
canlılığını yitirmiştir. Culfa türü dokuma-
lar önemini kaybetmiş, bu tezgahlarda yol-
luk ve sofralık az da olsa yapılır. Diğer ta-

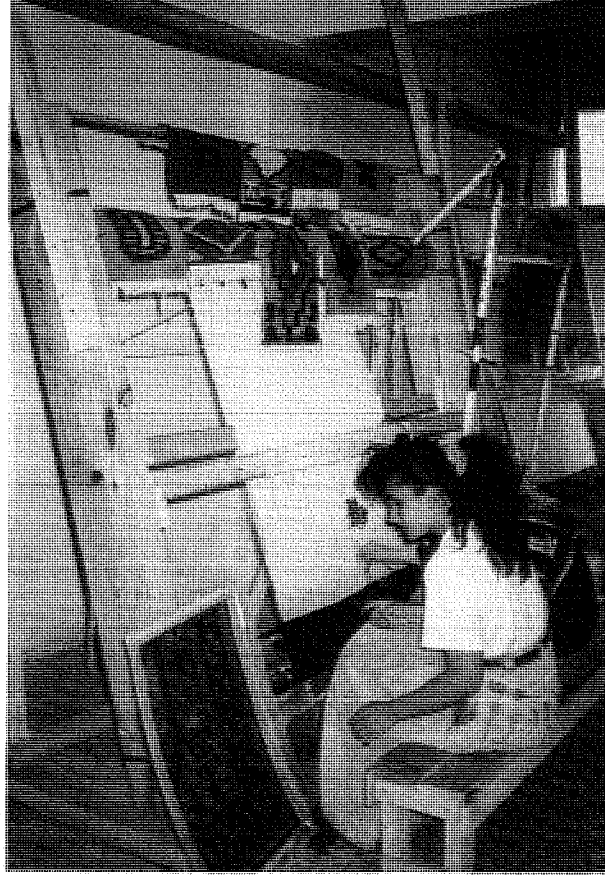
Dokuma örnekleri

raftan Yeşiyurt ilçesinde geçmiş yıllarda el tezgahlarında dokunan "cirmıktı" dokuması diye tanınan dokumalar kaba giyside ve yaygı yapımında kullanılmaktadır.

Arapgir ilçesinde geçmişte geniş bir iş sahası olan "Manusa Dokumacılığı" 1100'e varan düz tezgah ve jakarlı tezgah çevrenin kumaş ihtiyacını karşılamaktaydı. Bu tezgahlarda dokunanlar Anadolu'nun birçok yöresine ve kervanlarla Halep'e götürülüp satılmaktaydı. 1950'li yıllara kadar önemli bir ekonomi oluşturan bu dokumacılık kolunda çalışan boyacılar, çıkıkçılar, manusacılar ve satışı yapan esnaflar büyük bir bütünü meydana getiriyorlardı. Bu iş gücü son zamanlarda pazar imkanlarını kaybederek günümüzde unutulmuştur. Malatya dokumacılık ürünleri içerisinde kilim ve halı dokumacılığında Ören, Kürecik, Dirican, Parçikan, Başören, Sinan Köyü halıları ünlüdür. Malatya kilimleri; dikdörtgen yüzeyi çeviren ve kale burçlarını andıran surlarıyla ayırt edilir. Orta bölümlerinde altıgen ve sekizgen madalyonlar bulunur. Kuş ve deve boynu, akrep ayağı, koç boynuzu ve geometrik şekillere rastlanır. Alın yanında kara, kahverengi, bej, lacivert, ak renk sık kullanılır. Kilimlere yörede "yedi dağ çiçeği" denilmektedir. Dirican kilimleri "Dirican gözü ak kilimi" ve "sandık kilim" olarak tanınır. Sandıklı kilimler ise zemin dikdörtgenler ile bölünmüş, her bölüme sandık adı verilmiştir. Sinan kilimlerinde ise kemer suyu, eşkenar dörtgendir. Kilimin ana deseni güldür. Kilimlerde okbaşı kıvrım, parmak denilen bir şerit bulunur. Zemin ise iç içe beş baklava dilimi ile dolguludur. İç dolgular dört ve sekiz yapraklı, uçları baklava dilimi stilize edilmiş çiçeklerdir. Düz dokumalardan olan perdelerin geniş bir kullanım alanı vardır. Perdeler, yatakların bulunduğu yüklük yerinin üstüne örtülüşü gibi soğuk havalarda yorgan üzerine de örtülür. Çadırlarda bölümleri ayırmada ve duvarlarda asılmada kullanılır.

Bedeni perdede her parcanın ortasına gelen bir ana yanış yer alır, yanışın her iki tarafında kıvrım bulunur. Zilani perdesi kıvrım ve yaprak yanışlarıyla dolgulanmıştır. Acem perdesi ise beş şapkadan meydana gelmiştir. Ana yanışı bir eşkenar dörtgendir. Cicim düz dokumaları yapılan Malatya'da dokuma işi yatay tezgahlarda olur.

Halı Tezgahı

Cicim dokumasından sergi, çuval heybe torba, çoban çantası yapılmaktadır.

Malatya, halılarıyla da ünlü bir ilimizdir. Özellikle Ören, Başören, Dirican, Parçikan, Kürecik halıları adını duyurmuştur. Günümüzde devlet desteği ile açılan ve Halk Eğitim Merkezi'nin köylerde kurduğu tezgahlarda dokunan halılar geniş bir gelişim göstermektedir. Yörenin ünlü Ören halıları bordürlüdür. Ortada madalyonlar bulunur. En çok koç boynuzu, ejderha pençesi, stilize çiçekler, bitki filizleri gibi bezekler; ak, kara, al ve lacivert renkleri kullanılır. Atkı çözgü iplikleri yünden olduğu gibi, çözgüsü pamuk olanlar da vardır. Halı ve bu teknikle dokunan ürünler; yan halısı, taban halısı, divan halısı, seccade, halı yastığı çanta, heybe gibi zengin çeşitleriyle bir kullanım sahası yaratmıştır. Malatya halılarının bir dm²'sindeki düğüm sayısı 700 civarındadır. Halıların bazılarının saçakları düz, bazılarının ise örgülüdür. Kullanılan yün geçmiş yıllarda tamamen kök boyalarla boyanırken, günümüzde bu boyama azalmıştır. Yerini hazır boyalar almıştır.

MUTFAK KÜLTÜRÜ

MUTFAK KÜLTÜRÜ

Malatya geleneksel evlerinde mutfak ve kiler bulunur. Mutfak genellikle evin kuzeye bakan yönündedir. Kiler ise ya mutfağa bitişik ya da iki katlı evlerde alk katta bir bölümde bulunur. Mutfakta "Kaplık", ya da "terek" denilen raflar içerisinde kaplar bulunur. Mutfak veya kilerin bir tarafında "Aşlık"lar sıralanır. Kilerde yiyecek malzemelerinin yanı sıra kurutmalıklar, fazla eşya, buğday ve bunların elenmesinde kullanılan kalbur ve elek bulunur. Yatakların bulunduğu yüklük bu bölümde yer alır. Ocak mutfağın bulunduğu uygun bir yerde bulunur. Ocağın br metre üzerinde davlumbaz vardır. Zahire ve kışlık yiyecekler, kilerin serin bir yerinde muhafaza edilir. Turşular ve reçeller bidonlara konularak burada saklanır. Kışlık et kavurması tenekelere basılarak kilerde yerden yarım metre yüksekte bulunan kerevetlerin üzerine sıralanır.

Yemekler, yere serilen sofra bezi üzerinde konulan siniler üzerinde yenilir. Genellikle ilk sofra büyüklere, ikinci sofra gelin ve kızlara kurulur. Sofrada misafir varsa, eksiklikler çeşitli işaretlerle misafire sezdirilmeden tamamlanır. Misafir yemeğini bitirmeden sofradan kalkılmaz. Yemek sırasında odaya biri girdiğinde yemek yiyenlere selam vermez, hoşgeldin yapılmaz. Dışarıdan gelen sofraya davet edilir. Hoş-beş, hal-hatır sorma işi sofra kalktıktan sonra yapılır. Çünkü orada sofradan büyük yoktur. Sofra başında ayaga kalkılarak selam alınması saygısızlık sayılır. Yemek sonunda sofradan şükredilerek kalkılır.

Malatya mutfak kültürü, zengin bir görünüm arzeder ve genellikle bulgur ağırlıklıdır. Özel günlerde yapılan kutlama, tören, çocuk görme, adak adama gibi günlerde yemeklerin çeşitliliği gözlenir. Doğum yapan lohusa kadını görmeye gidildiğinde Kuymak (Herle) götürülür.

Eve misafir geldiğinde, Hıdırellez haftasında, bir rüya görüldüğünde hayıra çıkması dileğinde ise "Kömbe" yapılır. Ayrıca, Hıdırellez'de "Hızır Kömbesi", "Sehen Kesmesi" gibi yiyecekler yapılarak en az yedi komşuya dağıtılır. Düğünlerde yemek türleri üç ana çeşit üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar; etli bulgur pilavı, tiritli yemek ve mevsimine göre meyve, cacık ve salatadan oluşur.

Ölü ardından verilen yemekler ise düğünlerdeki yemek çeşitleri gibidir. Buna, "can aşısı" veya "kırk yemeği" gibi genel ad verilir.

Bu tür yemeklere ek olarak "un helvası" da yapılır. Yeni bir işe başlama, eve yeni birşey alma, kemer atma gibi durumlarda kömbe yap-

ma ve kurban keserek komşulara dağıtarak geleneği sürdürmektedirler.

Mutfak kültüründe önemli bir yeri ekmek çeşitleri tutar. Bunlar; tandır ekmeği, yufka ekmek, kınalı ekmek, taplama ekmeği, bazlama, ekşili ekmek, ballı ekmek, otlu ekmek, pileke, dönderme, taş küllüğü, tutmaç, saç yüzü, yağlı ekmek, saç üstü...

Çorbalar; mercimek çorbası, kavurmalı erişte-bulgur çorbası, tarhana çorbası, kara çorba, pıtır çorbası, gendime çorbası, kulak çorbası, döğme çorbası, pirinç çorbası, ayalı çorba, pırpırım çorbası, kelle-paça çorbası, ekşili çorba, keşli çorba, gurut çorbası, aşure çorbası, malhita çorbası vb. sayılabilir.

Köfteler; Malatya mutfağında önemli bir yer tutar. Ana malzeme bulgurdur. Malatya'da 70'den fazla köfte çeşidi olduğu bilinmektedir. Bazılarının isimleri şöyledir:

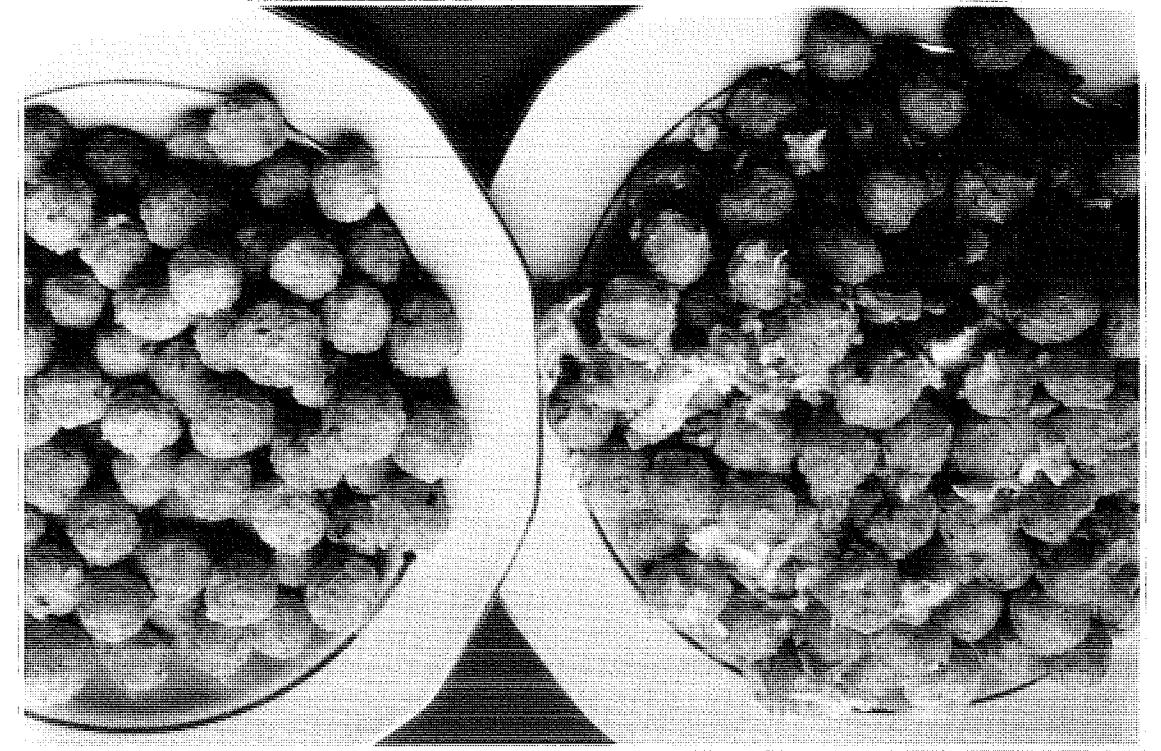
Analı-kızlı, içli köfte, sumaklı ekşili köfte, sıkma köfte, ayva köftesi, polat köftesi, Gıkırdaklı köfte, elmalı köfte, kurşungeçmez köftesi, gildirikli köfte, ciğer köftesi, haşhaşlı top köfte, kel köfte, ıspanaklı dolma köfte, patatesli içli köfte, kabaklı çimdik köfte, yumru köfte, yumurtalı sıkma köfte, yoğurtlu balkabağı köftesi, etli çiğ köfte, çiğleme, mercimekli çiğ köfte, keloğlan köftesi, yavandan pathıcanlı köfte sayılabilir.

Sarma ve dolmalar: Dut yaprağı, kabak, pazı, zeytinyağlı marul sarmaları, asma yaprağı sarması, kiraz yaprağı, fasulye yaprağı sarması, pancar yaprağı sarması, soğan dolması, kabak çiçeği dolması sayılabilir.

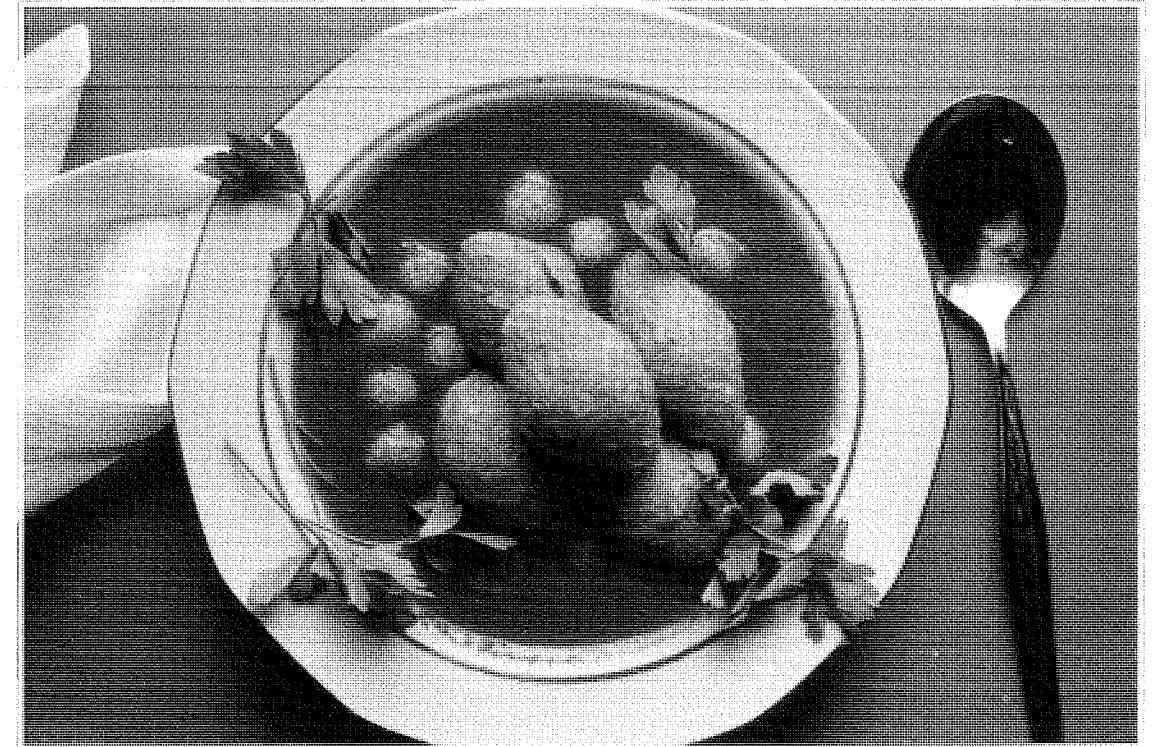
Et ve sebze ağırlıklı Yemekler: Et tiridi, kabuk aşısı, buğulama, sac kavurması, tiritli patates, tiritli fasulye, patlıcan dövmesi, boranı imam bayıldı, pancar kavurması ve sebzeli yemek çeşitleri sayılabilir.

Reçeller-Şuruplar-Turşular: Elma, ayva, kabak, çilek, erik, gül vb gibi türlerden reçel yapılır. Yine üzümden kızılıçık, vişne, erik, gül gibi türlerden şuruplar hazırlanır. Ayrıca; biber, salatalık, domates gibi sebzelerden turşu yapılır. Tatlı olarak dut helvası, üzüm pestili, köpük pestili, üzüm sucuğu, pekmez, çir kavurması, peynir tatlısı, deli kız baklavası, kaymaklı kayısı tatlısı, Arapgir'in peynir helvası, Halbur tatlısı, dolma tatlısı, sütlaç ve çiğdemli sütlaç sayılabilir.

Malatya, mutfak kültürü zengin bir çeşitlilik gösterir. 1989-1991 yılları arasında İl Kültür Müdürlüğü ve İnönü Üniversitesi işbirliği ile hazırlanan "Malatya Mutfak Kültürü" adlı eserin Kültür Bakanlığınca yayınlanmasına karar verilmiştir.

Yumru Köfte - Yumurtalı (solda) - Sade (sağda)

Analı - Kızlı Köfte

SİVİL MİMARİ

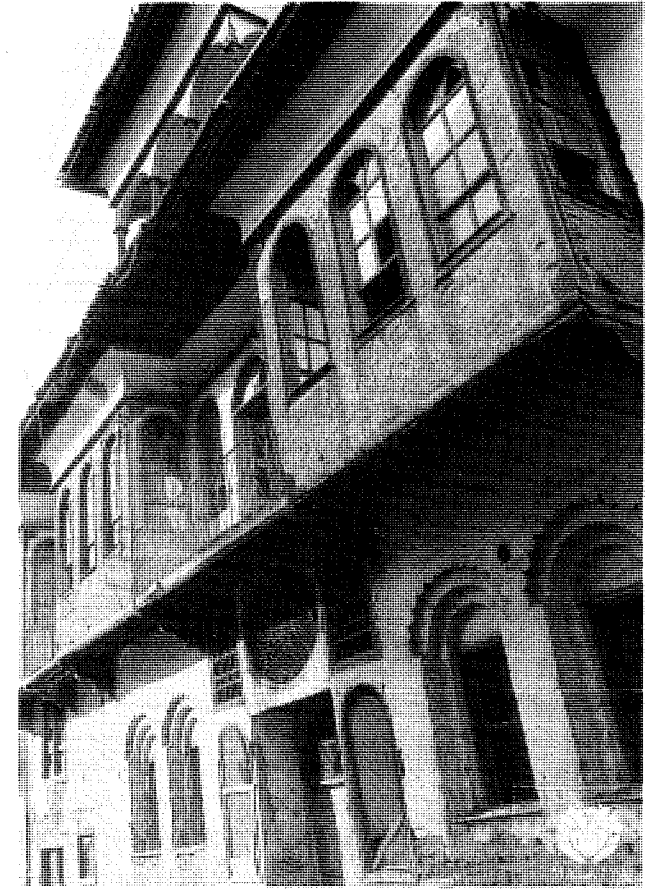

SİVİL MİMARİ

GELENEKSEL MİMARİ

Malatya evleri yörenin iklim, yaşama biçimi ve taibattan sağlanan malzemelere bağlı olarak bir gelişim göstermiştir. Mayatya'nın günümüzde merkezi yerleşim dokusu 1938'den itibaren başlamıştır. Geleneksel ev tipi çoğunlukla bir veya iki katlıdır. Meyva bahçeleri içerisinde etrafı kerpiç duvarla çevrili, avlusu olan ve sokak yönü sağır bağımsız yapılar sokak yönünde, üst katlarda ahşap kirişlerle, ya da konsullara oturan pencereci çıkartmalar (Şahnişinler) vardır. Evlerdeki temel kesme taştan olup yerden 1-1.5 metre kadar yüksektir. Duvarlar "Anaç" denilen 80 cm. eninde kerpiçlerle, "kuzu" denilen 40 cm. eninde kerpiçlerle örülmüştür. Bunlar toprak ve saman karışımından su katılarak yapılan çamur malzemeyle dolgulanarak örülür. Evin iç oda bölümlerinin duvarları, ya tek kuzu üzerine ya da tek anaç üzerine örülmüştür. Bunun yanı sıra doldurma tekniği ile duvarları bağlayan "hatıl" denilen ağaçlar arası kerpiç, taş vb. ile doldurulmuştur. Kerpiç duvarlar içten ve dıştan çamurla sıvanıp, beyaz badana ile boyanmıştır. Bu yapı biçimi depreme dayanıklılığı artırmaktadır. Dış duvarlar, soğuğu ve sıcaklığı önlemek amacıyla kalın örülmüştür.

Malatya evlerinde kerpiçten sonra en çok kullanılan "ahşap" malzemelerdir. Duvarları bağlayan hatıllar, iç ve dış doğramalar, döşemeler, tabanlar, pencereler, kapılar, merdivenler, dolaplar tamamen ahşap malzeme ile yapılmıştır. Demir ise sadece kapılarda, pencerelerde ve kapı üstü havalandırmada parmaklık olarak kullanılmıştır. Kapılar üzerinde dövme demirden "kabar" adı verilen iri başlı mıhlar (çivi) çakılarak ku-

Azizler Sokağında bir ev- Malatya

şaklar sabitleştirilmiştir. Avluya giriş kapısı içeriye at, deve gibi hayvanların rahatlıkla girebileceği büyüklüktedir. Cümle kapılarının üzerinde kapı tokmağı ve şakşaklar bulunur. Kapının avlu içine bakan tarafında "firengi" ya da "Firenk" adı verilen demirden kilit ve mandal oymasından oluşan malzeme bulunur. Kapılar kapatıldığında sabitleştirmek için arkadan "kapı kösü" veya "kapı demiri" denilen bir metre uzunluğunda bir demir bulunmaktadır.

Çift kanatlı cümle kapısından avluya girilir. Avlu, taş ya da sıkıştırılmış toprak döşelidir. Avludan geçen su arkı bir havuza akar taş döşeli havuzun yanındaki su yolunun üstünde kerpiçten küçük "su damı" bulunur. Bunun içindeki raflarla yerleştirilen yiyecekler, akan suyun serinliği ile bozulmadan korunurdu.

Malatya evlerinin genellikle konak adı verilen büyük evlerinde "Selamlık Bölümü" bulunur.

Geniş sokak kapısından bu bölüme girilir. Bu bölüm,

Battalgazi İlçesi sivil mimari örneği (Erturan evi)

evin misafir odasıdır ve büyüktür. Odanın dış duvar hizasından çekilmiş bir tahta perde asıl evi ve avluyu bu bölümden ayırır. Bu odada so-kağa bakan, fakat tavana yakın yükseklikte "ta-ka" denilen iki küçük pencere bulunur. Odada duvar içerisinde oyulmuş "yükçük" denilen mi-safir yataklarının bulunduğu kapaklı dolap bu-lunur. Ayrıca, 1.25 cm eninde duvardan duvara "makat" denilen bir sedir bulunur.

Yer katında girişte oldukça basık olarak ya-pılmış ve ön kısmına "eyvan" denilen yüksek ve seki biçiminde, bir ya da üç yanı açık üstü kapalı bir bölüm bulunur. Günlük hayat burada sürdü-rülür. Bu katta çeşitli amaç için kullanılan odalar yer alır. Giriş katının uzantısı durumundaki av-luda ahır, samanlık, tandır örtmesi ve evin tüm yiyeceklerinin saklandığı "hızna" denilen kiler bulunur. Avlu duvarına bitişik olarak yapılmış tandır örtmesi denilen yerde birkaç aylık ekmek pişirilir. Ahır ve samanlık tandır örtmesinin biti-şiğindedir. Bu kerpiç yapıların üstü düz, toprak damlıdır. Yazın burada yatılır. Kayısı ve benzeri meyvalar bunun üzerinde kurutulur. Hela, evin uzak bir köşesindedir. Asıl ev giriş katının üs-tündedir. Buraya ahşap basamaklı merdivenlerle çıkılır. Bu katın giriş kısmında yer alan ve eyva-nın üstüne rastlayan ön kısma köşk adı verilir. Yazın yemekler burada yenilir. Burada "kış da-mı" ve "baş oda" bulunur. Baş oda çok fonksi-yonlu ve geniştir. Bundan başka yatak odaları ile birlikte başka odalar da bulunur. Kış damı sıcak-ların sona ermesi ile ev halkının günlük hayatı-nı geçirdiği yerdir. Kış damında yaşmaklı ve pi-ramit külahlı, yöreye has bir ocak bulunur. Yöre-de makat denilen ahşaptan yapılmış sedirler odayı dolanmaktadır. Altında kapaklı ve depo olarak kullanılan bölümler vardır. Kapının ya-nında hem masa hem dolap fonksiyonunda raflı "tahtıbek" bulunur. Yıkama yeri tahtıbek'in ar-

Eski bir konak - Malatya

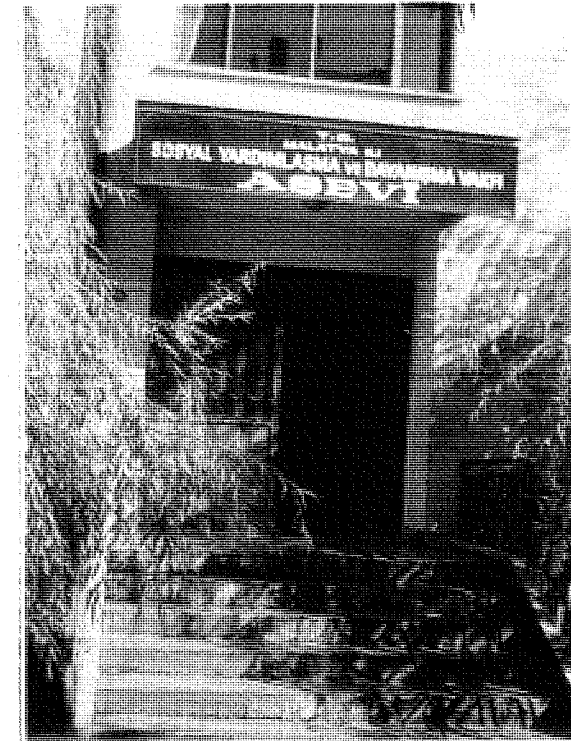
kasındadır.

Döşeme ve tavan ahşap malzemedendir. Ta-vanın ahşap kirişlerini örten kaplamaya "hezen" denir. Bazı evlerde tavan süslemelidir. Konak ti-pi büyük evlerde çatı altı katı da bulunur. Bura-ya dik tahta bir merdivenle çıkılır. Tam köşkün hizasına gelecek şekilde inşa edilmiş geniş bir oda bulunur. Zemin toprak ile sıvalı olup, sık sık perdahlanır. Kışın buraya odun konulur. Daha önceleri loğlanmış toprak damlar, sonradan beşik çatıya dönüştürülmüştür. Çatı, kiremitle kaplıdır. Evin duvarları ve toprak döşemeleri sık sık ki-reç ve killi toprakla sıvana-rak, badana edilir. Bu işleme perdahlama adı verilir. Gü-nümüzde geleneksel Malatya evleri hızla yok olmaktadır. Özellikle konaklar sinema caddesindeki "Beşkonaklar" ve diğer mahallelere serpil-miş vaziyettedir. İlçelerde Yeşilyurt ve Arapgir'de bu özellik az da olsa korunmuş-tur.

Eski bir evin avlusu - Malatya

SOSYAL HİZMETLER

SOSYAL HİZMETLER

İlimizde bulunan korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilerin müracaatlarını değerlendiren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı olarak hizmetler veren bir kuruluştur. Bu kurum, beden, ruh ve ahlâk gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup, ana ve babasız, ana veya babası belli olmayan, ana ve babası tarafından terk edilen, ailesi tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu maddeler kullanma; her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başı boşluğa sürüklenen korunmaya muhtaç çocukların bakımını üstlenir.

Kuruluşun Adı	Yatak Kapasitesi	Çocuk Mevcudu
0-6 Yaş Çocuk yuvası	130	63
Kız Yetiştirme Yurdu	142	135
Erkek Yetiştirme Yurdu	160	160
Toplam	432	358

0-6 Yaş çocuk Yuvası 1976 yılında, Yetiştirme Yurdu 1968 yılında hizmete açılmıştır.

Koruyucu Aile Hizmetleri:

Korunmaya muhtaç çocukların ücretli veya ücretsiz olarak, durumları incelenmiş aileler yanında baktırılmasıdır. 1994 yılından bu yana (8) sekiz çocuk koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılmaktadır.

Evlat Edindirme Hizmetleri:

Kendi üzerlerinde kayıtlı çocukları bulunmayan ve çocukları olmayan ailelere, kimsesi olmayan, istenmeyen, terk edilen veya bulunan çocukların evlat olarak verilmesidir. 1994 yılında evlat edindirilen çocuk sayısı aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

Yaş Grubu	Kız	Erkek	Toplam
0-1	2	2	4
2-3	1	2	3
9	1	-	1
13	2	-	2
TOPLAM	6	4	10

Ayni ve Nakti Yardım Hizmetleri:

1994 yılı içinde çocuğunu kurum bakımına vermek isteyen, özellikle hakkında korunma kararı bulunan ve sıra bekleyen (40) kırk çocuk için uzun veya kısa vadeli nakdi yardım yapılmış olup, bu yıl içinde 70.000.000.TL (Yetmişmilyon) lira yardım parası kullanılmıştır.

Yaşlı Hizmetleri:

İlimizin karakavak mevkiinde olup, 1985 yılında hizmete girmiştir. Yakınca kasabası sınırları içinde (100) yüz yatak kapasiteli (1) bir huzur evi bulunmaktadır. 1994 yılı itibarı ile bu kuruluştaki kalan yaşlı durumu şu şekildedir.

Cinsiyeti	Ücretli	Ücretsiz	Toplam
Kadın	13	11	24
Erkek	16	33	49
Toplam	29	44	73

Kreş ve Gündüz Bakımevi:

0-6 Yaş grubunda olup anne ve babaları çalışan çocukların bakımlarını gerçekleştirmek, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve geliştirmek kuruluşun amacıdır. Seksen (80) çocuk kapasiteli olan kuruluşumuzda 1994 yılı itibarı ile bakılan çocukların sayısı ellidir.

Kreş ve Gündüz Bakımev 1984 yılında hizmete açılmıştır.

Özel Kuruluşlar:

İl Müdürlüğü'ne hizmet bakımından bağlı özel kuruluşlar ise şunlardır:

(1994 yılı itibarı ile.)

Kuruluşun Adı	Çocuk Kapasitesi	Çocuk Mevcudu
Özel Çiçek Kreş G.B.E.	35	30
Özel Kırmızı Balon Kreş	50	40
Özel Niltaş Kreş	25	25
Özel Anadolu Çocuk Klb.	25	25
TOPLAM	135	120

BAĞ-KUR

Ülkemiz esnaf, sanatkarlar ve diğer bağımsız çalışanların Sosyal Güvenlik Kuruluşu olan Bağ-kur, önceleri yalnız esnaflara, malüllük, yaşlılık ve ölüm yardımları yapmakta iken, 17.10.1983 tarih, 2926 sa-

yılı yasa ile kırsal kesimde bağımsız çalışan çiftçileri sosyal güvenlik kapsamına almıştır. 1.1.1986 tarihinden itibaren de 3235 sayılı yasayla üyelerine sağlık sigortası hizmetleri vermeye başlamıştır.

Bağ-kur Sağlık hizmetlerini, hizmeti satın alma usûlü ile gerçekleştirmektedir. Hizmet satın alınan kuruluşlar Sağlık Bakanlığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Mahalli İdareler, Üniversitelere ait sağlık tesisleridir.

İlimiz, aktif Bağ-Kur sigortalı sayısının yıllar itibarıyla tetkikinde serbest meslek erbabı ve esnaf sayısına paralel artması gerekirken bazı yıllar azaldığı tesbit edilmektedir. Buna sebep geçmiş yıllarda tes-cil işlemi yapılmış olan;

- Hiç prim ödemeyen sigortalıların, sigortalılığının durdurulması,

- Prim borçlarının yükselmesi ve icra takiplerinin artması sonucu işini bırakanların, terk işlemlerini güncel olarak kuruma bildirmesi gibi nedenlerdir.

Buna rağmen kurumumuz ve sigortalılarına yapılan hizmetlerde büyük ilerlemeler olmuştur.

- 1980 yılından itibaren il müdürlükleri kurulmuş, bütün illerde hizmet binaları alınmış ve bilgi işlem makinaları ile donatılmıştır.

Sigortalının prim borçları anında bildirilmekte, primleri İl Müdürlüğümüz vez-nelerinden tahsil edildiği gibi Vakflar, Halk, Emlak Bankası şubeleri ile de tahsil edilmektedir.

Sağlık yardımları ile ilgili olarak, sağlık karneleri müracaatları halinde derhal verilmekte, reçete bedelleri ve tedavi masrafları da usûlüne uygun alarak kadrolu eczacılarımızca kontrol edildikten sonra en geç 15 gün içinde ödenmektedir. Ayrıca bazı ilçelerimizde de mahallinde sağlık ödemesi yapılmaktadır.

Sigortalılarımıza daha iyi bir şekilde hizmet verilebilmesi, sigortalılarımızın prim borçlarını zamanında ödemelerine bağlıdır.

İlimizde Bağ-Kur'un aktif sigortalı sayısını gösterir tablo (son beş yıl)

YILLAR	1479 Sayılı Kanuna Göre Çalışan Esnaf	2926 Sayılı Kanuna göre çalışan çiftçiler
1990	25653	-
1991	24828	102
1992	24546	1832
1993	23847	1932
1994	24945	7726

Bağ-Kur'un ilimizde sigortalılara sağladığı hizmetler

A- Tahsis hizmetleri (son 5 yılda malü-lük, yaşlılık, ölüm aylığı alan sigortalı ve hak sahipleri

Yıllar	Malüllük	Yaşlılık	Ölüm haksahipleri
1990	186	3037	2758
1991	186	3218	2907
1992	186	3381	3127
1993	180	3626	3424
1994	198	4156	3609

B- Sağlık Hizmetleri

1- Verilen Sağlık Karnesi Sayısı:
31.12.1994 sonu itibarıyla 22595 adet sağlık karnesi verilmiş olup, alınış tarihine göre bir yılını dolduran sigortalılar vizesini yaptırmaktadır.

2- Ödenen Tedavi Ücretleri

Yıllar	İlaç ve Hastane Masrafı
1990	2.990.256.000
1991	3.352.035.493
1992	3.545.256.000
1993	6.422.244.308
1994	17.990.774.043

SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI

25.05.1986 tarihinre kabul edilen 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu 14 Haziran 1986 tarih ve 19134 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Malatya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 23.07.1986 tarihinde tescil

edilerek, faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır.

Vakfımızın yapmış olduğu faaliyetler aşağıda sıralanmıştır.

Muhtaç durumda bulunan vatandaşlarımızın müracaatları halinde maddi yardım, yiyecek, giyecek, yakacak, kırtasiye ve giyim yardımı yapılmaktadır. Ayrıca, Yüksek Öğrenim bursu, iş edindirme yardımı, yaşlı ve sakat olup, yemeğini yapamayacak durumda bulunan vatandaşlarımıza öğle yemeği verilmektedir.

Ortopedik özürlü vatandaşlarımıza çorapçılık kursu açılarak meslek kazandırılmıştır. Merkez köylerimizde arıcılık yapmaya müsait ve muhtaç vatandaşlarımızdan 80 aileye 400 arılı kovan dağıtılmış toplam olarak bu ailelerin bütçelerine 2.000.000.000 TL civarında bir kazanç sağlanmıştır. Ayrıca Vakfımızın eczanesi olup, 1 doktorumuz muhtaç ve hasta vatandaşlarımızı muayene ederek ilaçları bu eczaneden ücretsiz verilmektedir. 6. Kayası Fuarı etkinlikleri içerisinde fakir aile çocuklarından 216'sı giydirilerek sünnet ettirilmiştir. Yine Vakfımızın 200 yatak kapasiteli Yurt binası Kredi Yurtlar Kurumu tarafından işletilmektedir.

Sosyal Hizmetler Vakfına ait
Kız Öğrenci Yurdu

Vakfımızın kuruluşundan bugüne kadar yapmış olduğu
harcamalar, yıllar itibariyle aşağıya çıkarılmıştır

Harcamalar	1992	1993	1994
Yönetim ve faaliyet giderleri	1.124.714.928.-	1.661.694.495.-	2.000.710.284.-
Vakıf Amacına yapılan harcamalar	2.972.222.382.-	6.177.739.057.-	5.910.408.435.-
TOPLAM	4.096.937.310.-	7.839.433.552.-	7.911.118.719.-

MALATYA VE MEDYA

Malatya'nın son yıllarda göstermiş olduğu gelişme hızına medya da ayak uydurmuştur.

Özellikle bu gelişmeye özel televizyon ve radyoları katmak mümkündür.

İl merkezinde 6 adet günlük gazete yayın yapmaktadır. Ayrıca, il merkezinde haftalık ve aylık olmak üzere 4 adet gaze-

te ve dergi yayınlanmaktadır. İki ilçemizde haftalık gazete ofset olarak çıkarılmaktadır.

İlimizde halen 16 sarı basın kartı ve 3 sürekli olmak üzere, 19 basın kartlı basın mensubu bulunmaktadır.

1989 yılında kurulan ve başkanlığını Haydar KARADUMAN'ın yaptığı Malatya Gazeteciler Cemiyeti de faaliyetini sürdürmektedir.

Malatya ilinde okunan günlük gazete sayısı 43000 civarındadır.

Malatya merkezinde ulusal yayın yapan Flaş Tv, Kral Tv ve Number One isimli Tv kanalları hariç, TRT-1-2-3 ve 4 dahil olmak üzere bütün kanallar izlenmektedir.

İl Merkezi ve ilçelerde yayınlanan gazete ve dergilere ait bilgiler

Mevküte Adı	Yayın Yeri	Süresi	Kuruluş T.	Baskı
Görüş Gazetesi	Malatya	Günlük	1974	Ofset
Yenimalatya Gazetesi	Malatya	Günlük	1984	Ofset
Hamle Gazetesi	Malatya	Günlük	1987	Tipo
Karar Gazetesi	Malatya	Günlük	1991	Ofset
Hakimiyet Gazetesi	Malatya	Günlük	1993	Tipo
Şafak Gazetesi	Malatya	Günlük	1994	Tipo
Sonhaber	Malatya	Aylık	1986	Ofset
Malatya Ticaret Gaz.	Malatya	15 günlük	1974	Ofset
Arapgir Postası Gaz.	Arapgir	Haftalık	1948	Ofset
Hekimhan Ekspres Gaz.	Hekimhan	Haftalık	1988	Tipo
Malatya'nın Sesi Dergi.	Malatya	Aylık	1987	Ofset
Tuğla (Türkocağı Bülteni)	Malatya	Aylık	1995	Ofset
Bizim Bülten	Malatya	Aylık	1995	Ofset
Darendeli'nin sesi Gaz.	Ankara	Aylık	1988	Ofset

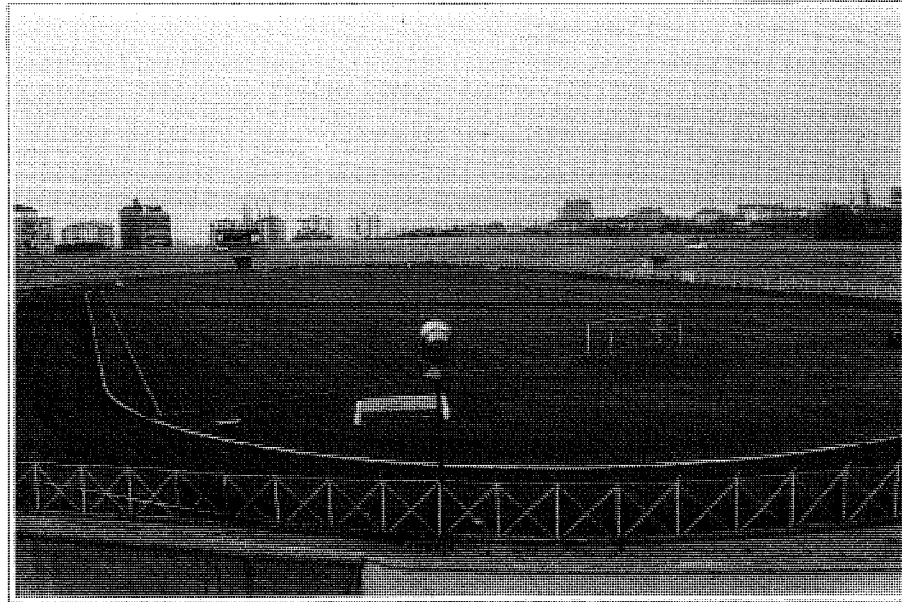
ÖZEL TELEVİZYONLAR

Ufuk TV
Malatya TV
Güneş TV
Sena TV

ÖZEL RADYOLAR

Malatya	Moral	Çağlar	İrfan
Fırat	Mega	Süper 44	Kayı
Nida	Selam	Fon	Nur
Shoow	Zafer	Melida	Hilal
			Öğüt

SPOR

SPOR

FUTBOL FEDERASYONU 'NUN FALİYETLERİ

Türkiye Futbol Federasyonu, Güneydoğu Anadolu Bölge Müdürlüğü kendisine bağlı 7'si 2'nci lig, 10'u 3'üncü lig olmak üzere toplam 17 profesyonel futbol takımı ve kendisine bağlı Malatya, Kahramanmaraş, Adıyaman, Elazığ, Siirt, Batman Diyarbakır, Mardin, Şırnak, Şanlıurfa, Tunceli illerinde toplam 318 amatör Futbol takımının tüm işlemlerini yapmaktadır.

Bölge Müdürlüğü 1995-1996 sezonunda 353 Profesyonel, 16500 adet Amatör Lisans işlemini yapmıştır.

Bunun yanı sıra toplam 11 ilde kulüplerce yetenekli futbolcu kazandırmak amacıyla organizasyonlar gerçekleştirmiştir.

Türkiye Futbol Federasyonu Bölge Müdürlüğü kendisine bağlı 17 Profesyonel, 318 Amatör Kulübün idari konularında tüm kulüplerimize talimatlar çerçevesinde her türlü yardımı göstermektedir.

MALATYA'DA SPOR

Malatya'da sporun gelişimi, hemen hemen Malatyaspor Kulübünün kuruluşu ve İNÖNÜ Stadının yapıldığı 1966-1967 yıllarına rastlar.

Malatya tarihinin, geçmişini araştırarak olursak, çok az sayıda spor kulübü bulunan futbol, güreş ve atletizm branşlarında faaliyet gösterildiğine rastlarız.

Malatya'da özellikle güreşe olan ilgi oldukça fazladır. Okullarımızın ve müesseselerin katılımı ve katkıları ile güreşte büyük başarılar elde edilmiştir.

Özellikle ata sporumuz güreş dalında birçok ünlü güreşçiler ilimizi şerefle temsil etmişlerdir.

Malatyaspor kulübünün futbol dalındaki başarıları Dünya futbol tarihine 1983-1984 sezonunda yenilmeden şampiyon olarak geçmiştir.

1966 yılından beri, 3'üncü, 2'nci ve 1'inci ligde mücadele veren

MALATYA SPOR son yıllarda aldığı başarılı sonuçlarla dikkatleri üzerine çekmektedir.

3530 sayılı yasa ile 1938 yılından kurulan eski adı ile (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü) yeni adı ile Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, gelişen Türkiye'ye ayak uydurarak 3289 sayılı yasa ile kendini yenileyerek Türk gençliğine tesis sayısını ve branş sayısını artırarak hizmet etmektedir.

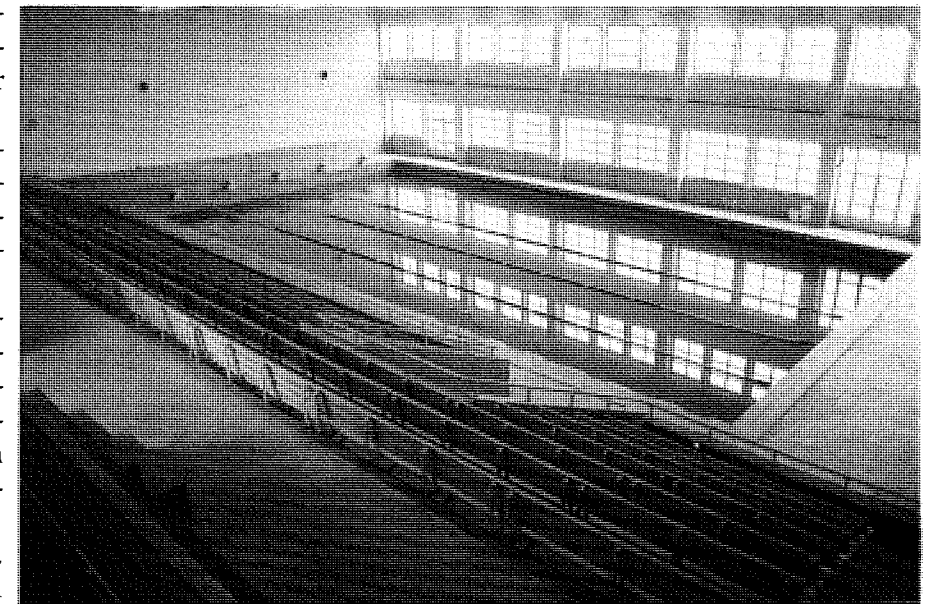
Malatya olarak bu gelişmelerden fazlası ile, istifade edilmekte, gençliğin hizmetine yeni yeni tesisler açılmaktadır.

Geçmişte parmakla sayılacak kadar üç, dört branşta faaliyet gösteren Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü şu anda toplam yirmiüç branşta faaliyetlerini yoğun bir şekilde sürdürmektedir.

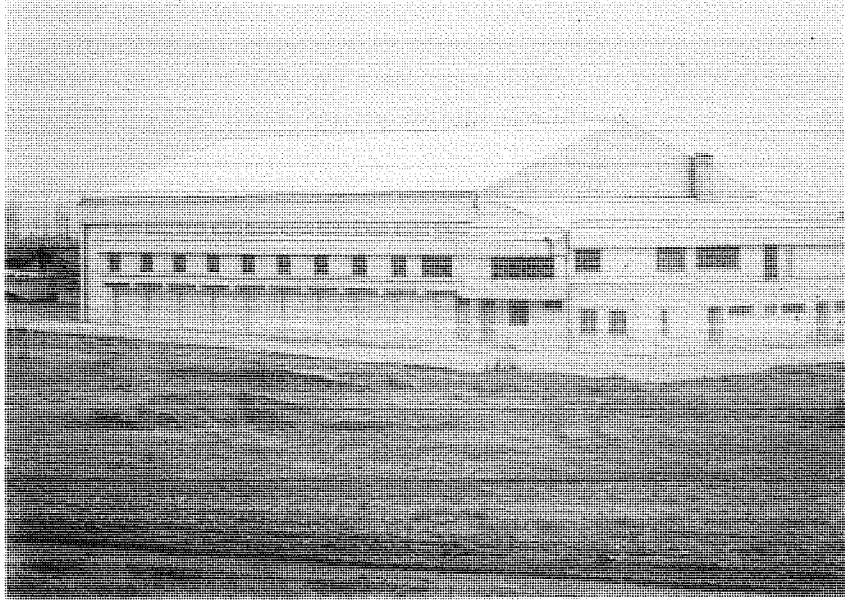
1995 yılı itibari ile, 60 amatör spor kulübünde toplam kız-erkek 28.184 lisanslı sporcu bulunmaktadır.

Amatör spor kulüplerimizin M.A.S.K.F nezdinde bir çatı altında faaliyet göstermesi amatör sporun sahipsiz olmadığını ve güçlü bir spor kitlesi ve ahlaklı, dürüst, başarılı bir spor camiasının varlığını gösterir.

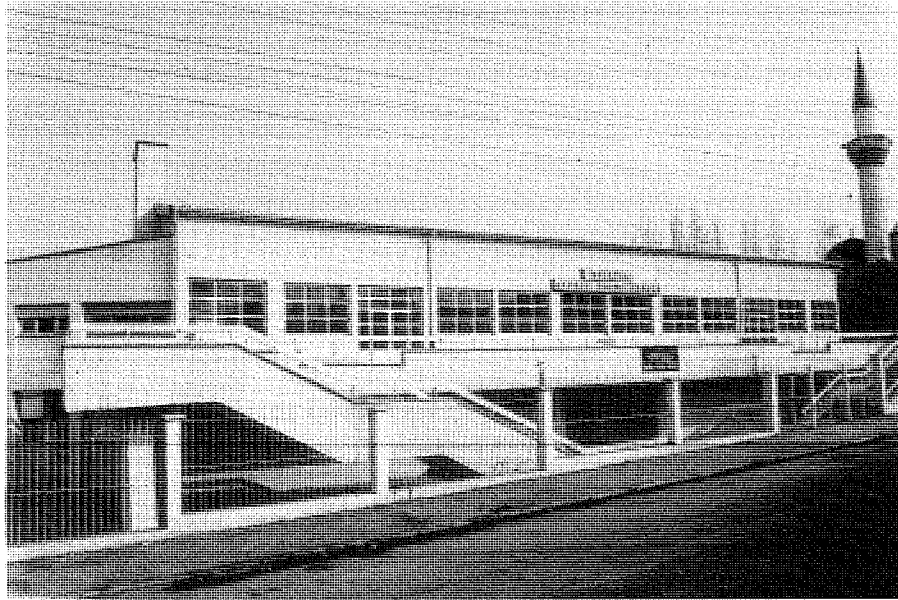
2'nci Ordu'nun Malatya'ya intikal etmesi, İnönü Üniversitesinin ve Spor Akademisinin faaliyete geçmesi ile birlikte büyük bir nüfus artışı, büyükşehir olma durumunda bulunan Malatya'daki spor tesislerinin artırılmasını gerektirmektedir.

Malatya Kapalı Yüzme Havuzu

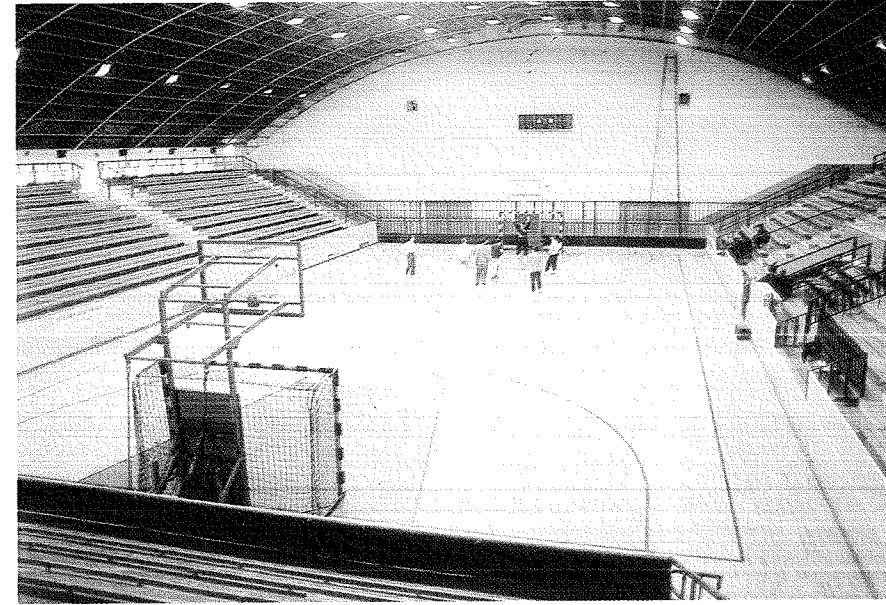
Yeşiltepe
Spor Salonu

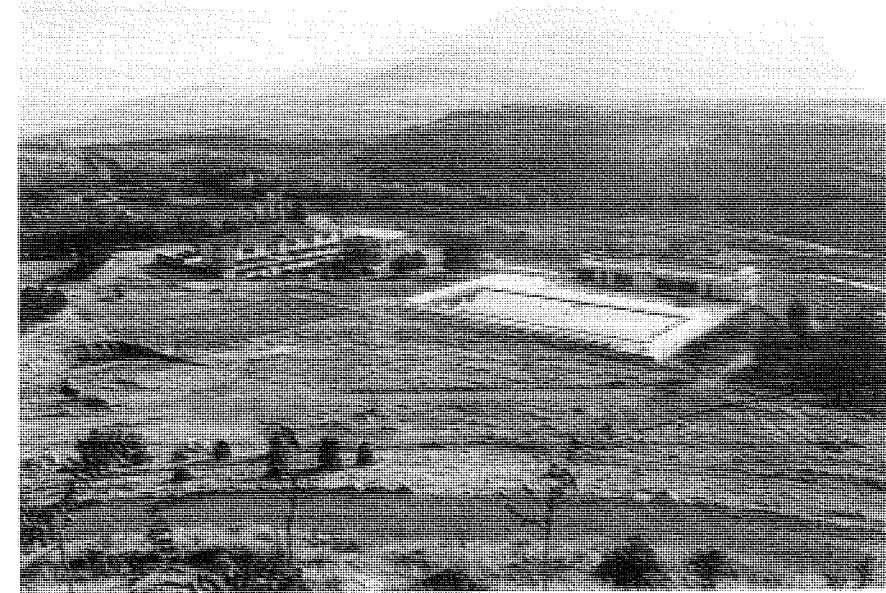
Kapalı
Yüzme
Havuzu

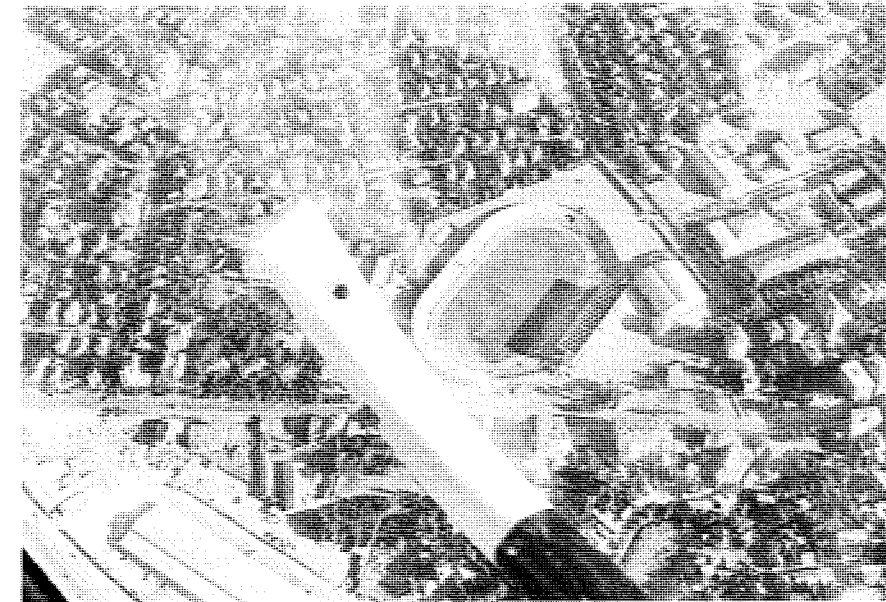
Orduzu Pınarbaşı
Çim Saha ve
Eğitim Merkezi

Atatürk Spor Salo-
nunun iç görünümü

Orduzu Pınarbaşı
Çim Saha, Toprak
Saha

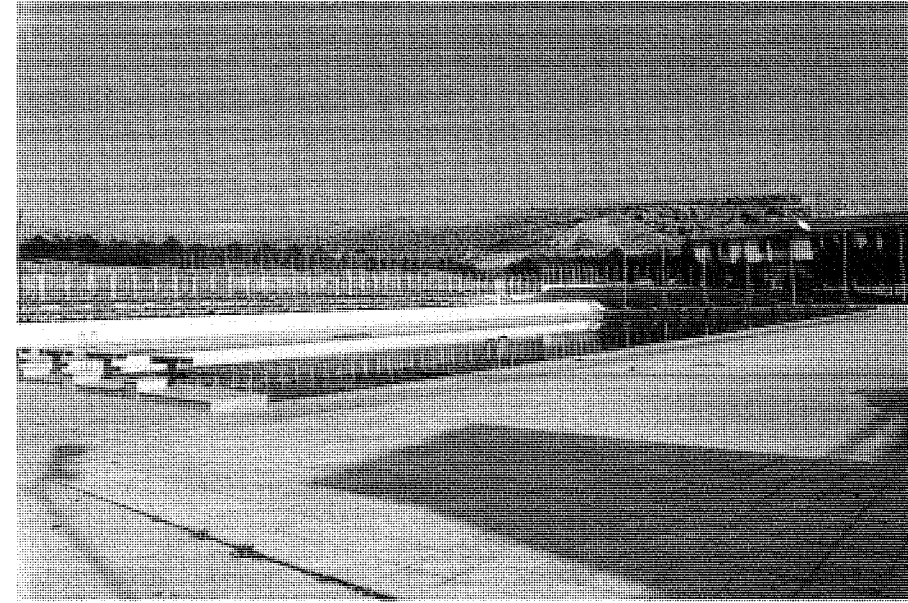
İnönü Stadyumu ve
Spor Salonunun
Genel Görünümü

MALATYA GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜNDEN
TESCİLLİ SPOR KULÜPLERİ

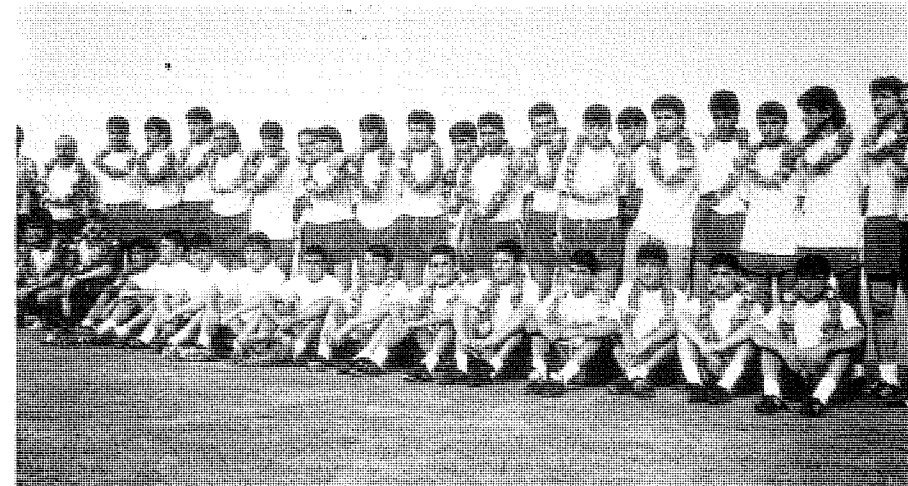
SIRA NO	KULÜBÜN ADI	KURULUŞ TARİHİ	RENGİ
1	Malatyagücü S.	1945	Kırmızı-Beyaz
2	Karagücü S.	1949	Kırmızı-Beyaz
3	Malatya İdmanyurdu S.	1950	Sarı-Lacivert
4	Battalgazi Belediye S.	1950	Kırmızı-Siyah
5	Darende S.	1953	Yeşil-Beyaz
6	Ataköy S.	1964	Mavi-Beyaz
7	Karakavak Petrol Ofis S.	1966	Mavi-Beyaz
8	Malatyaspor	1966	Sarı-Kırmızı
9	Sanayispor	1966	Siyah-Beyaz
10	Güreş-İhtisas	1973	Kırmızı-Beyaz
11	Boks İhtisas	1974	Sarı-Yeşil
12	Demirspor	1974	Mavi-Lacivert
13	Tekelspor	1975	Sarı-Siyah
14	Güzelyurt Belediye S.	1975	Mavi-Lacivert
15	Boztepespor	1976	Sarı-Seyah
16	Köy Hizm. Spor	1978	Sarı-Mavi
17	Judo ve Taekwondo İh.	1979	Yeşil-Beyaz
18	Yeni Sümerspor	1979	Mavi-Beyaz
19	Akçadağspor	1982	Kırmızı-Yeşil
20	Doğanşehirspor	1982	Yeşil-Beyaz
21	Orduzu Belediye S.	1984	Siyah-Beyaz
22	Sancaktarspor	1984	Lacivert-Beyaz
23	Arguvanspor	1984	Mavi-Beyaz
24	Şekerspor	1984	Yeşil-Beyaz
25	Tecdespor	1985	Narçiçeği-Beyaz
26	Hekimhan Demirçelik S.	1985	Kırmızı-Lacivert
27	Yeşil Arapgir S.	1985	Yeşil-Beyaz
28	Konak Belediye S.	1985	Mavi-Beyaz
29	Gündüzbey Belediye S.	1985	Bordo-Beyaz
30	Develispor	1985	Turuncu-Mavi
31	Yeni Adafispor	1985	Sarı-Yeşil
32	Yakıncaspor	1985	Sarı-Lacivert
33	Kernekspor	1985	Kırmızı-Lacivert
34	Ören Belediye S.	1985	Lacivert-Beyaz
35	Emniyet Gücü	1985	Limonküfü-Kırmızı
36	Yeşilyurtspor	1985	Lacivert-Beyaz
37	Tekspor	1986	Mavi-Siyah
38	Pütürge Belediye S.	1986	Yeşil-Beyaz
39	Malatya Belediye S.	1986	Turuncu-Yeşil
40	Tecirlispor	1986	Mavi-Beyaz
41	Sıtmapınarısor	1986	Yeşil-Siyah
42	Tarımkredispor	1986	Yeşil-Beyaz
43	Çatyolspor	1986	Yeşil-Mavi
44	Balabanspor	1987	Kırmızı-Siyah
45	Polatbelediyespor	1987	Mavi-Beyaz
46	Sürgü Belediye S.	1987	Yeşil-Mavi
47	Maliyespor	1988	Sarı-Yeşil
48	PTTspor	1988	Sarı-Lacivert
49	Dilek Belediye S.	1988	Turuncu-Siyah
50	Sağlıkspor	1988	Kırmızı-Beyaz
51	As Atıcirit İhtisas	1989	Sarı-Turuncu
52	Malatya Atıcirit İhtisas	1990	Sarı-Kırmızı
53	Sosyal Hizm. Yurtspor	1991	Kırmızı-Beyaz
54	Tayoluk Atıcirit İhtisas	1991	Yeşil-Beyaz
55	Anadolu Atıcirit İhtisas	1992	Yeşil-Sarı
56	Sessizlerspor	1993	Sarı-Kırmızı
57	DSİ 92. Şube S.	1993	Yeşil-Beyaz
58	İnönü Üniversitesi S.	1993	Kürknavisi-Beyaz
59	Yüzme İhtisas	1994	Mavi-Beyaz
60	Beden Terbiyesi S.	1995	Sarı-Siyah

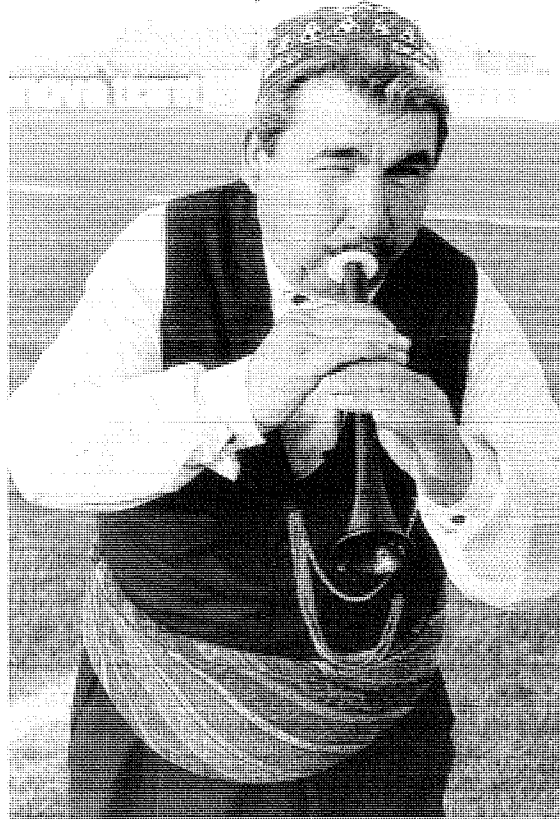
1995-1996
Malatyaspor
kadrosu

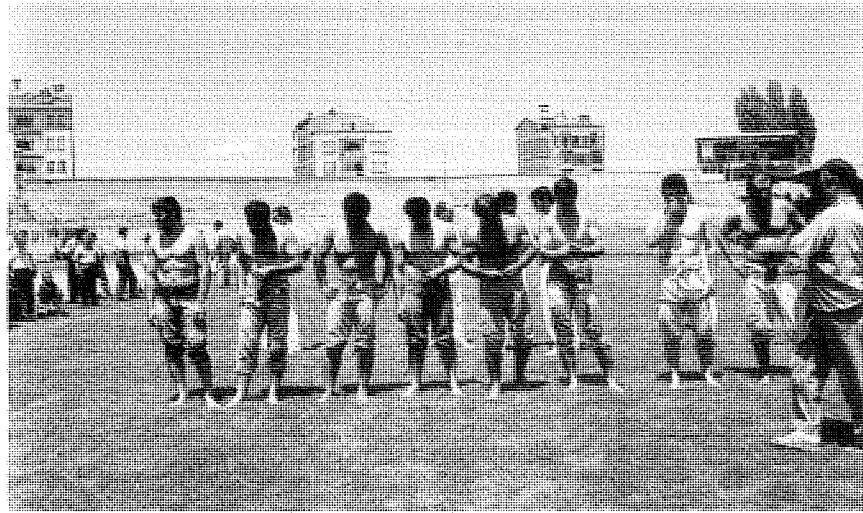
Orduzu Açık
Yüzme Havuzu

Malatyaspor Takımı
(1995-1996 Sezonu)

Ünlü
Müziyen
Zurnacı
Vahap Tuncay

Turgut Özal
Güreşleri

Malatya
Cirit
Oyunları

MALATYA'DA YETİŞEN ÜNLÜ SPORCULAR

SIRA NO	ADI VE SOYADI	BRANŞI	YILI	DERECESİ
1	İbrahim PEHLİVAN	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
2	Vahap PEHLİVAN	GÜREŞ	-	Greko-Romen Türkiye Şamp.
3	Asım PEHLİVAN	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
4	Kemal DAĞDEVİREN	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
5	Aziz CANPOLAT	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
6	Naci ÖZBEK	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
7	Aydın UÇUK	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
8	Süleyman AKBAYIR	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
9	İlhan ARACI	GÜREŞ	-	Greko-Romen Türkiye Şamp.
10	Halit KAYA	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
11	İzzettin SOYSAL	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
12	Cumali BALÇIKANLI	GÜREŞ	-	Greko-Romen Türkiye Şamp.
13	Kenan ÖZER	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
14	Kemal BEDİR	GÜREŞ	-	Serbest Gençler Türkiye Şmp.
15	Ali Seydi KORKMAZ	GÜREŞ	-	Serbest Gençler Türkiye Şmp.
16	Dursun ATEŞ	GÜREŞ	1987	Greko-Romen Türkiye Şamp.
17	Şevket DAĞDEVİREN	GÜREŞ	1971	Serbest Gençler Türkiye Şmp.
18	İlhan TOPSAKAL	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
19	Yahya ŞİRECİOĞLU	GÜREŞ	-	Serbest. Türkiye Şampiyonu
20	Hanifi ŞEVİM	GÜREŞ	-	Serbest Gençler Türkiye Şmp.
21	Bayram KISA	GÜREŞ	-	Serbest Gençler Türkiye Şmp.
22	Zülhani MUTLU	GÜREŞ	1982	Serbest. Türkiye Şampiyonu
23	Hasan Hüseyin YAŞAR	GÜREŞ	1980	Serbest. Türkiye Şampiyonu
24	Adem BULDUK	GÜREŞ	1995	Serbest. Türkiye Şampiyonu
25	Sezai PEHLİVAN	GÜREŞ	1987	Battalgazi karakucak türkiye Ş.
26	Esat EREN	GÜREŞ	1987	Karakucak Türkiye Şamp.
27	Osman ÇAĞAN	GÜREŞ	1987	Karakucak Türkiye Şamp.
28	Naci ERENLER	BOKS	-	Türkiye Şampiyonu
29	Necati ERENLER	BOKS	-	Türkiye Şampiyonu
30	Cumali TİMUÇİN	BOKS	-	Türkiye Şampiyonu
31	Osman GELEGEN	BOKS	1971	Türkiye Şampiyonu
32	Muhittin ERTÜZÜN	BOKS	1975	Türkiye Şampiyonu
33	Doğan ÇAKIR	BOKS	1971	Türkiye Şampiyonu
34	Cengiz ERDEMİR	BOKS	1983	Türkiye Şampiyonu
35	Hasan KARABULUT	BOKS	-	Türkiye Şampiyonu
36	Özgür BARLAK	JUDO	1982	Türkiye yıldızlar Şampiyonu
37	Erol GÜR	JUDO	1984	Türkiye yıldızlar Şampiyonu
38	Hacı PERÇİN	ATLETİZM	-	Kros Türkiye Şampiyonu
39	Zülküf KIZILTAŞ	ATLETİZM	-	Kros Türkiye Şampiyonu
40	Ali TURFANDA	ATLETİZM	-	Kros Türkiye Şampiyonu
41	Celalettin KARATAŞ	ATLETİZM	-	Kros Türkiye Şampiyonu
42	Cihat TUNCAY	ATLETİZM	-	Kros Türkiye Şampiyonu
43	Mehmet ÖZBAŞ	TAEKWON-DO	1984	Avrupa Şampiyonu
44	Nedim TÜRK	TAEKWON-DO	1992	Avrupa Şampiyonu
45	Murat ERZEN	TAEKWON-DO	1984	Türkiye Şampiyonu
46	Varol TUTAL	TAEKWON-DO	1994	Avrupa İkincisi
47	Metin KANAT	TAEKWON-DO	1982	Türkiye Şampiyonu
48	Birol TUTAL	TAEKWON-DO	1993	Türkiye Şampiyonu
49	İbrahim AKTOLGA	TAEKWON-DO	1994	Türkiye Şampiyonu
50	Yaşar NART	TAEKWON-DO	1992	Avrupa İkincisi
51	Aliye MENEVŞE	TAEKWON-DO	1992	Bayanlar Türkiye Şampiyonu
52	Serpil YENER	TAEKWON-DO	1995	Bayanlar Türkiye Şampiyonu
53	Yıldız MENVEŞE	TAEKWON-DO	1995	Bayanlar Türkiye şampiyonu

ÜNLÜ FUTBOLCULAR

54	Ahmet FIRAT	68	Tampon Ahmet
55	İbrahim FENDOĞLU	69	Erkan VURAL
56	Hamdi NEBİOĞLU (Pötü Hamdi)	70	Sarı Osman
57	Hamit FENDOĞLU (Hamido)	71	Kara Ahmet
58	Ahmet ATILGAN (Çeşit Hamdi)	72	Aziz OVAGİL (Kel Aziz)
59	Kemal KÖLÜKOĞLU	73	Cevdet BARIŞ
60	Ahmet FENDOĞLU	74	Habip ?
61	Hacı FENDOĞLU	75	Nevzat ?
62	Osman ÇAĞLI		
63	Nedim ŞALVA		
64	Firuzan İMRANOĞLU		
65	Reşat ERTE		
66	Ali TURANLI		
67	Girgir Ahmet		

DİPNOT (TARİH)

- 1- Sabahattin AĞALDAĞ- En eski çağlardan Bizanaz dönemine kadar Malatya Tarihi- Doktora tezi-1988-Konya-Sayfa:34-35
- 2- Mevlüt OĞUZ-Malatya Tarihi İst. 1985
- 3- W.M. Ramsey-Anadolu'nun tarihi coğrafyası İst. 1960- (Ceviri Mihri Pektaş)
- 4- Jaugues CAUVIN- V. kazı Sonuçları Raporu (Toplantısı) Ank. 1984 (Caferpöyük-1982 Kazısı Raporu)
- 5- Prof. Ufuk ESİN- V. Kazı Sonuçları Raporu. Ank. 1984 (Değirmentepe-1982 Kazı Raporu)
- 6- Prof. Ufuk ESİN A.G.E
- ARSLANTEPE- Türkiye'deki İtalyan Kazılara-Ank. 1993-Ankara İtalyan Kültür Heyeti
- 7- Prof. Ufuk ESİN A.G.E
- Edibe UZUNOĞLU-III. Kazı Sonuçları Toplantısı Ank. 1981 (İmamogluhöyük 1980 Raporu)
- Özgen KARACA-A.G.E (Pirohöyük-1980 Raporu)
- 8- Alba PALMIERİ- Excavations At Arslantepe-1968-Raporu. (türk Arkeoloji Dergisi -18-1-Ank. 1970)
- 9- Firuzan KINAL-Eski Anadolu Tarihi-Ank. 11962
- 10- Firuzan KINAL-Eski Anadolu Tarihi-Ank. Sayfa:99
- 11- Firuzan KINAL-Eski Anadolu Tarihi-Ank. Sayfa:140
- 12- H.Tn. BOSSERT-Malatya Heykeytraşlok Eserlerinin Kronolojisine dair arşiv. C.11-İst. 1947
- 13- Firuzan KINAL-Eski Anadolu Tarihi-Ank. Salfa:251
- 14- Sabahattin AĞALDAĞ- eski çağlardan Bizanslılara kadar Malatya Tarihi-Konya-1988 doktora tezi
- 15- Firuzan KINAL- A.G.E
- 16- Sabahattin AĞALDAĞ-A.G.E Sf.196
- 17- Firuzan KINAL- A.G.E Sayfa:252-257
- Sabahattin AĞALDAĞ-A.G.E Sayfa: 212-213
- 18- Firuzan KINAL- A.G.E Sayfa:240
- Sabahattin AĞALDAĞ-A.G.E Sayfa:179
- 19- Gökür GEGÖBAKAN-Malatya Kültür Dergisi Sayı:1-1994
- 20- Sabahattin AĞALDAĞ-A.G.E Sayfa:219
- 21- Yurt Ansiklopedisi-7. Cilt Sayfa: 5413
- 22- Yurt Ansiklopedisi-7. Cilt A.G.E Sayfa: 5413
- 23- Sabahattin AĞALDAĞ-A.G.E
- 24- Baki YİĞİT-Arkeoloji ve Sanat Dergisi Sayı :67-1995
- 25- Yurt Ansiklopedisi-7.Cilt Sayfa: 5414
- 26- Prof. Dr. Osman TURAN-A.G.E Sayfa: 142
- Yurt Ansiklopedisi-7.Cilt
- 27- Yurt Ansiklopedisi-7. Cilt
- 28- Prof. Dr. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI-Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri-Ank. 1937 Sayfa: 43-44
- 29- Yurt Ansiklopedisi-7.Cilt Sayfa 5422
- 30- Celal YALVAÇ- Araştırmacı, Yazar.

HALK KÜLTÜRÜ**(GELENEKLER-GÖRENEKLER)****KONUSUNDA YAYARLANILAN KAYNAKLAR****A- GELENEKSEL GİYİM**

- 1- 1989 Malatya İl Yıllığı, Yeni Malatya Ofset, Malatya 1989
- 2- Yurt Ansiklopedisi, Malatya Maddesi, 8. Cilt, S. 5484
- 3- Malatya Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırma Arşivi
- 4- Mediha Yardımcı: "Malatya'da Geleneksel Giyim-Kuşam" Kültür ve Sanat dergisi, Sayı 16, Aralık 1992, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul

B) MALATYA MUTFAĞI

- 1- Malatya Mutfağından, Malatya Rotary Kulübü Yayını, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya 1990
- 2- Zeki Kaymaz: "Malatya Mutfağı" Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 16, Aralık 1992, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul

3- Malatya Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırma Arşivi**C) DOĞUM VE ÇOCUKLA İLGİLİ GELENEKLER**

- 1- Malatya Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırma Arşivi
- 2- Yurt Ansiklopedisi, Malatya Maddesi

D) SÜNNET VE KIRVELİK GELENEKLERİ

- 1- Hüseyin Şahin: "Morhamam Köyünde Kirvelik Kurumu Gelenekleri", Türk Halk Kültüründen Derlemeler, 1991, Feryal Matbaası Ankara 1991, S. 117-130

E) EVLENME ÂDET VE GELENEKLERİ

- 1-Malatya Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırma Arşivi
- 2- Hüseyin Şahin: "Malatya'da Evlenme Âdet ve Gelenekleri" Yayınlanmamış Araştırma Çalışması)

F) ÖLÜMLE İLGİLİ ÂDETLER VE AĞITLAR

- 1- 1989 Malatya İl Yıllığı, Yeni Malatya, Ofset, Malatya 1989
- 2- Malatya Kültür Müdürlüğü Araştırma Arşivi, Y.B. 89.0013

G) GELENEKSEL EL SANATLARI

- 1- 1989 Malatya İl Yıllığı, Yeni Malatya, Ofset, Malatya 1989
- 2- Malatya Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırma Arşivi
- 3- Yurt Ansiklopedisi Malatya Maddesi, S. 5488
- 4- Hüseyin Şahin: "Malatya'da El Dokuması Çorap ve El-divenler", Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 16 Aralık 1992 Türkiye İş Bankası Yayını İstanbul
- 5- Hilmi Dulkadir: "Malatya Düz Dokumalarından Örnekler" Kültür ve Sanat Dergisi Sayı 16, Aralık 1992 Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul
- 6- Öznur Aydın: "Malatya Kilimlerinin Renk ve Desen Özellikleri", Standart Dergisi Sayı 380 Ağustos 1993 TSE Yayını Ankara

H) GELENEKSEL MİMARİ

- 1- Mehmet Yardımcı: "Geleneksel Malatya Evleri", Kültür ve Sanat Dergisi Sayı 16, Aralık 1992 Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul
- 2-Yurt Ansiklopedisi, Malatya Maddesi, S. 5488-5489
- 3- Hüseyin Şahin-Adil Özme: "Geleneksel Malatya Evlerinde Cümle Kapıları" (Yayınlanmamış Araştırma Çalışması) 1992

I) SEYİRLİK OYUNLAR

- 1- Malatya Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırma Arşivi

İ) ÇOCUK OYUNLARI

- 1- Malatya Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırma Arşivi
- 2- Hüseyin Şahin: "Morhamam Çocuk Oyunlarında Ebe Seçimi (Sayışmacalar)" T.F. Derlemeler 1989, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara 1989

J) MAHALLİ AĞIZ ÖZELLİKLERİ

- 1-Yurt Ansiklopedisi Malatya Maddesi S. 5491-5492
- 2- Ahmet Şentürk- Mehmet Gülseren: "Malatya'nın Kültür Yapısı", Malatya Ofset, Malatya 1991

K) ATASÖZLERİ-DEYİMLER-BEDDUA/DUALAR-MANİLER

- 1- Ahmet Şentürk-Mehmet Gülseren: "Malatya'dan Atasözü-Deyim ve Maniler", Malatya 1991
- 2-Osman Kazancı-Mehmet Yardımcı: "Hekimhan Folkloru ve Hekimhanlı Halk Şairleri. Açıksoz Yayını, Malatya 1993
- 3- Malatya Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırma Arşivi Y.B.89-0016

L) NİNNİLER-BİLMECELER

- 1- Ahmet Şentürk- M. Sedat Balarısı: "Malatya İli" Yeni Malatya Ofset, Malatya 1993
- 2-Ahmet Şentürk: Malatya, Akça Yayını, Konya 1994
- 3- Salih San: "Malatya'da Mahalli Bilmececeler", Sümer Matbaası, Kayseri 1947
- 4- Ahmet Şentürk-Mehmet Gülseren: "Malatya'nın Kültür Yapısı, Yeni Malatya Ofset, Malatya 1991
- 5- Osman Kazancı- Mehmet Yardımcı: "Hekimhan Folkloru ve Hekimhan Halk Şairleri", Açıksoz Yayını, malatya 1993

- 6- Malatya Kültür Müdürlüğü Folklor Araştırma Arşivi, Y.B. 89-0014

M) HALK MÜZİĞİ ÇALGILARI VE HALK OYUNLARI

- 1- Hayrettin İvgin: "Malatya Halk Oyunları" Kültür ve Sanat Dergisi Sayı 16, Aralık 1992 İstanbul
- 2- 1989 Malatya İl Yıllığı, Yeni Malatya Ofset, Malatya 1989
- 3- Yurt Ansiklopedisi, Malatya Maddesi
- 4- Halil Atılğan: "Malatya Türküleri" Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 16, Aralık 1992, İstanbul